

*Сотим роковинам від
дня народження Степана Бандери
і 80-м роковинам
створення ОУН присвячується*

Богдан САВКА

ОСТАННІ НА ПОЛІ СЛАВИ

*З історії національно-визвольної боротьби
кінця 40-х—початку 50-х років
на терені Чортківської округи ОУН*

Тернопіль
Джура
2009

ББК 63.3 (4Укр–4Тер)
С 13

Редактор — Петро Ктитор
Рецензент — Володимир Ухач

С 13 Богдан Савка. ОСТАННІ НА ПОЛІ СЛАВИ. *З історії національно-визвольної боротьби кінця 40-х—початку 50-х років на терені Чортківської округи ОУН.* — Тернопіль: Джура, 2009. — 336 с.
ISBN 978–966–185–016–2

Дане дослідження є продовженням теми національно-визвольної боротьби українських патріотів — членів ОУН, вояків УПА на терені Чортківської округи ОУН (входили сьгоднішні Борщівський, Бучацький, Гусятинський, Чортківський райони) в кінці 40-х початку 50-х років ХХ ст. Воно є продовженням попередніх наукових розвідок автора, що знайшло відображення у виданих книжках «Забути не маємо права», «А смерть їх безсмертям зустріла», «І могили говорять», «А нас Сибір не доконав». Книжка доповнює багато епізодів, пов'язаних з цією боротьбою на етапі її завершення. У ній об'єктивно змальовуються події, досліджуються конкретні причини наших втрат, поразок, загибелі багатьох відданих Україні, оповитих славою патріотів.

ББК 63.3 (4Укр–4Тер)

Рецензія

Пропонована читачеві нова книжка Богдана Савки «Останні на полі слави» є ще одним кроком на шляху пізнання історичної правди про національно-визвольну боротьбу в Україні у 40–50-х роках ХХ століття. У контексті Указу Президента України від 14.10.2006 р. № 879/2006 «Про всебічне та об'єктивне висвітлення діяльності українського визвольного руху та сприяння процесу національного примирення», ця науково-популярна розвідка стане ще одним кроком до об'єктивного висвітлення ОУН-УПА, а також сприятиме визнанню на державному рівні наших повстанців ветеранами II Світової війни.

Книга стане у добрій нагоді всім, хто працює в освітянській сфері, і сприятиме насамперед національно-патріотичному вихованню української молоді.

*Ухач В.З.,
кандидат історичних наук, доцент*

ЗМІСТ

«Дух, що тіло рве до бою» (<i>Переднє слово</i>)	7
Розділ перший. ОСТАННІЙ ПОСТУП ПІДПІЛЬНИКІВ ЧОРТКІВСЬКОГО ОКРУЖНОГО ПРОВодУ ОУН (1949–1955 РР.)	11
Боролись до загину	13
Розділ другий. «САМІ СЕБЕ ЗВОЮВАЛИ...»	121
Розділ третій. СЛІДАМИ ЕМДЕБІСТСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ПРОВОКАЦІЙ І ВЛАСНИХ ЗРАД.	141
Мечем, вогнем, брехнею і зрадою!	142
Списали на бандерівців	179
«Краще було змовчати, ніж потім страждати»	181
Загублена доля	182
Ціною зради	188
І його не оминула доля зрадника	192
Ворогові вірою і правдою	195
Під маркою бандерівців	198
З каменем за пазухою	200
Який батько, такий син	205
Так йшли із життя зрадники	207
Карали свої своїх	215
Розділ четвертий. СЛАВА НЕ ПОЛЯЖЕ, ПАМ'ЯТЬ НЕ ЗАГИНЕ.	219
Так боролось юнацтво ОУН	220
Їм було тільки по сімнадцять	226
Не візьмеш, кате, нас живими	230
Напис кров'ю на стіні камери № 23 Івано-Франківської тюрми	234
Молитва з Львівської пересильної тюрми	235
По слідах «Крилатого»	235
Куля за підсніжники	239
Останній день Софії Ковтуцької	242
Прийде той час і та година	243
Відплата Богдана Дідуника	248
«Правда з півстолітньої давності»	249
Подвиг, гідний подиву	257

Смертю мене не злякаєте	261
Винним себе не визнаю	262
Хома Мартюк	265
«Ми цей етап боротьби не програли»	266
Чекаючи смерті	269
Його стійкості і силі волі заздрили побратими	271
Петро Колісник	275
Вона і мертвою лякала ворогів	277
Тоді ніхто не плакав	278
«Влодко»	279
Доля	282
Його виховало Юнацтво ОУН	285
Було у батька два сини	288
Нескорений	289
Не перші і не останні	294
Могили невідомі, подвиг і пам'ять — безсмертні	296
Кожному юнакові по 25 років каторги	297
«Буржуї»	301
Мученики	302
Самі себе	304
Нарівні з чоловіками	307
Іменем Союзу Радянських Соціалістичних Республік — розстріляти	311
Легенда Кіровоградщини	318
Останній бій копичинецької боївки «Ігоря»	328
Скорочення, пояснення	334
Використана література	335

«ДУХ, ЩО ТІЛО РВЕ ДО БОЮ» (Переднє слово)

Усі ми живемо в очікуванні й передчутті великого епічного твору про УПА, що став би шедевром літератури і світовим бестселером, як, скажімо, «Грона гніву» Стейнбека, «Сага про Форсайтів» Голсуорсі чи «Війна і мир» Толстого. Ми віримо, що такий твір неодмінно буде написаний, його перекладуть усіма існуючими мовами, і світ здригнеться, прочитавши про велику боротьбу та страшну трагедію нашого народу, яку йому випало перенести в середині ХХ століття. Світ буде вражений героїзмом і самопожертвою українських юнаків та дівчат, які поклали свої життя на вітар Вітчизни, що століттями не може вирватися з ворожого гніту. На екрани вийдуть художні фільми переконливої сили, на яких виростатимуть нові покоління свідомої і патріотично налаштованої молоді. Але щоб це сталося і мистецькі шедеври полонили світ, треба здійснити копітку дослідницьку роботу, зібрати фактичний матеріал і не дозволити безслідно пропасти тисячам вражаючих фактів, зберегти пам'ять про подвиги повстанців, які ще живуть в народній свідомості. Цю роботу беруть на себе справжні подвижники, яких Господь наділив більшим чи меншим даром слова і загостреним відчуттям сумління. Один з них — Богдан Савка з Копичинець. Сьогодні йому за вісімдесят, вже не ті сили і здоров'я, але він уперто, з невтомністю давнього літописця збирає все, що стосується нашої героїчної історії, зустрічається з такими ж, як і сам, літніми людьми, що пережили лихоліття війни, риється в архівах КДБ, щоб не дозволити пропасти жодній мачині великої правди і зблиску безсмертного чину. Він занотовує розповіді очевидців, переписує фрагменти більшовицьких документів і скупих протокольних свідчень, вибитих з полонених бойовиків чи зовсім невинних людей під страхітливими тортурами у кадебістських

казематах. Так постає велика правда про наш героїчний чин, дух, що тіло рве до бою.

На щастя, Богдан Савка не самотній. У кожній області є люди, які піднімають із забуття і тліну, очищують від більшовицьких фальсифікацій та змови істориків цю велику правду. Ще варто назвати Святослава Праска з Волині, Михайла Андрусика з Івано-Франківська, Володимира Караташа з Кіровоградщини... Цей перелік можна продовжувати ще довго, оскільки і в еміграції опинилися тисячі борців за волю України, і спромоглися там, у вільному світі, видати десятки книг — живих свідчень про жорстокість новітніх яничарів та незламність українського духу.

Нова книга Богдана Савки «Останні на полі слави» цінна не лише тим, що автор записує у книгу пам'яті десятки досі незнаних чи малознаних імен, а й те, що він відмовляє від бруду і фальсифікації справжню історію. Зробити це не так легко, як може видатися на перший погляд. Річ в тому, що за півстоліття радянської влади, які минули після Другої світової війни, комуністичні історики і пропагандисти так попрацювали в спотворенні правдивих фактів, що одурманили мільйони людей не тільки на теренах колишнього СРСР, а й світу. Вони й досі продовжують це робити. Росія одвіку трималася і тримається на брехні, добре продуманій фальсифікації і перекрученні правди. Ідеологічна війна сьогодні вийшла на новий виток своєї небезпечної спіралі. Ті кошти, що раніше ішли на бомби і снаряди, тепер ідуть на отруйні пера і підкуп продажних митців. На екранах телевізорів появляються фільми, де українські націоналісти постають підступними, зрадливими, продажними (найчастіше співучасниками злочинів фашизму), а російський солдат — визволителем і героєм. Ми ж за роки незалежності не спромоглися на жоден масовий фільм про УПА, який би відкрив задурманеним людям правду і розкрив усю трагедію 40–50 років. Виникає законне питання: чому вільна українська держава не запускає в дію найбільш переконливий і масовий вид мистецтва, яким є кіно? Чому на екранах телевізорів денно інощно прокручують російськомовні фільми з відчутним шовіністичним духом? Така ситуація не може не насторожувати і не гнітити. Відповідь на неї однозначна: немає у нас ще такої держави, про яку мріяли ті, що боролися і помирали за неї зі зброєю в руках. Немає патріотичного уряду, немає демократичної Верховної Ради, де більша час-

тина чужинців, вороже налаштованих проти нашої мови і незалежності.

Книга Богдана Савки цінна ще й тим, що вона дозволяє вдумливому читачеві подивитися на нинішню ситуацію через призму минулого, ніби крізь збільшувальне скло. Вона дозволяє глянути на все, що робиться сьогодні в незалежній начебто державі, очима тих, котрі вмирили в криївках і катівнях КДБ з останніми словами «Слава Україні!!!» Ця книга будить нашу оспалу совість, стукає в душі, кличе до боротьби. Це книга-сурма, книга-клич! Ні, там немає прямих закликів до боротьби, автор не пише, що треба хапатися за зброю, тільки з кожної сторінки нам зазирають в душі чесні очі мужніх юнаків і дівчат, що загинули героїчною смертю на полі слави. Це вони запитують нас запеченими до крові устами, що зробили ми сьогодні, щоб їх жертви не були марними? Це так важливо, щоб очі героїв зазирали в душі молодих поколінь.

Я вірю, я знаю, що ця книга, як і інші, написані невтомним, полум'яним пером Богдана Савки, стане настільною для тисяч молодих людей, а прийде час — і її вивчатимуть у школах, училищах і вищих навчальних закладах як додатковий матеріал з української історії та літератури. Той час неодмінно прийде, він мусить прийти, бо за це заплачено найбільшою в світі ціною — ціною крові та життя.

Цей час уже іде, він на підході. І такі книги наближають його.

Коли велику Вангу запитали, яка доля чекає на нашу державу, вона відповіла з неприхованим зворушенням: «Ви собі навіть уявити не можете, яка прекрасна доля у вашої України». І коли прийде той світлий час, саме такі книги, як «Останні на полі слави», будуть виходити мільйонними накладками. Сьогодні, на жаль, про це можна тільки мріяти. Але нині вкрай важливо зберегти свідчення ще живих очевидців, не дозволити потонути правді в небутті та фальші. Богдан Савка домігся цього. І це його духовний подвиг. І за це варто подякувати і низько поклонитися. Дослідницька справа, здійснена ним, — безцінна. Сьогодні, як не прикро, це можуть оцінити лише одиниці, але з часом це побачать усі.

Богдан Савка і такі як він малі літописці трагічної доби зводять п'єдестал, на якому колись постане великий пам'ятник —

безсмертний художній твір, виплеканий руками і мозком незаперечного генія. Цей новітній український Стефаник чи Франко ще має народитися, але ґрунт для нього вже підготовлено, основу закладено. Ось правда про книгу Богдана Савки, яку мені належить сказати, бо якби не такі, як він — рядові орачі великого мистецького перелогу, — в нас не було б навіть надії на появу нового генія і світового бестселера про український героїчний чин, з чого я почав цю невелику й, може, необов'язкову передмову.

І ще я хотів би попросити тих, хто читатиме цю книгу, звернути увагу на ті місця, де автор розповідає про перекинчиків, одвертих і вимушених зрадників та новітніх манкуртів. Наша біда не в тому, що ми маємо хижих і ненаситних сусідів, а в тому, що в нас немає національної єдності, що ми легко піддаємося омані ворогів, зраджуємо один одного. Оце справді велике українське лихо! Не вороги нас перемагають, «самі себе звоювали», як каже І. Мазепа. Колись також буде написано «Чорну книгу зради», перший розділ до якої вже написав Богдан Савка, назвавши десятки імен перекинчиків-юд. Така книга вкрай необхідна, тому що допоки не буде випалено вогнем у свідомості кожного з нас, що зрада і конформізм — це гірше смерті, доти нам не мати справжньої, вільної і соборної держави, доти не бути господарями на своїй землі.

*Петро Сорока, письменник,
м. Тернопіль*

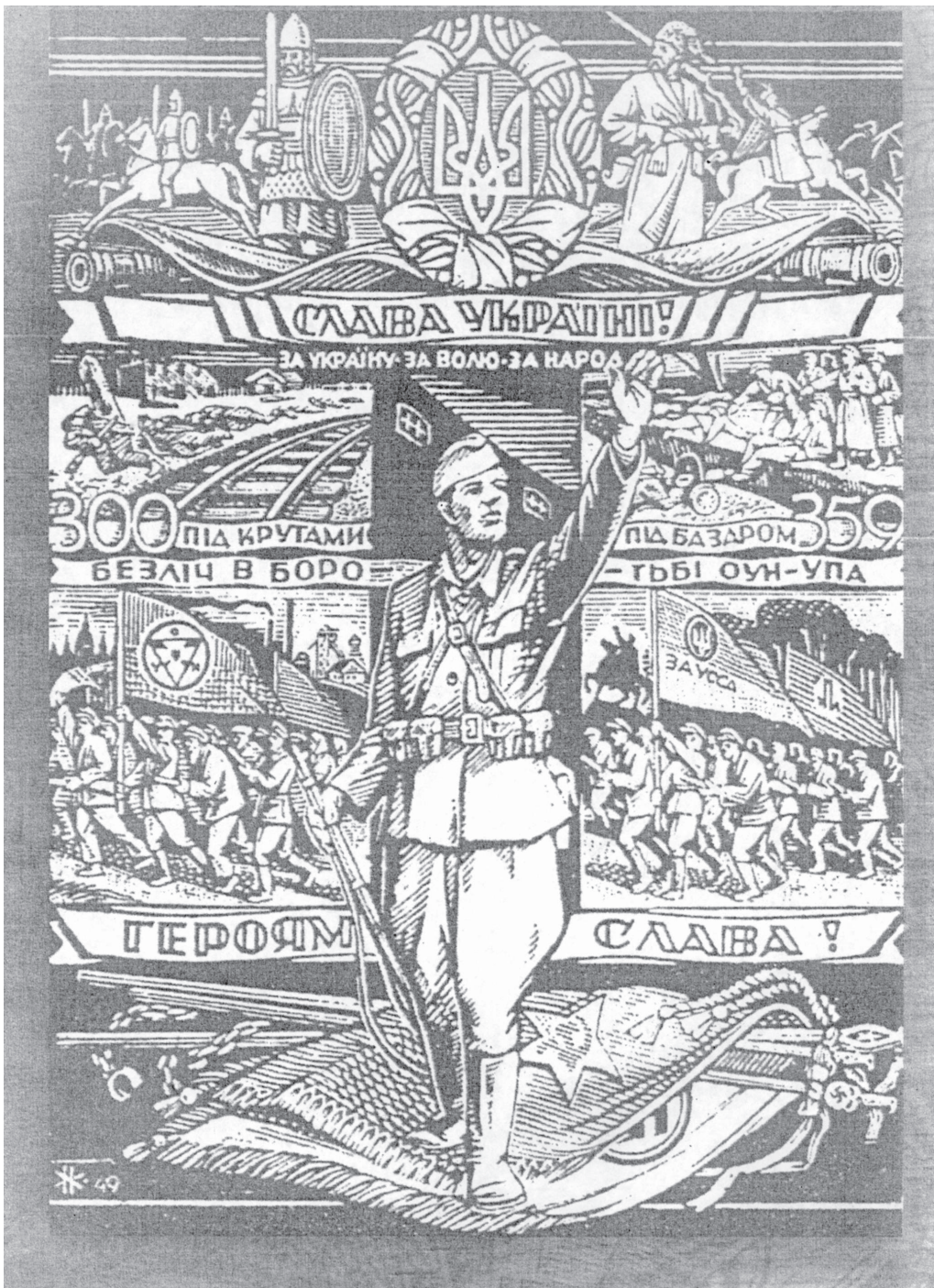
1 Розділ перший

Останній поступ підпільників Чортківського окружного проводу ОУН (1949–1955 рр.)

«Знайте, що такої героїчної доби взагалі не знає історія людства. В тінь пішли прославлені досі Тернопіли. На героїзмі УПА і визвольно-революційного підпілля будуть виховуватися нові українські покоління. Борець УПА і український революціонер заступлять місце мужнього спартанця в історії людства».

Роман Шухевич

СЛАВА УКРАЇНІ!

ЗА УКРАЇНУ-ЗА ВОЛЮ-ЗА НАРОД

300 ПІД КРУТАМИ
БЕЗЛІЦ В БОРО

ПІД БАЗАРОМ 359
- ГРБІ ОУН-УПА

ГЕРОЯМ

СЛАВА!

✱ 49

*Пам'ятай, Україно,
своїх героїв.
Тих, хто на коліна
встати не хотів.
На своєму вмирали.
ми полі.
Ідею нашу ворог
перемогти не зумів.
В. Дорожовський*

БОРОЛИСЬ ДО ЗАГИНУ

Під кінець 40-х років ХХ ст. славна епопея визвольних змагань за волю України, що її започаткувала ОУН, підходила до свого завершення. УПА, як збройна формація, на даний час вичерпала свої можливості. У зв'язку з цим і на підставі рішення УГВР Головнокомандувач

УПА генерал-хорунжий Р. Шухевич 3 вересня 1949 р. видав наказ, згідно з яким всі штаби і відділи УПА припинили свою діяльність, як бойові одиниці армії і органи управління. Згідно з цим наказом особовий склад усіх

відділів УПА і її штабів повинен влитись у підпільні структури ОУН Бандери. Боротьба продовжувалась, незважаючи на те, що проти українського оунівського підпілля були кинуті великі сили внутрішніх та прикордонних військ, регулярної армії, бійців винищувальних батальйонів та різних бойових загонів місцевих відділів НКВС і НКДБ.

Цією боротьбою український народ доказав, що він, єдиний серед європейських народів, зберіг чистоту ідеї в боротьбі проти всіх загарбників, що тимчасово окупували нашу землю. У той час, коли інші народи в роки воєнної завірюхи входили в різні союзи з тією чи іншою воюючою силою, український народ вів боротьбу на два фронти сам — проти коричневого фашистського і червоного московського режимів, без ніякої

Члени Чортківського братства УПА ім. генерала-хорунжого Р. Шухевича

зовнішньої допомоги, спираючись тільки на власні сили, на моральну і матеріальну підтримку лише свого народу.

Все це робить нам, українцям, серед народів світу високу честь, а разом викликає і великий подив, бо ж чогось подібного на той час в історії європейських народів не було. Воюючи боротьбу на два фронти проти своїх поневолювачів, український народ боровся не тільки за своє право вільно жити під сонцем, але й за вселюдські ідеали, рятуючи гідність всього цивілізованого світу.

Якщо війна між двома світовими монстрами — СРСР і фашистською Німеччиною — тривала 4 роки, то війна УПА, очолювана ОУН, проти цих двох монстрів тривала більше десяти років, тобто майже в три рази довше. У цій боротьбі ми бачимо, як самостійницька ідея, висунута ОУН, охопила широкі народні маси не тільки Західної, а й всієї України. У цьому велика заслуга ОУН, що зуміла вкратити в душі українського народу невмирущу ідею визвольної боротьби за волю, за свою самостійну, ні від кого не залежну державу — Україну.

Ця боротьба тривала під час польської окупації Західної України, німецької і продовжилась під час комуністсько-більшовицької московської, що почалась після вигнання німецьких окупантів з нашої землі і тривала до 1991 року — часу проголошення України самостійною державою. Сторінки

історії нашої визвольної боротьби списані кров'ю, нечуваними у світі стражданнями, муками і смертями мільйонів українських патріотів.

Найбільших жертв ОУН і створена нею УПА зазнали в боротьбі з московським комуно-більшовицьким тоталітарним режимом. Тільки в 1941–1944 рр. втрати ОУН становили 4 756 членів, в т. ч. 197 членів вищого керівного складу¹. За даними НКВС УРСР, в 1944–1945 рр. було проведено в західних областях України 39 778 чекістсько-військових операцій, під час яких вбито 103 313 осіб, захоплено у полон — 110 785 повстанців, заарештовано 14 329 підпільників ОУН та їх симпатиків, з повинною з'явилося 50 058 осіб. У віддалені регіони СРСР було виселено у 1944 р. 4 744 родини (13 320 осіб), а в 1945 р. — 7 393 родини (17 497 осіб), пов'язаних різною діяльністю з оунівським підпіллям і УПА. У 1947 р. виселено 26 332 сім'ї, 77 790 осіб, в т. ч. чоловіків — 18 866, жінок — 35 441, дітей — 22 279, в тому числі з Тернопільщини — 5 601 сім'ю, 13 508 осіб. Постановою Ради Міністрів СРСР від 6 квітня 1950 р. за № 1398 — 508 сс всім депортованим було заборонено повертатись на Україну, в місцях розселення вони повинні проживати довічно.² Дані не є повністю достовірними, але й такі, які є, говорять про розмах боротьби та наші втрати протягом двох років, а скільки їх було ще попереду — важко у той час було сказати.

Більш ґрунтовні дані втрат ОУН і УПА маємо у пізніших звітах МДБ і ЦК КП(б)У. У постанові ЦК КПРС «Про політичний і господарський стан західних областей Української РСР» від 26 травня 1953 р. були підбиті перші підсумки боротьби в цьому регіоні радянського репресивного апарату проти УПА і підпілля ОУН. Так від 1944 р. по 1952 р. включно органами радянської державної влади було репресовано 500 000 осіб, в тому числі заарештовано понад 134 тис., вбито понад 153 тис., вислано довічно з України

*Ще не вмерла Україна
(мал. І. Білана)*

¹Верига В. Втрати ОУН в II Світовій війні. — Торонто: Новий шлях. — С. 7.

²Організація українських націоналістів і УПА. — Київ: Наукова думка, 2005. — С. 47.

понад 203 тис. осіб. МДБ у 1957 р. у відповідній довідці свого 4 управління при Раді Міністрів УРСР подає, що за 1944–56 рр. в ході бойових операцій, в результаті самогубств та «внутрішнього» терору безповоротні втрати українського оунівського підпілля становили 155 108 осіб, з них у східних областях — 1 746. За той же період прийшло з повинною 76 753 особи. У 1943–1956 рр. за участь і допомогу націоналістичному підпіллю було заарештовано 103 866 осіб³.

Якщо говорити про зазнані втрати Чортківським окружним проводом, про який мова піде далі, то у названі вище роки вони виглядали так:

із 65-ти населених пунктів сьогоднішнього Борщівського району загинуло 1 564 учасники визвольної боротьби, з них: 947 членів ОУН і 85 жінок та дівчат. З окремих сіл загинуло по 30 і більше осіб. З с. Іванкова — 119, Бурдяковець — 70, Горошови — 45, Шупарки — 43, Кудринець — 57, Мушкатівки — 36, Пилипчого — 38, і так майже з кожного села.

В Заліщицькому районі загинуло 1 053 учасники, з них — 59 жінок і дівчат. Кількість загиблих, як і в Борщівському районі, різна: з с. Ворвулинець — 59, Винятинець — 47, Новосілки — 45, Колодрібки — 44, Буряківки — 36, подібна картина була у всіх селах району.

Аналогічна картина була і в сьогоднішньому Чортківському районі. З 51-го населеного пункту загинуло 773 підпільники, з них 58 — жінки. У Бучацькому районі загинуло 670 учасників, з них 59 — жінки. Число загиблих в теперішньому Гусятинському р-ні, більша частина якого входила у Копичинецький надрайонний провід ОУН, становить 1 080 осіб: з с. Васильковець — 74, Постолівки — 42, Товстого з Кутом — 56, Увисли — 35, Яблунева — 30, Чабарівки — 35, Целїва — 31, і так подібно із всіх 47-ми сіл району (Див: Мизак Н. За тебе, свята Україно. Кн. 1, 2, 3, 4).

Чи мало це, чи багато — нехай судить читач. Учасників національно-визвольного руху колишні радянські комуністичні функціонери називали бандитами. Але кожному зрозуміло, що такої великої кількості бандитів не буває. Пародійно звучить це слово, коли додати 90 % симпатиків, що підтримували цю боротьбу.

Колосальні втрати, заподіяні радянською владою і її карально-репресивним апаратом учасникам національно-визвольної боротьби, — живий безапеляційний доказ про її масштаби. Недаремно тодішній міністр внутрішніх справ УРСР Т.Строкач говорив, що: «Повстанці і підпільники, котрі залишаються в лавах визвольного руху, є націоналістами-фанатиками, які вирішили боротися з радянською владою до кінця».

³Організація українських націоналістів і УПА. — Київ: Наукова думка, 2005. — С. 47.

Боївка УПА у лісі на Кам'янецьчині. У 1-му ряду другий зліва — І. Ліщинський («Матюшенко»), перший справа — П. Гречух («Береза»)

При зустрічі у 1945 р. з чоловіком, Романом Шухевичем, його дружина сказала йому: «Слухай, та ви нічого не маєте. Ви без машин, без нічого, та вони вас всіх вистріляють, вилапають». У відповідь почула такі слова чоловіка: «Ти знаєш, як я тебе люблю, але Україну більше, як тебе».

У загальному контексті всеукраїнської боротьби за волю гідне місце належить патріотам, що входили у всі структури Чортківського окружного проводу ОУН, починаючи з середини 30-х років — періоду створення підпільних осередків на терені південно-східних районів Тернопілля — і до його остаточної ліквідації емдебістами у 1955 році. Учасники оунівського підпілля надрайонних проводів, що входили до Чортківського окружного проводу ОУН, були останніми на завершальному етапі багатолітньої героїчної боротьби за волю і кращу долю свого народу.

Для результативного керівництва всіма організованими структурами ОУН, включно до низових, що діяли на терені Галичини (ЗУЗ — західноукраїнські землі), Центральний провід ОУН у другій половині 1944 р. замість семи обласних проводів створив тут три крайові проводи:

Львівський (об'єднував Львівську, півн. частину Дрогобицької та півд. частину Волинської обл.);

Карпатський (об'єднував Станіславівську, за винятком півн. її частини, Закарпатську і Дрогобицьку, без півн. частини, обл.);

Подільський (охоплював територію Тернопільської, крім східних р-нів і Кременеччини, частково Кам'янець-Подільської обл.)

Керівником Подільського Крайового проводу спочатку були: очільник — «Данило», організаційний референт «Бей», командир Подільської війсь-

Іван Шанайда («Данило») — провідник ОУН Подільського краю

кової округи — «Бондаренко», референт пропаганди — «Вевшан», референт служби безпеки — «Максим».

У Подільський край входило три округи: Тернопільська, Чортківська, Бережанська. В другій половині 1944 р. крайовому проводу підпорядковувались західні райони Кам'янець-Подільщини, згодом провід охопив своєю діяльністю Кам'янець-Подільську, Вінницьку, а через певний час і Житомирську обл. (так звані Осередньо-Східні Українські Землі —

В. Якубовський («Бондаренко»)

ОСУЗ). До лютого 1945 р. в складі Чортківського окружного проводу діяло 5 повітових проводів: Бучацький, Борщівський, Чортківський, Копичинецький, Заліщицький.

У лютому 1945 р. відбулася реорганізація Чортківської округи ОУН. Замість повітових проводів організувались надрайонні, кожний з яких об'єднав під своїм керівництвом 4–6 районів. В результаті реорганізації Центральний провід ліквідував Бережанську округу, а частину керівних її кадрів перевів до Чортківської. Таким чином, під

Штаб Тернопільської воєнної округи «Лисоня». У 2-му ряду другий зліва — В. Якубовський («Бондаренко») — шеф штабу ВО «Лисоня»

кінець 40-х років у Чортківський окружний провід ОУН входили Бучацький, Борщівський, Бережанський, Копичинецький, Чортківський надрайони. Окружний провід виконував роль наглядового органу, який стежив за діяльністю підпорядкованих йому надрайонних проводів. За кількістю осіб, що входили до його складу, він був менший за надрайонні проводи.

Щодо районів, які ввійшли в надрайони, то справа виглядала так:

Бучацький надрайон складався з Бучацького, Монастириського, Золотопотіцького і Коропецького районів;

Борщівський — Борщівського, Скала-Подільського, Мельнице-Подільського районів;

Чортківський — з Чортківського, Заліщицького, Товстенського районів;

Копичинецький — з Пробіжнянського, Копичинецького, Гусятинського, Білобожницького районів;

Бережанський — з Бережанського і Підгаєцького районів.

Наприкінці 1944 р. Крайовий провід «Поділля» у південно-західній частині Кам'янець-Подільської області сформував Ярмолинецький, Чмеровецький, Смотрицький та Кам'янець-Подільський окружні проводи. У зимовий період 1944–1945 рр. тут діяло 10 повстанських загонів, які провели, за даними радянської статистики, 79 боїв з військами НКВС та оперативно-каральними загонами державно-партійних силових структур.⁴

У зв'язку з тим, що радянсько-німецька війна в Європі закінчилася, для розгрому революційного підпілля й УПА на допомогу військам НКВС були кинуті фронтові частини з великою кількістю бойової техніки: танками, артилерією, панцерними автами. Крайовий провід ОУН, щоб зберегти підпілля, також змушений був і на цьому терені здійснити реорганізацію своїх сил. Важкопоранені, хворі, вояки старші віком, виснажені у боях, неповнолітні дістали дозвіл легалізуватися. Більшість тих, кого Господь Бог оберіг від ворожої кулі і полону, переходять у підпілля і продовжують боротьбу.

УПА не демобілізується, вона ніби розчинилась між народними масами, серед яких мала постійну підтримку. Видно, що не випадково у 1947 р. було оголошене 5-е за рахунком звернення уряду УРСР до всіх, «хто знаходився на нелегальному становищі, виходити з підпілля і приходити до урядових структур з так званою «повинною».

⁴ Анотований покажчик документів з історії ОУН і УПА. Випуск 1. — Київ, 2000. — С. 71–72.

Головне командування УПА у цей час, щоб ліквідувати різницю між вояком УПА і підпільником, своїм розпорядженням зрівнює їх у правах. Зокрема, щоб ліквідувати упереджене ставлення вояка УПА до підпільника, УГВР запроваджує з 30 травня 1947 р. рішення про те, що надання нагород та відзначень УПА розповсюджується на всіх учасників українського революційного підпілля: членів ОУН, безпартійних українських патріотів і на всіх цивільних осіб, які відзначилися героїзмом у боях та посвятою для визвольної справи⁵.

6 червня 1948 р. УГВР видає постанову про «Встановлення медалі за боротьбу в особливо важких умовах», а також «Про призначення працівникам Служби безпеки старшинських і підстаршинських ступенів аналогічно до відповідних військових ступенів в УПА»⁶.

Таким чином, починаючи з 1947 р., внаслідок реорганізаційних заходів, проведених Головним Командуванням УПА, основну роль у боротьбі проти московських комуністсько-більшовицьких окупантів стало відігравати діюче революційно-визвольне оунівське підпілля, головним завданням якого залишалася поруч з широкою ідейно пропагандистською діяльністю збройна боротьба підпільних груп, невеликих збройних загонів і окремих підпільників.

Відповідно до архівних даних — з 1 липня 1947 р. по 30 червня 1948 р. у Галичині і на Волині, в Кам'янець-Подільській та Житомирській областях відбулося 1205 збройних акцій між учасниками українського оунівського підпілля та енкадебістськими загонами і військами НКВС. Найбільше боїв відбулось у Дрогобицькій — 330, Станіславівській — 318, Львівській — 205, Тернопільській — 181 областях. У цих сутичках підпілля втратило вбитими 420 осіб, ворожі втрати були: 1031 вбитих і 412 поранених.

На зламі 1949–1950 рр. проходять нові бої. За три останні роки українське підпілля, кероване ОУН, організувало проти ворога 3190 збройних акцій.⁷ Підпілля оживило політико-пропагандистську діяльність, внаслідок якої, незважаючи на те, що воно опинилось у дуже катастрофічній ситуації, вплив його на народні маси не зменшився, про нього більш активно заговорили різні засоби масової інформації не тільки всередині України, а й за кордоном. Цьому не могли протидіяти ні масові дов-

⁵ Історія Українського війська. — Київ: Панорама, 1991. — С. 92; Сергійчук В. Український здвиг. — Київ: Поділля, 2005. — С. 391–410.

⁶ Там само.

⁷ Там само. — С. 214.

готривали військові блокади, ні безперервні арешти, ні постійні депортації населення у Сибір.

Звичайно, що все це не могло подобатись московським зверхникам, котрі постійно вимагали від карально-репресивного апарату УРСР за будь-яку ціну покінчити з незнищеним до цього часу революційно-визвольним українським підпіллям. «Ліквідаційні акції», що поширились на всі західно-українські землі, причинились до загибелі багатьох відомих людей із командного складу УПА і ОУН. Серед них: полковник Бондаренко — командир ВО «Лисоня», майор Золотар — організатор і виховник відділів ВО «Буг», генерал Микола Арсенич — начальник контррозвідки відділу СБ при Гол. Ком. УПА, майор Безпалко («Остап») — перший організатор відділів УПА на Уманщині, Ярослав Старух («Стяг») — начальник політвиховного відділу при ВО «Сян» УПА-Захід, майор Тарас Тершаковець («Федір») — працівник основного осередку пропаганди, майор Василь Мізерний («Рен») — командир ВО «Сян», Дмитро Дякон — провідник ОУН Львівського краю, провідник служби безпеки Степан Прокопів та інші.

У цій ситуації, враховуючи складність умов, УГВР і Головний військовий штаб УПА 3 вересня 1949 р. видають, названий вище, наказ про розформування всіх ще досі діючих одиниць армії і перехід тих, хто не зміг легалізуватись, у підпілля. Незважаючи на зазнані

великі втрати командного та рядового складу УПА і оунівського підпілля, воно і на початку 50-х років живе та бореться. В цьому ніяк не може перешкодити ні величезна військова, до зубів озброєна, армада, ні призначений Москвою на пост голови держбезпеки УРСР вбивця багатьох тисяч радянських воїнів начальник СМЕРШу (військова контррозвідка) 4-го Українського фронту генерал-лейтенант М. Ковальчук з 25-тисячним загоном бійців МВС і 35-ма тисячами таємних оперативних працівників МДБ, яких йому спеціальною постановою Ради Міністрів СРСР від 28 січня 1947 р. надали для розправи з національно-визвольним рухом в Україні. Як він не

*Перша боївка УПА на Борцівщині.
У центрі — командир Гончар Дмитро
(«Стріл»)*

старався, до 1949 р. здійснити великосяжні плани Комуністичної партії йому не вдалось (// Експрес. 3–10 червня 2004 р.).

Застосування найжорстокіших методів боротьби з оунівським підпіллям також бажаних результатів не дало. Воно знищене не було. Це змусило комуністів 30 грудня 1949 р. видати за номером 312 ще один наказ, в якому МДБ від імені радянської влади зверталось до учасників оунівського підпілля з пропозицією, «щоб підпільники виходили з укриття і зголошувались до органів державної безпеки з повинною». В ньому говорилося також про те, «що усіх, хто відгукнеться на цей наказ, не притягати до кримінальної відповідальності, надавати їм право вільного вибору місць проживання, повернути їхні родини з Сибіру». Говорилось і про те, що особам, які «дезертирували із шкіл ФЗН і ремісничих училищ, перейшли на нелегальне становище, буде дана змога повернутися до батьків». У наказі підкреслювалось, що, коли ж підпільники не використають це «останнє звернення» (сьоме за рахунком), то їх знищать. Репресивним органам наказали розгорнути широкомасштабну боротьбу з підпільниками. Наказ широко рекламувався і розповсюджувався, розклеювався ледь не на кожному стовпі в усіх населених пунктах Західної України. Про нього стало відомо і за кордоном. Всупереч сподіванням, наказ став переконливим доказом того, що в Україні:

а) на початку 1950 р. продовжується національно-визвольна боротьба, існує антидержавне підпілля, що становить загрозу радянському державному ладу;

б) український народ підтримує підпілля, незважаючи на застосовані репресії;

в) в СРСР, як ніде в світі, існує групова відповідальність. Батьки відповідають за вчинки дітей.

Слід сказати, що наказ не вплинув на оунівське підпілля, оскільки в його рядах залишились тільки ті, хто, розуміючи свою приреченість, продовжував боротись до загибелі.

Під кінець 40-х рр. на Кам'янець-Подільщині залишились тільки невеликі боївки, які продовжували успішно боротися («Бужа», «Лиса», «Казах» й ін.), а також боївки, що заходили сюди з території Тернопільщини.

У зв'язку із напруженою ситуацією, що склалася в Галичині і на Волині в кінці 40-х рр., внаслідок застосування жорстоких масових репресій проти учасників національно-визвольного руху, з метою зберегти рештки оунівських кадрів і продовжити боротьбу, Центральний провід ОУН ухвалив використати Крайовий провід «Поділля», який на даний час зберіг на

Кам'янець-Подільщині невеликі підпільні групи. Для їх підсилення вирішили передислокувати частину досвідчених у боротьбі оунівських кадрів із сусідніх з Кам'янець-Подільщиною районів Тернопільщини і Волині. Деякі з них, як Петро Колісник («Черник») — вояк УПА куреня «Бистрого», Зенон Голуб'як («Борис»), Хома Мартюк («Алکید»), Йосип Демчук («Луговий») та інші, закріпились на цьому терені ще з 1946 р. Керівництво Центрального проводу вважало доцільним перекинути на ОСУЗ і частину керівних кадрів Крайового проводу «Поділля».

Маючи за мету остаточне знищення оунівського підпілля на теренах України та проникнення в закордонні структури ОУН, керівники МДБ міняють тактику. Поруч з бойовими операціями починають більш активно застосовувати методи захоплення підпільників живими для можливого їх подальшого використання (після відповідної ідеологічної обробки) як своїх агентів, що повинні були допомогти МДБ виловити живими рештки учасників підпілля, або, за неможливості це зробити, фізично їх знищити. Особлива увага була зосереджена на захоплення зв'язкових Центрального і окружних проводів, з допомогою яких передбачалось будь-яким способом (тортурами чи перевербуванням) знайти ключі до Центрального проводу, місця перебування Головного командира УПА Романа Шухевича та його заступників — Василя Галаси («Орлана») і Василя Кука («Леміша»). Для цього залучили численну когорту найдосвідченіших працівників агентурно-пошукової роботи відділів і управлінь МДБ УРСР та МДБ СРСР, а також велику кількість військ Міністерства внутрішніх справ.

Так у чекістсько-військовій операції, що проводилась у квітні 1948 року на стику Станіславської, Львівської, Тернопільської, Дрогобицької областей на виявлення місця перебування Романа Шухевича і Крайового проводу, було задіяно із 62-ї стрілецької дивізії 4-й, 10-й і 78-й полки, школу сержантів і спецвідділ. З 64-ї дивізії — 18-й, 91-й, 332-й полки із сержантською школою, з 65-ї стрілецької дивізії — 12-й, 86-й, 450-й полки і спецпідрозділи, з 82-ї дивізії — 213-й, 331-й, 333-й полки, школу сержантів і спецпідрозділ дивізії — всього більше 1000 солдатів з відповідним спорядженням і військовою технікою.

В ході операції вбили 17 і захопили живими 18 повстанців. Повністю знищили Рогатинський надрайонний провід і його провідника Євгена Смика («Вій»), убили зв'язкового Львівського Крайового проводу «Сича» та захопили живим зв'язкового проводу Василя Хімія («Буг-2»), знайшли і зруйнували велику кількість криївок та різного спорядження. І все ж,

незважаючи на таку велику кількість військ, що брали участь в операції, вони, як говориться в архівних джерелах ЦК КП(б)У, не досягли своєї мети. Центральний провід на чолі з керівником продовжував існувати і діяти⁸.

Подібні чекістсько-військові операції проти оунівського підпілля, очолюваного його керівником Романом Шухевичем, з такою ж чи меншою кількістю військової сили і досвідчених оперативних працівників МДБ і МВС, проводились майже щоденно.

У доповідній записці Тернопільського обкому компартії ЦК КП(б)У говориться, що тільки за квітень 1948 р. було вбито на Тернопіллі 46 учасників оунівського підпілля, арештовано — 64, ліквідовано націоналістичних формувань і груп — 10. З числа керівного складу підпілля ОУН знищені:

Так під стінами кадебістських приміщень лежали побиті наші хлопці

«Сірий» — провідник Чортківського районного проводу ОУН;

«Новий» — провідник пропаганди Товстенського районного проводу ОУН;

«Омелько» — провідник СБ Білобожницького районного проводу ОУН;

«Гамалія» — сотник УПА сотні «Рубачі».

Для охорони колгоспного майна і боротьби з «бандпроявами» створено в області 276 груп самоохорони з числом 3 059 бійців⁹.

У такій же подібній записці говориться, що в січні 1949 р. на терені області вбито 61-го і захоплено 4-ох бойовиків ОУН, знищено 24 оунівських групи, з числа керівників оунівського підпілля вбиті:

«Степан» — провідник Гусятинського районного проводу ОУН;

«Олесь» — оргреферент Тернопільського надрайонового проводу ОУН;

«Орленко» — провідник Микулинецького районного проводу ОУН;

«Чувай» — провідник СБ Гусятинського районного проводу ОУН;

«Зима» — провідник кушової боївки ОУН Білобожницького р-ну;

⁸ Сергійчук В. Український здвиг: Поділля 1939-1955. — Київ, 2005. — С. 600.

⁹ Там само. — С. 421.

«Тарас» — провідник кушової боївки ОУН Чортківського р-ну;
«Богданко» — провідник кушової боївки ОУН Скала-Подільського р-н
«Рен» — провідник кушової боївки ОУН Микулинецького р-ну¹⁰.

У доповідній записці секретарю ЦК КП(б)У Мельникову повідомляється про те, що в лютому 1949 р. в результаті проведення чекістсько-оперативних військових операцій було:

вбито — 59 бойовиків ОУН, заарештовано — 189 бойовиків ОУН, націоналістів і їх пособників.

У заарештованих і вбитих взято: ручних кулеметів — 5, автоматів — 20, револьверів — 30, гвинтівок — 68, гранат — 60, друкарських машинок — 5, патронів — 6 527.

Із числа керівного складу ОУН вбиті:

«Дума» — провідник пропаганди Чортківського окружного проводу ОУН;

«Крик» — господарчий провідник Копичинецького надрайонного проводу ОУН;

«Вир» — провідник Заліщицького районного проводу ОУН;

«Марта» — провідниця УЧХ Пробіжнянського районного проводу ОУН;

«Стахан» — провідниця Мельнице-Подільського районного проводу;

«Гай» — кушовий провідник ОУН у Скала-Подільському р-ні;

«Пелехатий» — кушовий провідник ОУН у Пробіжнянському р-ні;

«Шум» — кушовий провідник ОУН у Борщівському р-ні.

У березні 1949 р. вбито 69 членів ОУН, заарештовано 114 членів ОУН і їх пособників. З керівного складу оунівського підпілля вбито:

«Чародій» — провідник Проскурівського надрайонного проводу, Кам'янець-Подільської області;

«Тарас» — провідник пропаганди Тернопільського надрайонного проводу ОУН;

«Помста» — провідниця УЧХ Чортківського окружного проводу ОУН;

«Спартанка» — заступниця провідниці УЧХ Чортківського окружного проводу ОУН;

«Рух» — зв'язковий між Крайовим і Чортківським окружним проводом ОУН;

«Опара» — кушовий провідник ОУН у Товстенському районі.¹¹

¹⁰ Сергійчук В. Український здвиг: Поділля 1939-1955. — Київ, 2005. — С. 537–538.

¹¹ Сергійчук В. Тавруючи визвольний прапор. — Київ, 2006. — С. 537–538.

31 січня 1949 р. в центрі Львова застрілювався генерал УПА Олекса Гасин («Лицар») — начальник штабу УПА.

17 квітня 1949 р. загинув Василь Сидор («Шелест») — командир УПА-Захід.

26 грудня 1949 р. в с. П'ятничани емдебісти захопили підпілну друкарню Тернопільського Крайового проводу «Поділля». У криївці були закидані гранатами керівник

*Петро Гнибіда
(«Тарас»)*

*Михайлина Голіната
(«Мрія»)*

друкарні «Дісян», працівники технічної ланки проводу — художник друкарні Петро Гнибіда («Тарас»), уродженець села Іванків, що на Борщівщині, та друкарка Михайлина Голіната («Мрія») — довгорічна провідниця УЧХ Копичинського ОУН надрайонного проводу, уродженка с. Ягільниці Чортківського району Тернопільської області, Володимир Заєць («Залізник») — зв'язковий Тернопільського Крайового проводу.

1950 р. для оунівського підпілля був не кращим за всі попередні. Він приніс нові жертви, нові важкі випробування. І все ж, незважаючи на майже щоденні втрати, антикомуністичне оунівське підпілля продовжувало жити і боротися. На початок року залишався не знищеним Центральний провід ОУН та його очільники, майже у всіх районах Галичини, Волині та Кам'янець-Подільщини, хоч і в невеликій кількості, залишались в дії підпілні оунівські групи. Їх знищити, щоб виконати настанови компартії, МВС і МДБ ніяк не вдавалось, не допомогла цьому і зміна тактики боротьби з підпіллям.

*Олекса Гасин
(«Лицар»)*

*Василь Сидор
(«Шелест»)*

Виконуючи керівні директиви ЦК КП(б)У, в яких неодноразово підкреслювалась необхідність остаточного знищення підпілля, органи МВС і МДБ здійснюють низку заходів, які мали би сприяти виконанню поставлених планів:

– організуються масові військово-оперативні операції (облави) із блокування місць можливого знаходження підпільників, які проводяться цілодобово і багатоденно;

– збільшується кількість оперативно-пошукових груп, кожна з яких мала конкретне завдання, де вести пошук, кого вони повинні вистежити і знешкодити. Групи очолюються високого рангу досвідченими, присланими з Києва та Москви оперативниками;

– збільшується кількість платної агентури, перевіряється її якість і здатність конкретно діяти згідно з поставленим завданням;

– з метою заблокувати і унеможливити доступ підпільників до населених пунктів та позбавити повстанців матеріальної підтримки, безперервно перекриваються дороги, влаштовуються цілодобові засідки, значно збільшено склад агентури і всяких резидентів, освідомлювачів та власників агентурних квартир. Всі вони за солідну плату вистежують все, що явно і неявно було підозрілим і могло знадобитися при пошуку підпільників.

Євген Коновалець

Щоби остаточно ліквідувати можливу підтримку підпілля з боку патріотично налаштованих верств населення, продовжується «зачистка території» від антирадянських елементів, не припиняються арешти та депортації. Головна увага керівництва органів МВС і МДБ Києва та Москви на початку 1950 р. зосереджується на тому, щоб вийти на слід керівників Центрального проводу ОУН — Романа Шухевича, Василя Кука, Василя Галаси та провідників середньої ланки підпілля, схопити їх живими або знищити.

Для цього з Москви до Львова прислали одного із найбільш досвідчених терористів, кілера, що в 1938 р. у голландському місті Роттердамі вбив засновника і очільника ОУН Євгена Коновальця, генерал-лейтенанта МДБ Павла Судоплатова. Щоб виконати поставлене перед ним ЦК КПРС

*Убивця Коновальця
— московський агент
П. Судоплатов*

завдання — вбити або схопити живим Романа Шухевича, — він пробув у Львові більше 6 місяців (кінець 1949—початок 1950 рр.). Маючи досвід організації агентурно-пошукової роботи, Судоплатов залучає до операції із розшуку Р. Шухевича велику кількість присланих з Києва і досвідчених місцевих оперативників, які, використовуючи широко розгалужену агентурну сітку місцевих сексотів, успішно справляються з поставленим перед ними завданням. Внаслідок уміло здійсненої комбінованої провокації Судоплатову вдалося вийти на слід конспіративної квартири Головнокомандувача УПА Романа Шухевича, що містилась у селі Білогорщі коло Львова.

5 березня 1950 р. дім, в якому перебував Шухевич, оточили емдебісти. Намагаючись вибратися з кільця оточення, Р. Шухевич вирішив іти на прорив. У бою, що зав'язався, він вбиває майора МДБ, однак і сам гине від ворожих куль. Так трагічно обірвався життєвий шлях генерал-хорунжого, Головного командира УПА, Голови Проводу Організації Українських Націоналістів, Голови Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради Романа Шухевича.

Разом з Р. Шухевичем перебувала його зв'язкова Галина Дидик, яка, зрозумівши безнадійність ситуації, випила отруту. Емдебістам вдалось її врятувати, після одужання була засуджена і понад два десятки років перебувала у мордовських таборах суворого режиму.

Поховання праху Р. Шухевича працівники МДБ, а потім КДБ тримали в таємниці. Про все, що сталося з його тілом, дізнаємось лише 1 грудня 2004 р. з листа, адресованого депутату Верховної Ради України В. Червонію, в якому Служба безпеки України подала інформацію про обставини знищення головнокомандувача УПА.

«Після фотографування трупа Р. Шухевича, а також особистих речей вбитого (книг, зброї, нотатків, одягу, медикаментів та ін.) начальник 4-го управління МДБ СРСР генерал Судоплатов, згідно з наявними у ньо-

*Головнокомандувач
УПА Роман Шухевич*

*Галина Дидик
(«Анна») — зв'язкова
Р. Шухевича, керівник
УЧХ Тернопільщини*

го повноваженнями, дав вказівку вивезти труп Р. Шухевича за межі Західної України і знищити шляхом спалення. 9 березня 1950 р. група співробітників МДБ УРСР, до якої входили полковник Каганович, майор Подтепа, капітан Пенченко, старший лейтенант Конопльов, старшина Пономаренко відвезли вантажівкою труп Р. Шухевича на лівий берег р. Збруч (окраїна лісу біля м. Скала-Подільська Тернопільської обл.), де його було спалено. Після цього прах було зібрано у брезент і викинуто з мосту у вищеназвану річку»¹².

Бувають ночі темні, наче нетрі,
Коли сказати серцю треба — цить!
Бо ж видно із Говерли та з Ай-Петрі,
Що в центрі України щось горить.

То над Збручем стоїть несамовитий
Вогонь, як дух, прип'ятий до стовпа.
Вогонь! Горить, бензиною облитий,
Роман Шухевич — командир УПА.

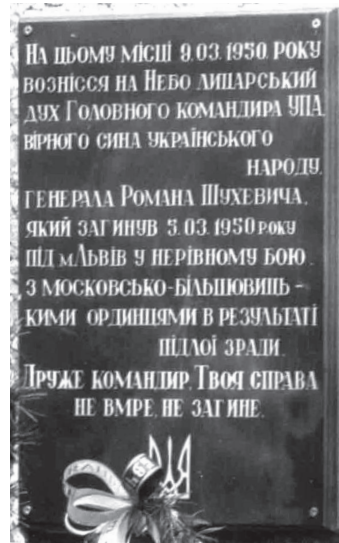
Д. Павличко

5 жовтня 2005 р. на околиці села Гуків Чемеровецького р-ну Хмельницької обл. на місці спалення тіла було встановлено хрест, як символ пам'яті про Головнокомандувача УПА генерал-хорунжого Р. Шухевича.

Смерть Р. Шухевича істотно підірвала потенціал націоналістичного підпілля, однак хоч і була для нього надзвичайно важкою втратою, не могла спричинитись до його повного знищення на всій території Західної України і Східноукраїнських землях. Місце Р. Шухевича зайняв його заступник Василь Кук, який продовжив справу визвольної боротьби. Клітини створеного єдиного організму продовжують ще жити і

Базальтовий хрест на місці спалення тіла Головнокомандувача УПА Р. Шухевича біля с. Гукив Чемеровецького р-ну на Хмельниччині

Пам'ятна дошка з написом

¹² Пукач В., Олещук І. За свободу і соборність. — Тернопіль: Новий колір, 2007. — С. 49.

Делегація Заліщицького р-ну у період відвідин місця спалення Р. Шухевича

*Місце спалення Р. Шухевича.
5 березня 2008 р.
Виступ школярів
Мушкатівської ЗОШ
Борщівського р-ну*

діяти, даючи знати, що оунівське підпілля ще живе і остаточно не знищене. Це, звичайно, не могло подобатись тоталітарному комуно-більшовицькому режимові, який до цього вже не один рік неодноразово заявляв, що з націоналістичним підпіллям покінчено, і назавжди.

Після загибелі Р. Шухевича проти жменьки патріотів, що залишились живими, кинуті були всі наявні в МДБ сили і засоби. Особлива увага приділялася місцевій агентурі, за кожен голову вбитого підпільника видавались великі грошові винагороди, зрадникам прощались всі їхні провини перед радянською владою, їхні сім'ї повертались із сибірської депортації, в обласних центрах відступникам надавались квартири і все інше, що служило приманкою для зради і знищення підпільників. В результаті масованих ударів по підпіл्लю, майже неможливо було вижити тим, хто залишився ще живим. У вічність йдуть один за одним герої Великої Святої Боротьби.

**У 1949-1950 РР. В БОЯХ, КРИЇВКАХ, У БЕЗВИХОДІ ВІД
САМОСТРІЛУ В БОРЩІВСЬКОМУ НАДРАЙОНІ ЗАГИНУЛИ:**

	з с. Бабинці		
Гнатюк Федір		(«Ігор»)	1922 р. н.
Ембрик Василь		(«Чумак»)	1917 р. н.
Ковалюк Ганна		(«Галка»)	1920 р. н.
Лукий Михайло		(«Нечай»)	1926 р. н.
Лаба Йосафат		(«Явір»)	1931 р. н.
Пелих Петро			1929 р. н.
	з с. Бурдяківці		
Малюга Михайло		(«Дзвін»)	1923 р. н.
Соловій Ярослав		(«Нечай»)	
	з с. Більче-Золоте		
Перун Яків		(«Чупринка»)	1922 р. н.
Левицький Степан		(«Сон»)	1912 р. н.
Судейко Іван		(«Лихо»)	
	з с. Вовківці		
Яворська Василина			
	с. Гермаківка		
Недокус Олена			1923 р. н.
	з с. Залісся		
Гоїк Тадей			1920 р. н.
	з с. Іване-Пусте		
Никифорчин Іван			1932 р. н.
Шмиглик Іван		(«Чорноморець»)	1923 р. н.
Сушинський Іван		(«Ікс»)	
	з с. Іванків		
Гнибіда Петро		(«Тарас»)	1918 р. н.
	з с. Верхнє Кривче		
Гірник Іван			1930 р. н.
	з с. Ланівці		
Прийма Богдан			1921 р. н.
Стасюк Юстина			

	з с. Мушкатівка		
Яківчук Парасковія		(«Ластівка»)	1921 р. н.
Юречко Йосиф		(«Боєвір»)	1920 р. н.
	з с. Олексинці		
Стратійчук Дмитро			1929 р. н.
Шмигельський Яків		(«Береза»)	1923 р. н.
	з с. Підпилип'я		
Каліщук Володимир		(«Літун»)	1926 р. н.
Задорожний Володимир			1920 р. н.
Задорожна Надія			1923 р. н.
Задорожний Олекса			
	з с. Устя-Єпископське		
Стефанюк Іван		(«Май»)	1924 р. н.
	з с. Глибочок		
Боднарчук Петро		(«Ріг»)	1919 р. н.
Сов'як Петро		(«Промінь»)	1914 р. н.
	з с. Зарубинці		
Голик Іван			1918 р. н.

Іван Шмиглик («Чорноморець»), Іван Сушинський («Ікс»)

Федір Гнатюк («Ігор»), Михайло Лукій (справа)

Іван Стефанюк («Май»)

Олекса Бойчук

Ярослав Соловій
(«Нечай»)

Іван Гірник

**В СПИСКАХ ЗАГИБЛИХ У 1949–1950 РР. ПІДПІЛЬНИКІВ
КОПИЧИНЕЦЬКОГО НАДРАЙОННОГО ПРОВІДУ ЧИСЛЯТЬСЯ:**

	з с. Увисла		
Олійник Микола		(«Мирний»)	1913 р. н.
Болібрух Володимир		(«Смілий»)	1922 р. н.
	з с. Яблунів		
Новіцький Степан		(«Хор»)	1913 р. н.
Яцишин Іван			1922 р. н.
	з с. Карашинці		
Дудар Петро		(«Харко»)	1913 р. н.
	з с. Оришківці		
Пилипчук Мар'ян		(«Черепок»)	1920 р. н.
	з с. Васильківці		
Лицар Ярослав		(«Буря»)	1921 р. н.
Плескач Ярослав			1928 р. н.
Слободян Василь			1912 р. н.
	з с. Троянівка		
Волошин Зеновія		(«Леська»)	1925 р. н.
	з с. Глібів		
Яцишин Роман		(«Роман»)	1929 р. н.
Заплітний Дмитро		(«Чорнота»)	
Заплітний Василь		(«Богдан»)	1921 р. н.

	з с. Брикуля		
Калаур Йосип		(«Богун»)	1919 р. н.
	з с. Бойківці		
Заровенний Володи- мир		(«Сірко»)	1912 р. н.
	з с. Мушкатівка		
Кучер Микола		(«Гармаш»)	1924 р. н.
	з с. Паївка		
Пшик Василь		(«Шугай»)	1920 р. н.
	з с. Саджівки		
Сусла Михайло			1923 р. н.
Семенюк Марія		(«Маруся»)	1924 р. н.
	з с. Мала Лука		
Магеровський Дмитро		(«Листок»)	1923 р. н.
	з с. Зарубинці		
Голик Іван			1918 р. н.
	з с. Гадинківці		
Стефаник Корній		(«Грім»)	1917 р. н.
	з с. Кокошинці		
Сухович Володимир			1927 р. н.
	з с. Товсте		
Сукач Йосип			1910 р. н.
	з с. Трибухівці		
Ковтуцький Петро			1910 р. н.
Ковтуцький Іван			1921 р. н.
Бень Стефанія		(«Оля»)	1925 р. н.
Бень Гаврило		(«Ліс»)	1922 р. н.
Сеньків Григорій			1922 р. н.
	з м. Хоростків		
Лабай Михайло			1929 р. н.

	з с. Чабарівка		
Хомета Степан			1922 р. н.
Живець Казимир			1912 р. н.
	з с. Посто́лівка		
Фляша Йосип		(«Хміль»)	

Степан Хомета

*Петро Дудар
(«Харко»)*

*Володимир Болібрux
(«Смілий»)*

*Йосиф Фляша
(«Хміль»)*

*Микола Олійник
(«Мирний»)*

Ярослав Плєскач

НЕ КРАЩИМ БУЛО СТАНОВИЩЕ І В ЧОРТКІВСЬКОМУ НАДРАЙОННОМУ ПРОВІДІ. ТУТ У 1949–1950 РР. ЗАГИНУЛИ:

	з с. Біла		
Гикавий Петро		(«Яровий»)	1927 р. н.
	з с. Бичківці		
Злочевський Ярослав		(«Колос»)	1918 р. н.
	з с. Джурин		
Андрусів Йосип		(«Нитка»)	1921 р. н.
Гулак Михайло		(«Ох»)	1925 р. н.
	з с. Малі Чорнокінці		
Лучка Іван			1929 р. н.
	з с. Нагірянка		
Ковалик Дмитро			
Ковалик Євдокія			
Осадца Володимир			1925 р. н.
Осадца Ярослав			1923 р. н.
Поліс Іван		(«Орел»)	1921 р. н.
	з с. Полівці		
Погорецький Гнат		(«Витайло»)	1922 р. н.
	з с. Стара Ягольниця		
Білоус Михайло			1929 р. н.
Грицишин Павло			1929 р. н.
Кучерський Іван		(«Шум»)	1926 р. н.
Мишук Петро			1927 р. н.
	з с. Сосулівка		
Дерій Олекса		(«Дніпро»)	1921 р. н.
	з с. Скородинці		
Бандура Михайло		(«Лис»)	1925 р. н.
Романів Степан		(«Гонта»)	
	з с. Ягільниця		
Конол Антін		(«Крук»)	1924 р. н.
Денегас Василь		(«Нечай»)	1925 р. н.

	з с. Мишків		
Мущук Василь			1923 р. н.
	з с. Дунів		
Візнюк Михайло			1919 р. н.
	з с. Колодрібка		
Козерюк Данило		(«Явір»)	1913 р. н.
Костюк Іван		(«Хмара»)	1927 р. н.
	з с. Колодрілка		
Матвійчук-Козарюк Марія			1910 р. н.
	з с. Костільники		
Герлевич Йосип			1920 р. н.
	з с. Летяче		
Тарабалка Ганна			1926 р. н.
Чижик Степан		(«Джон»)	1914 р. н.
Швейчук Степан		(«Черемош»)	
Недопитальський Йосип			1920 р. н.
Рудько Андрій			1921 р. н.
Чижик Василь			1920 р. н.
	с. Нирків		
Витрикуш Адольф			1929 р. н.
Линдяк Микола			1924 р. н.
Прокопа Іван		(«Недоля»)	1924 р. н.
Ходань Іван		(«Стрибок»)	
	з с. Садки		
Попадин Іван		(«Гонта»)	1921 р. н.
	з с. Слобідка		
Березовський Георгій		(«Малий»)	1926 р. н.
Присяжнюк Марцелія			1924 р. н.
Торкот Георгій		(«Великий»)	1926 р. н.

	з с. Синьків		
Слободян Степан		(«Клим»)	1923 р. н.
	з с. Устечко		
Курницький Федір		(«Степовий»)	1921 р. н.
	з с. Цапівці (Поділля)		
Бойко Василь		(«Книш»)	1921 р. н.
Кольба Михайло		(«Дорко»)	1923 р. н.
Приймак Петро		(«Дуб»)	
	з с. Касперівці		
Велешний Петро		(«Стрілець»)	
Велешний Йосип		(«Осип»)	
Фецик Андрій		(«Кріс»)	1924 р. н.

Гнат Погорецький

Михайло Візнюк

*Андрій Фецик
(«Кріс»)*

Марцелія Присяжнюк

Ганна Тарабалка

*Іван Костюк
(«Хмара»)*

У БУЧАЦЬКОМУ НАДРАЙОНІ 1949–1950 РР. ЗАГИНУЛИ:

	з с. Бариш			
Джуглей Степан		(«Дунай»)		
Гайда Михайло				
	з с. Бобулинці			
Чорній Федір				
	з с. Верб'ятин			
Бойчук Володимир				
	з с. Жизномир			
Кривенький Іван		(«Захар»)		
Василик Михайло		(«Морозен- ко»)		
Войніцька Степанія				
Кривенький Федір				
Стойко Теодор				
	з с. Золотий Потік			
Кумицький Михайло		(«Левко»)		
Романчик Василь		(«Зірко»)		
	з с. Костільники			
Кузь Микола		(«Карий»)		
	з с. Переволока			
Бойко Михайло				
Солонинко Степан		(«Зозуля»)		
Семенюк Федір				
	з с. Ріпинці			
Подюк Ганна				
Москвин Михайло		(«Морозен- ко»)		
	з с. Русилів			
Данчук Петро				
	з с. Сновидів			
Слободян Василь				

	з с. Сороки			
Лисюк Михайло				
Холод Іван				
	з с. Скоморохи			
Буглей Дмитро				
Бойчук Микола				
	з с. Новосілка Язловецька			
Мороз Михайло		(«Газ»)		
	з с. Трибухівці			
Гуляк Михайло		(«Ох»)		

*Володимир Бойчук
(«Меч»)*

*Степан Солонинко
(«Зозуля»)*

*Степан Джуглей
(«Дунай»)*

*Похід до могили УПА у с. Пушкарі.
На передньому плані вояки УПА Микола Зінь і Теофіл Беляк*

*Перезахоронення курінного УПА «Сірі Вовки»
Петра Хамчука («Бистрого»)*

Перезахоронення вояків УПА в м. Копичинці 12 червня 1992 р.

Дорогу до цвинтаря діти посипали квітами

*Могила борців за волю України
у с. Зозулинці Заліщицького р-ну*

*Братська могила 76 вояків УПА,
які загинули 17 лютого 1945 р.
у с. Щитівці Чортківського р-ну*

*Братська
могила
вояків УПА
у с. Баріш*

Братська могила вояків УПА
у с. Палашівка Чортківського р-ну

воду ОУН, крайового провідника Львівщини, сотника і політвиховника УПА Осипа Дяківа-Горнового («Артема», «Гончарука»).

Осип Дяків-Горновий
(«Артем»)

Боляче читати список цих наших втрат, а ще більше усвідомлювати, що всі загиблі були молодими людьми, віком від 16 до 40 років, цвіт нації, її майбутнє — той потенціал, який, коли б вижив, з великою користю прислужився б своєму народові, славі України, її возвеличенню серед народів світу. На жаль, цього не сталося. Ворог передчасно позбавив їх життя, як і сотні, тисячі борців до них, на страх і в науку живущим і тим, хто прийде їм на зміну, щоб не розучились ходити козачками, гнутись у три погібелі перед «старшим братом» і лизати йому п'яти.

Вчитуючись у прізвища названих вище підпільників, бачимо серед них багатьох провідників середньої ланки, досвідчених і мужніх героїв, що віддали боротьбі за визволення України з-під польської, советської, німецької, румунської, мадярської окупації все своє свідоме життя. З їх загибеллю в окремих районах оунівське підпілля перестало існувати. Там, де залишились окремі борці, перервався між ними зв'язок. У Львівській, Тернопільській, Дрогобицькій областях залишились групи учасників підпілля, чисельність яких не перевищувала 20

До втрат чортківських підпільників слід долучити і засуджених до розстрілу 23 листопада 1950 р. Прикарпатським військовим трибуналом підпільників молодіжної організації «Українська Таємна Визвольна Рада», що діяла на Чортківщині: Білоуса Михайла («Богуна»), Грицишина Павла («Смілого»), Павлініва Івана («Непорядного»).

Надзвичайно великою втраченою була загибель 28 листопада 1950 р. заступника голови Генерального Секретаріату, члена про-

осіб. Переважна більшість з них діяла на свій розсуд. Не краще становище було в Рівненській і Волинській областях.

Ставало зрозумілим, що активна боротьба оунівського підпілля доходила до свого кінця. Це усвідомлювали живі ще члени Центрального проводу Василь Кук («Леміш»), що зайняв пост Головнокомандувача УПА і Голови проводу ОУН, та Василь Галаса («Орлан») — заступник «Леміша» із пропаганди. Щоб продовжити боротьбу і зберегти ще уцілілі кадри підпілля, вирішили припинити відкриту боротьбу, як неефективну на даному етапі, і зосередитись лише на ідеологічній роботі.

Що собою являло оунівське підпілля після зазнаних втрат у 1950 р., до деякої міри висвітлює «Довідка Тернопільського обкому КП(б)У про діяльність українського націоналістичного підпілля ОУН на території області», датована 15-м серпня 1951 р. В ній говориться, що:

Василь Кук
(«Леміш»)

1. Станом на 1 серпня 1951 р. на території області діють 47 бандитських груп (так в офіційних документах називалися підпільні оунівські групи) загальною чисельністю 144 особи. З них:

- а) організаційний референт Крайового проводу ОУН «Поділля» «Бурлан» з охороною — 5 бойовиків;*
- б) керівник Тернопільського окружного проводу ОУН «Олень» з охороною — 4 бойовики;*
- в) керівники Бережанського і Скалатського надрайонних проводів ОУН «Стецько» і «Шлях» — з 5-ма бойовиками;*
- г) керівник Кременецького надрайонного проводу ОУН з охороною — 4 бойовики;*
- д) районних проводів ОУН — 11 з охороною — 37 бойовиків.*

Районні проводи діють: в Заліщицькому, Заложцівському, Кременецькому, Лановецькому, Мельнице-Подільському, Козівському, Скала-Подільському, Товстенському, Шумському і Гримайлівському районах.

е) куцзових бандбоївок — 31, в них бойовиків — 89.

2. У 14 р-нах обл. діючих боївок і бойовиків немає.

Найбільше оунівських формувань в Бережанському, Підгаєцькому, Товстенському, Шумському, Лановецькому і Заложцівському районах.

При проведенні господарсько-політичних заходів партійні і радянські органи в селах цих районів зустрічаються з прихованим спротивом, сільський і колгоспний актив працює під тиском, власної ініціативи не проявляє. Значна частина чесних колгоспників старається не проявляти себе активною.¹³

У довідці начальника управління МДБ УРСР Тернопільської області В. Коломійця секретареві ЦК КП(б)У О. Кириченку від 24 серпня 1951 р. дані попередньої довідки більш конкретизуються, позаяк начальнику управління потрібно було показати свою особисту участь у виконанні вимог партії.

У довідці говориться, що в 1951 р. управління МДБ Тернопільської обл. розшукало і ліквідувало: референтуру пропаганди Крайового проводу ОУН, 3 надрайонних проводи, Чортківський окружний провід, 2 типографії, 8 районних проводів і 122 бойовиків. Крім того, ліквідовано 22 націоналістичні організації, арештовано 109 чоловік, що проживали легально і займалися антирадянською терористичною діяльністю. Всього арештовано 534 підпільників, учасників ОУН і осіб, що симпатизували і помагали підпіллю. Прийнятими заходами припинено діяльність націоналістів у 15-ти районах області. У довідці зазначено, що в Бережанському, Мельнице-Подільському, Пробіжнянському, Товстенському, Гримайлівському районах націоналістичні підпільні групи продовжують існувати. Їх кількість становить 43 групи із 134-ма учасниками.

У відповідь на здійснені «бандпрояви» органами МДБ в 1950 р. виселено у віддалені місця Радянського Союзу 100 родин учасників оунівського підпілля. Згідно з вказівкою секретаря ЦК ВКП(б) тов. Маленкова, управління МДБ Тернопільської обл. для швидкого знищення «банд» українських націоналістів створило 32 (додатково) оперативно-військові групи, які доукомплектували 40-ка досвідченими оперативниками, присланими із МДБ УРСР.¹⁴

Для В. Кука і В. Галаси ставало зрозумілим, що в такій ситуації намір перекинути уцілілих підпільників на ОСУЗ (Осередньо-Східні Українські Землі) необхідно було здійснити якомога швидше, де умови для діяльності підпільників були значно кращими. Вирішили розпочати із Чортківського окружного проводу, частина підпільників якого на даний час уже там перебувала і підготувала відповідну базу для переходу інших. Із керівного скла-

¹³ Сергійчук В. Український здвиг: Поділля 1939-1955. — Київ, 2005. — С. 600.

¹⁴ Там само. — С. 603–609.

ду першим сюди мав перейти провідник Чортківського окружного проводу Ілярій Сказінський («Крига») із своїми підпільниками, згодом туди мав перебратись Василь Галаса («Орлан»), а за ним і Василь Кук («Леміш»).

Із всіх областей на ОСУЗ найбільш привабливою була Кам'янець-Подільська, де окружним провідником був колишній надрайоновий провідник Чортківщини Михайло Качанівський («Скоб»), якого восени 1950 р., внаслідок застосування сонного порошку, на одній із конспіративних квартир схопили емдебісти, через певний час перевербували і змусили працювати на дві сторони. Не знаючи про це, на Кам'янець-Подільщину з 1950 р. починають відправлятись одна за одною групи підпільників, яких до певного часу «Скоб», як кажуть, водить за ніс. Найбільше підпільників було направлено з Чортківського окружного проводу.

Слід зауважити, що діяльність оунівського підпілля на Кам'янець-Подільщині, як і скрізь на ОСУЗ, мала свої особливості. Довголітнє господарювання тут комуно-більшовицької тиранії наклало специфічний відбиток і на свідомості більшої частини населення. Ідеями визвольної боротьби і української самостійності тут переймалось значно менше людей в порівнянні із Західною Україною. Це й стало причиною обмеження підпільної діяльності і зосередження її серед вузького кола українських патріотів. Рейди УПА в 1943–1944 рр. сприяли оживленню самостійницьких настроїв, однак не спричинились до масової участі населення регіону у національно-визвольному русі. І все ж, незважаючи на низку суб'єктивних і об'єктивних негативних факторів, підпілля тут було створено і своїми діями завдало немало клопотів партійно-радянському та репресивно-каральному апаратам області.

Підпільні осередки ОУН Кам'янець-Подільщини при підтримці добровольців, що прибули сюди в 1944-у і наступних роках з Галичини і Волині, формують тут округи ОУН, надрайонні, районні і низові ланки організації, розширюють свою сітку, зв'язки та мережу симпатиків. У кінці 40-х на початку 50-х рр. боротьбою Кам'янець-Подільського підпілля керує Крайовий провід «Поділля», окремі керівники якого поступово перебазовуються сюди. 27 березня 1945 р. загинув обласний керівник «Борис» — Зенон Голуб'як. Його місце зайняв «Гомін». В листопаді 1949 р. загинув «Гомін». Через невеликий проміжок часу Крайовий провід «Поділля» на місце «Гомона» переводить Чортківського надрайонного провідника Михайла Качанівського («Скоб», уродженець с. Кокільники Галицького р-ну, сьогодні Івано-Франківської обл., з листопада 1950 р. — агент МДБ).

Визначну роль у розгортанні організаційно-пропагандистської діяльності на терені Кам'янець-Подільщини відіграв Василь Бей («Улас») — крайовий провідник ОУН «Поділля». Народився Василь Бей («Улас») 1922 р. у с. Литвинів Підгаєцького повіту на Тернопіллі. Закінчив Бережанську

*Василь Бей
(«Улас»)*

гімназію у 1939-1941 рр., навчався на медичному факультеті Львівського університету. В 1941 р. — курсант підстаршинської школи в м. Помор'ях на Львівщині. З 1939 р. — член ОУН. В 1942–1944 рр. очолює Юнацтво ОУН Тернопільщини. З осені 1949 р. по травень 1952 р. — провідник ОУН на ОСУЗ, до яких належали Кам'янець-Подільська, Вінницька обл. та прилеглі до них території. Працюючи крайовим провідником ОУН «Поділля», Василь Бей («Улас») докладав багато старань до розбудови організаційної мережі ОУН на ОСУЗ, розширенню кола прихильників, придбання явочних квартир, посилення агітаційно-пропагандистської роботи. У своїй підпільній діяльності був надзвичайно активним, вміло керував організаційним зв'язком між своїми підлеглими, окружним і надрайонними провідниками. За боротьбу в особливо важких умовах Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) нагородила Василя Бея Срібним Хрестом заслуги. Він справді заслужив собі авторитет людини, котра вміло тримала в своїх руках організаційні зв'язки, відновила силу ОУН на ОСУЗ, вдало вела конспіративну роботу, результатом якої було те, що підпілля ОУН на ОСУЗ продовжувало в надзвичайно складних умовах існувати досить довго — до 1953–1954 рр.

8 лютого 1951 р. Василя Бея («Уласа») в центрі Вінниці схопили емдебісти. Під час допиту у Вінницькому УМДБ йому запропонували співпрацю з МДБ УРСР, збереження життя за умови, що він уб'є Головнокомандувача УПА Василя Кука. «Улас» вирішив скористатися запропонованою пропозицією і почав вести подвійну гру. Його відпустили на волю, приставивши наглядати своїх агентів. У Львівській обл. «Уласу» вдалось зустрітись з Василем Куком, розказати про все, що сталось з ним. Зимув 1951–1952 рр. Василь Бей перебував у одній криївці з Головнокомандувачем УПА. Тут він за зиму та весну 1952 р. написав дві праці — «Перспективи розвитку національно-визвольної боротьби в Східній Україні» та «До питання політпропагандивної роботи у східно-українському середовищі». Підозрюючи, що підпілля ОУН на Кам'янецьчині та Вінниччині контро-

люється емдебістами, Василь Кук затримав «Уласа» до травня 1952 р. У травні 1952 р. «Улас» з групою підпільників був відпущений на ОСУЗ, однак до місця свого призначення вони не дійшли. В черняхівському лісі Зборівського району 22 травня 1952 р. групу оточили емдебісти, і всі вони разом з Беєм загинули.

Після загибелі Василя Бея («Уласа») Головнокомандувач УПА Василь Кук передав керівництво Кам'янець-Подільської та Вінницької областей своєму заступнику — Василю Галасі («Орлану»), який до цього був провідником ОУН Північно-Західних Українських Земель (ПЗУЗ).

Поруч з Беєм видатну роль у розбудові організаційної мережі ОУН на Кам'янець-Подільщині і Вінниччині відіграв Йосип Демчук («Луговий»)¹⁵. Під його керівництвом створюються конспіративні квартири, розповсюджуються антирадянська література, листівки, збирається інформація і, головне, готуються молодіжні кадри для вступу в ОУН, ведеться велика агітаційна робота. З червня 1949 р. Йосип Демчук («Луговий») виконує обов'язки окружного провідника Вінниччини. 8 лютого 1951 р., внаслідок зради, в центрі Вінниці «Лугового» схопили емдебісти. При арешті в нього вилучили 2 пістолети марки «ТТ», німецьку гранату, білого кольору по-

*Йосип Демчук
(«Луговий»)*

¹⁵ Й. Демчук народився у с. Петрики, колишнього Микулинецького повіту на Тернопіллі. В ОУН з 1941 р. Псевдонім «Стріла». В липні 1941 р. закінчив підстаршинський курс. Як підозрілий, заарештовувався німецьким гестапо. З липня 1942 р. працює провідником юнацької мережі ОУН повіту, одночасно виконував завдання служби безпеки, проникнувши в агентурне середовище гестапо. В травні 1943 року працює референтом СБ Гримайлівського районного проводу ОУН. З приходом радянської влади працює в групі тернопільського обласного провідника СБ «Максима». В бою з енкаведистами був поранений, лікувався в с. Лежанівка Гримайлівського району. Одужавши, вступає в курінь «Бистрого» (Белінського), де в складі сотні «Тополі» вирушає на Волинь, бере участь у бою з підрозділом «Смершу» біля с. Вел. Луб'янки. З серпня 1944 р. він знову в боївці СБ «Максима». Згідно з розпорядженням тернопільського обласного провідника «Нестора» переходить у боївку кам'янець-подільського окружного провідника «Бориса», де під псевдонімом «Яструб» виконує роль есбіста. В березні 1945 р. кам'янець-подільський окружний провідник «Борис» призначає його заступником референта окружного проводу. В червні 1946 р. очолює Дунаєвецький надрайонний провід ОУН, куди входять Солобковецький, Віньковецький, Миньковецький, Новоушицький і Дунаєвецький районні проводи Кам'янець-Подільської області.

*Мирослав Гук
(«Косач»)*

рошок та 57 патронів до пістолета, про що склали відповідний акт затримання¹⁶.

28 квітня 1951 р. зрадники української визвольної справи, колишні зв'язкові Тернопільського Крайового проводу «Поділля», переверовані МДБ агенти Василь Том'як («Думка») та Володимир Трусь («Олесь»), здають у руки органів держбезпеки МДБ УРСР чортківського окружного референта із пропаганди Мирослава Гука («Косача»). Будучи схопленим, Мирослав Гук на запропоновану співпрацю МДБ не погодився, вироком військового трибуналу Прикарпатського військового округу від 17 грудня 1951 р. засуджений за ст. 54-1А, 54-8, 54-9, 54-11 КК УРСР до вищої міри покарання — розстрілу¹⁷.

Згідно з вироком визнаний винним у тому, що з 1945 р. зі своєю дружиною та двома братами, як член ОУН, протягом шести років зі зброєю в руках здійснював активну підривну діяльність проти Радянської держави, створив у с. Товсте підпільну друкарню, де організував виготовлення і розповсюдження антирадянських листівок і брошур, у яких закликав до терору проти радянських активістів, здійснення диверсійних актів у колгоспах і промислових підприємствах. 14 березня 1952 р. Мирослава Гука розстріляли.

¹⁶ Мизак Н., Горбатюк В. За тебе, свята Україно. — Чернівці-Хмельницький-Торонто, 2006. — С. 282.

¹⁷ Мирослав Гук народився у 1920 р. в с. Павлокомі Березовського р-ну Краківського воєводства (нині Польща) в родині священика. Мати працювала вчителькою. 1945 р. батько був заарештований польською владою, мати — депортована в Тернопільську обл. у с. Коцюбинці, нинішнього Гусятинського району. В сім'ї, крім Мирослава, було ще два молодших брати — Богдан та Євген. У 1938 р. Мирослав закінчив Перемишлянську гімназію, деякий час навчається в Познанському університеті, згодом до 1944 р. — у Львівському політехнічному інституті. Член ОУН з 1940 р. На нелегальному становищі з 1945 р. З квітня 1945 р., під псевдонімом «Григор», виконує обов'язки пропагандивного референта Перемишлянщини, з травня 1946 р. — окружний провідник. У вересні 1947 р. переходить кордон, деякий час працює референтом пропаганди в Тернопільській окрузі. З червня 1948 р. — референт пропаганди Чортківського окружного проводу ОУН, засновник і керівник Товстенської підпільної друкарні ім. Я. Старуха (сьогодні смт Товсте — населений пункт Заліщицького р-ну на Тернопільщині). В підпіллі, будучи вояками УПА сотні «Бурлаки», загинули обидва його брати — Богдан («Скала»), Євген («Щипавка») та дружина Марійка («Галина»).

*Михайло Ярчук
(«Клим»)*

Цього ж дня, 28 квітня 1951 р., разом з «Косачем» схопили Михайла Ярчука («Клим») — чортківського надрайонного провідника ОУН. 2 травня 1951 р. з допомогою тих же зрадників — «Думки», «Олеся», «Міші» — потрапив у пастку чортківський окружний провідник ОУН Ілярій Сказінський («Крига»).

*Ілярій Сказінський
(«Крига»)*

Застосовуючи тактику перевербування, «Кризі», як і «Косачу» та «Климу», запропонували перейти до співпраці з МДБ і використати їх, як свої агентів, з метою захоплення очільників Центрального проводу ОУН Василя Кука («Леміша») та Василя Галаси («Орлана»). В обмін на зраду їм обіцяли зберегти життя, реабілітувати і забезпечити нормальні умови подальшого існування.

«Крига» і «Косач» відмовились, тому згодом були засуджені і страчені¹⁸. «Кригу» разом з трьома його друзями-підпільниками: Дмитром Малинником («Мартином») — борщівським районним провідником ОУН, уродженцем с. Вовківці Борщівського р-ну, Левком Бегерським («Доном») — районним провідником Золотопотіцького району, та бойовиком Копичинецького надрайон-

*Левко Бегерський
(«Дон»)*

¹⁸ Сказінський Ілярій («Крига») народився 1921 р. в с. Мшана Зборівського р-ну Тернопільської обл. Селянин, одружений, закінчив учительську семінарію. Член Юнацтва ОУН з передвоєнних років. З 1942 р. — повітовий референт пропаганди Зборівщини, з 1943 р. — окружний референт Бережанщини. Влітку 1944 р. покликаний до УПА. З серпня 1944 р. — курінний політвиховник Рогатинського куреня, інструктор у підстаршинській школі ВО «Лисоня». В кінці 1944 р. — начальник політвиховного відділу ШВО. Мав ранг хорунжого виховника. 1 січня 1946 р. підвищений до поручника-виховника. З 1947 р. займає різні посади в Чортківському окружному проводі ОУН. З липня 1949 р. по жовтень 1949 р. виконував обов'язки організаційного референта Чортківського окружного проводу ОУН. З листопада 1949 р. став керівником цього проводу.

Дмитро Малинник
(«Потан»)

ного проводу Богданом Поповичем («Борисом»)¹⁹ стратили прилюдно в м. Чорткові у грудні 1951 р. «Клим», який довгий час очолював службу безпеки, перехитрив досвідчених емдебістів, погодився на співпрацю, завдяки чому йому вдалось повернутися у підпілля, розкрити зрадників і ворожі плани. Після цього він ще майже рік протримався в підпіллі, поки в квітні 1952 р., внаслідок зради, не був схоплений вдруге, суджений і розстріляний 2 грудня 1952 р.²⁰

Цікаві дані про свою співпрацю з провідником «Кригою» — Іларієм Сказінським подає підпільник Михайло Ковба («Лиско», «Василько»):

«У групу «Криги» я попав після розформування куреня «Бистрого» «Сірі Вовки» із сотні «Кока» восени 1945 р. До осені 1949 р. ми перебували на Підгаєччині. Восени 1949 р. наша група в складі 4-х підпільників перейшла в Коропецький район, де до нас приєдналося

Михайло Ковба
(«Лиска»)

ще 2 підпільники. «Крига» в цей час займав пост окружного провідника Чортківщини. Знаходячись в його розпорядженні, ми розмножували і розповсюджували підпільну літературу, обслуговували головну лінію зв'язку, що проходила через дану місцевість. Зв'язок для ОУН був основною артерією життєдіяльності організації, без нього вона не могла б існувати. Ми здійснювали зв'язок від найнижчих організацій — станиць, кущів, підрайонів, районів, надрайонів, округів, країв — і далі, до Центрального проводу ОУН. Через наші руки йшов зв'язок із заходу на схід і навпаки. Група «Криги» у 1949, 1950,

1951 рр., базуючись на Коропеччині, мала зв'язок на північному заході з підгаєцькою групою, на сході — з бучацькою.

У групі «Криги» я перебував майже 5 років — з кінця серпня 1945 р. включно по квітень 1951 р. Кожного року по названому зв'язку «Крига»

¹⁹ Попович Богдан народився 1927 р. у с. Березна Бірчанського р-ну на Перемишлянщині.

²⁰ Сергійчук В. Український здви́г: Поділля 1939-1955. — Київ, 2005. — С. 683–687.

ходив у східні райони Тернопільщини. Останній зв'язок з Бучацькою групою відбувся 30 листопада 1950 р. Під кінець 1950 р. ми втратили трьох своїх друзів — «Калину», «Пугача», «Дем'яна». «Пугач» загинув у перестрілці з енкаведистами, «Калина» помер від одержаних ран, «Дем'ян» помер від невідомої нам хвороби. Був він з с. Саранчуки, сьогоднішнього Бережанського р-ну.

На зв'язок 30 березня 1951 р. пішло нас двоє: я і «Мишка». У визначене місце на зустріч з бучацькою групою вийшов лише «Думка». Всі інші лежали в куцах, що видалось дивним, бо завжди на зустріч виходили всі. Крім того, був незвичний запах, який йшов від «Думки» і тих, що лежали. Все це до деякої міри мене насторожило, однак зустріч відбулася. «Думка» передав пошту, пакети, бандеролі, грипси, тобто все те, що йшло із сходу на захід, ми, в свою чергу, передали все те, що йшло на схід. Прибувши на місце постою, всю пошту передали «Кризі», а також розказали про свої підозріння, на що він не звернув уваги.

22 квітня 1951 р. відбулась зустріч «Криги» з окружним провідником із пропаганди М. Гуком («Косачем»). «Крига» сказав мені, що наступна зустріч відбудеться 30 квітня, на яку він зі мною не піде, а піде з іншими людьми. Перед тим, як розійтись, призначив місце і дату наступної зустрічі — 15 травня 1951 р. В призначений день ніхто на зустріч не прийшов, не відбулась вона і в наступний день. На зустріч 30 травня, як було домовлено, «Крига» не прийшов, а прийшов один лиш «Думка», який сказав, що він знає, де провідник і передав лише для мене особисто записку, в якій «Крига» повідомляв, щоб вийти на зв'язок 9 червня. І хоч почерк був не зовсім подібний до почерку «Криги», на зустріч я вийшов. Коли прийшли на визначене місце, бучацькі зв'язкові вже на нас чекали. На запитання, до «Думки», де командир, одержав відповідь, що командир у них у криївці поранений і просив, щоб я до нього прийшов сам. Я попрощався зі своїми друзями і пішов разом з «Думкою» і тими, хто його супроводжував. Вибравши момент, «Думка» разом із своїми спільниками наблизились до мене і по команді «Давай!» схопили мене за руки, щоб зв'язати. «Думка» забрав мою зброю і обшукав. Мене попід руки потягли до машини, яка стояла недалеко замаскованою.

На машині розв'язали руки і наклали наручники. Вранці привезли мене до Тернополя, у двір обласного відділу КДБ. Слідство вів підполковник КДБ Дубовий. Під час слідства я зрозумів, що провідник «Кри-

га» також в їхніх руках. Мене судили 2 грудня 1951 р. Згідно з оголошеними статтями мене засудили на 25 років каторги. В пересильній тюрмі я дізнався про суд над «Кригою» і його прилюдне повішення. А ще розказали, що перед стратою до «Криги» привели батька, якому обіцяли, що коли син покається, то йому подарують життя. Батько передав це своєму синові, на що той відповів: «За такі слова, тату, як умру, щоб ти не торкався до мого тіла»²¹.

Відкритий судовий процес над Іларієм Сказінським, Дмитром Малинником, Левом Бегерським, Богданом Поповичем відбувся 27–28 жовтня 1951 р. в Чорткові. Для більшого резонансу він організовувався ЦК ВКП(б) з метою компрометації і дискредитації не тільки тих, кого судили, а всієї національно-визвольної боротьби проти комуністично-більшовицької тиранії.

Військовий трибунал проходив з участю прокурора Української РСР Руденка, який виступав на ньому головним обвинувачем. Незважаючи на те, що весь склад суду старався якомога більше очорнити і спаплюжити підсудних, вони вели себе гідно, правдиво заперечували всі звинувачення, що театралізовано були підготовлені учасниками судового процесу разом із свідками, яким заздалегідь написали, що вони повинні на процесі говорити. Ні один з підсудних не каявся, не просив пощади, єдине, що просили і Сказінський, і Малинник, і Бегерський, це зберегти життя 24-річному Богданові Поповичу. Вирок оголосили ввечері 28 жовтня 1951 р. На підставі ст. 54-1А, 54-8, 54-9, 54-11 підсудних І. Сказінського, Д. Малинника, Л. Бегерського, Б. Поповича військовий трибунал засудив до страти через повішення. Присуд був остаточний і оскарженню не підлягав.

²¹ Михайло Ковба («Лиско», «Василько») народився 1925 р. у с. Панасівці Заложцівського, тепер Зборівського р-ну Тернопільської обл. в сім'ї селянина-бідняка. Освіта — 4 класи народної школи. В УПА — з грудня 1943 р. Навесні 1944 р. закінчує підстаршинську школу УПА «Олені» ім. Папського, що діяла на г. Магура в Долинському районі. Після закінчення школи був направлений в сотню «Сірі Вовки» командира «Бистрого». Бере участь у всіх боях, які вела сотня з німцями, мадярами, групами польської Армії Крайової, комуністично-більшовицькими військами НКВС та чекістськими групами МДБ. В УПА, під псевдонімом «Дідусь», воював його батько Яків Ковба.

Після розформування куреня «Бистрого» деякий час перебував у сотні «Кока». Пізньої осені «Лиско» переходить у групу «Криги», в якій, під псевдонімом «Василько», пробув до червня 1951 р. 9 червня по-зрадницьки був схоплений агентами КДБ. Засудили Михайла Ковбу 8 грудня 1951 р. на 25 років каторги. Покарання відбував у Карагандинському концтаборі. У зв'язку з підготовкою до повстання в'язнів, внаслідок зради одного з учасників, одержав новий додатковий термін ув'язнення. Додому повернувся в 1965 р. Працював у колгоспі, проживав самотнім з надзвичайно малою пенсією. Помер у 2005 р. у рідному с. Панасівці реабілітованим.

В останньому своєму слові І. Сказінський сказав, що боровся за Україну, за її волю і йде з життя свідомо, готовий прийняти смерть перед народом. Це саме говорили й інші. Стратили підсудних у Чорткові на Ринковій площі прилюдно в кінці грудня 1951 р. Жителька с. Слобідки, що на Заліщищині, Марія Соляр, яка була в цей час у Чорткові і бачила, як страчували повстанців, запам'ятала останні слова, які сказав Левко Бергерський, стоячи на стільці з петлею на шиї:

*Передайте татові, передайте мамі,
Передайте сестрі рідній і всій родині,
Що моє життя кінчається нині.
За що боровся, за те вмираю,
За тебе, мій рідний краю,
За Україну, за її волю
Під шибеницею я нині стою.*

Слава Укр..! Докінчити кат не дав, вибивши з-під ніг стілець.

Після страти І. Сказінського Чортківський окружний провід ОУН очолив Михайло Ярчук («Клим»), якому після першого арешту ще рік вдалося

протриматись на волі. Після повторного затримання провід перестав існувати. У числі його очільників з 1940 р. було багато визначних, відданих справі боротьби за вільну Україну особистостей.

Із відомостей, доступних авторові книжки, одним із перших провідників Чортківського окружного проводу на поч. ХХ ст. був Володимир Шиманський («Мартин»), 1916 року народження з м. Борщева, загинув 8 травня 1941 р. у с. Василів Чернівецької обл.

3 травня по вересень 1941 р. провід очолював Михайло Татарнюк («Бій»). З вересня 1941 р. окружним провідником був «Січовик» (правдоподібно його прізвище Мотиль, з Борщівщини). Після перевodu в Тернопільський окружний провід на його місце у червні 1942 р. призначили Василя Галасу («Орест»). Після перевodu «Ореста» в обласний провід (грудень

Михайло Татарнюк («Бій») — окружний провідник ОУН Чортківщини

Володимир Шиманський («Мартин»)

1942 р.) окружним провідником Чортківщини призначили Михайла Чайковського («Володимир»), який 6 січня 1944 р. був розстріляний гестапо. Після його загибелі окружним референтом став його заступник «Еней»,

*Василь Галаса
(«Орлан») — окружний провідник ОУН
Чортківщини*

якого в липні 1944 р. на Копичинеччині убили енкаведисти. Певний час окружний провід очолював «Гриць» (прізвище, як і «Енея», — невідоме). Весною 1945 р. «Гриць» разом із своїм ад'ютантом згорів у підпаленому чекістами будинку в с. Капустинцях Чортківського р-ну. Після загибелі «Гриця» окружний провід очолив Олександр Демчук («Старий»), загинув у листопаді 1945 р.

Згідно з даними І. Сказінського, після загибелі «Старого» провідником Чортківської округи став «Яр», якого перед цим призначенням перевели із Закерзоння (українські землі на території Польщі). Будучи пораним, «Яр» у безвиході застрелився в травні 1950 р. Після «Яра» провід очолив І. Сказінський («Крига»), що до цього часу виконував обов'язки організаційного референта Чортківщини. Після його арешту рік часу до квітня 1952 р. Чортківський окружний провід очолював Михайло Ярчук («Клим»).

Окружний, надрайонні і районні проводи ОУН у своїй організаційній структурі для виконання поставлених перед проводом завдань мали різні відділи — референтури, які очолювали у різні роки ідейно-загартовані, відданні справі боротьби за визволення України з-під іноземного ярма особистості. Так окружну референтуру служби безпеки очолювали: Богдан Курдидик («Дік») з Рогатинського повіту, а після його загибелі — Іван Пінязь («Око») з Підгаєччини. Після переводу якого в Копичинецький надрайонний провід СБ Чортківщини очолив Михайло Ярчук («Клим») з с. Іванкова.

Окружну службу Червоного Хреста (УЧХ) очолювала Марія Понятишин («Леся») з с. Підгора на Терехівщині. Після її загибелі — Марія Болещук («Мотря») із с. Слобідка Струсівська Терехівського р-ну. Референтуру пропаганди очолювала Мирослава Юрчинська («Іскра») з Чорткова. Після її полонення — Микола Папчук з с. Зелене на Мельниччині, після нього — Михайло Чорпіта («Зір») із Скали-Подільської. Господарську службу очолював Теодор Батринчук («Гриць») з с. Озеряни на Борщівщині.

У протоколі допиту І. Сказінського записано, що Чортківському окружному проводу підпорядковувались Чортківський, Бучацький та Копичинецький надрайонні проводи. Чортківський надрайонний провід керував діяльністю на території Чортківського, Товстенського, Заліщицького, Борщівського, Скала-Подільського, Мельнице-Подільського районів Тернопільської області.

Бучацькому надрайонному провові ОУН підпорядковувалося оунівське підпілля на території Бучацького, Коропецького, Монастирського, Золотопотіцького районів Тернопільської області.

Копичинецькому надрайонному проводу підпорядковувалося оунівське підпілля на території Копичинецького, Пробіжнянського, Гусятинського, Гримайлівського, Буданівського, Білобожницького районів Тернопільської області. В середині 40-х рр. його очолювали «Чорний», «Артем», «Семко», «Боярин».

Після реорганізації (лютий 1945 р.) до Чортківського окружного проводу ввійшов і Бережанський надрайон з Бережанським і Підгаєцьким районними проводами. В протоколі допиту І. Сказінського також записано, що на жовтень 1950 р. під керівництвом Чортківського надрайонного проводу діяло 37 оунівців і три оунівки-нелегалки, в Копичинецькому надрайонному проводі на серпень місяць діяло 23 оунівці, Бучацькому — 19 оунівців. В протоколі допиту є також дані про те, що у підпілля ОУН в 1950 р. вступило 9 нових учасників. (Анотований покажчик документів з історії ОУН і УПА. Випуск 1. — Київ, 2000. — С. 71–72).

Вслід за арештом провідних діячів окружного проводу один за одним з арени боротьби сходять провідники середньої ланки і рядові учасники підпілля, які, маючи досвід в конспірації, зберегли себе до початку 50-х рр. 7 травня 1951 р. в с. Товсте впала друкарня Тернопільського Крайового проводу, очолювана М. Гуком («Косачем»). У дру-

*Ярослав Венгер
(«Чорний») — повітовий провідник ОУН
Копичинеччини
(1939–1941 р.)*

*Григорій Грабець
(«Артем») — повітовий провідник ОУН
Копичинеччини
(1942–1944 р.)*

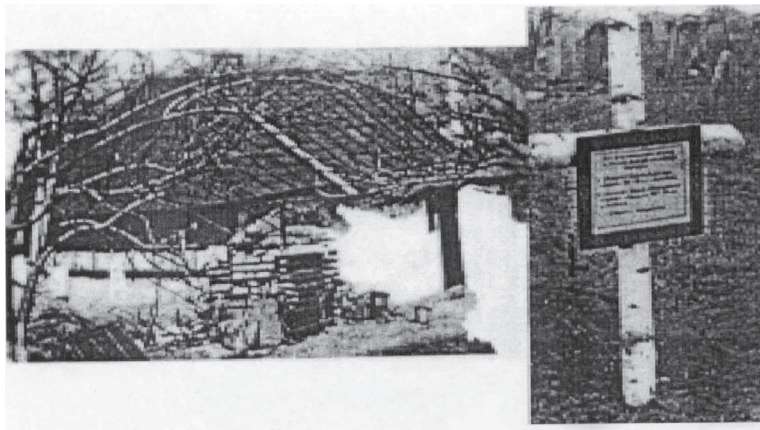
*Василь Мельник
(«Хміль»)*

карні пострілялись три підпільники: Василь Мельник («Хміль»), народився 1927 р. в с. Кошилівці Заліщицького району на Тернопіллі, підпільник Василь Антонів («Богдан») та «Славко» (прізвище невідоме).

У зв'язку з неможливістю скористатись архівними матеріалами в Службі безпеки України, поки що важко встановити причину падіння друкарні і говорити, яким способом МДБ довідалось про місце її розташування. Факт, що після падіння друкарні в П'ятничанах (1949 р.), Товстенська друкарня була останньою, яка працювала для потреб

*Господар Іван Мотичка, господиня Марія Мотичка, дочка Орися Мотичка,
у дворі яких розташовувалась підпільна друкарня ім. Я. Старуха*

*Хлів, під яким
розміщалась дру-
карня Крайового
проводу «Поділля»
ім. Я. Старуха*

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

УПРАВЛІННЯ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

46002, м. Тернопіль, вул. С. Бандери, 21, тел. 22-45-42

№ 2448-н/7287-П

11 листопада 2000 р.

Д О В І Д К А

Видана МОТИЧКО Оресті Іванівні, 1931 року народження, уродженці с.Товсте Заліщицького району Тернопільської області, про те, що згідно з матеріалами архівно-кримінальної справи на неї, вона була арештована 8.05.1951 р. і 25.07.1951 р. ВТ військ МДБ Тернопільської області за ст.ст.54-І"а", 54-ІІ КК УРСР засуджена до 25 років ВТ, з поразок в правах на 5 років і конфіскацією майна, за звинуваченням в тому, що проживаючи разом з батьками восени 1947 року встановила зв'язок з членами ОУН "Хміль", "Ясень" та іншими, які з осені 1948 року до травня 1951 року переховувались в господарстві Мотичків, під час чого Мотичко О.І. прала їхню білизну, готувала та подавала їм їжу, відкривала, закривала та маскувала вхід в схрон, неодноразово за їх гроші купувала чорнила, туш, приналежності туалету, перкус, дві радіобатарей, приносила типографський папір, на протязі 1949-1950 років інформувала як усно так і письмово про становище на селі, повідомляла про склад вчителів, комсомольців, кількість учнів в школі, вивчала націоналістичну літературу та листівки.

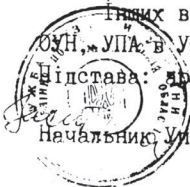
Ухвалою ВТ ПриКВВ від 2.03.1956 р. вирок ВТ військ МДБ Тернопільської області змінено, дії Мотичко О.І. перекваліфіковано на ст.20-54-І"а" КК УРСР і міра покарання знижена до 10 років ВТ. Звільнена 1.06.1956 року.

Прокуратурою Тернопільської області реабілітована 20.II.1991р. як особа, що не чинила насильницьких дій.

Інших відомостей про участь Мотичко Оресті Іванівні в діяльності ОУН, УПА, в УСБУ в Тернопільській області немає.

Підстава: архівно-кримінальна справа № 7287-П.

Начальник Управління *В.В.Пшеничний*

З хати до хати, з рук до рук!

За Українську Самостійну
Соборну Державу!

Воля народам!
Воля людині!

УКРАЇНСЬКІ СЕЛЯНИ!

Щоб заломити Ваш одностайний спротив і загнати Вас у колгоспне ярмо, сталінські злочинці й залякують Вас вивозом на Сибір. Не піддавайтесь цим залякуванням! Пам'ятайте, що від Сибіру і колгосп не врятує. Кого ворог призначив на Сибір, того вивезуть навіть тоді, коли вступить до колгоспу. Хіба ж зі Східної України мало вивезено на Сибір, хоч там і є колгоспи?

Ви боїтеся, щоб не вмирати на Сибірі від голоду і холоду. Але не забувайте про те, що, як вступите до колгоспу, то будете вмирати від голоду й тут. Усіх не вивезуть! Однак, якщо Ви настрашите Сибіру і вступите до колгоспу, то будете гинути від голоду всі. Стріне Вас те ж саме, що наших братів зі Східної України в 1946-47 р. Вони ще могли прийти до Вас за хлібом. А куди підете Ви? Подумайте над цим!

Коли Ви будете мати хліб, то зможете післати й тим, що на Сибірі. Що ж пішлете Ви тоді, коли вступите до колгоспу? Що ж вишлють Вам, коли і в Сибір? Тоді будуть вмирати від голоду, що тут у колгоспі.

СЕЛЯНИ! Не вступайте до колгоспів і що не робив ворог! Знайте о, голод для частини людей, колгосп і смерть для всіх
ГЕТЬ СТАЛІНСЬКІ КОЛГОСПИ
ГАНЬБА УСІМ СЛАБОДУХАМ,
РОТЬБИ ПРОТИ КОЛГОСПНОГО ЯР
СМЕРТЬ МОСКОВСЬКО-БОЛШІ
ХАЙ ЖИВЕ ВІЛЬНИЙ І ЗАМОЖ
СЬКИЙ САМОСТІЙНИЙ СОБОРНІЙ Д
ХАЙ ЖИВЕ ОРГАНІЗАЦІЯ УКРА
І ЇІ КЕРІВНИК СТЕПАН БАНДЕРА!

УКРАЇНС

ЯК СТАЛІНСЬКІ ВЕЛЬМОЖІ ЗНУШАЮТЬСЯ НАД УКРАЇНСЬКИМИ КОЛГОСПНИЦЯМИ

У с. Нігин Смотрицького р-ну колгоспниці тягали борони.

У с. Жабинці Оринієвського р-ну колгоспниці скопали лопатами 23 га колгоспного поля.

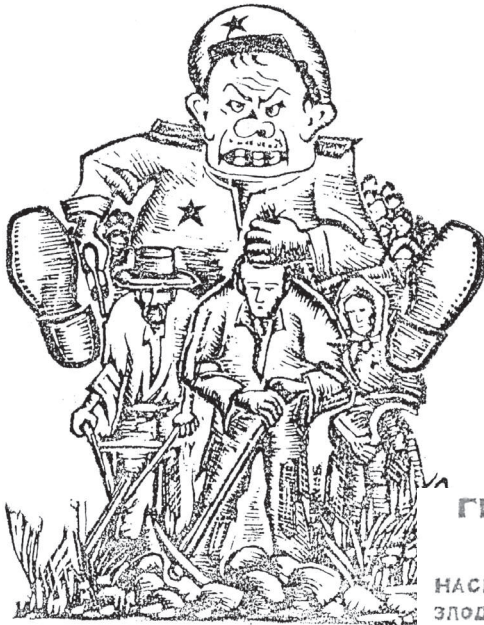
У с. Великий Олександрів Віньковецького р-ну колгоспниці носили гній на колгоспне поле на віддалі 1 км. На один трудодень треба було вивести 8 раз.

/ Кам.-под. обл., весна 1948 р. /

Друкарня ім. Ярослава Старуха-СТЯ

Листівки з друкарні ім. Я. Старуха, смт Товсте

ЯК ПАРТІЯ БІЛЬШОВИКІВ "СПИРАЄТЬСЯ"
НАРОДНІ МАСИ.

*Листівки з друкарні
ім. Я. Старуха*

ГИМН УГНЕТЕННЫХ НАРОДОВ СОВЕТСКОГО СОЮЗА.

НАСИЛИЕМ ЖЕСТОКИМ РЕСПУБЛИК СВОБОДУ
ЗЛОДЕЙСКИ ЗАБРАЛА СОВЕТСКАЯ РУСЬ,
НО БУДЕТ РАЗРУШЕННЫЙ СИЛОЙ НАРОДОВ
НАСЛЕДНИК ЦАРИЗМА — СОВЕТСКИЙ СОЮЗ.

ДОВОЛЬНО ТЕРПЕТЬ НАМ НАСИЛИЕ, ОБМАНЫ,
КРЕМЛЕВСКОЕ РАБСТВО СМЕТЕМ МЫ В БОРЬБЕ,
ВПЕРЕД, ВСЕ НАРОДЫ, ВПЕРЕД НА ТИРАНОВ,
И СТАНЕМ ВЛАДЫКАМИ САМИ СЕБЕ!

СКВОЗЬ БУРИ И ГРОЗЫ МЫ ШЛИ ДО СВОБОДЫ,
НО ЛЕНИН СВОБОДУ НА ШТЫК НАНИЗАЛ,
А СТАЛИН НАС МУЧИЛ ЗА ВЕРНОСТЬ НАРОДУ
И В РАБСТВО КОЛХОЗОВ НАМ ПУТЬ ПОКАЗАЛ.

ДОВОЛЬНО ТЕРПЕТЬ НАМ НАСИЛИЕ, ОБМАНЫ,
КРЕМЛЕВСКОЕ РАБСТВО СМЕТЕМ МЫ В БОРЬБЕ,
ВПЕРЕД, ВСЕ НАРОДЫ, ВПЕРЕД НА ТИРАНОВ,
И СТАНЕМ ВЛАДЫКАМИ САМИ СЕБЕ!

МЫ С БОЕМ ВЫХОДИМ ИЗ РАБСТВА И ПЛЕНА,
ЗАХВАТЧИКОВ ПОДЛЫХ С ПУТИ МЫ СМЕТЕМ,
В БОРЬБЕ МЫ РЕШАЕМ СУДЬБУ ПОКОЛЕНИЙ,
— СВОБОДУ НАРОДАМ И ЛЮДЯМ НЕСЕМ.

ДОВОЛЬНО ТЕРПЕТЬ НАМ НАСИЛИЕ, ОБМАНЫ,
КРЕМЛЕВСКОЕ РАБСТВО СМЕТЕМ МЫ В БОРЬБЕ
ВПЕРЕД, ВСЕ НАРОДЫ, ВПЕРЕД НА ТИРАНОВ,
И СТАНЕМ ВЛАДЫКАМИ САМИ СЕБЕ!

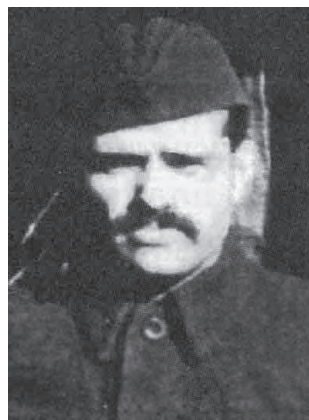

*Петро Федун
(«Полтава»)*

Крайового і Центрального проводу ОУН.

Розгорнуті широкомасштабні операції на знищення залишків оунівського підпілля спричинились і до загибелі кращих із кращих підпільників, що належали до керівного складу ОУН, УПА:

19 січня 1951 р. поліг полковник Іван Литвинчук, («Дубовий») — командир УПА-Північ;

*Іван Литвинчук
(«Дубовий»)*

1 липня 1951 р. поліг підполковник Володимир Фединяк («Хмель») — командир старшинської школи ВО «Говерля» УПА-Захід;

22 грудня 1951 р. поліг полковник Петро Федун («Полтава», «Волянський») — заступник Головного командира УПА, начальник політвиховного відділу при ГК УПА;

22 грудня 1951 р. поліг полковник Роман Кравчук («Максим») — член головного командування УПА, Голова Президії Колегії УВГР.

Із різних інформаційних джерел, опублікованих мартирологів, даних архіву колишнього КДБ, а також повідомлень живих ще свідків дізнаємось, що в 1951 р. загинули підпільники:

ПО ЧОРТКІВСЬКОМУ НАДРАЙОННОМУ ПРОВОДІ

з с. Біла			
Косак Варвара			1921 р. н.
Скрижик Петро		(«Кусь»)	1921 р. н.
з с. Горішня Вигнанка			
Гуцул Марія			1923 р. н.
Гуцул Кароліна			1930 р. н.
Гуцул Ганна			1925 р. н.
з с. Дзвиняч			
Ганкевич Богдан		(«Нестор»)	1925 р. н.
Слонь Степан		(«В'юн»)	1922 р. н.

	з с. Ридодуби		
Фабінський Йосип		(«Стріла»)	1928 р. н.
	з с. Свидова		
Вівсяний Павло		(«Голуб»)	1916 р. н.
	з с. Блищанка		
Миськів Остап		(«Зрив»)	1925 р. н.
	з с. Кошилівці		
Мельник Василь		(«Хміль»)	1920 р. н.
	з с. Костільники		
Герлевич Мирон		(«Голуб»)	1922 р. н.
	з с. Летяче		
Гоменюк Михайло			1919 р. н.
	з с. Нагіряни		
Вінтонів Василь		(«Явір»)	1926 р. н.
	з с. Садки		
Чимеч Йосип		(«Богданко»)	1929 р. н.

ПО КОПИЧИНЕЦЬКОМУ НАДРАЙОННОМУ ПРОВІДІ

	з с. Товсте		
Кокольський Богдан		(«Крилатий»)	1913 р. н.
	з с. Городниця		
Диць Іван		(«Вир»)	1927 р. н.
	з с. Вінко		
Кушнір Олекса		(«Сон»)	1915 р. н.
	з с. Мала Лука		
Тригубчак Святослава			1927 р. н.
Кирилів Зеновій		(«Лисий»)	1933 р. н.
	з с. Глібів		
Гнида Павло		(«Іскра»)	1906 р. н.
Заплітний Михайло		(«Тополя»)	1914 р. н.

	з с. Глібів		
Слободян Роман		(«Ромко»)	1933 р. н.
Ячишин Роман		(«Роман»)	
	с. Гадинківці		
Дочак Василь		(«Левко»)	1919 р. н.
	з м. Копичинці		
Зорій Микола			1927 р. н.
	з м. Хоростків		
Володка Михайло			1930 р. н.
	з с. Васильківці		
Гута Микола			1926 р. н.

*Богдан Кокольський
(«Крилатий»)*

Михайло Володка

*Роман Слободян
(«Роман»)*

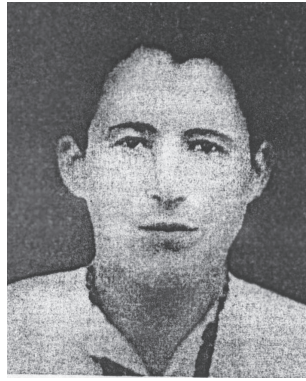
ПО БУЧАЦЬКОМУ НАДРАЙОННОМУ ПРОВІДІ:

	м. Бучач		
Гишко Марія			1922 р. н.
Косарчин Ярослав — крайовий провідник Карпатського краю		(«Козак»)	
	з с. Білявинці		
Білоус Іван			
Тимінський Леонід			
Ганкевич Богдан			

	з с. Возилів		
Семанчук Юстина			1924 р. н.
Фецак Гнат			1924 р. н.
	з с. Переволока		
Солонинко Степан			1923 р. н.
	з с. Жизномир		
Василик Михайло		(«Морозенко»)	1919 р. н.
Стойко Теодор		(«Сміливий»)	1930 р. н.
	з с. Зарваниця		
Гурський Франко			1921 р. н.
Бушватюк Дмитро		(«Смерека»)	
Клим Іван		(«Гомін»)	1920 р. н.

Михайло Василик
(«Морозенко»)

Теодор Стойко
(«Сміливий»)

Ярослав Косарчин
(«Козак»)

ПО БОРЩІВСЬКОМУ НАДРАЙОННОМУ ПРОВІДІ:

	з с. Скала-Подільська		
Недокіс Володимир			1925 р. н.
	з с. Білче-Золоте		
Горило Василь		(«Діброва»)	1927 р. н.
Перон Дмитро		(«Дубок»)	1927 р. н.
	з с. Вовківці		
Малинник Дмитро		(«Потап»)	1925 р. н.

	з с. Гермаківка		
Рудка Нестор		(«Тарас»)	1917 р. н.
	з с. Іванків		
Штойко Микола		(«Богун»)	1923 р. н.
Штойко-Ризак Марія		(«Леся»)	
Ярчук Михайло		(«Клим»)	1921 р. н.
	з с. Верхнє Кривче		
Татарчук Степан		(«Рись»)	1922 р. н.

*Марія Штойко-Ризак
(«Леся»)*

*Нестор Рудка
(«Тарас»)*

*Володимир Недокіс
(«Роман»)*

Названі прізвища загиблих героїв не показують їх достовірну кількість. Фактично їх загинуло набагато більше.

14 жовтня 1952 р. Головний командир УПА Василь Кук на відзначення 10-ї річниці створення УПА видав наказ за № 0552.

НАКАЗ

Головного командира Української Повстанської Армії № 0552

В Україні

14 жовтня 1952 р.

Усім клітинам Української Повстанчої Армії та українського визвольного підпілля наказую:

1. Сьогодні, 14 жовтня 1952 р., в день ювілейного святкування 10-річчя УПА вшанувати мовчанкою Славну Пам'ять усіх Друзів, Бійців і Командирів Української Повстанчої Армії та всіх Друзів — учасників Українського визвольного революційного підпільного руху, які полягли смертю героїв у боротьбі за визволення українського народу з неволі за весь 10-річний період існування УПА від 14 жовтня 1942 р. по 14 жовтня 1952 р.

2. Під час мовчанки зачитати імена тих Славної Пам'яті Друзів, які поклали найбільші заслуги в утворенні УПА і у розквіті її військово-бойових і морально-політичних сил, а саме:

4 грудня 1942 р. поліг ген. пвх. Іван Климів («Легенда») — начальник організаційного відділу військової референтури при Проводі ОУН, перший

організатор і політвиховник відділів УПА;

весною 1943 р. поліг поручик «Остап» — перший організатор відділів УПА на Волині і Поліссі;

3 травня 1943 р. поліг майор Василь Івахів («Сом») — перший командир і військовий вишкільник відділів УПА-Північ;

в 1944 р. поліг полковник-лікар Юрій Липа, публіцист і військовий лікар при УПА-Захід;

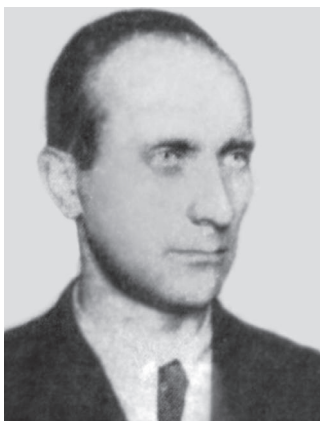
Підполковник Василь Івахів («Сом») — перший командир УПА-Північ

Іван Климів («Легенда») — член Центрального проводу ОУН

*Юліан Гуляк
(«Марко») — провідник
ОУН на ЗУЗ*

*Полковник Дмитро
Клячківський
(«Клим Савур») — ко-
мандир УПА-Північ*

в серпні 1944 р. поліг майор «Кропива» — заступник командира і начальник штабу УПА-Південь;

22 серпня 1944 р. поліг полковник Ростислав Волошин («Павленко») — організатор і політвиховник відділів УПА-Північ;

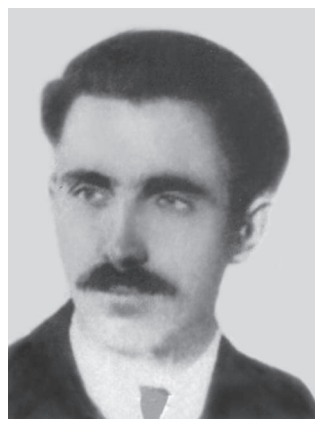
в грудні 1944 р. поліг Микола Свистун («Ясен») — заступник командира УПА-Південь;

23 грудня 1944 р. поліг майор Яків Чорній («Куля») — командир воєнної округи «Сян» УПА-Захід.

В 1945 р. на Полі Слави полягли:

Майор Поль — командир старшинської школи при УПА-Північ і УПА-Захід, сотник «Хмурий»

— начальник політвиховного відділу і редактор пресових видань при командуванні ВО «Буг» УПА-Захід, сотник Саблюк — командир відділів УПА-Південь на Вінниччині, п. полк. Йосиф Позичанюк — редактор пресових видань при Головному Командуванні УПА, полковник Дмитро Клячківський («Клим Савур») — командир УПА-Північ, п. полк. Олекса Присяжнюк («Мітла») — начальник контррозвду-

*Генерал-хорунжий
Дмитро Грицай
(«Перебийніс») —
шеф ГВШ УПА*

вального відділу при командуванні УПА-Північ, майор Ягода — командир відтинку «Північ» ВО «Сян» УПА-Захід, п. полк. Яків Бусол — начальник політвиховного відділу при командуванні УПА-Північ, генерал Дмитро Грицай («Перебийніс») — шеф Головного військового штабу УПА, генерал Дмитро Маївський («Тарас») — начальник політвиховного відділу при Головному Командуванні УПА.

В 1946 р. загинули:

Полковник «Коник» — командир відтинку «Південь» ВО «Сян»

*Генерал-політвиховник
Дмитро Маївський
(«Тарас») — начальник
політвиховного відділу
при ГК УПА*

*Петро Олійник
(«Еней») — командир
УПА-Південь*

(«Стяг») — начальник політвиховного відділу при ВО «Сян» УПА-Захід.

В 1948 р. загинули:

Майор Тарас Тершаковець («Федір») — командир ВО «Буг», майор «Дмитро» — начальник контррозвідки СБ при Гол. Ком. УПА.

В 1949 р. загинули:

Олекса Гасин «Лицар» — шеф Головного Військового Штабу УПА,

УПА-Захід, поручик Петро Волош («Василенко») — політвиховник при военній окрузі «Сян», майор Ярослав Мельник («Роберт») — організатор і політвиховник відділів ВО «Говерля», полковник Грегит («Різун») — командир відтинку ВО «Говерля», полковник Вороний — командир ВО «Буг», полковник Бондаренко — командир ВО «Лисоня» УПА-Захід, майор «Еней» — командир ВО УПА-Північ, майор «Черник» — шеф штабу ВО УПА-Північ.

В 1947 р. загинули:

Майор «Золотар» — організатор і виховник відділів ВО «Буг», генерал Микола Арсенич («Михайло») — начальник контррозвідки відділу СБ при Гол. Ком. УПА, майор Безпалко («Остап») — перший організатор відділів УПА на Уманщині, Ярослав Старух

*Генерал СБ Микола
Арсенич («Михайло») — референт служби
безпеки проводу ОУН*

Сотник Степан Слободян («Клим») — начальник політвиховного відділу у штабі групи «Говерля»

*Полковник Ярослав
Старух («Стяг»)
— член Центрального
проводу ОУН*

*Петро Федун
(«Полтава») —
заступник Головного
Командира УПА*

Василь Сидір «Шелест»
— член ГВШ УПА і ко-
мандир УПА-Захід, майор
Василь Мізерний («Рен»)
— командир ВО «Сян».

В 1950 р. загинули:

Роман Шухевич («Та-
рас Чупринка») — Го-
ловний Командир УПА,
Осип Дяків («Горновий»)
— член політвиховно-
го відділу при Гол. Ком.
УПА.

В 1951 р. загинули:

Полковник Іван Лит-
винчук («Дубовий») — ко-
мандир УПА-Північ, пол-
ковник Петро Федун
(«Волянський») — за-
ступник Гол. Ком. УПА,
полковник Роман Кравчук
(«Максим») — член Гол.
Ком. УПА.

3. Командирів воєнних
округ уповноважую до-
повнити цю листу імена-
ми по всіх тих Славної
Пам'яті Друзів, які покла-
ли найбільші заслуги в ор-
ганізуванні відділів УПА та у піднесенні їх військо-
во-бойових і морально-політичних вартостей на підзвітних їм теренах дій.
Усі доповнюючі листи імен полеглих Славної Пам'яті Друзів з докладною
характеристикою їх військової і політичної діяльності вислати до своїх
зверхників.

Командир УПА В. Коваль (Кук. — Ред.)

*Генерал-хорунжий
Роман Шухевич («Чу-
принка») — Головний
Командир УПА*

*Корінний УПА Петро
Хамчук («Бистрий»)*

Аналізуючи кількість фізично знищених і захоплених у полон вояків
УПА і підпільників, дивуємось, де підпілля взяло такої сили, що дало йому

можливість боротися без ніякої підтримки ззовні такий довгий час. Доречні тут слова із вірша Б. Лепкого:

*Де не станеш — могили, могили!
Де не глянеш — терпіння, терпіння!
Що аж дивно, звідкіль тої сили
Взяло наше слабке покоління.*

*Тої сили, щоби перебути
Ті нелюдські, кроваві зусилля,
Того гарту, щоб шиї не гнути
У ярмі із розпуки й безсилля.*

Роки активної боротьби проти не-
нависного комуністичного московсь-
кого режиму поволі наближались
до кінця. Для нас, українців, вони
закінчувались надзвичайно трагічно,
бо втратили цвіт нації, найкраще, що
має кожен народ. Великою кров'ю
платили ми за свою непокірність і
прагнення волі своїй Батьківщині.

На могилі побратима

Червоний канібал поволі наближався до своєї стратегічної мети, якої протягом шести років ніяк не міг досягнути. Зробити це йому допомогли зрадники, яких за століття неволі немало наплодилось на нашій родючій українській землі. Заволодівши ключами до керівного ядра підпілля, який йому (ворогу) за юдин гріш і розкішне сите життя подарували зрадники «Скоб», «Думка», «Олесь», «Міша», «Степан» та інші покидьки, маючи конкретні дані про стан підпілля, ворог наносить йому влучні смертельні удари, не тільки на теренах Західної України, а й в Кам'янець-Подільській, Житомирській, Вінницькій областях, куди на початку 50-х рр. вже встигла перебратись частина повстанців західних областей України.

7 липня 1951 р. біля с. Ожигівка Володимирського району Київської області застрелився, опинившись у безвихідному становищі, Віталій Мельник («Орлич»), підпільник ОУН, направлений на Київщину для розгортання конспіративної націоналістичної діяльності. Народився 1930 р. у с. Женишківці

*Віталій Мельник
(«Орлич»)*

*Убиті підпільники Віталій Мельник
та Володимир Старенький*

*Микола Штойко («Богун») — провідник ОУН
Скала-Подільського р-ну*

*Михайло Пиріг
(«Хмель»)*

Віньковецького р-ну на Кам'янець-Подільщині.

Разом з ним загинув підпільник Володимир Старенький («Богун»). 15 серпня 1951 р. в с. Підпилип'я Орининського району Кам'янець-Подільської області, щоб не попасти живим у руки чекістів, в криївці застрелився Микола Штойко («Богун») — районний провідник ОУН Скала-Подільщини, уродженець с. Іванків Борщівського району Тернопільської області. Він був кур'єром, що займався переправою підпільників з

Галичини на Кам'янець-Подільщину. З ним застрелився бойовик Михайло Цепій («Андрій») — уродженець с. Вербівка Скала-Подільського району Тернопільської області.

15 серпня 1951р. у с. Підпилип'я емдебісти схопили підпільника, члена бойової групи Кам'янець-Подільщини Михайла Пирога («Хмель»). Народився у с. Підпилип'я Орининського району Кам'янець-Подільської області. Розстріляний в м. Проскуріві 14 листопада 1952 р.

27 вересня 1951р. у с. Покутинці Віньковецького району Кам'янець-Подільської області емдебісти захопили Івана Гаргата і підпільника Петра

*Іван Гаргат
(«Лепкевич»)*

*Група вояків
УПА. 1-й зліва
у другому
ряду — фото-
граф
Іван Гаргат*

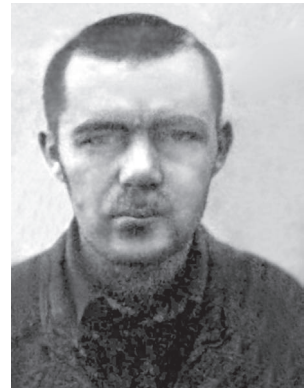

Гречуха («Олега») із групи Дунаєвцького надрайонного проводу. Гаргат Іван народився 1924 р. в с. Іваничівка Лисецького району на Івано-Франківщині. Розстріляний у 1952 р. Петро Гречух («Береза») — бойовик групи надрайонного дунаєвцького провідника ОУН. Народився 1925 р. у с. Іванків Борщівського району на Тернопіллі. Розстріляний 14 листопада 1952 р. 27 вересня 1951 р. в с. Мала Кужелівка Миньковецького району Кам'янець-Подільської області у бою з емдебістами загинули підпільники «Сурмач» і «Коваль».

*Петро Гречух
(«Береза»)*

30 вересня 1951 р. у с. Балин Смотрицького району Кам'янець-Подільської області, внаслідок зради, емдебісти схопили Хому Мартюка («Алкіда») — провідника Дунаєвцького надрайонного проводу. Народився 1923 р. в м. Скала-Подільська на Тернопіллі. Розстріляний 14 листопада 1952 р.

*Хома Мартюк
(«Алкід»)*

4 жовтня 1951 р. у с. Чаньків Дунаєвцького району емдебісти схопили керівника бойової групи провідника «Матюшенка» Івана Ковалевича («Мирона»). Народився 1925р. в с. Підпилип'я Борщівського району на Тернопільщині. В підпіллі з 1944 р. До 1948 р. перебуває в боївці, що діяла на Скала-Подільщині,

*Василь Николін
(«Мороз»)*

з 1948 р. до липня 1951 р. — в групі зв'язку. В липні 1951р. окружним проводом переводиться у Кам'янець-Подільську область у групу підпільника «Матюшенка». 4 жовтня 1951р. внаслідок зради у с.Чаньків на Дунаєвеччині був схоплений емдебістами. 9 серпня 1952 р. військовий трибунал у Тернополі засудив Івана Ковалевича до розстрілу. Вирок виконано

*Іван Ковалевич
(«Мирон»)*

14 листопада 1952 р. у м. Проскуріві (нині Хмельницький).

20 листопада 1951 р. у Віньковецькому районі Кам'янець-Подільської області під час перестрілки з емдебістами загинули Василь Николін («Богдан») — надрайоновий провідник і підпільник Михайло Ганзюк («Терентій»). В. Николін народився 1924р. у с. Олексинці Борщівського району на Тернопіллі. М. Ганзюк народився 1924 р. у с. Перекоринці Мурованокуріловецького району Вінницької області.

*Григорій Левко («Шепель»)
з братом Василем*

Восени 1951 р., згідно з присудом воєнного трибуналу Прикарпатського військового округу, були розстріляні буданівський районний провідник ОУН Микола Лавро («Чалій») та копичинецький надрайонний провідник Олексій Давибіда («Грім»).

26 грудня 1951 р. на хуторі Чубачівка Копайгородського району Вінницької області заарештовано Григорія Левка («Шепеля») — керівника бойової групи ОУН і підпільника групи «Лугового» Григорія Триндяка («Мирона»). Г. Левко народився в с. Новосілка Підгаєцького району Тернопільської області. В

ОУН з 1943 р. В 1944 р. — станичний у рідному селі. Пройшов вишкіл у підстаршинській школі УПА. Після школи — стрілець у сотні «Буйних». Після розформування сотні повертається у рідне село, звідки проводом направляється до провідника Бережанського району, який призначив його кущовим провідником. З липня 1948 р. до листопада 1950 р. — провідник Підгаєцького району. В листопаді за розпорядженням голови Крайового проводу «Уласа» відряджається у Вінницьку область в розпорядження надрайонового провідника Йосипа Демчука («Лугового»), який направив його до Григорія Триндяка («Мирона»). З лютого 1951 р. він керівник групи. 26 грудня 1951 р. на хуторі Чубачівка Копайгородського району Вінницької області був схоплений емдебістами. Військовим трибуналом Прикарпатського військового округу 22 вересня 1952 р. засуджений до розстрілу. Вирок виконано в Києві 22 грудня 1952 р.

Г. Триндяк («Мирон») — бойовик групи «Лугового» у Вінницькій області. Народ. 1925 р. в с. Івлів Жидачівського повіту на Львівщині. З 1944 р. в УПА. Воював у складі сотень «Соколи» і «Холодноярці». Після реорганізації загонів УПА з липня 1947 р. — надрайонний кур'єр на лінії зв'язку між Пустомитівським і Щирецьким надрайонними проводами. 15 липня 1948 р. відряджений до Кам'янець-Подільської області. В 1949 р. разом з «Луговим» переходить на підпільну працю у Вінницьку область. 22 грудня 1951 р. схоплений емдебістами на хуторі Чубачівка Копайгородського району Вінницької області. 22 вересня 1952 р. військовий трибунал Прикарпатського ВО засудив Григорія Триндяка до розстрілу. Вирок виконано в Києві 22 грудня 1952 р.

Як бачимо, що переважна кількість підпільників, які в 1951 р. ще діяли і їх заарештували на території Кам'янець-Подільщини, були вихідцями із західних областей України, перейшли туди з Чортківського окружного проводу. Разом з тим, ще раз можемо зробити висновок, що, незважаючи на значні втрати, оунівське підпілля не було знищене. Воно продовжувало діяти не тільки на теренах Західної України, а й на ОСУЗ і в 1952 р.

Вартим уваги є те, що кількість націоналістичних організацій не зменшується, в селах виникають нові, учасниками їх є молодь віком від 16 до 20 років. Начальник Золотниківського районного відділу МДБ у доповідній записці райкому компартії повідомляє, що працівниками відділу виявлені молодіжні терористичні націоналістичні організації, які взаємодіють з підпільними оунівськими боївками, члени окремих володіють зброєю (с. Воля Гетьманська) і навіть беруть участь у роззброєнні груп охорони громадського порядку, розповсюдженні націоналістичної літератури, проведенні розвідки та інше.

В 1951 р. молодіжні організації викриті в селах Зарваниця, Бурканів, Сокольники, в Золотниківській середній школі. Учасників заарештували і притягнули до кримінальної відповідальності. Всього в районі за антирадянську діяльність заарештували 350 осіб. Характерним є те, що окремі з них були комсомольцями²².

Це діялось у одному із районів Тернопільщини, подібне було і в інших районах. Про аналогічні явища говорить постанова Старокостянтинівського РКП(б)У на Кам'янець-Подільщині. В ній відзначається, що оунівські організації на даний час змінили тактику своєї ворожої діяльності, відмовились від терору і перейшли до агітаційно-пропагандистських методів і вербування нових своїх учасників і симпатиків. Окремі партійні організації загубили пильність і послабили свою політичну і виховну роботу. Наслідком цього стало те, що оунівське підпілля в районі у 1951 р. створило свою систему зв'язку, явочні квартири, бункер і переманило на свій бік деяких відсталих колгоспників²³.

Такий стан справ не міг задовольнити ні вище партійне керівництво, ні підлеглі їм центральні і місцеві органи МВС і МДБ. В доповідній записці Кам'янець-Подільського обкому КП(б)У ЦК КП(б)У від 12 березня 1952 р. «Про стан і боротьбу проти підпілля ОУН на території області» констатовано, що ще в січні 1951 р. для ліквідації оунівського підпілля створили бригади співпраці з міліцією. На даний час їх якісний склад переглянуто і в 776-ти групах виключено, як ненадійних, 2 137 чол., і наново ж

Група підпільників ОУН на Кам'янецьчині. Зліва направо (стоять): І. Ковалевич («Мирон»), 3-й — І. Ліщинський («Матюшенко»); сидить (2-й) — М. Пиріг («Хмель»)

²² Сергійчук В. Український здвиг: Поділля. — Київ, 2005. — С. 628–635.

²³ Там само. — С. 638–639.

*Іван Ліщинський
(«Матюшенко») —
провідник Кам'янець-
Подільського Старо-
костянтинського
надрайонного проводу
ОУН*

прийнято 2 556. Загальна чисельність учасників бригад — 13 723 чол. Далі в записці говориться, що МДБ УРСР затвердило план агентурно-оперативних заходів із ліквідації осілих на території Кам'янець-Подільської області учасників «банд» оунівського підпілля і їх співучасників. В ній констатовано, що в Старокостянтинівському, Красилівському та інших районах області продовжує діяти група підпільників (в доповідній написано «бандитів») на чолі з надрайоновим провідником «Матюшенком». Іван Ліщинський («Матюшенко») — провідник ОУН Кам'янець-Подільського і Старокостянтинівського надрайону. Народ. 1921 р. у с. Залісся Чортківського району на Тернопіллі. В ОУН з 1939 р. У 1941 р. очолює підрайонний провід, в який входять села Залісся, Угринь. Під час німецької окупації навчається в Чортківській гімназії. Щоб уникнути арешту переходить у

підпілля і займається ідеологічним вихованням молоді. В 1943 р. працює в технічній ланці окружного проводу. З лютого 1949 р., під псевд. «Матій», — референт пропаганди Скала-Подільського проводу ОУН. У травні 1948 р. відряджається на підпільну роботу до Кам'янець-Подільської області. 2 лютого 1952 р. в с. Пашківці Ружичнянського р-ну на Кам'яничині був схоплений емдебістами. 9 серпня 1952 р. військовий трибунал у Тернополі засудив його до розстрілу. Вирок виконали 14 листопада 1952 р. в м. Проскуріві.

В записці говорилося і про те, що на адміністративних кордонах Кам'янець-Подільської, Тернопільської і Рівненської обл. продовжують діяти оунівські групи, що приходять з Лановецького і Острозького районів під керівництвом очільників «Арсена», «Дона» та інших. У групі «Матюшенка» — він та підпільники «Карась» і «Славко», в «Арсена» — 6 членів, які розбиті на три групи. Білогірський районний провід очолює «Славко», бойовик у нього — «Богдан», Антонівський районний провід очолює «Гейниш», бойовик у нього — «Круча», також діє група надрайонного провідника «Арсена» з бойовиком «Левком». У «Дона» — 7 чол. підпільників. В області нараховується до 200 учасників ОУН, утримувачів явочних квартир, криївок.

*Йосафат Лазорко
(«Тарас»)*

У доповідній записці мовиться про те, що в січні 1952 р. були проведені активні агентурно-оперативні заходи на виявлення місць дислокації очільника надрайонного проводу «Матюшенка» і його групи. В результаті заведеної з ним агентурної переписки від імені очільника окружного проводу, захопленого УМДБ області, вдалось вивести «Матюшенка» на місце майбутньої зустрічі із зв'язковими проводу «Олесем» і «Думкою», що під псевдонімами «Жаров» і «Ільїнський» працювали вже як агенти МДБ²⁴.

2 лютого 1952 р. «Матюшенко» в с. Пашківці Ружичнянського району вийшов на заплановану зустріч в конспіративній квартирі, де на нього, крім агентів-зрадників «Олеся» і «Думки», чекала опергрупа МДБ. «Матюшенко» був ними схоплений, при цьому перед арештом, не підозрюючи, що має справу з агентами МДБ, а не соратниками по боротьбі, назвав місце і дату майбутньої зустрічі його групи.

*Михайло Чернега
(«Циган»)*

5 лютого 1952 р. в с. Пашківці Ружичнянського району на конспіративній квартирі, підготовленій емдебістами для захоплення підпільників, з допомогою тих же зрадників «Олеся» і «Думки» були схоплені підпільники групи Ліщинського Михайло Чернега та Йосафат Лазорко. Михайло Чернега народ. у 1923 р. в с. Мушкатівка Борщівського району на Тернопіллі. Розстріляний 14 листопада 1952 р. в м. Проскурові. Й. Лазорко народ. 1930 р. в с. Бабинці Борщівського району на Тернопіллі. Засуджений на 25 років концтаборів.

14 лютого 1952 р., внаслідок зради підпільника Кайдаша, в Острозькому районі Рівненської області оперативно-чекістська група УМДБ Рівненської області знищила підпільну групу ОУН провідника «Дона»²⁵.

У доповідній записці Кам'янець-Подільського обкому ЦК КП(б)У від 22 березня 1952 р. в окремих пунктах говориться про те, що на квітень

²⁴ Сергійчук В. Український здви́г: Поділля. — Київ, 2005. — С. 644–646.

²⁵ Там само. — С. 651.

заплановано, з метою захоплення живим, провокаційний перевід із Київської і Вінницької областей на територію Кам'янець-Подільської області надрайонного провідника Петра Колісника («Черника»). Для здійснення цієї операції облуправління МДБ відповідно підготувало агентуру та місця (конспіративні квартири). Одночасно планувалось таким же способом

Друзі-повстанці. Перший праворуч — Михайло Чернега

через кам'янець-подільського окружного провідника-зрадника «Скоба» виманити на територію Кам'янець-Подільщини окружного провідника Чортківщини (став ним після арешту І. Сказінського) Михайла Ярчука («Клима»), що перехитрив едєбістів і повернувся в підпілля. В довідці підкреслюється, що з метою остаточного знищення оунівського підпілля і попередження проникнення підпільників ОУН в села Кам'янець-Подільської обл. влітку 1952 р. на стику адміністративних кордонів з Тернопільською і Рівненською обл. створено 48 агентурних заслонів, куди залучено 204 особи, із них 122 особи старої агентури, завербовано 76 агентів із числа людей, що мають близькі стосунки з підпільниками. Всі вони ретельно проінструктовані. Створено також у 10-ти районах 20 квартир-приманок, які організовані в колишніх утримувачів підпільних явок. Власникам квартир, куди найбільш вірогідно можуть з'явитись підпільники, видані препарати «СП-47» і «СП-12», а також у їх садибах встановили радіосигнальні апарати «Тривога». По сусідству, з метою попередження зради власників таких помешкань, засекречено розміщена засада для захоплення і ліквідації підпільників. Як допоміжний засіб, арештовано 225 симпатиків ОУН (в тексті «бандпособників»). Як запобіжний захід, підготовлено до виселення 40 сімей²⁶.

В довідці заступника завідуючого відділом ЦК КП(б)У І. Голинного про стан боротьби проти оунівського підпілля в західних областях УРСР зазначено, що з 1 серпня 1951 р. по 17 квітня 1952 р. знищено:

949 оунівських груп;

²⁶ Сергійчук В. Український здвиг: Поділля. — Київ, 2005. — С. 641–655.

635 учасників боївок (вбито);

252 захоплено живими;

62 прийшло з повинною;

866 арештовано.

В порядку відплатних акцій виселено 649 сімей (2470 осіб).

Ліквідовано:

172 керівники оунівських проводів;

72 оунівські боївки;

13 керівників груп;

22 оунівські організації.

За цей час у західних областях здійснено 79 актів терористичного характеру. Станом на 17 квітня 1952 р. в західних і Закарпатській областях діє 647 озброєних підпільників, з них 86 в Тернопільській області, а також ще діють:

71 оунівський провід;

84 оунівські групи;

130 бойовиків-одинаків;

1 центральний провід (3 чол.);

3 крайових проводи (9 чол.);

5 окружних проводів (23 чол.);

14 надрайонних проводів;

84 боївки (252 чол.)²⁷.

Можна вірити цифрам, що в довідці, можна не вірити, знаючи, що вся політика радянської комуністичної тиранії трималась на брехні, але фактом є те, що і в 1952 і в 1953 рр. оунівське підпілля продовжувало до загину боротись проти одного із найсильніших світових монстрів, незважаючи на ніщо. В довідці також відзначено, що до цього часу управління УМДБ УРСР не зуміли ввести надійну агентуру в Центральний провід ОУН і знищити його важливі допоміжні ланки — окружні проводи. Мовиться також про те, що керівники чекістських органів західних областей слабо й нерішуче ведуть роботу на захоплення живими оунівських підпільників і завербуванню їх в ролі своєї агентури для розшуку і ліквідації очільників ОУН, а також проявляють легковажність і безпечність щодо завербованих зрадників (колишніх підпільників), не додержуються конспірації із завербованими агентами та не здійснюють заходів, що попереджували б втечі перебіжчиків. Тому мають місце випадки, коли завербовані підпільники (в тексті — «бандити») провалюють операції і вертаються у підпілля повністю

²⁷ Сергійчук В. Український здвиг: Поділля. — Київ, 2005. — С. 689.

ознайомлені з роботою МДБ («Бей», «Ярчук»). Як наслідок — ліквідація оунівського підпілля відбувається дуже повільно. Це особливо стосується Рівненського, Тернопільського, Станіславівського, Львівського УМДБ. Особливо різко критикуються керівники УМДБ Тернопільської області, де, як говориться, була повна можливість підійти до ліквідації крайового проводу ОУН, позаяк обласне управління МДБ вже тримало у своїх руках лінію оунівського зв'язку. Однак внаслідок самозаспокоєння керівників УМДБ оунівці розгадали замисли управління МДБ, перебудувались і зберегли свої ряди (до 100 підпільників). Про погану роботу Тернопільського обласного управління МДБ говорить те, що в травні 1951 р. при проведенні агентурної комбінації були схоплені очільники Чортківського окружного проводу «Крига», «Косач» і «Клим»; маючи в своїх руках керівників підпілля, за умови продуманих заходів, була повна можливість ліквідувати в південній частині обл. всіх озброєних підпільників. Однак цього не сталось. Не вивчивши належно очільника підпілля «Клима», повіривши завчасно його обіцянкам, що він за кілька днів сам особисто ліквідує всіх відомих йому підпільників, у травні його відпустили, давши в допомогу 3-х кращих агентів-бойовиків. Однак обіцяного «Клим» не дотримав. На другий день при зустрічі із своїми колишніми друзями-підпільниками в Заліщицькому районі розстріляв приставлених до нього бойовиків, а сам з іншими підпільниками зник, розповівши підпіллю про те, що і «Крига», і «Косач» в руках МДБ та як вони були схоплені. Наслідком такої роботи було те, що протягом семи місяців на території області не ліквідовано ні одного підпільника ОУН.

Керівники Пробіжнянського відділу МДБ Тернопільської області ще у 1949 р. заявляли, що на території району оунівського підпілля немає, однак у травні 1951 р. було встановлено, що в районі довгий час діють підпільники «Око», «Грім», «Бандура», «Галушка». Аналогічна картина в Заложцівському районі, де протягом останніх років діє 4 оунівські групи.

Логічним підсумком всього сказаного в довідці є чистосердечне визнання вищого партійного керівництва неспроможності остаточно покінчити з оунівським підпіллям, знищити яке, вже вкотре, знову ставиться як першочергове завдання:

а) розшукати, ліквідувати в найближчий час членів Центрального проводу ОУН Кука, Галасу, Охрімовича;

б) спрямувати всі зусилля оперативно-чекістських груп на те, щоб придбати необхідну агентуру, яку ввести в залишки Центрального проводу, крайових, окружних, надрайонних і районних проводів ОУН;

в) активно використовувати захоплених оунівських очільників у розшуку їх співучасників, розкладу оунівського підпілля і виходу оунівців з повинною²⁸.

Тримаючи під постійним прицілом оунівське підпілля, репресивний апарат великою кількістю агентів, освідомлювачів, оперативно-пошукових загонів, конспіративних квартир, техзасобів добивається для себе вагомих успіхів. У січні 1952 р. загинув Петро Федун («Полтава») — член УГВР, головний політвиховник УПА, заступник головного командира УПА. 22 січня 1952 р. в руки емдебістів потрапив пораненим крайовий провідник Львівського краю Євген Пришляк (Ярема). У ніч з 20 на 21 квітня 1952 р. в Ставищанському районі Київської області були схоплені живими підпільники Кам'янець-Подільського окружного проводу «Кобзар» і «Богдан», що діяли в Ставищанському, Білоцерківському районах Київської області.

В ніч з 25 на 26 квітня 1952 р. в результаті здійсненої операції чекістами агентурно були виведені із Тернопільської області в с. Кадіївці Кам'янець-Подільського району і захоплені живими, внаслідок зради «Ско-

Петро Колісник («Черник») — надрайоновий провідник Київської та Вінницької обл.

ба», чортківський окружний провідник ОУН Михайло Ярчук («Клим»), уродженець с. Іванків Скала-Подільського району Тернопільської обл. та керівник технічної ланки надрайонного проводу ОУН Володимир Гнибіда («Неплюй»), 1922 року народження, виходець із с. Іванків. Розстріляні обидва 2 грудня 1952 р.

В ніч з 25 на 29 квітня 1952 р., внаслідок здійсненої агентурно-зрадницької комбінації, були виведені із Київської області в с. Май-

Володимир Гнибіда («Неплюй») — провідник ОУН і референт СБ Борщівського р-ну

дан-Олександрівський Летичівського району Кам'янець-Подільської області і захоплені живими надрайонний провідник ОУН Київської та Вінницької областей Петро Колісник («Черник»), 1927 р. народження,

²⁸ Сергійчук В. Український здвиг: Поділля. — Київ, 2005. — С. 689–694.

виходець із с. Великі Чернокінці Пробіжнянського району Тернопільської області. «Черник» з травня 1951 р. і до останнього часу діяв в Уманському, Христинівському, Ладижинському районах Київської області, раніше — в Жмеринському, Літинському, Вінницькому, Калинівському районах Вінницької області. Разом з «Черником» захоплений його побратим по підпіллю Володимир Юркевич («Змагун»), 1919 р. народження, виходець із с. Носів Підгаєцького району Тернопільської області. Обидва розстріляні в січні 1953 р. в Києві.

З ліквідацією «Кобзаря» і «Богдана» (прізвища невідомі), «Черника» і «Змагуна» був завершений розгром Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН²⁹.

7 травня 1952 р. в с. Турівка Теофіпольського району Кам'янець-Подільської області у бою з емдебістами загинув Тихін Нагірний («Гейниш») — провідник Балинського, Теофіпольського, Антонівського, Красилівського надрайонного проводу. Народився «Гейниш» 1910 р. в с. Буглів Лановецького району Тернопільської області, в підпіллі з 1943 р., на сході України з 1948 р. З «Гейнишем» загинув бойовик Яків Вдовиченко («Круча»), 1921 р. народження, виходець із села Білозірка Лановецького району Тернопільської області, в підпіллі з 1943 р., на сході України з 1948 р. Третім з «Гейнишем» і «Кручею» загинув білогірський надрайонний провідник ОУН «Славко» (прізвище невідоме)³⁰.

Василь Бей («Улас»)

28 травня 1952 р. в черняхівському лісі Зборівського району Тернопільської області разом з групою повстанців загинув у бою з емдебістами провідник Крайового проводу ОУН «Поділля» і Осередньо-Східних Українських Земель Василь Бей («Улас»). З ним загинули:

1. Пачовська Марія («Оксана»), 1925 р. н., уродженка с. Калагарівка Гусятинського району, секретар-друкарка окружного проводу ОУН;

2. Комар Іван («Олень»), 1915 р. н., уродженець с. Велика Лука Тернопільського району, окружний провідник ОУН;

3. Михайлишин Павло («Ярій»), 1926 р. н., уродженець с. Цебрів Зборівського району, бойовик;

²⁹ Сергійчук В. Український здвиг: Поділля. — Київ, 2005. — С. 665–697.

³⁰ Там само. — С. 698.

4. Вальчишин Володимир («Тятива»), 1926 р. н., уродженець с. Козлів Козівського району, бойовик;
 5. Рибак Станіслав («Чалий»), 1922 р. н., уродженець с. С. Митниця Теремовлянського району, заложцівський районний провідник ОУН;
 6. Рудий Петро («Байрак»), 1929 р. н., уродженець с. Нетерпинці Зборівського району, бойовик;
 7. Борисяк Володимир («Кушак»), 1923 р. н., уродженець с. Оліїв Зборівського району, бойовик;
 8. Бріль Василь («Газда»), 1924 р. н., районний провідник СБ;
 9. Повстанці: «Дніпро», «Степан», «Петро».
- (Довідка Тернопільського обласного управління Служби безпеки України № 23/2 від 20.05.1997 р.).

*Невідома
бойка
ОУН*

З 8 по 11 жовтня 1952 р. на стику Тернопільської і Львівської областей (Золочівський, Олеський, Підкамінський і Заложцівський райони) об'єднаним загonom внутрішньої охорони МДБ Українського округу була проведена чекістсько-військова операція з розшуку і ліквідації Головнокомандувача УПА, очільника оунівського підпілля «Борсука». Він же «Леміш». В операції брало участь 2 300 військових. Очолював її заступник міністра держбезпеки УРСР полковник Фадеєв. 8 жовтня солдати одного із загонів знайшли криївку, в якій, щоб не здатись живими в руки ворога, пострілялись три бойовики з охорони «Леміша». У с. Курники Іванчівські Збаразького району Тернопільської області, будучи блокованими в знайдений

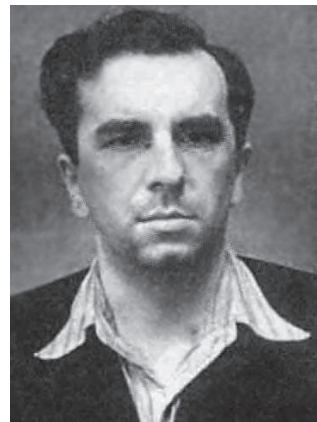
криївці, пострілялись три підпільники надрайонового проводу, що обслуговував «Леміша», один здався живим. Пошук криївки «Леміша» закінчився безрезультатно. В цей час у с. Новики в бою загинули бійці кур'єрської групи, що обслуговувала «Леміша», під керівництвом провідника «Прута». В результаті проведеної операції вбили 10 підпільників і одного взяли живим³¹.

Протягом листопада-грудня 1952 р. подібних чекістсько-військових операцій на знищення залишків оунівського підпілля в різних районах Західної України провели багато. Їх результати хоч і були, та, однак, оунівське підпілля продовжувало існувати і в 1953 році. У довідці, датованій 30 січня 1953 р., про наявність оунівського підпілля в районах західних областей УРСР констатується, що в Бережанському, Великодедеркальському, Вишнівецькому, Шумському районах Тернопільської області оунівське підпілля не було знищене, воно продовжувало, хоч і в невеликій кількості (нараховувало всього на даний час 26 учасників) жити і боротись. Подібне спостерігалось і в інших областях: Львівській, Дрогобицькій, Станіславській, Рівненській, де разом з Тернопільською областю діяло 66 оунівських груп, в яких нараховувалось 172 підпільники, крім того, залишились живими, що діяли самотужки, 55 підпільників³².

Станом на 6 квітня 1953 р. на території західних областей України продовжували діяти 53 підпільних оунівських групи, в яких нараховувалось 137 учасників і 44 підпільники-одинаки. Для їх знищення, незважаючи на те, що повстанців так мало, застосовуються масові чекістсько-військові операції з участю кількох тисяч солдатів внутрішніх військ. Тільки окремі з них мали деякий успіх.

У жовтні 1952 р., внаслідок зради радистів, з якими був десантований на Україну, емдебісти схопили члена Центрального проводу ОУН, керівника ЗП УГВР (Закордонного Представництва Української Головної Визвольної Ради) Василя Охримовича. (Розстріляний 19 травня 1954 р. в Києві).

8 листопада 1952 р. в с. Яблунів Копичинецького району Тернопільської області вбили надрайонового провідника Копичинеччини «Петра». В

*Василь Охримович
(«Пилип») — керівник
розвідки ЗП УГВР*

³¹ Сергійчук В. Український здвиг: Поділля. — Київ, 2005. — С. 726.

³² Там само. — С. 733–735.

Іван Пінязь («Око») — референт СБ Чортківського та Копичинецького надрайонних проводів ОУН

цей же час живим схопили керівника СБ цього надрайону Івана Пінязя («Око»). Провокацію з арештом вчинив зрадник, колишній зв'язковий Крайового проводу Володимир Трусь («Олесь»), який на місце зустрічі прийшов з емдебістами. Привітавшись за руку, «Олесь» відразу міцно схопив її і став заломлювати. У цю мить збоку вискочили емдебісти, які допомогли зрадникові роззброїти і зв'язати «Ока». Через 22 місяці Івана Пінязя засудили на 25 р. сталінських таборів суворого режиму³³.

У 1952 р. в боротьбі з військами МВС та емдебістами за різних ситуацій — в бою, попавши в засідку, будучи блоковані в криївках, а також від власної, пущеної в скроню кулі — в Чортківському окружному проводі загинули:

В БОРЩІВСЬКОМУ РАЙОНІ:

В БОРЩІВСЬКОМУ РАЙОНІ:			
	з с. Худіївці		
Олійник Зеновій		(«Тарас»)	1927 р. н.
	з с. Підпилип'я		
Ковалевич Мирон			1926 р. н.
	з с. Мушкатівка		
Чернега Михайло		(«Циган»)	1924 р. н.
	з с. Кудринці		
Лук'янів Іван		(«Андрій»)	1925 р. н.

³³ Іван Пінязь народ. 11 листопада 1924 р. в с. Голгоча Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. Закінчив Бережанську гімназію. З 1940 р. — член молодіжної сітки ОУН, псевдонім «Око», «Сівач». Під час німецької окупації на околиці Перемишлянських лісів пройшов есбітський вишкіл. Після його закінчення працював в організаційній структурі Рогатинського повіту та слідчим Тернопільської обласної референтури Служби безпеки ОУН. З 1944 р. — на нелегальному становищі, бере участь у боях з фашистами. З 1945 р. обласний провід ОУН призначив його референтом СБ Чортківського надрайонного проводу. Був сміливим і досвідченим підпільником, з багатьох вкрай критичних ситуацій виходив неушкодженим. 8 серпня 1948 р. під час облави в с. Стрільківці Борщівського району був важко поранений. Після одужання восени 1949 р. провід ОУН перевів його в Копичинецький надрайон референтом СБ. Після виходу з ув'язнення проживав у м. Одесі, де і помер 2004 р. (Мизак Н. За тебе, свята Україно. Книга 5. — «Букрек», 2006. — С. 309, 311.).

	з с. Іванків		
Паскарик Арсентій		(«Вихор»)	1921 р. н.
Паскарик Марія			1923 р. н.
	з с. Іване-Пусте		
Кузимка Іван		(«Рев'юк»)	1929 р. н.
	з с. Вільхівці		
Каланчук Микола			1918 р. н.
Слишинський Степан		(«Комар»)	1923 р. н.

*Арсентій
Паскарик,
Марійка
Паскарик*

*Зеновій
Олійник
(«Орест»)*

*Ярослав Попович
(«Бук»)*

*Іван Лук'янів
(«Андрій»)*

*Іван Кузимка
(«Рев'юк»)*

В ЧОРТКІВСЬКОМУ РАЙОНІ:

	з с. Великі Чорнокінці		
Галушка Григорій			1912 р. н.
	з с. Джурин		
Барків Роман		(«Омелян»)	1924 р. н.
	з с. Залісся		
Ліщинський Іван		(«Матюшен-ко»)	1924 р. н.
	з с. Свидова		
Вівсяний Павло		(«Голуб»)	1916 р. н.

В ЗАЛІЩИЦЬКОМУ РАЙОНІ:

	з с. Нирків		
Довганюк Йосип		(«Дуб»)	1929 р. н.
	з с. Садки		
Грицик Юстина		(«Тирса»)	1922 р. н.
	з с. Устечко		
Задорожний Михайло		(«Запорожець»)	1924 р. н.
	з с. Бураківка		
Дмитрик Антін			1927 р. н. (заг. у 1953 р.)
	з с. Ворвулинці		
Совкун Петро		(«Бір»)	1923 р. н.
	з с. Касперівці		
Попович Ярослав		(«Бук»)	1916 р. н.

В КОПИЧИНЕЦЬКОМУ РАЙОНІ:

	з м. Хоростків		
Сливка Ярослав		(«Лис»)	1929 р. н.
	з м. Копичинці		
Демчук Ярослав		(«Луг»)	1922 р. н.

	з с. Вільхівчик		
Вербна Степанія			1925 р. н.
	з с. Гадинківці		
Бандура Ольга		(«Буря»)	1929 р. н.
	з с. Васильківці		
Оренчук Микола		(«Кобзар»)	1913 р. н.
	з с. Глібів		
Преславський Іван		(«Семен»)	1921 р. н.
	з с. Бичківці		
Юзик Степан		(«Владко»)	1929 р. н.
	з с. Тудорів		
Снігур Дмитро		(«Дуб»)	1920 р. н.
	з с. М. Лука		
Магеровський Теofil		(«Луговий»)	1930 р. н.
	з с. Товсте		
Костів Степан		(«Ігор»)	1929 р. н.

Ярослав Сливка
(«Лис»)

Ярослав Демчук
(«Луг»)

Ольга Бандура
(«Буря»)

*Микола Оренчук
(«Кобзар»)*

*Степан Юзик
(«Влодко»)*

*Іван Приславський
(«Семен»)*

*Степан Шишинський
(«Комар»)*

Останнім 19 серпня 1953 р. впав смертю героя Степан Шишинський («Комар») — референт СБ Мельнице-Подільського р-ну. Із смертю «Комара» і Дмитра Снігура («Дуба») з с. Тудорів Копичинецького р-ну, який загинув в кінці 50-х рр., закінчився збройний опір на теренах Чортківського окружного проводу, хоча останній його підпільник Петро Басюк з с. Улашківці підірвав себе гранатою в квітні 1965 р.

*Дмитро Снігур
(«Дуб»)*

Перезахоронення воїнів УПА в с. Бурдяківці. 31 травня 1992 р.

*Меморіал загиблих вояків УПА і підпільників ОУН
у м. Копичинці*

У почесній варті копичинецькі «Соколи»

На початку липня 1953 р., перевербувавши на свій бік Кам'янець-Подільського окружного референта Михайла Качанівського («Скоба»), МДБ вдалося, згідно з розробленим планом захоплення Василя Галаса («Орлана»), вивести його із Кременецького району Тернопільської області в Білогірський район Кам'янець-Подільської області.

*Марія Савчин
(«Марічка»)*

11 липня 1953 р. після 4-денного переходу Василь Галаса «Орлан»³⁴ з дружиною Марією Савчин

Полковник Василь Галаса («Орлан»)

³⁴Галаса Василь народ. 1920 р. у с. Білокриниця Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. в родині наймита. Батько помер у 1920 р., мати — у 1941 була вивезена на Сибір, де померла. В ОУН Галаса поступив в листопаді 1937 р. У травні 1939 р. заарештований польською владою, випущений через відсутність доказів.

У грудні 1939 р. за націоналістичну діяльність його заарештували органи НКВС, звільнений у травні 1940 р. Побояючись нового арешту, перейшов на нелегальне становище. У 1941 р. був призначений керівником повітового проводу. В січні 1942 р. — заступник провідника Тернопільського окружного проводу ОУН. У червні 1942 р. його призначили керівником Чортківського окружного проводу. У січні 1943 р. Галаса став заступником керівника Бережанського окружного проводу. У травні 1940 р. був призначений керівником Перемишлянського обласного проводу. У травні 1945 р. В. Галаса очолював референтуру пропаганди Крайового проводу ОУН Закерзоння (Польща).

У вересні 1947 р. Роман Шухевич відкликав Галасу на територію УРСР і у травні 1948 року призначив членом Центрального проводу ОУН на території Волинської і Рівненської областей. У травні 1949 року після загибелі провідника Крайового проводу Північно-Західних Українських Земель «Смока» прийняв керівництво Крайовим проводом ОУН на ОСУЗ. Після загибелі командира УПА-Північ «Дубового» став вважатися і командиром УПА-Північ. Влітку 1950 року був уведений до складу Центрального проводу ОУН, а у 1952 році його кооптували до складу УТВР. У червні В. Галасі присвоїли звання майора-політвиховника, а у липні 1953 року — полковника. До серпня 1952 року керував підпіллям ОУН на території Волинської та Рівненської областей. У зв'язку з неможливістю далі продовжувати організаційну роботу (внаслідок ліквідації оунівських кадрів на території вищеназваних областей, «Леміш» запропонував йому (Галасі) перебазуватись на територію Кам'янець-Подільської області, де було, як він вважав, більше можливостей для націоналістичної діяльності, що він і зробив, не знаючи про зраду кам'янець-подільського окружного провідника «Скоба». 11 липня 1953 року «Орлана» схопили разом з дружиною і зв'язковим «Чумаком» агенти МДБ.

(«Марічкою») і зв'язковим «Чумаком» зупинились у ліску за старим польсько-радянським кордоном, за річкою Збруч. Ось як описує дружина «Орлана» цю подію в своїх спогадах:

«Скоб» привів з собою на зустріч трьох зв'язкових. Третій був уже місцевий, молодий, здоровий, недавно прийнятий у підпілля. «Скоб» порадив «Орланові», мовляв, нас тут забагато, нехай «Чумака» відійде з цим молодим на інший постій. «Орлан» згодився. На місці постою чекав на нас свіжий хліб, сало, навіть білі коржички (ми не знали, що в них був всипаний снодійний препарат).

«Скоб» не їв, лишень відразу положився спати. Голодні ми обоє поїли зі смаком, і нас просто сидячими звалив сон. Тільки-но твердо заснула, коли мене розбудив один із зв'язкових.

— Що сталося? Облава, може? — прокинувшись, запитала.

— Ви агенти, ви ліквідували «Уласа», і ми беремо вас на слідство, — відповів мені.

Сон наче магичною паличкою відняло. Глянула на «Орлана», а біля нього вже їх двоє пореється. Ще коли він спав, «Скоб» відчепив від нього автомат, а тепер забирав пістоль. Другий «зв'язківець», сильний, виспортований, тримав «Орлана» за руки. Мою пістоль відчепили під час сну. Нам зв'язали руки шнурками. Вправні у своїй роботі агенти з гідною подиву швидкістю впоралися з нами.

— Ви в руках МДБ, — сказав той, що раніше назвав себе «Олесем», — і навіть не робіть жодних зусиль втікати, бо вони марні, ви й так не вирветесь звідсіль. Лісок цей тісно оточений, ми тут вже кілька днів на вас чекаєм.

— Важко передати весь драматизм тих перших кільканадцяти хвилин, — пише у своїх спогадах Марія Савчин. — У них згустилося так багато розчарування, болю, жаху, розпуки, що їх вистачило б на все життя. Ті хвилини для нас були страшніші за смерть. Шокували мене своїм виглядом зрадники, бо у них я побачила, наскільки спотворюється фізичний образ людини, коли вона сповнює підлу справу. Волосся у них стояло дуба. У вирячених очах, що, здавалось, вискакували з орбіт, нервово бігали порожні зіниці. Піт брудними потоками стікав з чола по обличчю, шиї і лився за комір сорочки. Скривлені у підкову губи судорожно тряслись, як у лихоманці.

Я плювала «Скобові» в лице рештками висохлої слини. Він витирався, все більше розмазуючи брудний піт.

— *Застрельте нас, — звернувся до них («Олеся» і «Скоба») «Орлан».* — *Зробіть хоч на кінець добре діло. Ви ж, собаки, добре знаєте, хто ми. Скажете своїм панам, що ми втікали.*

— *О, ні. Ми вас маємо віддати живими, — відповів «Олесь».*

Звертаючись до «Скоба», «Орлан» сказав:

— *Ось цьому, — показуючи на «Олеся», — я не дивуюсь, але що ти міг так спідлячитися, це важко сприйняти. Воліли б були умерти від ворожої кулі й не зустріти в наших рядах плюгавця твоєї категорії. Ти ж найпідліший з усіх агентів, які за весь час у нас були. Жоден з них, навіть коли заломився, не вислугувався так по-собачому, як ти.*

— *Я теж зголосився до них не добровільно, — відказав «Скоб».* — *Але тепер я не дурак вмирати³⁵.*

«Скоба» емдебісти схопили на одній із конспіративних квартир у листопаді 1950 р. в с. Жердя на Кам'янець-Подільщині, де господиня напоїла його молоком з підсипаним сонним порошком, внаслідок чого підпільник втратив пам'ять і опинився в руках емдебістів. Як і «Уласа» та «Клима», його відповідно також «обробляли» і переконали в доцільності перейти на бік МДБ. «Скоб» погодився і, на відміну від «Уласа» та «Клима», став «чесно» співпрацювати із своїми колишніми ворогами, здаючи в їхні криваві руки найближчих друзів по боротьбі. За час, що пройшов від його затримання до здачі емдебістам «Орлана» з дружиною, М. Качанівський встиг відзначитись багатьма корисними для МДБ справами. За це все його не судили, звільнили з тюрми дружину і сестру, влаштували на роботу в «Заготживсировину», а в 1955 р. висвятили на священика і дали парафію у с. Мокіївці Грицівського району на Хмельниччині³⁶.

Чи дожив він до сьогоднішнього дня — питання для дослідників, бо ж не можуть пропасти з поля зору українських патріотів «знаменитості», яких не повинна забути та наша історія, що виправдовувала і виправдовує по сьогоднішній день кочубеїв, носів, галаганів, юріїв коцюбинських, примакових, щорсів, боженків і їм подібним сьогоднішніх морозів, тарасів чорноволів, ганн германів і всяких із ними сущих бузинів і бузиненків. Така вже історична дійсність, що не забуває нічого доброго ні поганого, в тому числі і героїв, і зрадників.

³⁵ Літопис УПА. Т. 28. — Торонто-Львів, 1995. — С. 469.

³⁶ Мизак Н. За Тебе, свята Україно. Заліщицький повіт. Кн. 3. — Золоті литаври, 2002. — С. 343.

За таким же сценарієм 1 вересня 1951 р. у с. Чаньків біля Оринина на Кам'янець-Подільщині в руки емдебістів потрапили зв'язкові «305», «Міша», яких також в короткому часі відповідно перевиховали і переконали в недоцільності подальшої боротьби проти радянської влади. Вони, як і «Скоб», стали агентами емдебістів, яким допомогли спіймати і «Клима» — Михайла Ярчука з «Неплюєм» — Гнибідю, і «Черника» — Колісника, і «Ока» — Пінязя, і багатьох інших підпільників — керівників і рядових, яких до цих пір само МДБ ніяк не могло виловити. Недарма копичинецький надрайоновий есбіст «Око» — Іван Пінязь у своїх согадах говорив, що «Чортківський окружний провід впав завдяки зрадникам: «Олесю», «Думці», «Степану» і «Міші».

Свої своїх. Неприємно, страшно і прикро стає на серці від цих слів. Поневолі здається — наче тяжкий молот опускається на голову і б'є по свідомості, давить на психіку таким же важким відчуттям ганьби і сорому за чорні діяння не чужих нам людей, за які немає ні милосердя, ні прощення, ні забуття. Гіркота зради і занапащення через вину запродавців багатьох відданих Україні патріотів ще довгі роки тиснутимуть болем серця тих рідних, сини і дочки яких впали на полі борні за волю України з рук відступників. Подібне в ті часи відбувалось не тільки у Подільському, а й Карпатському краях.

В цьому контексті слід навести ще один характерний епізод зради, що привів до знищення провідного ядра підпілля ОУН Буковинської і Коломийської округи літом і восени 1951 року. Про те, як загинули провідники і бойовики цих округ (близько 50 осіб) розповідає один із тих, кому пощастило вижити — колишній підпільник Коломийського окружного проводу, наймолодший комбатант УПА Юрій Паєвський:

«У районі Яремча було розкрито криївку, і в руки емдебістів важкопораненою потрапляє дружина окружного провідника Коломийщини «Кірова» — Романа Тучака Надія Броніславівна (з дому Кульчицька)». МДБ вдається її вилікувати і з допомогою цивільних агентів вийти на її чоловіка «Кірова». Крім того, знаходять двох його дітей, які виховувались десь між людьми. Тучака («Кірова») шантажують їхнім життям і повністю схиляють до співпраці.

Організовується так звана «лапанка»: «Кіров» видає криївку окружного коломийського сотника «Сірого», який гине разом з охороною. Тієї ж осені гине під час переходу кордону окружний пропаганди Коломийської округи, колишній курінний УПА «Перебийніс» — Назарій Данилюк. На весну 1952 р. «Кіров» залишається єдиним членом окружного прово-

ду. Зиму 1951–1952 рр. він перебував частково в Коломийському МДБ, а частково у криївці березівського станичного «Лиска», який ні про що не здогадувався і якого потім «Кіров» теж здасть у руки МДБ. При цьому загинули охоронці з боївки «Лиска». Ранньою весною «Кіров» обходить весь терен округи, нав'язуючи підпільникам по-своєму час і місце наступних зв'язків згідно з розробленим МДБ планом. Був він на зустрічі і з нашою групою. На зустрічі були окружний Буковини Юліян Матвіїв («Недобитий»; в часи УПА курінний куреня «Перемога», майор), надрайонні референти Косівського надрайону Василь Пилип'юк («Ненаситець»), Олександра Паєвська («Орися»), станичний Микола Лукинюк («Бомба»), на станиці у якого у двох криївках ці всі зимували, боївкарі з охорони і я, як друкар двох осередків – Буковинського окружного і Коломийського надрайонного.

Треба визнати, що вся ця «лапанка» була грамотно розроблена МДБ. «Кіров», наприклад, змусив нас розповсюджувати по зв'язках надрукований моїми руками «комунікат», в якому попереджував, що МДБ «внедрило» в ряди підпілля зрадника, котрий викликає на зв'язки і видає підпільників. Тому треба бути обережним і користуватися тільки перевіреними зв'язками. Таким чином ніби був зроблений «хід конем» на випадок, коли б хтось у час операції зміг втекти і повідомити інших. Як потім з'ясувалося, всю операцію розробляли у Києві, а під час проведення навіть начальник Станіславського обласного МДБ Костенко бігав, як простий оперативник, з автоматом.

А далі пішло «як по писаному». Зв'язки були організовані таким чином, що група, яку взяли, за кілька днів була на зв'язку з наступною, і тому не викликало підозр, що вона зникла. За моїми даними, таких груп взяли 10–12, у кожній — від 2 до 7 осіб. Групи були суто ситуативні: хто де у той момент із ким рейдував. Наша була ніби останньою, у ній були «Ненаситець», «Орися», «Лис», «Мирон», «Крига» і я — «Жук». «Мирона» і «Кригу» вбили на місці. На четвертий день ми були вже у Києві у так званій внутрішній тюрмі КДБ УРСР на вулиці Короленка, 33. Відбув я там рівно рік в одиночній камері. Слідство і суд відбувались саме тут. На календарі був 1953 рік. Давно вже повідомили у Москву, що «банди українських німецько-фашистських найманців» знищені, вже давно немає ні підпілля ОУН, ні відділів УПА. А тут у руках КДБ велика група підпільників, і майже всі не рядові. Щоб був менший рахунок багатьох боївкарів повбивали на місці. Слідство і суд влаштували дуже офіційно. Групи місцевих слідчих

багато разів змінювалися такими ж групами з Москви. При тому відчувалося, що всі вони високопрофесійні і добре орієнтуються у всіх питаннях, пов'язаних з ОУН і УПА.

Нас судили невеликими групами по 3–5 осіб. У групу включали тих, хто в підпіллі був пов'язаний функціональними обов'язками, іноді родинними, як я з мамою. А щоб справі надати всесоюзного резонансу, що судять «ворогів народу», рештки українських «буржуазно-німецьких націоналістів», для процедури прибула з Москви так звана колегія Верховного Суду СРСР. Це називалося — виїзна сесія колегії, яка була ніби найвищою судовою інстанцією в СРСР у політичних і воєнних справах. Друга частина називалася «карною колегією». На суді нашої групи головував заступник голови колегії генерал-майор Зарянов, а підписи у справах — голови колегії генерал-лейтенанта Чепцова. Державним обвинувачем був воєнний прокурор військ МВС Українського округу Кошарський.

Разом судили нас чотирьох: трьох референтів Косівського надрайонного проводу — «Аскольда», «Ненаситця», «Орисю» — і мене, друкаря цього проводу. Так само судили інші групи. Усім був один присуд: вища міра соціального захисту — розстріл. Вийняток зробили для мене. Мені в день суду виповнилося 17 літ, тому дали мені тільки 25 років каторги. Вже нині з'ясував, що дружині березівського станичного «Лиска» пані Софії Геник, яка офіційно не була членом ОУН, теж присудили 25 років. Орієнтовно всі ці суди відбувалися у січні 1953 року, наш — 21 січня. За рішенням Президії Верховної Ради СРСР, яке надійшло в квітні 1953 р., сімом смертну кару замінили ув'язненням, решту розстріляли. «Орисю» розстріляли 8 квітня 1953 р., решти — точної дати не знаю.

Через цей процес пройшло не менш 5 десятків підпільників. Моя мати була останньою жінкою-політв'язнем, офіційно розстріляною в СРСР. Де закопали розстріляних — невідомо. У 1996 р. я ще з кількома людьми організував поїздку до «Кірова», який тоді проживав у Києві на проспекті Перемоги, а також до його помічника, уродженця Березови Ільницького («Кузнеца»), який від зустрічі ухилився. Мешкає він в Ірпені на вул. Л. Українки. З Тучаком-«Кіровим» було інтерв'ю. Він до 1955 р. зберігав удома табельну зброю, перебував на службі МДБ і проживав у Києві та навіть очолював опергрупу, що виїжджала на завдання по знищенню підпільників («Україна молода». № 25 (3548). 2009. — С. 89).

Юрію Паєвському, коли він пішов у підпілля, було всього-на-всього 14 років. У 17 р. «найгуманніший і найсправедливіший» радянський суд йому — друкареві оунівської підпільної друкарні — за «страшні» прови-

ни перед чужою московською «родиною» (друкував заборонену оунівську літературу) присудили, як неповнолітньому злочинцеві, 25 років каторги. Прочитавши, зробімо, шановні, паузу для роздумів і порівняльних висновків із сьогоднішнім днем і нами, громадянами вільної України, зокрема. Дивуючись, можемо навіть запитати, що керувало цим 17-річним юнаком? Яку треба було мати силу любові до України, щоб у такому віці йти за неї на явну смерть? І йшов. І не один він. Йому подібних були тисячі свідомих смертників за Україну, що свято виконували першу заповідь українського націоналіста:

«Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї».

Аналізуючи написане, можемо констатувати, що зрада не повинна мати термінів давності, що не може бути ніякого виправдання і прощення зрадникам, що вона, зрада, повинна кваліфікуватись як злочин, за який повинні настати не тільки моральний осуд, а й відповідна кара. І осуд, і кара. І для мертвих, і для живих ще. Це потрібно для історії.

*Історії ж бо пишуть на столі,
Ми пишем кров'ю на своїй землі,
Ми пишем плугом, шаблею, мечем,
Піснями і невірницьким плачем,
Могилами у полі без імен.*

Потрібно, щоб і нинішні, і ті, що прийдуть після нас, запам'ятали і не народжувались слабодухими і нікчемами. Тому люстрація в Україні таки має бути проведена. Спитають: «А як їхні діти, внуки?» Що ж! Нехай хоч вони знайдуть у собі силу волі вибачитись за ганебні вчинки своїх предків перед жертвами зради, тисячами смертей і змарнованих людських доль. Повинен же колись наш народ навчитись розрізняти добро і зло, що таке власна честь і честь своєї нації!

Радянські спецслужби уміли закладати в наше українське суспільство бомбу сповільненої дії, сіяти серед нас недовіру, ненависть один до одного, насіння розбрату, які донині дають свої чорні сходи. Діями «Кірова», «Дика», «Скоба», «Олеся», «Чумака» і іншим, їм подібним, вони домоглися того, що частина наших громадян до сьогодні з недовірою ставиться до всіх патріотів, що пов'язали своє життя з національно-визвольною боротьбою проти московських окупантів.

Після захоплення «Орлана», «Марічки» і «Чумака» емдебістами, їх, згідно з вимогою ЦК ВКП(б) від 12.07.1952 р., стали відповідно «обробляти» (перевиховувати), щоб залучити до співпраці з метою остаточної ліквідації оунівського підпілля і його очільника Василя Кука («Леміша») насамперед. З цією метою їх стали поволі вводити в тогочасну радянську дійсність, знайомити з Києвом та іншими великими містами, возили на різні екскурсії, показували їм фабрики, заводи, знайомили з робітниками, селянами та визначними людьми Української Радянської Республіки, водили їх в театри, кіно, пропонували різну радянську літературу, пресу. Все це повинно було сприяти їхньому перевихованню. В певний час емдебістам навіть здавалось, що вони досягли своєї мети, бо погодились через Польщу перекинути «Марічку» на Захід для провокаційного зв'язку з УГВР. Однак все вийшло не по-їхньому. «Орлан» перехитрив досвідчених чекістів, про що з гіркотою згадує майбутній «перевихователь» Василя Кука кадебіст Г. Санников у своїх спогадах: «Вагомим успіхом українських чекістів був арешт у липні 1953 року одного із видатних лідерів збройного підпілля ОУН Василя Галаси («Орлана») і його дружини Марії Савчин («Марічки»). Захоплення цих ворогів радянської влади було здійснено однією із спецбівок КДБ із застосуванням спецпрепарату «Нептун-47» (спеціальна рідина, розроблена секретною лабораторією КДБ Москви, яка, будучи всипаною в їжу, моментально діяла на рухомі функції людини).

Однак нам, — констатує кадебіст Г. Санников, — не вдалося заставити Галасу надати допомогу органам КДБ і вийти на «Леміша» й інших поки що діючих оунівців. Він («Галаса») перехитрив нас, давши неправдиві зізнання. Забігаючи наперед, хочу сказати, що в деякий час здавалось, що нам все-таки вдалось зламати «Орлана» і притягнути до співробітництва. Але в дійсності він продовжував свою гру, давши згоду на вихід за кордон від імені легендарного підпілля ОУН своєї дружини «Марічки» разом з нашим агентом «Матросом». По прибуттю в закордонні центри ОУН «Марічка», виконуючи вказівки чоловіка, повідомила ЦРУ про арешт «Орлана» і сплановану органами КДБ гру. Тільки завдяки нашій закордонній агентурі ми були своєчасно попереджені про зраду Галаси-«Орлана». Він був знову арештований і засуджений. Звільнений по амністії в 1960 році».³⁷

³⁷ Санников Г. Большая охота. — Москва: «Олма-Пресс», 2002. — С. 179.

Прийде час — і на сторінках справжньої Української Слави історія поряд з іменами героїв, що віддали життя за її волю і незалежність, впише й ім'я Василя Галаси та його дружини Марії Савчин («Марічки»).

Інакше вчинив «Чумак» — зв'язковий «Орлана». Емдебістам вдалось переманити його на свій бік і використати через рік у спецоперації на захоплення Головнокомандувача УПА Василя Кука. Прийде і той день, коли про всіх зрадників ми будемо говорити відкрито, і в книзі нашої ганьби до Кочубея, Носа, Галагана та інших знаних і вже з часом забутих зрадників історія допише і зрадників національно-визвольних змагань українців 40-х—поч. 50-х років Михайла Качанівського («Скоба»), Володимира Труся («Олеся»), Василя Том'яка («Думку»), Михайла Тарнавського («Степана»), Теодозія Ничку («Ревая»), Дем'яна Казимиrowa («Сірка»), «Чумака», Романа Тучака («Кірова») та інших, що підлим прислужництвом і зрадою спричинились до катувань і смерті своїх колишніх побратимів.

Як не хотілось керівництву ЦК КП(б)У і МДБ покінчити з оунівським підпіллям, воно і після захоплення В. Галаси повністю не було знищено. В оперативній (зовсім секретній) записці начальнику оперативного відділу штабу внутрішньої охорони МДБ УРСР полковнику Ковальову заступник начальника оперативного відділу штабу ВО МДБ УРСР полковник Бромберг пише, що станом на 29 вересня 1953 року у Вишнівецькому районі Тернопільської області діє районний провід, який очолює Микола Адамович («Орел»), 1925 року народження, виходець з міста Збаража. З «Орлом» діє його охоронник «Смішний» — Олексій Комендант, 1925 року народження, уродженець Збараського району, в Бережанському районі діє кушова оунівська група, очолювана Володимиром Амбрузевичем («Залізняком»), 1921 року народження, вихідцем з Бережанського району, з ним — бойовик Зенон Ригаїло («Степан»), 1929 року народження, виходець із Підгаєцького району. У Новосільському районі діє група в складі підпільників Степана Ровенського («Лиса») та Івана Дроздовського («Ореста»), у Гримаїлівському районі кушову боївку ОУН очолює Степан Костів («Ігор»), 1929 року народження, виходець з цього ж району, в підпіллі разом з ним діє Теофіл Жегеровський, 1930 року народження, в підпіллі з 1950 р., у Вишнівецькому районі — підпільники Петро Гнатюк, 1922 року народження, виходець із цього ж району, та М. Колесник³⁸.

³⁸ Сергійчук В. Український здвиг: Поділля. — Київ, 2005. — С. 746–747.

*Василь Кук
(«Леміш»)*

Основною фігурою, яку в даний час емдебісти хотіли будь-що спіймати, був Василь Кук («Леміш») — Головнокомандувач УПА, очільник Центрального проводу ОУН. З цією метою влаштовується цілий комплекс масових чекістсько-військових заходів, щоб зловити його та інших ще живих підпільників, виявити зв'язки, якими може скористатись Василь Кук. В операціях, крім офіцерів-оперативників, залучають сотні військових, які на підозрюваній території обшуковують все: кожен дім, кожен метр землі, кожен кущик.

Так у чекістсько-військових заходах, що проводилися з 7 по 20 грудня, на розшук і ліквідацію Василя Кука (написано — «бандоунівського главаря») на стику районів Львівської, Тернопільської, Дрогобицької, Станіславівської областей тільки для ліквідації групи, що складалась з двох бойовиків-підпільників («Шувара» і «Лесика», які діяли в Рогатинському р-ні), виділили 5 команд солдатів внутрішніх військ і 20 оперативників на чолі з полковниками. Склад кожної команди не менше взводу — 25 чол. Таку ж кількість військової сили виділили для захоплення або ліквідації підпільників «Білого» і «Назара» в Станіславівській обл., «Антоня», «Лимана» у Львівській обл., «Ігоря», «Скорого», «Крука» в Дрогобицькій, «Залізняка» в Тернопільській областях — всього в операції брало участь 3 700 осіб. В ході операції «Леміша» не знайшли. Ліквідували тільки підпільника «Залізняка» та бойовика «Степана», що діяли на Березанщині³⁹.

Написане вище не потребує якихось додаткових пояснень, воно є достовірним підтвердженням того, що генерали МВС та МДБ і вся підпорядкована їм зграя вишколених кровожерних вовків із їхніх центральних і місцевих відомств дуже хотіли і старались кінцево знищити оунівське підпілля, але цього роками не вдавалось зробити. Часто для того, щоб спіймати одного чи двох бандерівців, залучались великі військові з'єднання по тисячі і більше солдатів, які днями і ночами, місяцями і роками нищпорили по наших селах і лісах, вишуковуючи підпільників і їхні криївки. І як вони не старались, у розставлені капкани і сіті здобич попадалась рідко.

³⁹ Сергійчук В. Український здви́г: Поділля. — Київ, 2005. — С. 746–747.

У доповідній записці секретарю ЦК КП(б)У О.О. Кириченку говорить-ся, що, за даними МДБ, в західних областях станом на початок 1954 р. налічується ще 794 чол., що проживають нелегально, в тому числі: колишніх учасників оунівських боїв — 372, бандпособників — 250 та осіб, що втекли з місць висилки, — 49. Інформується про те, що на території західних областей за неповними даними МВС УРСР проживає близько 15 000 колишніх учасників оунівських боїв, серед яких є багато таких, що вийшли з повинною за завданням оунівського підпілля, переховують зброю та активно допомагають тим підпільникам, котрі залишилися ще живими і переховуються. В записці підкреслюється, що начальники обласних управлінь МВС несуть персональну відповідальність за організацію і забезпечення повної ліквідації оунівського підпілля. У травні 1954 р. МДБ вдалось провокативно вийти на слід командира найбільшої військової округи «Говерля», до якої у 1945 р. входило 36 сотень, об'єднаних у 14 куренів, зверхника СБ (в 1950–1954 рр.) Карпатського краю майора Миколу Твердохліба («Грома»). 17 травня 1954 р., будучи оточеним у криївці спецгрупою МДБ, він застрелився разом з дружиною.

У доповідній записці завідувача адміністративного відділу ЦК КПУ М. Кузнецова Центральному Комітетові КПУ, датованій 17 березня 1955 р., констатується, що і до цього часу з оунівським підпіллям не покінчено, за даними КДБ при Раді Міністрів УРСР, продовжують ще діяти 11 розрізних банд, в яких нараховується 17 бандитів, що діють поодинокі (на території Тернопільської обл. — 4), інформується також про те, що органами КДБ розшукується понад 500 оунівських нелегалів, серед яких є такі, що займали керівні пости в оунівському підпіллі⁴⁰.

З написаного можем зробити висновок, що, незважаючи на ультимативні постанови ЦК КПУ та його вимоги стосовно МВС і КДБ, останні ніяк не могли їх виконати. Оунівське підпілля і в 1954, і в 1955 рр., незважаючи на великі втрати, продовжувало, хоч і в невеликій кількості, існувати.

І все ж, незважаючи на цілу низку невдач із розшуку Головнокомандувача УПА Василя Кука⁴¹ («Леміша»), ключі до бункера, в якому його

⁴⁰ Літопис УПА. Т. 3. — Київ-Торонто, 2001. — С. 522–534.

⁴¹ Василь Кук («Леміш») народ. 1913 р. в с. Красне Золочівського р-ну Львівської обл. Син залізничника. Одружений. Член Пласту, УВО з 1929 р. Організатор Юнацтва ОУН, член ОУН з 1930 р. Закінчив у 1932 р. гімназію в м. Золочеві. Був студентом юридичного факультету Католицького університету в Любліні (1932–1933 рр.), член повітової езекутиви ОУН та зв'язковий до Крайової езекутиви.

разом з дружиною Уляною Крюченко («Оксаною») схопили, емдебісти знайшли. Вони виявилися в руках колишнього соратника по боротьбі — його зв'язкового, довголітнього підпільника «Чумака», котрий, як і Володимир Трусь («Олесь»), Михайло Качанівський («Скоб»), Василь Том'як («Думка»), Михайло Тарнавський («Степан»), на завершальному етапі зрадив святій справі боротьби та перейшов до співпраці з чекістами.

«Чумака», як і всіх, помилували, переодягнули, ситно нагодували, приголубили і використали. Кінцевим підсумком його «перевиховання» була згода допомогти емдебістам спіймати Василя Кука, якого, як і «Орлана», вдалось вивести у потрібне для МДБ місце і з допомогою спецзасобу «Нептун-47», всипаного в їжу, сонного обеззброїти і арештувати. Цим місцем був бункер в іваницівецькому лісі Олеського району Львівської області, куди в супроводі зв'язкового проводу «Чумака» (тепер вже агента МДБ) «Леміш» 25 травня 1954 р. прибув разом із своєю дружиною Уляною. Кадебіст Санников цей епізод в своїх споминах описує так:

«Тільки по відомих йому одному прикметах «Чумак» (зв'язковий Центрального проводу ОУН) вивів «Леміша» і «Оксану» — його дружину до бункера. Це була стара, добре обладнана криївка, могильну тишу якої першим порушив «Леміш».

— Друже «Чумак», — не підозрюючи нічого, звернувся він до зрадника, — ми кілька годин поспимо, сил немає боротися зі сном.

Уляна Крюченко
(«Оксана»)

(Продовження зноски 41.) Політв'язень польських тюрем (1933–1936 рр.). Після звільнення — в підпіллі. У 1937–1939 рр. — повітовий провідник Золочівщини, учасник військових курсів ОУН у Кракові (1940–1941 рр.).

Член Проводу ОУН і його організаційний референт, учасник проголошення Акту 30-го червня 1941 р., член керівництва похідних груп ОУН влітку 1941 р. У вересні 1941 р. заарештований гестапо на Київщині, під час переїзду до тюрми втікає. В 1942–1943 рр. він крайовий провідник ОУН півд. ОСУЗ в Дніпропетровську, 1943–1949 рр. — крайовий провідник ОСУЗ, 1944–1949 рр. — крайовий провідник УПА-Південь, в 1947 р. — заступник голови проводу ОУН, заступник голови ГС УГВР. У липні 1950 іменований УГВР полковником, затверджують Головним Командиром УПА, Головою Проводу ОУН, Головою ГС УГВР. 14 жовтня 1952 р. постановою УГВР йому присвоєно військове звання генерал-хорунжого.

«Леміш» та «Оксана» звільнили себе від ременів з пістолетами і сумками і, не скидаючи чобіт, повалившись навзнік на дощатий настил, миттю поснули. «Чумак», що перебував поруч, хвилину вагався в тому, що він повинен був зробити, як зрадник. Згадав про дану ним присягу члена ОУН, але одночасно і другу присягу, яку дав своєму новому начальникові Миколі Івановичу, якому пообіцяв в обмін на збереження йому життя здійснити цю ганебну справу — зрадити «Леміша» і передати його в руки емдебістів. Він своїми очима переконався в могутності Радянської України, бачив людей, що працювали біля верстатів, біля домен, шахтарів і колгоспних хліборобів. Після побаченого і розмов, що з ним проводили різні високі начальники, йому захотілося такого ж життя, хоч для цього він і повинен стати на шлях зради.

«Чумак» рішуче встав, повернувся до сплячих «Леміша» і «Оксани», простягнув руку і взяв лежачу поруч із сплячим провідником його портупею з причепленою до неї гранатою та ножем. Це саме зробив з портупеєю «Оксани», розрядив пістолети. «Леміш» і «Оксана» продовжували спати. Коли все це, вищесказане, зробив, розбудив їх і направив на них автомат. Прокинувшись, «Оксана» закричала. Вона дивилась на нього очима, повними страху і ненависті. Пробудившись, «Леміш» повернув голову в бік «Чумака» і дивився на нього, колишнього свого зв'язкового, очима, повними нерозуміння. «Оксана» не ждала, плюнула «Чумаку» в лице і промовила: «Здохнеш, проклятий Юдо, разом із своїми гебешниками».

«Чумак», не відводячи направлений в «Леміша» автомат, продовжував мовчати, другою рукою витягнув з кишені брудну платину і витер нею плювок із щоки; не спускаючи очей з сидячих на нарах, поволі позадкував до драбини, намацав у земляній ніші вмикач і натиснув кнопку «Тривога!» «Все. Назад дороги вже немає, — подумав і полегшено зітхнув»⁴².

Так відбулась в нашій українській історії ще одна страшна трагедія ХХ ст., внаслідок якої, завдяки хитросплетеної кадебістами провокації, шляхом групової зради українців в руки ворога потрапив Головнокомандувач УПА, Голова Центрального проводу ОУН в Україні Василь Кук («Леміш»).

⁴² Санников Г. Большая охота. — Москва: «Олма-Пресс», 2002. — С. 305–306.

Кажуть, що у зради є великі і глибокі корені, які сягають далеко в давнину. Все, що сталось 23 травня 1954 р. з Василем Куком, нагадує подібну історичну подію, що відбулась 1596 р. під час повстання під проводом Северина Наливайка, коли зрадники, щоб врятуватись від можливої загибелі, видали на розправу полякам ватажків повстання Северина Наливайка — Шаулу і Шостака. Так було 358 років тому. Видно, що історія нас нічого не навчила, бо чогось подібного за ці роки мали можливість немало наслухатись, надивитись і пережити.

За виконану зрадницьку роботу «Чумаку» дарували життя, не судили, за протекції МДБ він одержав квартиру в Києві, був повністю реабілітований, рідню повернули із сибірських місць депортації, його самого влаштували на навчання в профтехучилище, після закінчення якого за фахом одержав роботу слюсаря-наладника на одному із київських заводів.

Такою була плата за зраду. Мала чи велика — хай судить читач. Можна навіть дивуватись, що в умовах радянської дійсності «Чумаку», «Олесю», «Скобу» і їм подібним негідникам не було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Хоч і таке могло бути. Поки що архіви колишнього КДБ на семи замках і мовчать. Гриф «совершенно секретно» у вільній Українській державі не дозволяє їх відкрити, щоб написати правду. Між іншим, якщо вірити написаному у спогадах кадебіста Санникова, генерал Строкач обіцяв «Чумаку» та «Карпу» — зв'язковим «Леміша» — і звання Героя СРСР.

«Єслі ви, хлопци, захватіте «Леміша» живим, — закончіл свой разговор с німі генерал, — я гарантірую вам абоім Героев Советскава Саюза і квартирі на Крещатіке. — І хлопци сдалісь»⁴³.

Передати в руки ворога живого найвищого керівника Української Повстанської Армії, за яким полювали майже 10 років, хіба не заслуговує на «велику і високу державну винагороду»? За вбивство Степана Бандери зрадник і агент КДБ Богдан Сташинський був нагороджений орденом Червоного Прапора. Нагороду йому вручав А. Шелепін, що на той час займав пост голови КДБ. За участь у підготовці атентату на С. Бандеру за заслуги перед «советской родіной» таким же орденом була нагороджена і низка оперативних працівників КДБ. Окремі були відзначені медалями і дотерміново одержали підвищення по службі та позачергові військові звання⁴⁴.

⁴³ Санников Г. Большая охота. — Москва: «Олма-Пресс», 2002. — С. 329.

⁴⁴ Там само. — С. 14.

Напевно, колишня радянська держава таки не забула нагородити урядовими нагородами і «Скоба», і «Олеся», й інших зрадників. Час і майбутня люстрація відкриють очі громадськості України на багато чорних плям у діяльності не тільки МДБ, а й вищих тодішніх урядових інстанцій. Щоб вже сьогодні не дуже пекли сумніви декого із комуністичних ортодоксів у правдивості написаного, один тогочасний документ для ознайомлення:

КЛОПОТАННЯ

генерал-лейтенанта Строкача перед начальником головного управління по боротьбі з бандитизмом НКВС СРСР генерал-лейтенантом Леонтьєвим про нагородження орденами колишніх оунівців, котрі відзначилися в боротьбі з націоналістичним підпіллям.

*10 березня 1945 р.
Зовсім секретно*

В листопаді 1944 р. Рівненською міжобласною групою НКВС УРСР і УНКВС Волинської обл. організована спецгрупа із колишніх бандитів. Командиром спецгрупи був призначений колишній курінний УПА «Максим Ворон» — Власюк Петро Петрович. До групи був також підключений колишній шеф зв'язку обласного проводу ОУН «Комар» — Кравчук Йосип Михайлович, який здався і про все чесно признався.

Перед групою «Максима Ворона» було поставлено завдання: діючи під виглядом банд УПА, виявити місцезнаходження керівників і очільників ОУН і УПА, захопити їх або фізично знищити. До групи було додано 4 чоловіки із оперативного складу НКВС.

В районі хут. Лишів Локачівського р-ну Волинської обл. спецгрупа вийшла на місце розташування районного провідника «Богдана», в якого у цей час перебували командири УПА. В результаті бою, що відбувся, були вбиті «Карпович» — нач. штабу УПА, перший заступник командуючого УПА «Клима Савура», «Макаренко» — інспектор по військовому постачанню штабу УПА, «Твердий» — курінний лікар, «Тиміш» — сотенний УПА, «Чорний» — зв'язковий провідника «Богдана», «Ярема» — пропагандист куреня.

Прошу вашого дозволу на представлення до урядових нагород найбільш відзначених в ході названої операції:

- орденом Червоного Прапора*
 1. *Власюка Петра Павловича,*
орденом Вітчизняної війни II ступеня
 2. *Кравчука Йосифа Михайловича,*
орденом Червоної Зірки
 3. *Борисюка Миколу Омеляновича*

Нач. управління НКВС УРСР
по ББ генерал-лейтенант
Строкач
 10 березня 1945 р.

Незаперечним фактом є те, що запродавство, зрада, сексотство і вбивства були введені в ранг державної політики СРСР. Тому можемо не сумніватись, що «заслужені» переверовані агенти не були відзначені високими урядовими нагородами. Інакше не могло й бути, бо ж знаємо, що рішення про вбивство Степана Бандери приймалось вищими радянськими державними інстанціями. Про це сьогодні відкрито говорять колишні вищі керівники МДБ. Органи державної безпеки були тільки виконавцями вироку Верховного Суду

Лев Ребет

СРСР. Вибір упав на Богдана Сташинського, завербованого органами держбезпеки колишнього учасника оунівської боївки, що в жовтні 1957 р., як агент держбезпеки, вбив одного із соратників С. Бандери Лева Ребета⁴⁵.

Убивця Л. Ребета і С. Бандери агент КДБ Богдан Сташинський

⁴⁵ Санников Г. Большая охота. — Москва: «Олма-Пресс», 2002. — С. 12–13.

ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ

Der Weg zum Sieg
Ukrainische Wechenschrift
The Way to Victory
Ukrainian Weekly
Kiev: Pratsna i Akademya
Ukrainske Vychesnist
"UKRAINE PEREMOHU"
München, G. Zepfstrasse 47, Tel. 41908

№ 13 (296)

Неділя 18. жовтня 1959 р.

Ціна видання 11

З великим смутком і болем
і Українське Громадянство,

повідомляємо Членство ОУН
що 15. жовтня 1959 р. о 1 год.

дня загинув з ворожої руки Великий Син Українського Народу
і довголітній керівник революційної боротьби
за державну незалежність України,

Голова Проводу Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів

СТЕПАН БАНДЕРА

Член Української Військової Організації з 1927 р.
Член Організації Українських Націоналістів з 1929 р.

Член Крайової Екзекутиви ОУН з 1931 р., а згодом до 1934 р. її Провідник і одночасно Крайовий Командант УВО, та з 1933 р.

Член Проводу Організації Українських Націоналістів.

Похорони відбудуться в Мюнхені у вівторок 20. жовтня 1959 року в такому порядку:

о 9 год. Зупинити Служба Божа в церкві св. Івана Хрестителя; о 13,30 год. — Поховати в похорон на кладовищі Вальдсфрідгоф.

Голова Проводу Організації Українських Націоналістів з 1940 р.

Голова Бюра Проводу всієї ОУН з 1945 р.

Довголітній в'язень польських тюрем, засуджений польським судом на кару смерті, замінену на досмертну тюрму, та в'язень німецьких тюрем і концтаборів з 1941. до 1944 р.

Жалоба триватиме два місяці — з 15. жовтня по 15. грудня 1959 року.

* 1. 1. 1909.

† 15. 10. 1959.

Вічна й славна Йому пам'ять!

Провід Закордонних Частин
Організації Українських Націоналістів

Вбивство здійснював спеціальною зброєю, виготовленою для цієї акції в лабораторії КДБ. Це була трубка довжиною 18–20 см, діаметром 2 см, всередині якої містилась ампула із синильною кислотою, що вистрілювалась з допомогою мікропорохового заряду в лице жертви. Синильна кислота моментально приводила до паралічу серця і смерті того, в кого стріляли. Ніяка судова експертиза не могла встановити слідів дії цієї смертоносної зброї. С. Бандеру вбили із такої ж зброї 15 жовтня 1959 р.⁴⁶

Варто сказати, що якщо С. Петлюру вбив жид за національністю, Євгена Коновальця — московський комуно-більшовицький агент КДБ, росіянин П. Судоплатов, маскований під націоналіста, то Степана Бандеру вбив не чужак, а свій, українець, житель Львівської області, вихованець греко-католицької церкви, учасник оунівської боївки.

Хоч прикро признаватись до цього всього, але мусимо зважитись це зробити, бо він і йому подібні були вихідцями із нашого українського середовища, а також визнати те, що він нічого нового не видумав, він тільки повторив те, що до нього в різні історичні епохи робили zdeградовані його попередники, представники нашого народу, який століттями не може оформитись в сильну своєю свідомістю націю.

Ми нищили самі себе.

Свої своїх.

*На глум ворожий і на сміх
Рабами низько їм вклонялись,
У вірності служити клялись,
На лапках цуциком ходили,
Щоби за це нас всіх любили,
Не лаяли, але хвалили,
Що ворог хтів, то й те робили.*

Не боячись, що то є гріх —

Свої своїх.

*У тюрми пхали,
Знущались, били, катували,
Глумились, вішали, стріляли,
В Сибір на муки відправляли.*

⁴⁶ Санников Г. Большая охота. — Москва: «Олма-Пресс», 2002. — С. 12–13.

*Хоч соромно про це писати,
Але і це потрібно знати,
Щоб зради клятої зерно
Більш в наших душах не зросло.*

*Спитаймося себе самі:
Чого? Чому ми є такі? —
Незрозумілі і страшні
На даній Богом нам землі.*

*Чому у нас
І в даний час
Серед українського люду
І досі так багато бруду?*

У свідомість нормально мислячої людини, патріота своєї Батьківщини, важко вкласти і пояснити факти зради. То хто ми? Хіба не «погані правнуки» своїх дідів? 100 років тому Леся Українка з цього приводу, задумуючись над нашим менталітетом, писала:

*Народ наш, як дитя сліпее,
Ніколи сонця-світу не видав,
За ворогів іде в вогонь і в воду,
Катам своїх проводарів віддав.*

Сказано влучно і незаперечно. Слова дуже підходять і для нашого сьогоднішнього часу. Прикро згадувати, а ще прикріше писати, очорнювати самих себе, бо ж з писаного радіють наші потойбічні споконвічні недруги і доморощені вже у наш час бузини і бузиненки та всякі інші покидьки на кшталт ортодоксальних нікчем — комуністів, прогресивних соціалістів Н. Вітренко, В. Марченка, П. Симоненка, О. Мороза і новонароджених прихвоснів, так званих регіоналів — Т. Чорновола, І. Богуславської, Г. Герман, Я. Сухого та інших, їм подібних. Доречно з цього приводу сказав Микита Шаповал: **«Коли нація має такий колосальний потенціал зрадництва і такий малий потенціал солідарності, то іншого результату, як погром своєї волі вона не досягне в цім злім егоїстичнім світі розбою і насильства».**

Але... Зорі однаково світять і героям, і зрадникам.

Все ж таки важко повірити в те, що гартовані десятилітнім перебуванням у підпіллі і у боях, колись мужні та хоробрі бойовики, що пройшли страшну епопею боротьби з німецьким гестапо і сталінсько-беріївськими

опричників з НКВС і НКВД, закінчують свій тернистий бойовий шлях зрадою своїх найвищих керівників, очільників національно-визвольної боротьби, всенародно шанованих героїв всієї України!

Як? Чому це сталося? Юдин гріш? Чи обіцянка дарувати сите і розкішне життя? Але ж кожен знає, що це все тимчасове явище. І гроші, і розкіш, і навіть життя. Ставши на шлях зради, людина стає не тільки нікчемою, а й живим трупом: спершу — духовним, пізніше — фізичним. У традиціях російського деспотизму — використати зрадника, а далі — убити як непотріб. Є правдою: поки зрадник дійде до свого кінця, його будуть камувати. Спочатку — власна совість, далі — чужі люди, ще далі — власні потомки.

І вас не стане — будяки

Та кропива —

А більш нічого

Не виросте над вашим трупом, — писав Т. Шевченко.

Чи були вони — «Олесь», «Чумак», «Степан» та інші зрадники справжніми підпільниками ОУН, чи засланими давно агентами і до деякого часу не виказували себе, поки не ввійшли в довір'я? — питання часу — до відкриття всіх архівів МДБ. Прикладів маскування чекістів під бандерівців та засилання в ряди УПА агентів можна навести безліч. Сьогодні вже маємо можливість навіть назвати деякі прізвища «доблесних синов саветскава атечества», що творили під маркою УПА свої чорні справи по всіх районах Західної України.

«Так у Великодедеркальському районі бандерівську СБ очолював «Баняк». Страшна це боївка, — пише автор книжки «На Півночі, на Волині створилась армія УПА» Володимир Заведнюк. — За найменшу провину чи непослух людей били шомполами, багатьох розстрілювали. Хоч був наказ, щоб червоноармійців не розстрілювати, а лише роззброювати, «Баняк» розстріляв екіпаж двох танків, видавав себе за великого борця за самостійну Україну. Потім виявилось, що він — майор МДБ Стрельцов.

Сотник УПА Шуляк — це лейтенант МДБ у Великих Дедеркалах Михальчук. Буваючи у різних селах, квартируючи у багатьох господарів, знав немало зв'язкових і учасників ОУН. Коли залишив підпілля, всіх, кого підозрював у причетності до національно-визвольної боротьби, арештовували, а деякого вбили без суду і слідства. Таким був і чекіст-«упіст» Александров. Окремі, їм подібні, «за дела славние», як «Буряк» і сотник «Залізник», стали головами колгоспів, сотник УПА Богач — другим секре-

тарем Лановецького райкому компартії. Вони, «бандерівці в овечій шкурі», щоб дискредитувати справжніх бандерівців і весь національно-визвольний рух, вбивали, вішали, палили, грабували, сіяли страх і міжнаціональну ворожнечу. На превеликий жаль, дехто з них ще сьогодні живий, не здох від людської кривди і, одержуючи солідну пенсію від української держави, галасує про звірства бандерівців, які робили самі». ⁴⁷

А щоб, як кажуть, комар носа не підточив, готували цих головорізів добре вишколеними, щоб знали українську мову з місцевим акцентом. Вчили їх у спеціальних школах, що діяли в Ленінграді, Харкові, Івано-Франківську, Тернополі. ⁴⁸ Вони ще не всі пішли з цього світу. Вони ще живуть — негідники і зрадники, яничари і манкурти, грабіжники і вбивці, дволикі паскуди і перевертні, наша ганьба і наш сором. Їх не всіх вчасно розпізнала бандерівська служба СБ і не всі були покарані, окремі дожили до проголошення Вільної Української Держави, ходять по Хрещатику і поза очі плюють в душу кожному патріоту України, із страхом за своє нікчемне життя чекають, чи буде їм суд, чи буде їм кара за знищені людські долі, відібране життя, муки і страждання зраджених побратимів.

Суд буде! І буде кара всім — і живим, і вже мертвим, братовбивцям і запродацям. Нове покоління українців, що народилось і духовно визріло у Вільній Українській Державі, зневагою і прокляттям затаврує їх на довгі роки для багатьох поколінь України, щоб подібна ганьба не могла ніколи повторитись серед вільної української нації.

З арештом керівників оунівського підпілля Василя Галаси і Василя Кука оунівське підпілля, втративши керівний центр, зв'язки, все-таки не було остаточно знищене, рештки його учасників самотужки продовжували боротьбу. І хоч вона втратила свій наступальний порив, задушити її ніякими репресивними заходами не вдавалося. На місце загиблих ставали нові борці, що прийшли в підпілля в кінці 40-х—на початку 50-х років. Ідеї українського націоналізму, що виростали з глибинних джерел народного духу і живились всенародною підтримкою, були незборимі, вічні, їх не можна було подолати ніякою брехливою комуністичною пропагандою ні канібалістськими репресивними силами. Одна за одною видаються постанови ЦК КПУ про необхідність покласти край оунівському підпіллю в 1954 і навіть в 1955 рр.

⁴⁷ Заведнюк В. На Півночі, на Волині створилась армія УПА. — Тернопіль: Лілея, 1996. — С. 67.

⁴⁸ Заболотна М. Нам дуже треба жити. — Тернопіль: Лілея, 1996. — С. 24.

Завідуючий адміністративним відділом ЦК КПУ М. Кузнецов у своїй доповідній, датованій березнем 1955 р., пише: «...в 1954 р. в західних областях мали місце 13 бандитських проявів, в тому числі 7 терористичних актів, з яких жоден не розкритий, вчинено 29 випадків розповсюдження антирадянських листів, з яких розкрито лише 12 випадків».⁴⁹ У цій же доповідній він заявляє (на початок 1955 р.), що обласні управління КДБ домоглися розгрому організованого бандоунівського підпілля.⁵⁰ Однак, наскільки і це твердження було правдивим, говорить заява ЦК КПУ (квітень 1955 р.), в якій написано, що КДБ «своєчасно не врахував зміни тактики решток підпілля українських буржуазних націоналістів, які, прагнучи зберегти себе, перейшли до глибоко замаскованої підривної роботи».

Видно, що тільки з цих причин, а не інших, нехтуючи елементарними засадами цивілізованого законодавства, загальноприйнятими постулатами захисту людських прав, гідності і честі громадянина, Президія Верховної Ради УРСР 9 листопада 1956 р. прийняла Указ «Про заборону колишнім працівникам і активним учасникам українського національного підпілля, які відбули засудження і покарання, повертатись у західні області УРСР», а 30 листопада 1956 р. Політбюро ЦКП(б)У ухвалило постанову «Про перегляд справ деяких осіб, звільнених з ув'язнення і заслання».

Згідно із цими документами, 60 тис. осіб, засуджених за участь у повстанському русі та за «контрреволюційні» злочини, які повернулися в західні області, були відправлені у місця колишнього ув'язнення, переселені у східні регіони СРСР. З метою подальшої дискредитації національно-визвольного руху рішенням вищих партійних інстанцій запроваджуються заздалегідь зрежисировані ЦК КП(б)У відкриті судові процеси над колишніми повстанцями і підпільниками ОУН. Окремих, після відбуття покарання, рішеннями трибуналів військ МВС повторно судять і ухвалюють «розстрільні» вироки та додаткові терміни ув'язнення. За короткий час у західних областях України в результаті проведених таких процесів 51 колишнього члена ОУН засудили до розстрілу і 24-х — до різних термінів ув'язнення. (Нескорені. — Тернопіль: Збруч, 2006. — С. 56).

Слід сказати, що проекти майже всіх звинувачувальних висновків, звинувачувальні промови прокурорів і вирок затверджували в ЦК КП(б)У не пізніше ніж за тиждень до судового засідання. (Постанова Політбюро ЦК КП(б)У № ПБ-83/61 від 05.10.1951 р.).

⁴⁹ Сергійчук В. Десять буремних літ. — Київ: Дніпро, 1998. — С. 872–873.

⁵⁰ Там само.

Характерно, що здійснено це вже тоді, коли з національно-визвольним рухом було майже покінчено. Із написаного вище можна зробити висновок, як терором і страхом, арештами і депортаціями, убивствами і колективною відповідальністю «старший брат» роками заганяв нас, українців, все далі й далі у глухий кут, з якого було лише два виходи: перший — підкоритись тирану і, впрягшись у колгоспну шлею, смирно працювати «во славу великава русскава народа» та його такої же «великої родіни» — Світського Союзу, або другий: загинути, щезнути з історичного поля і ніколи не відродитись, як нація, як народ високої і давньої культури.

Карали всіх: винуватців і невинних, карали батьків за дітей, карали їхніх старих бабусь і дідусів, карали їхніх дітей незалежно від віку, карали близьких родичів і навіть сусідів, карали, щоб боялись і, як говорив Петро І, карали всіх, «чтоб другім неповадно било». Чогось подібного не знав світ. Хоча... Навіть як і знав про наші біди та страшні пережиття, був до них чужим і пасивним. Як завжди, ні Європа, ні Америка нас, українців, старались не помічати. «Ситий голодному не вірить». Розраховувати і надалі ми могли тільки на свої власні сили, це і підтвердив хід наступних подій в Україні, що розпочався на початку 90-х років ХХ ст.

І все ж, незважаючи на всі прикrostі і страхіття, що нам довелося пережити і перенести на шляху боротьби за сподівану волю і кращу долю, за Незалежність України, ми маємо чим гордитись, бо ж показали всьому світові, що без ніякої зовнішньої допомоги ми більше десяти років продовжували боротьбу з одним із найсильніших світових монстрів — СРСР. За ту волю, за ту вільну Україну, що в 1991 р. заявила, що вона є, не вмерла, ми заплатили життям мільйонів найкращих і найвідданіших Україні синів та дочок. Недарма колишній президент Франції де Голль говорив, що якби Франція мала таких борців, як вояки УПА, фашистський чобіт не топтав би французьку землю. Своєю боротьбою ми здивували світ, показали приклад, який почали наслідувати багато інших народів у своїй боротьбі за незалежність.

Наша історія багата прикладами безмежної відданості Україні, стійкості і хоробрості її захисників. «Нас тут триста, як скло! Товариства лягло!» — говорив Тарас Шевченко про героїв Берестечка. Загинули, але не здались на милість ворога. Бились до останнього, до загину. Греки гордяться своїми трьомастими героями-спартанцями, що полягли у бою під Фермопілами, захищаючи Грецію від персів. Ми, українці, можемо гордитись тим, що маємо непоодинокий такий приклад. У пам'яті народу ніколи не зникне героїчна загибель трьохсот юнаків під станцією Крути.

*Їх було триста — юнь орлина,
Їх триста стали всі на прю,
За волю, щастя України.*

В. Рафальський

Під Базаром 359 вояків-петлюрівців, що потрапили в більшовицький полон, воліли вмерти, але не піти на службу до ворога. «Всі помremo, а ворогові служити не будемо», — сказав від імені 359-ти приречених на смерть вістовий Шостак.

*В холодну днину, серед снігу, мряки,
Над свіжим гробом, що на них чекав,
Мовчали триста шістдесят героїв,
Ніхто не зрадив, ласки не благав.*

Маємо ще свіжу незчисленну кількість прикладів повторення героїзму учасників бою під Крутами, Базаром, вчинених вояками УПА і підпільниками ОУН вже в наш недавній час, коли в безвиході вони, щоб не попасти живими в руки ворога, останню кулю пускали собі в скроню, розривались гранатами, гинули від нелюдських катувань, але не ламались, не ставали сексотами і зрадниками.

Марія Пальчак

Петро Пасічний

Олег Центарський

Остання боївка в складі Петра Пасічника, вояка УПА з 1943 р., уродженця с. Середнє, що на Івано-Франківщині, Олега Центарського, вояка УПА, уродженця с. Боків Підгаєцького р-ну, що на Тернопіллі, та Марії Пальчак, підпільниці ОУН з 1950 р., уродженки с. Шумляни того ж Підгаєцького району, загинула 14 квітня 1960 р. в Божиківському лісі на Підгаєччині. Всі троє у цей день були оточені військами МВС і, не маючи

змоги прорватись, щоб не датись живими в руки кадебістів, пострілялись самі. Марія Пальчак, що вистрелила собі в голову, важкопораненою потрапила в полон. У лікарні їй з голови витягнули кулю, вилікували і після п'ятимісячного слідства, на якому вона не зламалась і нікого не видала, судили.

Суд відбувся 7 жовтня 1960 р. Смертну кару, яку просив прокурор, замінили для неї 15-ма роками позбавлення волі: 5 — тюрми, 10 — таборів суворого режиму. Відбула всі 15 років «від дзвінка до дзвінка». Три і півроку — у Володимирській тюрмі, решту в мордовських таборах, з яких вийшла 1975 р. У злиднях, без пенсії і роботи дожила до проголошення України Самостійною Державою. Померла в березні 1997 р., забута тією ж державою, за яку боролась і страждала. Марія Пальчак свято виконала всі 10 заповідей Декалогу. Мала лише початкову освіту (4 класи), але небагато знайдеться високоосвічених людей, учених і академіків, гідних зрівнятися з нею нескореністю і величчю духа, шляхетністю Ідеї і Чину. У неї справді, як писав Іван Франко у своєму вірші «Вічний революціонер», був

*...Дух, що тіло рве добою,
Рве за поступ, щастя й волю.
Він живе, він ще не вмер.*

Боївка перестала існувати в квітні 1960 р. Тож маємо сьогодні обов'язок для роздумів і своїх конкретних дій, праці для молоді Української Держави в ім'я її возвеличення та слави.

У кожного народу своя доля. І у кожного народу поруч з героями і велетнями нації, що приносять її гордість і славу, піднімають здоровий дух, в тіні скінують дрібні пігмеї, вносячи у здорове народне середовище запах рутини і огидного смороду зради. Не зважати на них і на те, що вони роблять, не маємо права, бо ж таки повинні старатись відсіяти від здорового зерна послід, щоб у майбутньому на нашій українській ниві більше кукіль не родив. Казав же І. Франко:

*Кожен думай, що на тобі
Міліонів стан стоїть,
Що за долю міліонів
Мусиш дати ти одвіт.*

Після того, як Україна стала незалежною державою, чомусь нам, українцям, як нашим сусідам прибалтам і чехам, не вистачило розуму провести люстрацію, чим попередити майбутні покоління про неможливість

повторення чогось подібного і назавжди позбутись таких огидних для нас явищ, як запродаństwo, колабораціонізм і будь-яка зрада.

Народ поволі прозирає, і хоч О. Мороз та П. Симоненко, Т. Чорновіл і Г. Герман і їм подібні ще не будуть останніми у своєму зрадництві, все ж сучасний всенародний поступ до високого цивілізованого суспільства не зупинити, і такі відразливі явища, як зрада, втрата національної гідності і честі стануть масово огидними і поступово зникнуть на шляху оздоровлення нашої свідомості, прогресу в культурно-освітницькому та економічному житті.

Бацили комунізму тим скоріше зникнуть, чим швидше кожен українець усвідомить своє особисте покликання на рідній землі, усвідомить, хто він, що повинен зробити, щоб назавжди позбутись почуття меншовартості та передати це майбутнім поколінням. Маємо славу історію. Проте ми єдиний у світі народ, що святкує свої поразки, а не свої над ворогами перемоги. Розправмо плечі, браття і сестри, піднімим гордо голову і вперед — до праці та подальшої боротьби за нормальне сьогоднішнє і майбутнє життя свого народу. Годі плакати і незчисленно відправляти панахиди по полеглих за волю патріотів. Вони не цього хотіли. Повстанський поет Мирослав Кушнір писав:

*Що хоче, що хоче робіть,
Чи зовсім не дійте нічого,
Та плакати по нас облишіть —
Не хочем плаксивого слова,
Не хочем ридань і плачів,
З своєї вмираємо рації...*

Не забуваймо про сьогоднішніх живих, яким потрібно, на зло нашим ворогам, зберегти завойовану волю і забезпечити нормальне цивілізоване життя українців на своїй рідній землі.

«Ми виіграли війну в Западній Україні, но не пабеділі», — неодноразово ми чули такі слова від тих, хто старався заповзято це зробити. Як не старались наші вороги, а таки не перемогли нас. І коли на початку 90-х рр. ХХ ст. пролунав клич: «Всі вставай, щоб не було запізно!», ми знову піднялись до боротьби за волю України. Нас не перемогли! Це признав ворог. Гордімось цим і зробимо все, щоб ніякий чужинець нас ніколи більше не упосліджував, не перетворював у манкуртів, не підбивав до зради, не полював за нами на рідній землі та не вбивав.

66 років з часу створення УПА

У 2007 р. Україна на державному рівні відзначила 100-річчя з дня народження Романа Шухевича, 2008 р. — 66-ту річницю створення УПА. Роману Шухевичу — Головному Командиру УПА присвоєно звання Героя України. Ми справді непереможні. Закріпім у собі Франковий девіз і заповіт:

*Лиш борися, не корися...
Хоч пропадь, але не зрадь!*

Не зрадь! Запам'ятаймо і зарубаймо навіки, українці, це слово у своїй свідомості. Для кращої власної долі працюймо всі у себе вдома, а не поза ним, у чужих краях, для користі чужинців. Прикладімо свою творчу руку і світлий розум для розквіту своєї землі, бо тільки в ній джерело нашого добробуту і величі. Працюймо, ні хвилини не дармуймо і не марнуймо, бо тільки праця у всіх ланках нашої діяльності вирве нас, українців, з неволі, ошасливить гараздами кожного у великій українській родині.

*Бо лиш самі,
І лиш самі
В дальнійшій своїй боротьбі
Ми побудуєм на руїні
Щасливу долю Україні!*

В ЦЬОМУ БУДИНКУ В 1937-50 РР. МІСТИЛАСЯ БІЛЬШОВИЦЬКА
ТА ФАШИСТСЬКА КАТІВНЯ. В ЯКІЙ БУЛИ ЗАМОРДОВАНІ І
РІЗЦТРИЯНІ СИННІ І ДІТКИ УКРАЇНИ. ЩО БОРЮЛИСЬ ЗА ІІ ВІСЛЮ

2

Розділ другий

«Самі себе звоювали...»

*«Не маш любви, не маш згоди
От Жовтой взявши води.
През незгodu всі пропали,
Сами себе звоювали».*

Іван Мазепа

Починаючи з найдавніших часів, запродаństwo і зрадництво були повсякденним проявом. Знаємо багато прикладів цього ганебного явища, починаючи від біблійного Давида до сьогоднішніх днів. Бацила яничарства і зради, сучасного ренегатства століттями роз'їдала і досі роз'їдає окремих представників багатьох держав світу. Серед них різні історичні особи: видатні державні діячі, відомі і менш відомі персони, багаті і бідніші, політики, лідери партій, торговці, бізнесмени, колеги, рідні, соратники по спільній боротьбі, господарській чи політичній діяльності.

Зрадники були і досі є скрізь: в різних краях, державах, партіях, сім'ях, подружньому житті — у всіх сферах людської приватної чи суспільної діяльності, вони народжуються і є всюди, де гроші мають силу, де особисті інтереси переплітаються з корисливими, де переслідується мета збагачення, верховенства чи помсти. Зрада мала завжди певне спрямування і була направлена на певних індивідумів, чинила зло окремим особам, суспільству, групі людей і навіть державі та її народу. Вона мала завжди свої розміри і масштаби. Зрадники нехтували всім, насамперед — почуттям людської гідності, честі, любові і поваги до свого ближнього, до свого народу, до своєї Батьківщини. В різні історичні епохи і у різних державах по-різному до них ставилося суспільство. Наші предки зрадників вішали на деревах, в Російській імперії їх заохочували, платили солідні гроші, нагороджували, підвищували по службі. Зрада і сексотство з найдавніших часів існування московської імперії були нормою поведінки для її жителів, підвалиною та опорою соціалізму колишнього СРСР.

За часів московської комуністичної тоталітарної системи зрада і зрадники разом із сексотами були на особливому становищі в державно-

Господи, Україно, прости нас, рабів забитих, дай силу, земле рідна, встати з колін і волю вибороти. Собі і нащадкам.

му керівництві, способом боротьби з «ворогами радянської влади», «інакомислієм», проти всіх, хто не хотів йти в спільній упряжці до «вершин комунізму». Прагнення вижити за будь-яких обставин, жити краще від інших, топчучись по їхній порядності, хоч по трупах іти до своєї зловісної мети, були основними постулатами (засадами) комуністичного проїдсвіта, «преданава компартії і єїо правітельству» советікуса — сексота «с большой букви», якому були відкриті у радянській державі двері скрізь — до високих державних посад, нагород, вступу до вишів і навіть для одержання в колгоспі нового трактора. Зрадництво і сексотство в СРСР були перетворені в ранг державної політики. Зрадники, як чиновники, одержували офіційну державну зарплату, більшу чи меншу, в залежності який ефект мала зрадницька робота і які були її наслідки. Для них організовували спеціальні школи, їх навчали досвідчені спеціалісти — все це, як і їхня діяльність, фінансувалось з державної кишені. Навіть навчальний і виховний процес у школах й інших навчальних закладах теж підпорядковувався цій меті. Один тільки образ Павлика Морозова вартий уваги хоч би як приклад того, на що була спрямована вся система виховання в радянській школі.

Напіввигадана постать батькопродавця і міф про «подвиг» юного сексота повинен був забезпечити руйнування століттями складених нормальних сімейних взаємин, сприяти вихованню з дитячих літ стукача-зрадника, навіть у такому святому творенні, як сім'я. Виходило, що девізом нового підростаючого покоління, що творитиме «світле комуністичне» суспільство, повинні бути зрада, підлість, втрата поваги до батьків та елементарної людської гідності і честі.

Хресними батьками зрадників і сексотів були терор, шантаж, підкуп, брехня, насильство, цькування, знищення всього чесного, розумного, талановитого, ініціативного, гордого, великого, воістину людського — скрізь і всюди вічний страх. До цього слід додати нужду, голод, політичні переслідування, полювання на надуманих шкідників і зрадників народу та випробуваний комуністами спосіб одурманення людей — ідеологічна обробка і пропагандистська блекота. Волею КПРС за роки советського тоталітарного режиму був знищений тип українця — козака, відважного, високодуховного і чесного лицаря-борця за народне щастя, внаслідок чого впав моральний престиж українця. У суспільстві запанував тип людини комуністичного покрою і спрямування, своєрідного манкурта — різновид перевертня і яничара ХХ ст. — всюдисушого, «преданого партії камуністов» невігласа і сексота — зрадника високих українських ідеалів і

традицій, якому не потрібні такі високі поняття, як елементарна людська порядність, гідність і честь.

Зрадників у кожному цивілізованому людському суспільстві в різні історичні епохи завжди зневажали і не любили. За висловом римського історика I ст. н. е. Корнелія Тацита, «їх зневажали навіть ті, кому вони продалися». «Будь краще вдовою героя, ніж дружиною зрадника» — гласила стародавня приповідка. По-іншому ці негативні явища не могли бути оцінені, позаяк завжди були причиною людських страждань, горя та різних нещасть, що приносили не тільки людям, а й суспільству довголітню неволю, згубу незалежності й державності. Для нас, українців, зрадництво було причиною всіх наших поразок, великих людських втрат у боротьбі за кращу долю народу, виявом нашої меншовартості перед ворогами, що століттями чигали на нашу землю і на нас самих, як на об'єкт, який слід знищити, щоб заволодіти його багатством.

Шлях до зради короткий, однак залишає в пам'яті людей рубець і глибокий слід, котрий важко змивається часом і різними спробами лжесвідків, щоб його виправдати. Добро не згадується так довго, як вчинене зло, імена зрадників народ пам'ятає довгі роки, століття таврує ганьбою. Під виглядом злих привидів, демонів лякає ними дітей, вважає їх злом, що надсилає Господь Бог людям за якісь гріхи. «Варшавським сміттям, гряззю Москви, — називає їх Т. Шевченко, — дядьками отечества чужого, купою смердючого гною... будяками». Господь Бог, наділяючи нас щедрістю землі та нашої душі, мабуть, для того, щоб ми не забували, що на світі є ще і зло, яке він разом з Люцифером вигнав з неба, наділив нас (може, не всіх) Каїновими рисами характеру — заздрістю, підлабузництвом, підступністю, підлістю і зрадою, що іржею в'їдалась за століття неволі в нашу доброзичливість і порядність.

Аналізуючи велику кількість притаманних позитивних рис характеру, порою задумуєшся: чому в наших генах більше того, що нас роз'єднує, ніж, що об'єднує? І це десь там далеко з давніх-прадавен було вже і в наших предків. Видно, що не безпідставно про це писав грецький історик-філософ Маврикій Стратег, що жив у I ст. н.е. (582–602 рр.):

«Коли анти поріжняться між собою, то вже не погодяться ніколи, не тримаються спільного рішення, кожний з них має свою думку і ніхто не хоче уступити другому»⁵¹.

Забігаючи наперед, можна побачити нас, українців, як у дзеркалі сьо-

⁵¹ Луговий О. Визначне жіноцтво України. — С.10.

годні, бо ж ця прикмета ще й досі не зникла з нашого суспільно-національного життя. Ненароком задумуєшся, що це: пророцтво чи закляття? Свідомість наша і пам'ять зафіксували безліч прикладів, що виправдували це твердження колись і тепер, бо сама незгода була причиною наших невдач і поразок, а це в кінцевому підсумку оберталось для нашого народу втратою волі та держави. Наші вороги не змогли б нас подолати, коли б не ганебне явище колабораціонізму, перехід за юдин гріш на службу до ворога.

Знаємо безліч прізвищ та імен, що заплямували себе цим злом. Згадаймо хоча б, для першого разу, князів і княжат післярославівського періоду Київської Русі, що нищили самі себе: убивав брат брата, грабував, навіть осліплював, як Василька Теробовельського. Червоною ниткою через досить довгий період історії проходять князівські, а з ними і боярські чвари, міжусобиці, війни, що сплюндрували не тільки матеріальне багатство нашого народу, але і його душу. Міжусобні війни знищили нашу міць, і не стало однієї з наймогутніших держав Європи — Київської Русі, сини якої не раз прибивали на брамі Царгорода свій переможний щит.

Братовбивча боротьба не тільки підірвала сили держави, вона призвела до деградації розуму багатьох історичних постатей, які, стараючись зберегти свої багатства і княжі титули, втратили самостійність і підпорядкувались своїм сусідам-ворогам, що зуміли зберегти свої держави. Звідси і почалась зрада державних інтересів.

Князь Костянтин Острозький, хоч і багато зробив для розвитку української культури, однак і в колабораціонізмі заслуги його також не можна применшити. І Острозька академія, і Северин Наливайко зі своїм братом Дем'яном — зрозуміле та похвальне явище, однак перехід його та інших українських шляхтичів на службу до поляків є фактом державної недалекоглядності і зради. В 1507 р. князь Острозький не підтримав повстання князів Глинських при спробі відновити українську незалежну державу і став на бік Польщі. Польське ярмо князеві не муляло шию, його було, видно, легше нести, ніж захищати українську незалежність. А вслід маємо цілу когорту ренегатів, що потягнулись під польське підданство: князі і княжата Збараські, Воронецькі, Порицькі, діти і внуки Острозького, Вишневецькі та багато інших, які, незважаючи на своє етнічне українське походження, старались стати більше поляками, ніж самі поляки, були лютими ворогами українського народу. Нащадок Острозького очолює польське військо під Пилявцями, яке йшло на Україну «батогами розігнати бунт хлопів». А чого вартий князь Ієремія Вишневецький, який під час своїх

каральних експедицій по селах України в 1648 р. наказував страчувати православних так, «щоб було чути, як вмирають»! І не один він був такий. А Кисіль з киселятами!

Друга половина XVII ст. дає нам нове покоління зрадників і ренегатів. Маємо цілу серію нових прикладів, коли, за словами гетьмана Івана Мазепи, «през незгоду всі пропали, самі себе звоювали». 1658 р. перед вирішальною Конотопською битвою гетьману Івану Виговському довелося вступити у великий бій з повсталим проти нього промосковської орієнтації полтавським полковником Мартином Пушкарем і запорожцями на чолі з кошовим отаманом Яковом Барабашем. У братовбивчій сутичці з обох сторін загинуло 5 000 українців, в тому числі і сам полковник Пушкар. Така була ціна московського прислужництва і зради власної української держави.

На цьому братовбивча війна не закінчилась. Місце Пушкаря зайняв полковник Безпалій, якому Москва за те, що він виступить проти Виговського на її боці, пообіцяла гетьманську булаву. До московського війська, що під проводом князів Ромодановського, Трубецького, Пожарського рушило на Україну упокорювати гетьмана Івана Виговського, Безпалій приєднує і своїх козаків (більше 20 тисяч), які у битві під Конотопом 29 червня 1659 р. були порубані козаками Виговського і його союзниками татарами так само, як і вся кіннота (близько 40 тисяч) князя Пожарського.

Страшна паніка охопила Московщину, однак скористатись цією блискучою перемогою гетьман І. Виговський не зміг, бо в цей самий час запорізький кошовий Іван Сірко нападає на Крим і грабує татарські улуси. Обурені цим татари залишають Виговського і повертаються в Крим. По дорозі грабують і палять українські села, женуть до Криму великий ясир.

Іван Сірко був славним отаманом, все своє життя присвятив боротьбі з ворогами України. Це був талановитий і хоробрий воєначальник, якого вісім разів козаки обирали кошовим отаманом. Брав участь в 55-ти боях, з яких у 54-х переміг. В 1645 р. переможно взяв французький Дюнкерк під час війни Франції з Іспанією (козаки воювали на боці Франції). Однак тут, 1658 р., через свою недалекоглядність, прислугуюючи московським намовникам, повів себе як зрадник. Аналогічно вчинив він і в 1670 р., виступивши на боці підбурених Москвою заколотників проти гетьмана Петра Дорошенка, коли Україна внаслідок його розумної політики мала можливість звільнитись від московської залежності. Москва за вірну службу «віддячила» І. Сіркові, заславши його відбувати покарання аж до сибірського Тобольська.

Напад Сірка на Крим в 1658 р. сприяв послабленню сили Івана Виговського, чим скористалася нова опозиція в складі полковників Івана Безпалого, Тиміша, Цюцюри, Якіма Сомка та Василя Золотаренка. В 1659 р. Іван Виговський, завдяки зраді українських полковників, змушений був відмовитись від гетьманства. Москва відновила втрачені позиції, за що згодом окремо «віддячилась» їм, як і Сіркові. Полковників Якіма Сомка, Василя Золотаренка, які більше були невігідні і непотрібні царському уряду, в 1663 р. московський князь Гагін стратив, як небажаних Москві конкурентів на гетьманську булаву.

Гетьманом, за допомоги восьми тисяч московських «ратних людей», став Іван Брюховецький, який в 1665 р. поїхав на поклін до московського царя, чого не робив ні один гетьман з його попередників, і попросив увести в Україні порядки на зразок московських. Під владу московських воевод віддав усі міста Лівобережної України, дозволив їм збирати і розподіляти податки. Брюховецького зарубали розлютовані козаки, однак і це не зупинило зрадництво його наступників.

Полковник Дем'ян Многогрішний в час, коли гетьман Петро Дорошенко об'єднав майже всю Україну, зрадив його, погодився на пропозицію Москви стати гетьманом Лівобережної України, чим підтримав договір Москви з Польщею про поділ України по Дніпру. Московські воеводи одержали ще більше прав, ніж мали при гетьмані Брюховецькому. Москва «віддячила» йому, як і Сомкові, коли став непотрібним: судили, катували, нібито за зраду, і з сім'єю відправили на заслання. Полковник Іван Самойлович виявився зрадником ще більшим від своїх попередників. За зраду українських інтересів з протекції Москви був поставлений гетьманом і так само, як і його попередники, за вірну службу Москві був скинутий з гетьманства і засланий у Сибір.

Здавалось би, що доля ренегатів — пушкарів, сомків, брюховецьких, многогрішних, самоейловичів — повинна б застерегти всіх інших наступників. На жаль, цього не сталося. XVIII століття висвітлює цілий ряд нових зрадників, для яких національні інтереси в порівнянні з досягненням особистої мети — добитись гетьманської булави — були відсунуті далеко поза рамки елементарної порядності державного діяча. В кожному наступному зрадникові бачимо прояви явної дегенерації: поступки їх несумісні з діями національно-свідомого державного мужа. В боротьбі за якнайвищий державний щабель більшість з цих зрадників, який би високий державний пост не займали, показали себе негідниками, що не заслуговують ні на яку загальнонародну повагу чи співчуття навіть тоді, коли їм, як генеральному

судді Кочубею і полковнику Іскрі, відрубували голови. Мимоволі на душі стає боляче від такої великої кількості зрад, що з волі злих демонів вселились у душі українців тоді, коли гетьман Іван Мазепа зробив спробу відірвати Україну від московського впливу і стати самостійною державою.

*Нуте врагів, нуте бити!
Самопали набивайте,
Острих шабель добувайте,
А за віру хоч умріте
І вольностей бороніте!
Нехай вічна буде слава,
Же през шаблі маєм права.*

І. Мазепа

Не вийшло. Не сталося того, чого хотів Мазепа. 2 листопада 1708 р. впав Батурин, який був гетьманською столицею, центром боротьби за відновлення повної державної незалежності України від Московщини, і зник з лиця землі. Будучи добре укріпленим, мав 10 тис. залоги, 40 гармат, багато пороху і харчів. Гармати російські війська Меншикова забрали, всю залого разом з жителями, в тому числі з дітьми, жінками і стариками, по-звірячому вирізали, місто спалили. Загинуло близько 6 тис. людей, яких рубали, колесували, четвертували, вішали, немовлят розбивали до стовпів, одвірків дверей. Трупні батуринців заборонили ховати кілька днів, щоб їхній жахливий вигляд залякував українців. По Десні до Дніпра пливли сотні плотів з шибеницями, на яких висіли люди. Після Батурина така сама доля спіткала сотні українських сіл і містечок. Чогось подібного не знав світ.

Несподіване падіння Батурина визначило і наслідок Полтавського бою не лише тим, що Мазепі забракло гармат, але й тим, що московська перемога налякала багатьох українських старшин, які почали без бою здавати москалям свої укріплені фортеці. Полковник Скоропадський, котрий хоч і був з Мазепою, без бою здав Стародуб і приєднався до Петра І. За це Петро І призначив його гетьманом Лівобережної України. Всіх старшин, що не з'явилися на Глухівську раду, де його призначав Петро І гетьманом, у містечку Лебедин нелюдськими тортурами колесували, четвертували, садовили на палю, відрубували голови, вішали. Скоропадський прибув у Лебедин з Петром І і Меншиковим. Тут з 26 листопада до кінця грудня 1708 р. стратили 900 осіб. Скоропадський бачив, як їх мучили і страчували, однак не зробив найменшої спроби зупинити цю страшну ворожу

дикунську вакханалію. Нічим іншим, як зрадою його боягузтво назвати не можна. Полковник Бурляй здав москалям Білу Церкву, полковник Галаган показав доступ до Запорізької Січі, у війну з Московщиною не вступила Туреччина, як було домовлено. Батурин упав не від сили московського війська, а від зради. «Бій під Полтавою, що визначив долю України на наступні століття, виграв не Петро I із 50-тисячним військом. Це бій виграла одна мала людина без жодного війська». Цією людиною був зрадник сотник Ніс, що показав москалям підземний хід до Батурина, яким вони вночі зайшли у місто.⁵²

Якби протримався Батурин 1-2 тижні, Мазепа зі шведами встигли б прийти і розгромити московську облогу. Тоді відразу прилучились би до гетьмана всі українські полки і вся Запорізька Січ (40 тис. козаків з гарматами). Та найголовніше — вибухло б стихійне всенародне повстання проти московських залог по всій Україні. За таких обставин московське військо змушене було б втікати з України. Отже, як підсумок: Полтавський бій виграв не московський цар Петро I, а український сотник Ніс своєю зрадою. Український! На жаль! Що може бути страшніше за зраду? Після Полтавського бою їх, зрадників, розплодилось на Україні тисячі: малих, великих, в церковних рясах і без них, з освітою і геть дурних, ласих заробити каїнів гріш і тих, що за посади і титули співали похвальні оди цареві, оголошуючи анафему Мазепі і всім, хто прагнув зберегти Україну для українців як державу.

Теофан Прокопович, Петро Ягужинський, Теофілант Лопатинський, М. Юзефович, Гаврило Бужинський — українські церковні богослови — допомогли Петру I знищити Український патріархат, ставши яничарами, зрадили свою церкву, свій народ і підсobili московським царям надіти на нього хомут рабства, упослідити і денаціоналізувати.

Серед цілої плеяди будівничих московської культури та імперії бачимо сотні високоосвічених, розумних і здібних українських імен, що стали малоросами, патріотами московської імперії і ворогами української державної незалежності. Це царські міністри, губернатори, сенатори і представники «збільшовиченої ери»: князь О. Безбородько, граф О. Розумовський, граф П. Завадовський, граф В. Кочубей, граф Г. Милорадович, граф І. Гудович, радянської доби — В. Затонський, Ю. Коцюбинський, О. Кириченко, П. Любченко, М. Скрипник, П. Шелест, А. Скаба і сотні інших. Генерали — С. Шугай, М. Макаренко, Р. Кондратенко, О. Овсієнко, П. Дибенко,

⁵² Штепа П. Московство. — Дрогобич: Відродження, 2000. — С. 108.

О. Колчак, С. Ковпак, К. Москаленко, С. Тимошенко і сотні інших військових вищого рангу. Академіки — професори: М. Лобачевський, В. Вернадський, М. Бурденко, П. Капиця, Д. Кавунник, П. Юркевич. Письменники: М. Гоголь, Г. Данилевський, В. Короленко, М. Зошенко, А. Аверченко, А. Ахматова, В. Немирович-Данченко. Композитори: М. Глінка, П. Чайковський і тисячі інших, що стали вірними слугами «руссава атєчества», а не України.

Не показуючи пальцем на когось, без образи, ми, сьогоднішні українці, повинні визнати, що московське ярмо на нашій шиї москалям помагали накладати ніхто інший, а ми самі: у царські часи — безбородьки, четвертинські, юзефовичі, у післяцарські часи — винниченки, грушевські, скоропадські, в новіші, ленінсько-сталінські часи, — любченки, скрипники, чубарі, кириленки, шелести, підгорні, коротченки, щербицькі з цілою зграєю прислужників, що на «четвереньках» лизали зад «великому і непобедімому старшому брату».

Подібних фактів можна навести багато. Без допомоги українських яничарів москвини не розбудували б своєї убогої московщини на велику імперію. Це стосується всіх століть. Хіба не з допомогою тих же яничарів на Україні нищилось усе, що чим-небудь нагадувало б про велич українського народу, його культуру, славу? Хіба не українець, яничар М. Юзефович, був автором Емського царського указу 1876 р. про заборону української мови? Хіба не те саме в 1959 р. повторив секретар ЦК КПУ С. Червоненко, знищуючи українську мову в школах і вузах? Хіба не з цього почалась боротьба «русскоязычних» за панування російської мови на Україні та усунення з повсюдного вжитку української?

Всі ці огидні явища втрати національної гідності, колабораціонізму, запроданства і зради, всі ці катаклізми, що відбулись протягом багатьох століть нашого історичного поступу і заважали українцям мати і зберегти власну державу: міжусобиці, внутрішній розбрат, патологічна неспроможність політиків забути про власні особисті інтереси, нездатність об'єднатись у праці для загальнонародного добра, розквіту і престижу нації, вчений, поет, політик, один із очільників ОУН Олег Ольжич назвав «духом руїни», якого ми не можемо до цих пір ніяк позбутись.

«Українська історія, — пише Олег Ольжич, — багата на великі і героїчні моменти, але й досить в ній темних і болючих сторінок, що їх воліли б ми часто вирвати і не мати у цій великій книзі, з якої народ має вчитися славних і добрих діл. Дух руїни, дух степу покутує в психічному укладі

нашого народу, від княжої доби через гетьманщину й визвольні змагання 1918–1920 рр. по сьогоднішній день»⁵³.

З тягарем «духу руїни» ми опинилися в 1917–1920 рр. в період національно-визвольної революції, коли сила українська розпорошилась в бунтах, зрадництві національних інтересів, анархії. Вороги наші вдало використали староримський принцип «*devide et impera*» (поділяй і владарюй) та дошкульну для нас, українців, польську приказку «пусць русіна на русіна», суть якої зводилась до того, щоб у боротьбі з українцями використати заздрість і непогодженість дій між ними, іншими словами — для перемоги власної вмій нацькувати українця на українця. І здолали нас «огнем і мечем» та нашою взаємною неприязню.

Із здивуванням і жалем констатуємо ми все це сьогодні, продовжуючи повторювати ті самі колишні помилки. ХХ століття із більшовицькою комуністичною революцією нічого кращого у нашу поведінку в сфері політичного життя не принесло. Маємо всяких неподобств, як і в попередні епохи, не менше. В діях керівників виниклої на руїнах московської царської імперії Української Народної Республіки В. Винниченка і М. Грушевського бачимо стільки незрозумілих і непродуманих вчинків, що їх можна також прирівняти до державної зради, бо ніхто інший, як вони проігнорували вимоги селянських і військових з'їздів, що вимагали негайно творити українське військо, яке б боронило і захищало українську самостійність.

А мала тоді молода Українська держава понад 200 тисяч вояків українських полків, 80 тисяч Вільних козаків, 150 тисяч вишколених, досвідчених вояків 12 корпусу, 70 тисяч вояків, висланих на німецький фронт, кілька полків сердюків, 27 дивізій, що складались переважно з українців — це була велика, ще не збаламучена соціалістичною більшовицькою пропагандою сила, сила, якої тоді більшовицька влада ще не мала. Цієї потуги, говорить письменник Павло Штепа у своїй книжці «Московство»,⁵⁴ було більше ніж треба, щоб відібрати у москвинів владу та захистити незалежність України, відбити хоч яку зовнішню агресію, не допустити до громадянської війни. Українська Центральна Рада мала в цей час ще силу, яка перевищувала всі військові сили разом — вирішальну єдність української нації, чого також не мали більшовики в Москві.

Усім цим Центральна Рада знехтувала і проігнорувала в час, коли голова Раднаркому єврей Гольдман-Бланк-Ленін з допомогою старого

⁵³ Ольжич О. Дух руїни. — Київ: Смолоскип, 2007. — С. 11.

⁵⁴ Штепа П. Московство. — Дрогобич: Відродження, 2000. — С. 124.

царського монархічного офіцерства почав формувати нове більшовицьке військо, щоб послати його на Україну, аби вона не вислизнула з міцних кігтів московського двоголового орла. Що сталось через невеликий час — знаємо, коли довелось Українській Центральній Раді поставити заслон 30-тисячному московському більшовицькому війську, що рушило на чолі з колишнім царським полковником Муравйовим на Україну. Боронити Україну під Крути, з причини відсутності війська, відправили 16–17-літніх юнаків і жменьку гайдамаків. Київ за таку недалекоглядність очільників УЦР заплатив п'ятьма тисячами помордованих і постріляних українців.

Розпуск війська інакше, як зрадою назвати не можна, бо ж його відсутність дала змогу більшовикам розв'язати громадянську війну і знищити Україну як незалежну державу. І неправдою є те, що Україна не мала змоги оборонитись від Московщини, бо неможливо було розбудувати українську силу. Така сила була, лише очільники Центральної Ради не вміли і не хотіли її використати.⁵⁵ Важко також зрозуміти втечу в критичний момент М. Грушевського і В. Винниченка за кордон, звідки вони обидва стали намовляти українських емігрантів повертатись на Україну під «радянську владу», говорячи, що війна була великою українською помилкою. Всіх тих, котрі відгукнулись на їхній заклик, згодом більшовицькі чекісти знищили, в тому числі й самого М. Грушевського, як непотрібний радянській владі елемент, керуючись засадою, що «Мавр зробив свою справу, тепер його можна викинути». В такому аспекті слід розглядати і гетьмана П. Скоропадського, що проголосив федерацію з Московщиною. І так, згодом, ми, українці, самі зробили все, щоб наші здобутки були знищені нами самими. За висловом І. Мазепи, «ми самі себе звоювали».

«Дух руїни» спричинив розкол нації, внаслідок якого збільшовичені сини України зрадили свій народ і перейшли на ворожий бік, воюючи не за свої, а за чужі інтереси. Серед відомих діячів минулої радянської доби бачимо немало українців, що не «нишком у куточку точили ножі на брата», а пішли оружно з допомогою ворожої збройної сили звойовувати брата, нищити його, тобто свою державу. Хіба не Юрій Коцюбинський, син видатного українського письменника-класика Михайла Коцюбинського, що став головнокомандувачем більшовицької української армії та разом з колишнім царським полковником Муравйовим брав Київ? Ці «друзі» знищили на вулицях столиці більше 5 тисяч киян лише за один тиждень! А хіба не таким же зрадником був товариш Ю. Коцюбинського, командир

⁵⁵ Штепа П. Московство. — Дрогобич: Відродження, 2000. — С. 213.

Червоного козацтва Віталій Примаков, козаки якого із криком «Бий ма-зюп!» рубали наших юнаків в бою під Крутами. Такими ж вірними слугами московського тирана Леніна були командири українського більшовицького війська Щорс, Боженко, полки яких вели жорстокі безпощадні бої із своїми братами, що служили у війську Української Народної Республіки і Директорії. Поруч з ними бачимо і таких українських політичних діячів, як Скрипник, Петровський, Затонський, Любченко, і наших галичан, колишніх Січових стрільців — М. Барана, М. Ірчана та інших, що закінчили свій ганебний шлях відступництва від справжніх українських ідеалів, аналогічно, як і гетьмани, полковники петровської та екатерининської доби XVII–XVIIIст., що зрадили Україну і перейшли на службу до ворога.

Юрія Коцюбинського, як і багато інших представників тодішньої української інтелектуальної еліти, за вірну службу партії Леніна-Сталіна розстріляли більшовицькі чекісти в 1937 році. Така ж доля спіткала бойового командира, батька Червоного козацтва Віталія Примакова, його побратимів по боротьбі з військом УНР та Директорії Щорса, Боженка, Черняка, а також наших галичан М. Ірчана, П. Барана та інших, що в рядах ЧУГА воювали за перемогу більшовицької влади на Україні. Їх не врятували ні колишні бойові заслуги, ні високі військові звання, ні нагороди, ні зрада істинно українських інтересів. Ворог належно оцінив їхнє прислужництво та героїзм — використавши, як непотріб, викинув на смітник, забронивши не тільки по-людськи поховати, а навіть і згадувати, що десь, колись такі люди були, жили, боролись за «торжество» комуністичних ідей, в жорстоких боях переможно пройшли свій бойовий шлях.

Знищивши в період Голодомору понад 7 млн українських селян, під сталінську гільйотину попали і ті, хто сліпо виконував волю кремлівського деспота. Протягом 1937–1938 рр. був винищений увесь керівний партійний і державний апарат тодішньої Радянської України: Скрипник, Петровський, Любченко, Хвильовий і тисяча їм подібних нижчого рангу чиновників, блудних синів України, що повірили ленінській жидівсько-комуністичній брехні та перейшли на службу до ворога. Не було пощади навіть тим, хто ради свого власного спасіння особисто приклав руку до знищення тисяч українських патріотів. Доля Затонського, Петровського, Скрипника, Любченка не оминула навіть шефа НКВС УРСР україножера Всеволода Балицького, партійних верховодів Постишева і Косіора. Кати приходили на зміну катам, думаючи, що знищенням мільйонів ні в чому не винних українських людей заслужать високу сталінську милість і на сльозах, муках, крові побудують своє особисте щастя, уникнувши прокляття

тих, хто пішов з життя, і тих, хто залишився живим, щоб розповісти правду майбутнім поколінням.

Все, що відбулось на східноукраїнських землях у 30-х роках ХХ століття, повинно було б бути пересторогою для всіх, хто згідно з пактом Ріббентропа-Молотова у вересні 1939 р. опинився в «братських» обіймах московсько-більшовицького тирана. На превеликий жаль, цього не сталося. Маючи досвід здійснення масових репресій у Східній Україні, сталінські опричники повторили їх і на західноукраїнських землях. Під сталінську сокиру потрапили тисячі ні в чому не винних людей лише за те, що були українцями, любили свою землю і свій народ. За короткочасний період «визволення», згідно з архівними даними Інституту українознавства Академії наук України, в 1939–1941рр. в Західній Україні заарештували близько 60 тис. осіб.⁵⁶ Усі вони в переважній більшості з початком радянсько-німецької війни були розстріляні в Уманській, Чортківській, Львівській, Луцькій та інших в'язницях. Тільки у тюрмах Львівської області більшовики розстріляли 2064 в'язні, аналогічно в інших тюрмах.⁵⁷ За цей час в «дальніє сибірські края» депортували 1 млн 173 тис. осіб.⁵⁸

Зазнані жертви слід віднести не тільки у вину московсько-жидівського репресивного апарату, що зосереджувався в тогочасних відділах НКВС і НКДБ, а й на долю власне українського колабораціоністсько-зрадницького елемента та іншого сміття, що за гроші чи якісь інші привілеї чинило свою ганебну і страшну справу, відправляючи на ешафот кровожерним катам своїх кровних братів і сестер, незалежно від того, які верстви населення вони представляли: інтелігенцію, робітників чи селян.

Ворог не натворив би стільки лиха, коли б «дух руїни» ще тоді, в далеких 20-х роках ХХ століття не сплюндрував всі наші плани, не породив так масово татарських людей, що, не думаючи про наслідки, не відаючи, що творять, віддавали на смерть своїх кращих побратимів. Це до них слід віднести слова Тараса Шевченка:

*Погибнеш, згинеш, Україно!
Сама розіпнешся! Во злюби
Сини твої Тебе уб'ють!*

Хто з нас може заперечити сьогодні правдивість сказаного Т. Шевченком 150 років тому? Дуже хотілося б, щоб через усвідомлення наших по-

⁵⁶ Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр. Кн. 2. — К, 1999. — С. 119.

⁵⁷ Там само. — С. 120.

⁵⁸ Там само.

разок, національних трагедій відбулись зміни у нашій ментальності. Однак цього не сталося.

На жаль, відсутність належної національної свідомості, гідності, згоди, братерської єдності погубили нас, привели до розколу нації, чим скористались наші вороги, завоювавши нас з допомогою нас самих. Ставши бездержавними людьми, ми скоро звикли до рабської упряжки, в яку нас запрягли наші «друзі»-воріженьки. Сталось так, що ми повторили те, що було з нами 1918–1920 рр. «Дух руїни» в лютому 1940 р. розколов найбільш сильну в ідейному і організаційному аспектах, створену полковником Євгеном Коновальцем, партію — Організацію Українських Націоналістів. Розділившись на ОУН Бандери і ОУН Мельника, організація не досягнула своєї мети на консолідацію української патріотичної сили, що повинна була в разі зіткнення двох монстрів у війні — СРСР і Німеччини — в сприятливий момент відродити Українську Незалежну Державу.

Не знайшовши спільної мови, ОУН Бандери і ОУН Мельника стали звойовувати самі себе, що посягло сумніви в рядах побратимів, які сповідували ті ж самі ідейні засади визвольної боротьби, але з вини лідерів, що не зуміли знайти компромісу у своїх поглядах на хід історичного поступу українського визвольного руху, стали не спільно разом до боротьби з ворогом, а виокремлено. Чим все це закінчилось — знаємо.

Бацили непорозуміння, роз'єднаності і розколу, що вселились у розум керівного ядра української еліти, продовжували роз'їдати наші сили. І це відбувалось навіть тоді, коли частина її опинилась за кордоном. Об'єднатись і згуртуватись до боротьби навколо єдиної національно-визвольної ідеї так і не вдалось. І коли на початку 90-х років ХХ ст. ми, українці, створили свою вільну, ні від кого незалежну державу, у нас не знайшлося політичної сили, яка б зіграла вирішальну роль у державному будівництві та перетворенні України в справді українську державу.

Використовуючи нерішучість національно-демократичних і націоналістичних сил, не знищена комуністична верхівка швидко зорієнтувалась і захопила найбільш важливі пости державного управління, чим продовжила перебування старої комуністичної номенклатури при владі в Україні. Незважаючи на це, національно-демократичні сили не зуміли належно оцінити обставини, що склались, і не змогли консолідуватись, щоб протистояти наступу антиукраїнських змосковщених сил, котрі, злившись разом з 5-ю колоною, стали чинити свої чорні справи на знищення нашої незалежності. «Дух руїни» і тут проявив свою руйнівну силу. Незадовго після проголошення української незалежності національно-демократичні партії

розколюються на дрібні, втрачаючи свою силу, перестають відігравати творчу роль в політичному житті країни. Поруч з невеликими партіями, в 1998 р. відбувається розкол і найпотужнішої політичної сили — Народного руху України.

Через 6 років це саме сталося з партією «Наша Україна». Здавалось, що хвилю нового всенародного, по-своєму революційного піднесення, що відбулось в період президентських виборів восени 2004 р., ніщо не зможе ні зупинити, ні зруйнувати. На жаль, давно народжений дух самознищення і тут взяв гору над здоровим глуздом, бо незадовго, як і в попередні роки, розпорошив, роз'єднав всі наші сили. У боротьбі за першість, за більшу владу перемогли амбіції лідерів. Майданського всенародного піднесення, бажаного єднання не вийшло, замість «Нумо, браття, спільно, разом» і виваженого, по-справжньому потрібного народу вирішення державних справ, буквально протягом року переможці Всеукраїнського Майдану розсварились і знищили всенародні надії разом із всіма здобутками Помаранчевої революції. Вслід поволі з політичної арени зникає і могутня сила — коаліція «Нашої України». Переможці втрачають свій авторитет і донині б'ють на лобах сині гулі, не можучи вгмонити свої нікчемні амбіційні пристрасті.

Об'єктивно оцінюючи все те, що відбулось і відбувається в даний час на Україні, мусимо відкрито признатись до того, що у багатьох негативних процесах і явищах винні не тільки чужинці, що довгий час поневолювали нас, а й ми самі — неукраїнські українці, безбатченки, яничари, що разом з чужинцями чинили і досі продовжують чинити зло своїм братам і сестрам, які не сповідують ідеологію холуйства, низькопоклонства і зрадництва перед своїми ворогами. Ми повинні признатись до того, що державницький патріотизм, а він повинен бути насамперед патріотизмом національним, не став тією ідейною основою, на підвалинах якої відбувалось би будівництво новітньої України.

Наша українська нація із кількасотлітньої московської царської і 70-літньої комуно-більшовицької неволі вийшла зденаціоналізованою, хворою на недугу меншовартості й забудькуватості. Складається враження, що і досі ми продовжуємо стояти на колінах перед матушкою Росією і з словами гоголівських козаків казати «не встанемо, матушка, з колін, не встанемо».

За час чужоземної неволі в Україні було знищено 95 відсотків елітного потенціалу. Наш низький рівень національної свідомості можна пояснити до деякої міри і тим, що залишки еліти для того, щоб вижити, по-

неволі змушені були зайняти пристосовницьку позицію. Цьому сприяли постійні ідеологічно-національні переслідування, терор, голодомори та інші катаклізми, які постійно відбувались на Україні і в корінь підрізали наші національні устої. Це і було основною причиною того, що за століття неволі ми не зуміли зберегти достатній рівень національного патріотизму.

Прикро говорити, але цього національного патріотизму ми не побачили навіть у діяльності двох попередніх українських президентів Л. Кравчука і Л. Кучми, який ще у зародку знищив перші спроби поставити на службу народові питання про ідейну сутність Української держави, заявивши, що «національна ідея не спрацювала». З настанням незалежності України, введенням демократичних засад, вироблених світовим людством, на поверхню повсякденного життя виплили не національно свідомі, високоосвічені, інтелектуально обдаровані патріоти України, а кланово-олігархічні хапуги, злодії, бандити, що використовуючи всездозволеність і безвідповідальність, кинулись розграбовувати всенародне добро.

На привабливих принципах демократизму і лібералізму цим нечистим силам вдалось побудувати в Україні хижакський капіталізм із звіриним обличчям, який нещадно грабує народ, руйнує суверенітет України. Мафіозні клани не тільки стали господарювати в економіці, а й політиці. Частина їх зуміла стати господарями ошатних кабінетів та керівних крісел законодавчих та виконавчих органів, у Верховній Раді утворили кліку недоторканих людей, які на «законних» підставах заволоділи різними матеріальними статками великих розмірів: хто — завод, хто — газову свердловину, хто — курорти, хто — надра і таке інше. Щоб забезпечити собі довічне перебування при діючій владі, навіть виборчі закони постарались підпорядкувати під себе. Хабарництво, корупція зачепили не тільки владні, а й правозахисні структури. Все це разом не тільки збіднило, а й продовжує руйнувати споконвічні устої нашого народу — його чесність, порядність і духовність. Сьогодні бачимо, що антиукраїнські сили в особі Партії регіонів, комуністів, інших українофобських партій діють не тільки у сфері політики і бізнесу, вони захопили майже весь інформаційний простір, діють в українській армії і навіть у сфері науки.

Все це дає право зробити висновок, що на даному етапі української незалежності Україна змінила тільки державну вивіску, а її серцевина не набула українського національного змісту. Упродовж 1991–2008 рр. в Україні не знайшлося політичної сили, як і видатного політичного діяча, які могли б поставити на порядок денний побудову Української Національної Держави. У Верховній Раді та деяких урядових структурах переважають

деструктивні сили, які не визнають України, як вільної незалежної держави і які разом з такими ж україноненависницькими силами поза Верховною Радою утворили п'яту колону, що діє тільки на шкоду Україні. Це з їхньої злої волі потоки антиукраїнського бруду постійно ллються із всіх засобів масової інформації на Україну, на її народ, створюючи негативний імідж України, як держави, серед інших держав світу.

На 18-му році української незалежності «дух руїни» не покидає і ті національно-патріотичні сили, які своїми програмами і діями повинні стояти на засадах відродження справді української державності у всіх гранях її життя. До сьогодні «дух руїни» негативно впливає на загальний стан українського суспільства, роз'їдаючи його і духовну, і економічну міць. Цьому сприяє і деструктивна ліберально-угодницька діяльність українських урядових структур, які, хоч і часто міняються, але фактично діють не на користь, а на шкоду українському народові.

Як бачимо, «дух руїни» не зник, він, як незнищений фатум, продовжує переслідувати всі наші діяння, тому українство завжди повинно перебувати у стані мобілізаційної готовності, бо тільки активний самозахист може забезпечити нам незалежницький спосіб життя. Невідкладним завданням українських патріотичних сил, і в першу чергу державницьких структур, є духовне оздоровлення української нації. Усі українці повинні зрозуміти, що найефективнішим нашим захистом є український національний патріотизм, висока національна свідомість, національна ідеологія, а не «дух руїни», що довгі роки не може вивітритись з бездарних мізків частини наших безтолкових політиків, що ніяк не можуть припинити звойовувати самі себе.

Щодо сьогоднішнього становища України, то є всі підстави сказати, що світова криза, яка чи не найстрашніше вдарила по Україні, висвітлила всі вразливі сторони нашої економіки, соціальної сфери і головне — нашої нестабільної політики, виваженості нашого сьогоднішнього політичного напрямку. Все це тягнеться від колишнього президента Кучми, який цілі свої дві каденції не знав, яку державу йому будувати. До встиду наших сьогоднішніх верховних керівників, ми й досі впевнено не визначились, куди повинні йти: до Європи чи до Азії. Яку державу ми повинні будувати і для кого.

Криза чітко висвітлила і те, що Україна стала заручницею вузького кола спритних і сумнівних ділків, які пограбували народ і хочуть стати вершителями його долі. Вона також чітко визначила, що українська влада діє не в інтересах української нації, а в інтересах частини високих посадовців

і мафіозних структур, які змусили державну владу 17 років працювати на кілька сотень родин, що утворили в Україні нинішній панівний клас, котрому чужі власне українські інтереси.

З їхньої злої волі українська економіка була зорієнтована не на задоволення потреб українців, а на збагачення купки олігархів-компраторів, прибутки і надприбутки яких стали вимірюватися мільярдами доларів, котрі вони спрямували не на розвиток української економіки, а за кордон, у так звані офшорні зони. Сьогоднішня криза вимагає націоналізації тих приватних підприємств, що не працюють для загальнонародної користі, а також усунення із урядових структур носіїв корупції і всіх, хто своєю діяльністю шкодить українській нації, є агентом Москви, носієм її ідеології, її п'ятою колоною. Власність відносна, нація — абсолютна. Ми повинні зрозуміти, що приватна власність є вторинною щодо цінностей та інтересів нації. Девізом нового українського керівництва, що сповідуватиме ідеологію націоналізму, як в економічному, так і політичному житті, повинно стати гасло гетьмана Петра Дорошенка «Честь України — найвищий закон». Кожен, хто не керуватиметься цим постулатом у своїй діяльності, повинен бути від керівництва усунутий.

Сьогоднішня українська держава потребує фундаментального очищення від деструктивних осіб, що засіли у державних структурах, займають командні висоти в економічній, банківській сферах та в системі судочинства. Першість за національно свідомими кадрами, людьми високої національної культури і духовності, за людьми, які не підвладні «духу руїни», за людьми, які повсякчас і повсюдно, не боячись ніяких перешкод, захищали би національні інтереси, гідність і честь рідної Української Держави.

І, видно, не дарма 60 з лишком років тому Олег Ольжич, роблячи підсумковий аналіз нашого визвольного поступу, писав:

«Вся історія України — це боротьба двох сил: конструктивної, що скупчує українську потугу, і руйнної, що розпорошує її у взаємному самопожиранні та несе розбиття і розлад, а вслід за цим завжди йшло панування чужинців над Україною».⁵⁹

Чи вдасться змінити щось із сказаного Ольжичем на даному етапі нашого державотворення — покаже час і те, які будуть дії конструктивної сили.

Схаменіться!

Будьте люде,

Бо лихо вам буде! — просив і благав нас Тарас Шевченко.

⁵⁹ Ольжич О. Дух руїни. — Київ: Смолоскип, 2007. — С. 25.

З

Розділ третій

Слідами кадебістських злочинів, провокацій і власних зрад

*Народ мій є! Народ мій
завжди буде!
Ніхто не перекреслить
мій народ!
Поцезнуть всі перевертні й
приблуди,
І орди завойовників-заброд!*

*Ви, байстрюйки катів осатанілих,
Не забувайте, виродки, ніде:
Народ мій є!
В його гарячих жилах
Козацька кров пульсує і гуде!*

Василь Симоненко

МЕЧЕМ, ВОГНЕМ, БРЕХНЕЮ І ЗРАДОЮ!

Кожен завойовник, що з мечем, вогнем і неправдою приходив на нашу українську землю, старався накласти на нашу шию своє ярмо, та так, щоб воно змушувало б нас безвідмовно, тупо і сумирно, не бунтуючи, виконувати його волю. Бажання ці були далекоглядними виваженими, підступними і хитрими, розрахованими на нашу доброту і покірність, такими, щоб задовольняли широкомасштабні імперські інтереси ворогів.

Вперед до комунізму...

У своїх загарбницьких діях вони не скидали з рахунку нашу ментальність, вміння постояти за свою честь та наш патріотизм — сили, що завжди ставали в обороні своєї землі, свого народу. Націонал-патріоти для всіх окупантів були тією, їм непотрібною силою, що найбільше перешкоджала завойовникам у їхніх прагненнях підкорити нас своєму впливові, денационалізувати, розפורшити і знищити як націю.

Щоб подолати наш спротив, вдавались до найрізноманітніших прийомів і методів, не гребуючи при цьому найогиднішими, найстрашнішими, засудженими людством. Для цього, щоб нас заарканити, підходило все: шантаж, терор, різноманітні провокації, обман, захоплення заручників, арешти, депортації і навіть братовбивча громадянська війна.

Огидним і неприйнятним для наших ворогів, особливо для комуно-більшовицьких деспотів не був ні один із них. Комуністи твердили, що партія їхня — це «розум, честь і совість нашої епохи». Якими ці названі постулати були насправді, говорять їхні справи: безперервні війни, голодомори, масові репресії і такі ж масові вбивства. Честью їхньою був наклеп, підкуп, обмова засуджених і страти невинних людей, совістю — нечувані у світі садистські методи розправи із так званими «інакомислящими», неймовірні фізичні та духовні катування невинних своїх українських бранців.

Розум їхній постійно працював у пошуках «ворогів народу» і підготовки «населення» до битв, яких у них було немало з різними назвами за «торжество комуністичних ідей». У цих битвах їх ніщо не зупиняло. Узурпувавши владу, партія комуністів зневажала всі визнані загальнолюдські моральні принципи і норми. Вседозволеність стала нормою життя правлячої верхівки.

Приклад у цьому подавав «проклятьем заклеїмьонний», вождь «гнаних і голодних» більшовиків — жид Хаїм Срульович Гольдман-Бланк, на кличку «Ленін».

Інструктуючи в середині серпня 1920 р. заступника голови революційної військової ради РСФРР Е. Склянського про те, яким чином можна покарати Латвію та Естляндію, Ленін сказав: «На плечах провідника повстанців проти радянської влади Балаховича перейти де-небудь кордон на одну версту і повісити там сто—тисячу їхніх чиновників і багатіїв». Аналізуючи запропонований Склянським план розвитку його інструкції, Ленін зазначає: «Прекрасний план. Докінчуйте його разом з Держинським. Під виглядом «зелених» (ми потім на них перекадемо) прийдемо на 10–20 верст і перевішаємо куркулів, попів, поміщиків. Премія — 100 тис. карбованців за повішеного».

Щодо України, то на засіданні ЦК РКП(б) у 1922 році Ленін сказав: «Ніякі Денікіни, Юденичі нам не страшні, бо їхні програми застаріли. Нам, більшовикам, страшний лише один лідер — Петлюра, програма якого небезпечна для нас. І до того часу, доки житиме Петлюра, доти не закінчиться рух повстань проти нас, ми не можемо чекати спокою на Півдні. Тому Петлюру необхідно вбити. Доручаю Сталінові, як представникові партії, а Держинському й Триліссеру по лінії ЦК виконати це завдання».⁶⁰

Як знаємо, при житті Леніна цей задум не вдалось здійснити, однак згідно з вказівкою Сталіна Симона Петлюру таки вбили. Це сталось значно пізніше, не на Україні, — 25 травня 1926 р. Убив його московський агент, жид Шварцбард у Парижі.

Прийшовши до влади, більшовики та їх наступники комуністи встановили жорстоку терористичну форму правління, для якої не існувало ніяких законів ні елементарних моральних засад та правил. Ленін разом із своїми соратниками знищили правову державу, заклали початок тоталітарної форми правління — державному бандитизму.

«Наш лозунг — беспощадная боротьба, терор», «Било би смешно і нелепо отказиватса от терора», — говорив Ленін (Т. 37. — С. 194, 218).

⁶⁰ Сергійчук В. Тавруючи визвольний прапор. — Київ, 2006. — С. 4.

В питаннях запровадження терору Леніна безапеляційно підтримував його найближчий соратник жид Лев Бронштейн-Троцький. З метою підпорядкувати Україну більшовицькому впливові, посилаючи у 1918 році своїх емісарів на Україну, він говорив, що для здійснення цієї мети всі методи і засоби виправдані, в тому числі і брехня, і компрометація українських лідерів, і терор, і навіть громадянська війна. Його накази і промови були густо обсипані такими фразами, як: «Іспепелить», «До основанія разрушіть», «Предать смерті до третєго поколенія», «Залить кров'ю і свінцом», «Обескровить», «Додушіть».

Заливши кров'ю Росію, зграї лєнінських головорізів, бандитів і грабіжників кинули упокорювати Україну. Для Леніна і його соратників з московсько-більшовицької, комуножидівської когорти узурпаторів і вбивць страшним і небажаним на українській землі був не один Симон Петлюра, а й весь український народ, що піднявся на боротьбу за своє визволення з віковичних московських кайдан і неволі.

Бій і загибель українських вояків під Крутами, захоплення Києва червоними військами під керівництвом колишнього царського полковника Муравйова — яскраве підтвердження того, що собою являла принесена в Україну на «вістрях штиків» влада молодї Республіки Советов, яку очолював Ленін. Бандити Муравйова в окупованому Києві встановили нечуваний терор. Нищили всіх, хто чим-небудь проявляв свою українськість: мав написану українською мовою довідку, був у вишитій сорочці, на запитання відповідав українською мовою чи займав якусь посаду в українських установах. За короткий час бандити Муравйова убили в Києві більше 5 тис. осіб.

Сталін, що став наступником Леніна після його смерті, «гідно» продовжив його справу. Виправдуючи лєнінську теорію класової боротьби, він не тільки не засудив лєнінські масові репресії і терор, а розвинув їх до небачених масштабів. Від сталінської тиранії Україна постраждала найбільше із всіх республік, що входили в СРСР. Про це говорять факти. У книзі «На великій стройке». Випуск 1., що вийшла в 1931 році, говорить про те, що українців у тодішньому СРСР проживало 81 млн 195 тис., росіян 77 млн 791 тис.⁶¹ Це без врахування українців Західної України, Буковини і Закарпаття. Аналогічні дані були подані всесоюзним переписам 1929 р. Кажуть, що результати перепису «батькові всіх народів» Сталіну дуже не сподобались: «Хохлов слішком много!» Напевно, що в цьому і крилась одна із

⁶¹// Вільне життя. — 2007. — 7 лют.

сумних причин організованого Сталіним і «рідною ВКПб» голодомору 1932–33 рр.

Наступний перепис 1939 р. зафіксував, що українців стало 69 млн, росіян — 100 з лишком. Слід сказати, що в цю цифру ввійшли українці із густонаселеної Західної України. Де ж ділись решта? Сьогодні знаємо, що такий стан був спричинений голодомором 1932–33 рр., репресіями 1937–1939 рр., внаслідок яких знищили близько 10 млн українців.⁶² Репресій не уникнув і народ Західної України, який, згідно з пактом Ріббентропа-Молотова, опинився у сфері сталінських інтересів. «Визволення» його Червоною армією і недовга окупація з 17 вересня 1939 р. по 10 липня 1941 рр. обійшлись дуже дорого. Згідно з архівними даними Інституту українознавства АН України — за цей час у Західній Україні заарештували близько 60 тисяч осіб. Майже всі вони з початком радянсько-німецької війни були розстріляні. Крім того, з грудня 1939 р. до листопада 1940 р. із Західної України та Західної Білорусії у Сибір, Казахстан та інші віддалені місця Радянського Союзу депортували 1,2 млн жителів⁶³. Так тільки у в'язницях Львова розстріляли 2 464 особи, у Луцьку — 2 000, у Дубні — 260, у Стрию — 1 101, у Самборі — 1 000, у Станіславові — 500, у Бережанах — 194, у Тернополі — 222, в Умані — 767 в'язнів Чортківської тюрми,

Подвір'я Львівської в'язниці після розстрілу НКВС українських патріотів

⁶² Літопис Нескореної України. Т.1. — С. 13.

⁶³ Левицький О. Непокараний злочин. — Ів.-Франківськ: Нова зоря, 1999. — С. 9.

123 в'язні цієї ж тюрми розстріляні по дорозі з Чорткова до Умані, у самій Чортківській тюрмі розстріляно більше 400 в'язнів.⁶⁴

Сьогодні нас, українців, у незалежній Україні нараховується 36 млн. Ось такі результати 70-літнього господарювання комуністів на Україні. Названими вище методами нищення нас, українців, не гребували і інші окупанти — поляки, угорці, німці — всі, що навіть на короткий час заволодівали нашими землями.

Коричнева німецька окупаційна влада була не кращою від червоної московської. Проголошення 30 червня 1941 р. Української Самостійної Держави фашистськими «визволителями» було зустрінуте вороже. 5 липня німецьке гестапо заарештовує Степана Бандеру, а вслід майже всю провідну верхівку членів ОУН. За наказом гестапо і СД номер 014 від 25 липня 1941 р. — всі арештовані українські націоналісти після ґрунтового допиту підлягали знищенню.

Згідно з архівними даними, в кінці листопада і на початку грудня 1941 р. гестапо заарештувало на Україні 720 членів ОУН, більшість з яких була повішена або розстріляна.⁶⁵ Окуповану німецькою армією територію України розділили між Генеральним Губернаторством і Рейхскомісаріатом України. Галичина стала 5-м дистриктом Генерального Губернаторства Польщі. Скрізь на Україні встановили жорстокий окупаційний режим, суттю якого стало перетворення нашої землі в колоніальний придаток до німецького Рейху, а її населення — в безправну рабську масу, що безвідмовно повинна була виконувати розпорядження німецької адміністрації. За найменший прояв непокори, згідно зі встановленим новим німецьким порядком, кожному, хто не виконував його установ, загрожувала смертна кара. Політичні партії заборонили. Насильство, грабунок примусове відправлення молоді на роботу до Німеччини, великі обов'язкові хлібоздачі та інші побори з українського населення стали нормами поведінки для німецьких завойовників.

Відповіддю на встановлений деспотичний окупаційний режим стала загальна народна непокора, що вилилась у розгортання національно-визвольної боротьби. Рух опору німецькій фашистській владі очолює Організація Українських Націоналістів. У кінці липня 1942 р. почали діяти збройні групи і загони, сітка військових курсів, підпільні школи, що готували старшинський склад для майбутнього українського війська. У вересні—жовтні 1942 р. створюються перші підрозділи УПА, а 14 жовтня, у день Покрови, починається антинімецьке повстання. Лише в листопаді підрозділи УПА

⁶⁴ Левицький О. Непокараний злочин. — Ів.-Франківськ: Нова зоря, 1999. — С. 9.

⁶⁵ // Нескорена нація. — 1998. — Ч. 3, 4. С. 7.

вчинили 150 нападів на опорні пункти окупаційної влади. Протягом липня 1943 р. УПА вчинила 295 атак на німецькі опорні пункти, 682 саботажні акції на залізниці, 119 нападів на господарські об'єкти, у серпні на німецькі гарнізони було здійснено 391 напад, 1034 диверсії на залізниці, 151 атак на підприємства. У червні-вересні 1943 р. загинуло 1237 українських повстанців і понад 3 000 гітлерівців та їхніх союзників.⁶⁶ У зв'язку з таким становищем Берлін змушений був оголосити «надзвичайний осадний стан» на всій території Галичини. Для боротьби з УПА німецьке командування змушене знімати з фронту бойові полки, дивізії, корпуси та окремі підрозділи бронетанкових військ, а також авіації. Незважаючи на це, німці продовжують терпіти поразку за поразкою та зазнавати великих утрат. Свідченням цього є ціла низка архівних документів, які підтверджують, що боротьба проти німецьких окупантів стала всенародною. Авторитет ОУН і створеної нею УПА стає колосальним.

Усе сказане вище суперечило планам комуністичної радянської влади і особисто Сталіна.

Щоб не допустити розгортання загальноукраїнської національно-визвольної боротьби за вільну українську, ні від кого незалежну державу, в тому числі і від Москви, в Центральному штабі партизанського руху СРСР розробили план боротьби проти оунівських загонів. За пропозицією начальника оперативного відділу полковника Соколова ухвалили рішення про перекинення на початку 1943 року близько 8 тис. більшовицьких партизанських з'єднань з Росії та Білорусії на Волинь з метою «розкладення націоналістичних формувань на території України».⁶⁷

Цим самим полегшили боротьбу німецького командування проти створеної УПА. В цих партизанських з'єднаннях утворюються спецвідділи під виглядом боївок УПА, завданням яких було компрометувати український визвольний рух. Це не голі слова. Про таке описує Д. Медведєв у своїй книзі «Ето било под Ровно», «Сільние духом», де пише, що його «хлопци очень веселілись... узнав, что после покушения Кузнецова немцы унічтожілі 36 націоналістов». Завдяки Кузнецову, який під час вбивства німецьких чинів підкидав сфальсифіковані оунівські документи, в Рівному гестапівці схопили і розстріляли 130 виявлених діячів оунівського підпілля, всього в Рівному з його вини було розстріляно більш як 300 заручників. Замах Кузнецова на Отто Бауера у Львові обійшовся для українців розстрілом

⁶⁶// Шлях перемоги. — 2008. — 12 лист.

⁶⁷ Білас І. Репресивно-каральна система на Україні 1917–1953 рр. — К., 1994. — Кн.1. — С. 169.

двох тисяч заручників і загибеллю кількох сотень українських політичних в'язнів, яких повісили.⁶⁸

У квітні 1944 року червоні партизани дізналися про існування повстанської боївки в Сторожинецькому районі Чернівецької області. Розвідавши через своїх симпатиків у селі Лукавець Вижницького району про недостатню озброєність упівців, вирішили знищити їх, вдавшись до хитрощів і використавши кількох українців-галичан, які перебували в більшовицькому партизанському загоні. Вони причепили собі тризуби, навантажили на підводу зброю й подалися з Горішнього Лукавця до Банилова шукати «своїх».

До речі, на червоних партизанах був звичайний цивільний одяг, що також допомогло їм ввести в оману місцевих людей і таким чином проникнути в розташування боївки. Зустрівши упівців, привіталися: «Слава Ісусу Христу! Ми шукаємо своїх». Всі члени боївки УПА повірили, що це справжні повстанці, зраділи, розбалакалися з ними, оскільки чули свою, українську мову. Ті ж більшовицькі партизани, котрі не знали місцевого діалекту, мовчали і тільки роззиралися на всі боки.

Старший серед прибулих сказав, що вони, мовляв, привезли цілу фіру зброї і готові поділитися нею з боївкою. Командир боївки УПА Пріц дуже втішився, не підозрюючи нічого підступного, бо ж чув рідну мову. На radoщах дав вказівку по хатах — приготувати обід, щоб почастивати таких «гостей». Коли господині наготували, позносили й порозкладали на столах усі страви, червоні партизани, за попередньою домовленістю, розташувалися через одного, а не підряд, їхній старший сів коло Пріца, і коли поїли, раптом схопив його за одну руку, «гість» з іншого боку схопив за другу. Так само було вчинено й з іншими довірливими членами повстанської боївки. Пріц вигукнув: «Зрада!», але вже було пізно щось вдіяти. Упівець Маньковський, котрий спробував учинити опір, був убитий на місці. Всі інші додому вже не повернулися...⁶⁹

Не краще за гестапівців поводитись партизани Медведєва, Сабурова, Ковпака. В одній із доповідних Сталіну Л. Берія писав: «В район нашей деятельности прибил 7 батальон Сабурова. Партизаны этого батальона занимаются неслиханними грабежами, бандитизмом і п'янством, раз'їзжают по сьолам в форме немецких солдат. Жителей, убегающих в лес, расстреливают».⁷⁰

⁶⁸ // Нескорена Нація. — 1998. — Ч. 3-4 — С. 7.

⁶⁹ Ференчук Ю. Буковинські Карпати у вогні повстання. — Чернівці, 2001. — С. 43.

⁷⁰ // Нескорена Нація. — 1998. — Ч. 3-4. — Січ. — С. 7.

А ось слова з нотаток Руднева — заступника С. Ковпака, що пройшов із своїм з'єднанням від Путивля до Карпат: «24 іюня 1943 года у села Корчі бил бой... Взялі 30 пленних, із ніх 3 ранених. Ковпак хотел всех расстрелять, я етому воспротівілся. Націоналісти наші врагі, но оні б'ють немцев...»⁷¹

А от що описує у своїх спогадах про дії партизан-ковпаківців високого рангу кадебіст Георгій Санников: «Із многочисленних сотрудников, окружающих меня во время работы в оперативной группе, более всех запомнился майор Селиванов. В 1942 году он попал к знаменитому партизанскому командиру Великой Отечественной Сидору Ковпаку. Бил начальником конной разведки одного из отрядов соединения. Зимой 1943-44 года оуновцы захватили спящими в селе несколько ковпаковцев и убили их. Узнав об этом, Сидор Артемьевич пришел в ярость...

Разведка Селиванова была поставлена на широкую ногу... Бойцы Селиванова захватили спящими оуновцев. Те и проснутся не успели, как их обезоружили, ручки за спиной связали и увели в лес. На большой поляне штаны с них сняли, а в задницы по толовой свече вставили с бикфордовым шнуром в 20 сантиметров. Самі на коней і вскач от обречьонних. Ровно за 20 секунд прогремели взрывы по числу захваченных. На шею одного из казньонных таким способом хлопцы Ковпака повесили дощечку с надписью: «Так будет с каждым оуновцем». Селиванов бил предельно пронцателен, честен... Смелый бил чекіст. На его счету не один оуновец»⁷².

Справді, «героїчний» чекіст! Старше покоління борців за волю України, що потрапляло в руки таким, як Селиванов, на собі відчуло їх героїзм у застінках слідчих ізоляторів, в'язницях, сталінсько-гулагівських таборах для «ворогів народу», що сотнями були розкидані по всій території СРСР «от Москви до самих до окраїн».

Про честь Селиванова і йому подібних чекістів говорить ще один, наведений тим же автором у тій же книжці, його вчинок: «Как-то летом, 1950 года, спецподразделение МГБ (автор побоялся назвати підрозділ справжньою назвою, бо був це спецпідрозділ, який під назвою і виглядом бандерівців нападав на наші села, убивав людей, кидав у криниці вчительок із східних областей України, гвалтував, вішав) в составе роты обнаружило группу оуновцев из четырех человек и стало их преследовать. Оуновцы, чувствуя, что от погоні ім не уйті, заскочілі в одну із хат хутора і далі бой.

⁷¹ Білас І. Репресивно-каральна система на Україні 1917–1953 рр. — К., 1994. — Кн.1. — С. 169.

⁷² Санников Г. Большая охота. — Москва: «Олма-Пресс», 2002. — С. 415.

*Правду! І тільки правду!
Іначе...*

Дело било к вечеру, ім надо било виіграть время і потом попитаться к ночи прорваться. Долго грімелі вистрели на хуторе. Оуновцев било четверо, а огонь вьолся с семі точек. Нічого поначалу не мог понять Селіванов, і всьо вияснілось только спустя пару часов, когда у оборонявшіхся кончілісь патрони і гранати. Солдати ворвались в хату, где несколько человек било ранено вистрелами із пістолета 14-летнім подростком, лежавшім у окна с перебітими пулями ногами. Рядом с ним бил автомат с пустим діском. Ето бил последний живой із находівшіхся там людей. Кроме че-

тирьох оуновцев із обнаружонних в хате после боя, ещо із трьох автоматов стрелялі пожілая женщина, ёйо дочь і син-подросток, оставшіся в живих. Вот почему автоматная стрельба велась із семі точек. В етом бою Селіванов потерял 8 солдат. Било несколько человек тяжело ранених. Слепльонний яростью, майор витащіл мальчішку на уліцу і расстрелял его».⁷³

Правда, воістину чекістський героїзм! Подібного за роки радянської влади ми надивилися вдосталь. Спокійно ці слова читати не можна, як і стриматись від почуття болю за здійснену жорстокість. Віддаймо сьогодні належну шану і вдячність тим, хто загинув героїчно, хто виявив подиву гідне завзяття в боротьбі з московським деспотом.

Автор книжки, славлячи чекістську «смівливість і мужність», завбачливо, щоб не прибивати до ганебного стовпа «порядність» московських канібалів, не дописав, як замучили геройського хлопчину, як взявши за ноги, били ним об пліт, як, за словами очевидців, роздерли його навіл, наслідуючи своїх прапращурів в час оргій у переможеному москалями Батурині в листопаді 1708 р. (Літопис УПА. Т. 1. — Київ-Торонто, 1995).

Олександр Довженку один із учасників боротьби проти ОУН, слухач Вищої партійної школи при ЦК КПРС розповідав, з якою насолодою він катував спійманого (бандерівця) учасника визвольної боротьби: «Одного націоналіста я повісив вниз головою і палив на повільному вогні, вирізав з нього шматок м'яса... а він, гадюка, так і помер з криком «Слава Україні!» Скільки я їх перемордував!»

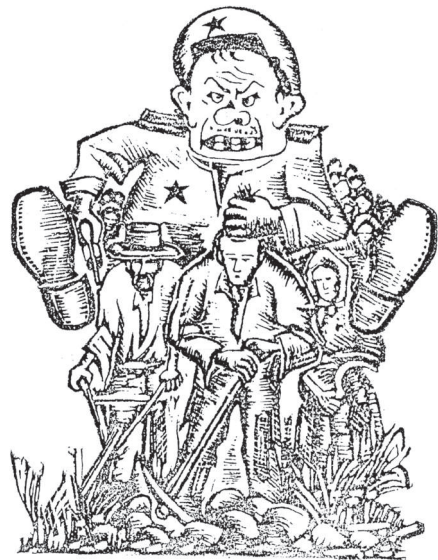
У зв'язку із звільненням території України від гітлерівських загарбників і тим, що боротьба з українським націоналістичним підпіллям велася

⁷³ Санников Г. Большая охота. — Москва: «Олма-Пресс», 2002. — С. 216.

силами НКВС, згідно з постановою ЦК КП(б)У, партизанське з'єднання С. Ковпака розформовується і його особовий склад передається на допомогу НКВС УРСР для боротьби з українським визвольним рухом. Про те, якою була ця допомога, говорить ціла низка фактичних доказів.

Виписка з протоколу № 21 п.18 засідання Тернопільського обкому КП(б)У: «21 жовтня 1944 р. у с. Кривеньке тодішнього Пробіжнянського району Тернопільської області прибула група працівників НКВС у складі 15 чоловік для виселення сімей активних учасників ОУН, УПА. У селі група була обстріляна бандою (так називали чекісти учасників визвольної боротьби), що знаходились там. Загубивши трьох чоловік убитими, група повернулася в районний центр. 22 жовтня 1944 р. для ліквідації банди в село із м. Чорткова прибули бійці військ НКВС в кількості 60-ти чоловік на чолі з майором Полянським і представником УНКВС молодшим лейтенантом Молдованином. Однак банди в селі вже не було. Будучи нетверезими, бійці за наказом майора Полянського і молодшого лейтенанта Молдованина вчинили розгром в Кривенькому. Так були розстріляні 10 жителів цього села віком від 60-ти до 80-ти років, спалено 45 домів. Із всіма дворовими будівлями, домашнім майном і великою кількістю намолоченого хліба. Серед розстріляних — 5 чоловік були членами сімей військовослужбовців (у цей час вони перебували на фронтах і, напевно, отримали повідомлення, що їхні рідні загинули від рук українських буржуазних націоналістів), із 45-ти спалених господарств 20 були господарствами військовослужбовців-червоноармійців.

Присутні при підпалі будинків і розстрілі мирних громадян начальник РО НКДБ Беляєв, начальник РО НКВС Костін, районний воєнком Кондрашкін не застосували ніяких заходів щодо припинення провокаційних дій з боку майора Полянського і молодшого лейтенанта Молдованина, а навпаки, були сторонніми свідками їх жорстокості. Помічник оперативного уповноваженого відділу НКДБ Литв'як дуже напився і п'яним особисто розстріляв двох старших людей,

«Не хочеш, заставім!»

потім дав команду спалити дві хати. Помічник оперуповноваженого райвідділу НКДБ Полянський особисто спалив 5 хат. Оперуповноважений райвідділу НКВС Смірнов застрелив за вказівкою Молдованина одного старця. Начальник паспортного столу райвідділу НКВС Фірсов забирав горілку в хатах громадян села, напився до безпам'ятності, загубив кашкет і п'яним був відправлений у райцентр. Бійці групи, за вказівкою Молдованина, стріляли гусей, займалися мародерством».⁷⁴

Архівні документи свідчать про сотні подібних трагедій. «В ніч на 30 жовтня 1944 р. в с. Смordova була направлена група працівників Млинівського РВ НКВС Тернопільської області під керівництвом міліціонера Шваба і дільничного уповноваженого Клименка із завданням встановити, чи відвідують бандити дім священика. Підійшовши до хати, група відкрила хаотичну стрілянину, внаслідок якої загорілася клуня. Увійшовши в хату, працівники НКВС нанесли кілька ударів господарю, переламали всі меблі. Не заспокоївшись на цьому, дільничний уповноважений Клименко і міліціонер Шваб вивели на вулицю священика Прибітківського і його дружину, 11-літнього сина, 70-літнього батька і дочку. Всіх поставили на коліна перед палаючою клунею, а самі в цей час забрали всю одягу і цінності, що належали сім'ї. Після цих знущань дільничний відвів набік священика Прибітківського і розстріляв його».⁷⁵

«Догонім і перегонім...»

«31 жовтня 1944 р. працівники Заліщицького РВ НКВС Тернопільської області Єрофеев, Конобаєв затримали трьох жінок із села Костільники, які працювали на полі, і всіх трьох розстріляли безпричинно. В одній із вбитих чоловік знаходився у Червоній армії.

Дільничний інспектор Білобожницького райвідділу НКВС Тернопільської області Бондаренко Д.Н., знаходячись в селі Дзвиняч, підпалив 4 дома. У вогні згорів хліб, тварини та інше майно. Власницю одного із спалених

⁷⁴ Білас І. Репресивно-каральна система на Україні 1917–1955. Книга II. — К., 1994. — С. 580–581.

⁷⁵ Там само. — С. 574.

дворів громадянку Зинюк (син якої перебував на службі в Червоній армії) за те, що не давала підпалювати хату, вбив.

Начальник Сторожинецького РВ НКВС ст. лейтенант Голубець видав наказ, у якому попередив учасників УПА про те, що якщо вони не вийдуть із лісу до 1 жовтня 1944 р., всі будуть розстріляні. А так, як ніхто не прийшов, то він почав приводити наказ в дію, розстрілюючи і тих, хто не мав ніякого відношення до УПА. 17 жовтня на окраїні міста Сторожинець він публічно розстріляв трьох жителів цієї окраїни: Бортняка, Федорака і Олексюка, які знаходились в цей час у КПЗ при райвідділі. Розстріляні вони були без санкції прокурора і ніякого відношення до УПА не мали. Як наслідок, жителі цієї окраїни Сторожинця масово втекли у Румунію (16 сімей)». ⁷⁶

«В ті роки, — пише згадуваний вище кадебіст Г. Санников, — не думав я, молодий лейтенант, що фізичне знищення політичної опозиції — ознака безсилля. Тоді я всією душею ненавидів тих, хто був проти нас. В усіх комуністів-чекістів тих часів було переконання: якщо ворог не переходить на твій бік, то він повинен бути знищений будь-яким шляхом, будь-яким способом і засобами. Мене вчили, що чекіст завжди в бою, для нього немає мирного часу. Він боєць невидимого фронту».⁷⁷

Фронт, якого насправді ніхто не бачив, але він був, його душогуби тінню ходили за кожним громадянином, хто смів іти не в ногу з запланованим компартією шляхом. Він, цей фронт, діяв протягом всього періоду існування радянської влади усюди і скрізь, де лиш тільки потрібно було усунути з дороги невігідних режимові людей, бо із їх знищенням зникали проблеми, які вони створювали. «Есть человек — есть проблема, нет человека — нет проблем», — говорив Сталін. Про цей «фронт» знало все суспільство. І, будучи, на милість Сталіна, загнане в страх і невідомість, мовчало.

Коментарі до цього для всієї ленінсько-сталінської опричницької зграї — зайві, бо вбивали нас без суду, без слідства, кого хотіли, коли хотіли, де хотіли, чим хотіли, будь-де, будь-як, без боязні, що Бог покарає за злочин. Не боялись: «ведь была большая охота на украинских буржуазных националистов — «врагов народа». І не яке-небудь полювання, а велике,

⁷⁶ Білас І. Репресивно-каральна система на Україні 1917–1955. Книга II. — К., 1994. — С. 578–579.

⁷⁷ Санников Г. Большая охота. — Москва: «Олма Пресс», 2002. — С. 97–98.

дозволене «батьком усіх народів» Сталіним, на нас, українців. Полювання на всіх: робітників, селян, інтелігенцію, юнаків і дорослих, дідусів і бабусь, зокрема і на духовних осіб. І навіть на представників вищого духовенства, яких комуністичні стражі також не щадили.

«Операція із ліквідації в 1947 р. греко-католицького архієпископа Ромжі на Закарпатті, — пише згадуваний вже кадебіст Санников, — здійснювалась за вказівкою М. Хрущова (тодішнього секретаря ЦК КП(б)У з санкції самого Сталіна. Цю роботу виконали чекісти України. Акція готувалася ретельно. Виконавців спеціально для цього готували, і все це робилось на вищому рівні. Від них взяли спеціальні підписи про нерозголошення таємниці особливої державної ваги. Вирішено було протаранити «студебекером» бричку, на якій їхав архієпископ Ромжа. На максимальній швидкості вантажівка вдарила бричку. Людей — Ромжу і монаха, що їхав з ним, — підняло вгору, як пір'їнки, і вони, описавши дугу, впали далеко від дороги на полі у стерню. Бувалий старшина-фронтовик, виконуючи інструкцію, підбіг до лежачих на землі чоловіків та кілька разів вдарив кожного монтиркою по голові. Багато місяців місцева міліція і держбезпека разом з військовою прокуратурою Прикарпатського військового округу розшукували по всьому Союзу загадкову вантажівку. Свідків не було. Монах мертвий. Архієпископа Ромжу, що перебував у лікарні, доконали смертельною ін'єкцією з допомогою медсестри-агента держбезпеки. Препарат для вбивства доставили з Москви. За здійснення цього злочину старшина одержав солідну премію — 10 тис. карбованців».⁷⁸ Що це було так, можна переконатись, прочитавши спогади кадебіста Г. Санникова «Большая охота», стор. 97-98.

Архієпископа Ромжу вбили, як ворога радянської влади, котрого ніяка сила не могла примусити зрадити свою греко-католицьку віру і перейти на іншу. Спрацював комуністичний принцип: *«Якщо ворог не здається, його знищують».*

Знищували не тільки ворогів, а й тих, хто допомагав їм вершити чорні справи. Так вчинили з отцем Гавриїлом Костельником — «ініціатором» примусового приєднання Української греко-католицької церкви до православної. Згідно з версією КДБ, його вбили націоналісти нібито за ініціювання знищення греко-католицької церкви. Вбивцю Костельника також ліквідували недалеко від місця його злочину. Кадебісти афішували,

⁷⁸ Санников Г. Большая охота. — Москва: «Олма-Пресс», 2002. — С. 97–98.

що він застрелив себе сам. Насправді, був знищений, як небажаний свідок і використаний елемент, що зробив потрібну для ворога чорну справу. Хто він був, знав лише КДБ.

Українське націоналістичне підпілля заявило про свою непричетність до вбивства отця Г. Костельника і вказало, що його справжнім виконавцем були радянські органи безпеки. Отець Г. Костельник не був останньою жертвою цієї справи. Вслід за загадкових обставин загинули два інші діячі примусового возз'єднання греко-католицької церкви з православною: єпископи М. Мельник та А. Пельвецький (колишній декан церкви Св. Миколая в м. Копичинцях на Тернопіллі). КДБ умів здійснювати різні провокаційні акції чужими руками, говорячи, що такі вбивства зробили нібито націоналісти, як акт відплати за вчинене зло. Головне в їх діяльності — своєчасно позбутись непотрібних свідків, завербованих зрадників, які для КДБ ніякої цінності не мали. Аналогічно було повторено з Ярославом Галаном. Поки той хвалив «отечество ССРСР» і його вірних слуг, КДБ терпів його, а як лише трубадур засумнівався у правильності політики існуючого тоталітарного режиму, то був зарубаний, і не ким-небудь, а «ворогами українського народу» — «українськими буржуазними націоналістами». Провокація була досить дійовою і ефективною пропагандистською аферою з воістину геббельсівською майстерністю — *«якнайбільше бреши, тоді люди повірять, що ти говориш правду»*.

Щось подібне відбулось із молодим, розумним генералом, командувавцем 1-го Українського фронту Миколою Федоровичем Ватутіним. Так-от: полководець загинув від ран, які одержав внаслідок нападу на колону, в котрій він їхав, бандерівської боївки під командуванням якогось Жмайла. Подія відбулась у квітні місяці 1944 р. в час переходу фронту на Острозчині.

Письменник Степан Бабій, якому вдалось з'ясувати, хто такий був Жмайло і від чийого імені він діяв, у своїй книжці «Луни повстанського краю» в нарисі «Замах на генерала» (стор. 97–100) про цю подію пише: «Жмайло був жорстокий і страшний командир. За будь-що ставив людей під стінку і розстрілював. Напад на колону готував заздалегідь, сам розставляв над улоговиною кулемети. Після вчиненого нападу вийшов із повинною та зі «стрибками» боровся проти бандерівців. В Острозі всі його знали і, як те, що напад на Ватутіна вчинив він. Справжнє його прізвище було Сіногін. Діти його здобули вищу освіту в Ленінграді. Свій шлях Сіногін-Жмайло закінчив у петлі — повісився. Поховали його на цвинтарі в Острозі. На надгробному пам'ятнику написано:

«Заслужений работник КГБ, полковник Сіногін Ніколай Васильєвіч».

«Так от, хто керував знищенням генерала Ватутіна, — пише автор нарису. — Від кого він одержував наказ знищити Ватутіна — здогадатися не важко. Ось хто керував нашими малограмотними сільськими хлопцями, які вірно служили Україні і не здогадувалися, що керували ними нерідко вишколені кадебітські терористи, заслані компрометувати національний рух».

Подія з генералом спричинила великий резонанс серед армійського командування радянської армії, призвела до відплатних акцій з боку радянського репресивного апарату, розгортання широкої пропагандистської кампанії проти українських патріотів. Вона повинна була викликати до них зневагу і ненависть. Влаштовуються масові облави сіл, полювання на їх жителів, чоловіків ловлять і розстрілюють без суду, сім'ї відправляють у Сибір.

Чи не паралель із вбивством Я. Галана? Сталін недолюблював Ватутіна, нібито за його бонапартизм. Тому, як і Галана, полководця знищили, а вслід — розгортання масових репресій, без яких сталінський режим не міг обходитись.

Письменник на місці колись встановленого знаку про цю подію пропонує встановити дошку з написом: «Тут було здійснено підступний задум катів Берії-Сталіна проти генерала Ватутіна і західноукраїнського населення. Вчинила це заслана в ряди повстанців агентура. Виконавець — кагебіт полковник Сіногін (Жмайло)».⁷⁹

Подібних фактів розправи кадебітів із людьми, що повірили в правдивість комуністичної пропаганди, а потім за свою довіру ними були знищені, незчисленно. «В 1944–48 рр. радянський уряд багаторазово звертався до оунівського підпілля скласти зброю і прийти з повинною, гарантуючи зберегти життя бійцям і командирам оунівських формувань, в тому числі і особам, що належали до вищого керівництва ОУН і УПА. Багато здало зброю і вернулось у свої сім'ї. Навіть частину виселених родин повернули до рідних місць. Серед тих, хто прийшов з повинною, було багато осіб вищого оунівського керівного складу. Деякі з них виступали серед населення і закликали оунівців до виходу із підпілля. У певний час ці, колишні керівники, зненацька десь зникли. Ніхто з їх родичів так і не дізнався про їхню дальшу долю. Всіх їх, за вказівкою з Москви, розстріляли».⁸⁰ Так вчинили з польськими офіцера-

⁷⁹ Бабій С. Луни повстанського краю. — С. 97–100.

⁸⁰ Санников Г. Большая охота. — Москва: «Олма-Пресс», 2002. — С. 215.

ми, розстрілявши їх лише за те, що були офіцерами іншої держави і добровільно здались у радянський полон. Подія відома, тільки по сьогоднішній день виконавці не покарані. Ці та інші аналогічні факти підтверджують, що московські вершители людських доль завжди жорстоко розправлялись зі всіма, хто хотів повірити в правдивість їхніх слів та йшов до них по милостиню чи наївно надіявся на порядність душолюбів і на те, що зрадою можна врятувати від смерті себе і полегшити долю своєї родини.

Довірливість і зрада століттями тінню ходили поза наші плечі, чинячи страшне зло: вбивали кращих із кращих представників нації, а разом з ними і віру в те, чи здатні самі вибороти і творити свою власну державу.

За роки існування Української незалежної держави в пресі та працях окремих дослідників появилася ціла низка колись засекречених архівних документів КДБ, що розкривають різні методи боротьби кадебістських спецслужб проти оунівського підпілля, УПА, проти всього вороже налаштованого до московських завойовників. Знаємо, що вже з літа 1944 р. стали діяти спеціально організовані загони з колишніх партизанів, а з 1945 р. — загони МДБ, сформовані з його працівників та вояків-упістів, що потрапили у полон чи прийшли з повинною до органів радянської влади і дали згоду боротись проти своїх колишніх побратимів. У спеціальній постанові ВКП(б), що довгий час зберігалась під сімома замками, «О партизанской дивізії імені дважди Героя Советского Союза С. А. Ковпака» говорилось про розформування і створення на її основі спеціальних провокативно-розвідвальних груп НКВС і НКДБ.

Комуністична партія і радянський уряд поставили перед цими групами завдання явно провокаційного характеру, згідно з яким вони повинні були:

- проводити широку агентурну роботу на виявлення провідників ОУН і їх фізичне знищення.
- організовувати провокації та вбивства мирного населення від імені ОУН-УПА з метою широкої компрометації національно-визвольної боротьби українського народу, протиставлення населення Західної України та Східної України.⁸¹

На основі архівних матеріалів, що їх відшукав колишній депутат Верховної Ради України генерал-майор Іван Білас і опублікував у книзі «Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр.», можемо дізнатися правду про ці та інші загони, які під виглядом УПА чинили грабежі, палили

⁸¹ Білас І. Карально-репресивна система в Україні 1917-1953 рр. — К., 1994. — Кн. 1. — С. 171.

села, катували і вбивали невинних людей, аби таким чином викликати ненависть у місцевих жителів до справжніх загонів УПА, які, фактично, до організованого терору не були причетні.⁸²

20 жовтня 1944 р. в село Ляхове Прилуцького району Волинської області прибула спецгрупа на чолі з уповноваженим РВ НКВС Воротниковим, щоб відшукати дезертира Парфенюка.

*«Не обнаружив Парфенюка, Воротников застрелил его жену, 15-летнего сына, троих дочерей, в том числе трехлетнего ребянка... впоследствии установлено, что гражданин Парфенюк находится в Красной Армии и никогда с ней не дезертировал».*⁸³

У доповідній записці полковника Павлова за № 7580/25 повідомляється, що 13 вересня 1946 року в с. Микитині Косівського району Станіславської області пиячили командир відділення 448 стрілецького полку Скотніков, рядові Бутов, Васильєв, Степанов і згвалтували 14-літню дівчину, побили вікно в будинку гр. Микитка, почергово гвалтували його дочку Антоніну, потім дружину секретаря сільради Корнят Ганну. «Военнослужащие группы Скотникова били без погонів і діяли под відом бандитів ОУН» (З партархіву історії ЦК КПУ).

Про масові «боевіе успіхи» МДБ у боротьбі з беззахисним українським народом доповів секретарю ЦК КП(б)У М. Хрущову у доповідній записці за номером 4/001345 від 13.02.1949 р. прокурор військ МВС полковник юстиції Кошарський.

Записка мала назву: «Про факти грубого порушення соціалістичної законності в діяльності так званих спеціальних груп МДБ».

У ній прокурор не тільки визнав факт створення МДБ спецгруп у західних областях України, що діяли під виглядом «бандитів УПА», але й наголошував, що члени цих груп катували і вбивали невинних людей, топили їх у криницях, грабували населення, чинили інші факти насильства і терору.

Про такі ж злочинні факти доповідає у записці № 582/СН міністрові внутрішніх справ СРСР Круглову міністр внутрішніх справ УРСР Т. Строкач. У ній він, як і прокурор, говорить про популярні вбивства спецгрупами МДБ великих груп мирного населення, утоплення в колодязях та про інші неподобства, які чинились цими спецгрупами, щоб нагнати на людей якнайбільший страх.

«Цілком таємно. У травні спецгрупа, очолювана агентом «Крила-

⁸² Білас І. Карально-репресивна система в Україні 1917–1953 рр. — К., 1994. — Кн. 1. — С. 173.

⁸³ Там само. — С. 571.

тим», двічі відвідала будинок мешканця с. Грицюки Дубровицького району Рівненської області Паламарчука, видаючи себе за бандитів УПА, жорстоко катували Паламарчука та його дочок, звинувачуючи їх у тому, що вони нібито видали органам МДБ українських людей.⁸⁴ У ніч на 23 липня 1948 року спецгрупа із с. Підвисоцького Козинського району Рівненської області, видаючи себе за бандерівців, завела в ліс громадянку Ріпницьку, де, допитуючи її, учасники групи били, підвішували догори ногами, встромляли в статеві органи палицю, а потім почергово звалтували її».⁸⁵

Спецгрупи, виконуючи завдання НКВС і НКДБ, здійснювали різноманітну, потрібну слідчо-оперативному апаратові цих органів, роботу: перевіряли оперативні дані стосовно осіб, причетних до оунівського підпілля, від імені бандерівської Служби безпеки арештовували їх і чинили допит, в кінцевому підсумку добуті таким способом дані передавали своєму вищому керівництву для вжиття остаточних заходів із ліквідації тієї чи іншої групи ОУН або окремої особи, пов'язаної своєю діяльністю з оунівським підпіллям.

Двійняки

Поруч з іншими емдебістами — особливими успіхами відзначались відділи НКВС і НКДБ Тернопільської області, де за розпорядженням начальника обласного управління НКВС спецгрупи були створені в кожному районі. Одну із таких груп очолив, згідно з розпорядженням начальника обласного управління НКВС полковника Сараєва, агент Микола Глинський («Бистрий»), який раніше був комендантом боївки окружного проводу СБ. Спочатку відділ нараховував 70 осіб. Безпосереднім командиром Глинського був майор обласного відділу МДБ Соколов. Основу спецвідділу склали колишні упісти, які потрапили у полон. А щоб не бути судженими, пішли на співпрацю з ворогом, видавши відомі їм таємниці.

У доповідній майора КДБ Соколова генерал-майору Горшкову говориться: «В селі Конюхи я підібрав 5 чоловік, це Лелюк Петро («Гонта») — комендант жандармерії куреня «Романа», Мелиш Йосиф

⁸⁴ Білас І. Карально-репресивна система в Україні 1917–1953 рр. — К., 1994. — Кн. 2. — С. 470–471.

⁸⁵ Там само.

(«Меч») — бойовик боївки СБ, обидва були викурені димом з криївки, Битковський Роман («Вася») — бойовик та лікар куреня «Романа» Юзор Григорій («Кох»). Ці люди стали основою спецгрупи, їх зразу ж звільнили, і вони з військами пішли по своїх зв'язках відкривати відомі їм криївки. Лікар «Кох» показав шпиталь, де він лікував поранених бандерівців. Була взята велика аптека, дві підводи медикаментів, затриманий санітар Андрюсенко, який також був зачислений у спецгрупу. Лелюк Петро спіймав господарчого села Конюхи «Крича», показав ряд криївок, з яких повитягали до 30 бандерівців. Мелиш («Меч») відкрив склад, з якого взяли два станкових кулемети «Максим», два німецьких «МГ», багато ракет, гранат, набоїв. Кожний з них показував те, що знав і що послужило б завдатком, що він пориває свій зв'язок з бандерівцями і переходить до нас. Під час операції в селі Глинне був затриманий бандит «Муха», який, розстрілявши всі набої, хотів підірватись гранатою, але вона не розірвалась, його захопили живим. Я доручив Лелюку завербувати «Муху» в групу, що і було зроблено. Дав йому автомат і взвод солдатів, і він повів їх ловити бандитів. У селі Глинне «Муха» затримав 33 бандити. Із затриманих і почалась організація спецгрупи. «Муха» рекомендував мені брати у групу мельниківців, які ніколи не змовляться з бандерівцями і все, що будуть робити, стане відоме від мельниківців і навпаки.

Використовуючи цю пораду, я взяв у групу двох мельниківців: Марка («Око») — колишній повітовий пропагандист і Радя Семена («Степовий») — бойовик мельниківської боївки. Вони обидва зіграли велику роль, щоб втримати групу від розпаду, агітували чесно служити радянській владі, мені повідомляли все, що говорять між собою колишні бандити. Із затриманих у процесі операції була сформована група з 19 чоловік на чолі з командиром Глинським, якому дано чин сотника, а групу поділено на три рої. Кожному члену групи було запропоновано написати листи до своїх знайомих. У результаті з'явилося з повинною 74 чоловіки, серед них станичний села Конюхи Городецький Петро («Дуб»), який показав 9 криївок з хібом, боєзапасами, зброєю. З них ми взяли два кулемети, 17 комплектів німецького обмундирування, він також показав криївку, де знаходилась боївка СБ «Арапа», яку ми оточили і знищили.

Коли по всьому Козівському району розлетілась чутка, що колишні бандерівці б'ють своїх товаришів, СБ стало переслідувати сім'ї бійців спецгрупи. Тоді нас перекинули у Підгаєцький район, де у селі Сялко

вночі під виглядом бандерівців зайшли до голови сільської ради і запитали про обстановку. Він пояснив, що у селі є надрайонний провідник «Руслан» з своєю охороною, а також група коменданта повітового проводу СБ «Звіра» і що один з його групи проводить бесіду з десятиками села. Зайшовши у сільську раду, Городецький і Микитюк відрекондувалися, що вони з польової жандармерії куреня «Різуна» і арештовують пропагандиста, ніби для в'яснення особи, на що той почав кричати і повів їх до «Звіра», який вийшов з криївки з «Русланом». Я наказав їх зв'язати, тоді вони кинулись утікати. При втечі ми їх ментально вбили, охорону «Звіра» передушили димом. Від затриманих одержали цінні дані.

На фотографії емдебітська спецгрупа, перевдягнута у форму вояків УПА. Посеред цих перелицьованих песиголовців сидить (в центрі) у військовій формі колишній начальник Коломийського районного МДБ підполковник Захаров. Справа — співробітник МДБ С. Клименко («Вовк»). Тепер мешкає у Києві

У селі Комарівка Коропецького району під виглядом бандерівців арештували голову сільської ради. СБ звинуватила його в тому, що він видав весь контингент радянській владі. Арештований став нас пе-

реконувати, що ненавидить радянську владу і помагає бандитам, назвав псевдо тих, з ким підтримує зв'язок. Зробили вигляд, що хочемо його повісити, але помилували. Дали йому 30 палиць і пішли. Вранці були вже у другому селі, де голова сільської ради дав дані про місце, в якому ховається банда «Тригуба». В результаті операції боївка була ліквідована.

У Мельнице-Подільському районі ми поміняли тактику. Тепер стали забирати людей, що стояли на обліку в районних відділах НКВС, як таких, що мали зв'язок з бандитами. Допитували під виглядом СБ, звинувачуючи їх у сексотстві. Доказуючи протилежне, затримані намагались реабілітувати себе, виказуючи правду про свою участь в націоналістичному русі, чим користались працівники НКВС і НКДБ. Далі ми виїхали в Бережани, шукаючи керівні центри ОУН. У результаті проведених операцій був убитий командир південної групи УПА «Гордієнко» і командуючий Північною групою УПА «Довбня», затриманий старший з їх охорони «Чабан» — колишній комендант жан-дармерії куреня «Бистрого». Він був залишений у спецгрупі, дав цінні дані, за якими цілий місяць проводили операції військами НКВС і спецгрупою.

Щодо забезпечення продуктами, як людей так і коней, то було так: у кожному селі, що розташовано далеко від шосейної дороги, бандити залишають так звані організаційні тварини — свині, корови, взяті при погромах родин «сексотів». Про існування в селах таких тварин знає кожний голова сільської ради. Ми з'являємось до нього, запитуємо, чи є організаційні тварини. Він нам, як бандитам, дає, скільки треба свиней, телят, за що йому лишаємо розписку від імені якої-небудь банди, що діє на цій території. Так само і з хлібом, який відпускає нам у селі мельник.

Спецгрупа, яка діяла в районах Тернопільської області як контролюючий відділ СБ, у своїх діях була невловима для справжніх бандерівців. Бойовики групи, одягнуті в червоноармійську форму, зупиняються в селах недалеко від райцентру, готують криївки, де можна допитувати затриманих, і ночами, передягнувшись у змішану форму, виїжджають на операції для захоплення раніше намічених об'єктів. Від агентури, яка думає, що працює на справжню СБ, дізнаємось, які відділи проходили, де зупинялись, де квартирують. Для військових операцій група малочисельна, в її складі 27 чоловік при озброєнні 5-ма ручними кулеметами, 22-ма автоматами, пістолетами, достатньою

кількістю гранат. Для пересування вона має 5 парних возів і двоє верхових коней. 3.01.1945 р., м. Чортків, майор Соколов».⁸⁶

За таким же ж, виробленим обласними відділами МДБ, сценарієм діяли спецгрупи, організовані при всіх районних відділах МДБ Західної України. В одному із секретних донесень Чортківського районного відділу МДБ Тернопільської області говориться про те, що: *агент обласного управління МДБ, під псевдонімом «Зірка», повідомила про те, що у с. Бариш під іменем Марія проживає жінка, яка підтримує зв'язок з керівником пропаганди надрайонного проводу під псевдонімом «Данко». На Марію вийшли через громадянку Поприцьку, яку піддали допиту під виглядом оунівської СБ. На допиті Поприцька, не підозрюючи, що з нею розмовляють працівники МДБ, у своє виправдання, що вона не є зрадницею, назвала членів сільської станиці ОУН, серед яких згадала і потрібну їм Марію. Спецгрупа здійснила подібне і з Марією, яка також повірила, що допит її проводить справжня оунівська СБ. Марія назвала своє псевдо — «Берізка» і те, що є зв'язковою провідника пропаганди Бучацького надрайонного проводу «Данка». Назвала й інших підпільників: «Ігоря», «Голубка», «Сена», які можуть підтвердити те, що вона не є зрадницею, а багато робить корисного для підтримки підпілля ОУН. Сказане нею було запротокольоване з підписом.*

Коли все це було зроблено, то за домовленим сигналом чекістсько-винищувальна група інсценувала «напад» на лжеесбістів, з яких один нібито був убитий, а «Берізка» з документами, в яких вона призналась у своєму зв'язку з підпільниками, захоплена живою і доставлена в райвідділ МДБ, де під тортурами підтвердила написане раніше в протоколі. У документі сказано також, що «Берізку» вдалося завербувати і використати з метою розгрому оунівського підпілля.

Подібна провокація була вчинена і до жительки с. Кобиловолоки (нині Тербовлянського р-ну) Шкварок, відносно якої у МДБ були дані про те, що вона підтримує зв'язок із заступником провідника рефертури Крайового проводу ОУН «Поділля» «Євгеном». На допиті, який організувала спецгрупа під виглядом зв'язкових ОУН, Шкварок заявила, що вона не може їм організувати зустріч з «Євгеном», бо довгий час зв'язку з ним не має, але знає, що в селі під чужим прізвищем проживає колишній керівник пропаганди Чортківського окружного

⁸⁶ Білас І. Карально-репресивна система в Україні 1917-1953 рр. — К., 1994. — Кн. 2. — С. 447.

проводу ОУН під псевдонімом «Гнат», який за завданням підпілля легалізувався і підтримує зв'язок з «Євгеном».

Було встановлено, що «Гнат» — це Галат — бухгалтер спиртозаводу. Галат був арештований і на допиті розказав, що він, Петришин, до березня 1944 р. очолював Борщівський повітовий провід ОУН, потім керував референтурою пропаганди Чортківського окружного проводу ОУН. Після поранення легалізувався і продовжував підтримувати зв'язок з керівниками Тернопільського окружного проводу «Енеєм» і «Богданом», а також керівником пропаганди Крайового проводу «Уласом». Відносно «Гната» повідомляється, що він був завербований, як агент УМДБ Тернопільської обл. і ефективно використаний.

В іншому повідомленні говориться про те, що для ліквідації Чортківського районного проводу ОУН був використаний завербований МДБ, колись активний підпільник під псевдонімом «Гай», якому райМДБдалозавданняліквідувати керівника районного проводу ОУН «Бурого». Зустрівшись з «Бурим» і ще з одним підпільником «Польовим», по дорозі до с. Капустинці Чортківського р-ну чергою із автомата «Гай» вбив обох. Щоб його зашифрувати, після убивства ним «Бурого» і «Польового» група УМДБ негайно прибула до місця, де було чути постріли. Побачивши трупи вбитих, інсценувала перестрілку нібито бандерівцями з використанням ракет. Після цього забрала трупи, що нібито вона постріляла їх. Через кілька днів «Гай» був викликаний до слідчого СБ Чортківського надрайонного проводу «Рота» для в'яснення обставин загибелі «Бурого» і «Польового». Заперечуючи загибель «Бурого», «Гай» сказав «Роту», що «Бурий» знаходиться в даний час у своїй криївці, у чому він («Рот») може пересвідчитись. «Рот» погодився піти разом з «Гаєм» у криївку «Бурого». По дорозі до «Бурого» «Гай» вибрав слушний момент і вбив «Рота». Завдання зрадник виконав, про що доповів своїм зверхникам із райМДБ. Ціною вбивства своїх друзів по боротьбі він не тільки заслужив милість від ворогів, а й грошову винагороду, паспорт і дозвіл на виїзд у східні області України.⁸⁷

Досить ганебною у цьому плані є діяльність демидівського спецзагону РВ НКВС Рівненської області. От що описує, розглядаючи давню фотографію, колишній його учасник Федір Бурець:

«Так, це Чернов! Це він, московський окупант із тризубом на шапці, до-

⁸⁷ // За вільну Україну. — 2001. — 23 черв.

питував мене в бункері та приймав у цей «спецотряд». Цілу зиму мене тримали в ньому і до дрібниць випитували про моє минуле. Нарешті вирішили, мабуть, що я «дозрів» для каїнової роботи. Мені дали псевдо «Шиска», взяли розписку про нерозголошення таємниці, що я є бойовиком «спецотряда НКВД»...Щоранку ми, як звичайно, молилися, віталися вигуком «Слава Україні!», а відповідали: «Героям слава!», співали «Боже великий, єдиний, нам Україну храни», розмовляли по-українськи. Ніхто не міг і запідозрити, що ми не бандерівці.

На цьому знімку згори праворуч (6) стоїть Юстин Бурець, нині живий мешканець с. Ільпибоків, поруч з ним Коханюк із с. Малєвого, патологічний убивця і грабіжник, уже помер. Далі — Пачковський (8) із хутора Бірки. Посередині — Юстин Кроземаль («Женьо вірний»), який нині мирно живе собі в с. Ільпибоках. Це на його очах і, напевно, з його участю бойовики «спецотряда» гвалтували дівчат-учительок із Східної України, а потім, натішившись, прив'язували їх за ноги до двох нахилених гнучких дерев і розривали нещасних на дві половини... Сьогодні він переважно мовчить, хіба інколи, затуманений горілкою, може дещо сказати. За «заслуги перед Родіною», його після приходу з лісу призначили було завідувачем ферми місцевого колгоспу. Поруч з ним, — продовжує Федір Бурець, — стоїть бойовик із с. Свищівка, а перед ним Андрій Круць, якого воїни УПА розстріляли за грабунки та вбивства мирного населення. У задньому ряду (1), немов ховаючись за спину, стоїть жорстокий садист і вбивця українських людей Сафат Панасюк. Донині його ім'я викликає жах у жителів Млинівка та ближніх сіл: Калинівки, Миколаївки, Пашихи, інших».

«На моїх очах, — згадує житель с. Демидівки Петро Пекарський, — убивця жорстоко замордував у с. Рудках Андрія Кравчука та його рідного брата. У с. Лішня замучив сина Уліяна Яковчука, а на хуторі Дублянсько-му замордував політичного референта УПА «Байду».

«500 людей своїми руками вбив цей кривавий нелюд, — каже зі сльозами на очах Софія Солошкова. — Замучив він і мого рідного брата Антона Чудзюка, воїна УПА з перших днів фашистської окупації України. Разом з ним закатавав ще Артема Сидорука, Панаса Пашука, Віру Пашук та Івана Гутюка. Всі вони були воїнами УПА, скерованими у цю боївку, щоб з'ясувати причини масових убивств мирного населення, але ніхто з них не повернувся живий. Їм повиколювали очі, повирізали язика, вуха та носи, поламали руки і ноги, і напівживих повкидали у криницю у «Долині смерті»⁸⁸. (Криниці в «Долині смерті» — глибокі джерельні криниці, що за-

⁸⁸ Борець Ю. Шляхами лицарів ідеї і чину. — Київ, 2008. — С.110–112.

лишилися на місці знищеного хутора. Вони і стали братськими могилами, у яких енкаведистські недолюдки ховали сліди своїх страшних злочинів). Тільки в одному селі Пащисі «спецотряд» НКВС, очолений Сафатом Панасюком, упродовж 1944–1946 рр. умертвив 34 особи».

«У «спецотряді» налічувалось 50 бойовиків, добре озброєних, одягнутих в обмундирування УПА і з тризубом на шапках. Із них нині живі: Петро Коханюк (с. Пащина), Женя Поліщук (с. Ільпибоки), Стах Копанько (с. Вовковиї), Петро Пасека (с. Рогізне), Федір Чус (с. Квасилів), Василь Якимовський (с. Рогізне)».⁸⁹

«У спецбоївку я попав, не підозріваючи, що це енкаведистський загін, — розповідає Семен Чіснюк з с. Млинів Рівненської області. Коли ж зрозумів усе, то назад вороття вже не було. На моїх очах убивали невинних

Спецзагін НКВС з керівниками Демидівського райвідділу НКВС. 20 листопада 1945 р. 1) Сафат Панасюк; 2) Капітан НКВС, керівник групи Олексій Чернов; 3) Нач. Демидівського райвідділу НКВС майор Трофимов; 4) Офіцер обласного управління НКВС; 5) Офіцер обласного управління НКВС; 6) Юстин Бурець із с. Ільпибоків; 7) Бойовик Коханюк із с. Малєвого; 8) Бойовик Микола Пачковський із хутора Бірок; 9) Юстин Кроземаль із с. Свищева; 10) Бойовик із с. Свищева; 11) Андрій Круць; 12) Петро Коханюк із с. Ільпибоків; 13) Бойовик із с. Рудки; 14) Офіцер НКВС, який брав розписку від Федора Буця про нерозголошення таємниці

людей, щоб опалюжити воїнів УПА, кинути тінь на всю національно-визвольну боротьбу. І це нашим ворогам певною мірою удалося, бо й нині деякі несвідомі люди відгукуються про бандерівців, як про бандитів. Аби не

⁸⁹ Бурець Ю. Шляхами лицарів ідеї і чину. — Київ, 2008. — С.110–112.

викликати підозри, що вони не бандерівці, убивали советських активістів і місцевих дядьків — голів сільських рад, дівчат-учительок та медсестер із Східної України, а потім уже воїнів УПА і їх родини».⁹⁰

Свідком тих страшних подій був фотограф Павло Пекарський, інвалід Великої Вітчизняної війни, фотограф полковника радянської армії Джугашвілі. Його, як довірену особу, використовували емдебісти для фотографування засекречених осіб і подій. Йому і належить фотографія з учасниками демидівського «спецзагону» енкаведиста Чернова, яку він зробив 20 листопада 1945 р. за розпорядженням начальника Демидівського РВ НКВС Трофимова. Всіх учасників «спецзагону» було 38 чоловік, перед об'єктив стало 23. Після фотографування П. Пекарський один негатив здав начальнику РВ НКВС і написав розписку про нерозголошення таємниці. Ще один негатив зберіг і не здав, завдяки чому ми маємо сьогодні документальний матеріал про «спецзагін».

Є й інша фотографія, на якій «спецзагін», нібито на честь виходу з повинної, в повному озброєнні з червоною шматою попереду і з портретами Леніна і Сталіна виходить з лісу. Найбільш жорстокого ката Сафата Панасюка «за заслуги перед Родіною» призначили в с. Ільпибоки головою сільської ради, де він продовжував знущатись над односельчанами, здираючи непосильні контингенти та творячи інші неподобства. Через кілька років він кудись зник: чи то дістала його рука народних месників, чи знищили самі енкаведисти, як непотрібного свідка.⁹¹

Ворог діяв підступно, хитро, підло, задалегідь продумано, кваліфіковано, не цураючись найбільш огидних способів. Як доказ цього — провокаційна комбінація спецгрупи, що була здійснена стосовно майстра Перегінського лісгоспу Володимира Федори, який за зв'язки з оунівським підпіллям був арештований, однак у час слідства до нічого не признався і був звільнений. Щоб перевірити агентурні дані на Федору, в час повернення з роботи на квартиру його затримав оперативний працівник районного відділу МДБ. Під час супроводу Федори в районний відділ МДБ на окраїні Перегінська, як раніше було обумовлено, з лісового масиву спецгрупа здійснила напад на Федору і супроводжуваних його працівників РВ МДБ, в результаті чого Федора був захоплений, один співробітник РВ МДБ ніби убитий, другому вдалось втекти. Припровадивши Федору в підготовлену криївку, спецгрупа від імені бандерівського СБ звинуватила його в тому, що він, як агент, видав органам МДБ групу підпільників. Щоб оправдатись,

⁹⁰ Борець Ю. ОУН-УПА: шляхами лицарів ідеї і чину. — Київ, 2008. — С.112–113.

⁹¹ Там само.

Федора розповів, що він з 1944 р. є членом ОУН під псевдонімом «Майстер». До затримання виконував обов'язки господарчого м. Перегінськ, назвав 12 активних оунівців, що легально проживали в райцентрі. З метою реабілітації повідомив також про свій зв'язок з керівником пропаганди Крайового проводу ОУН «Климом», а ще про інші аспекти своєї діяльності.

Закінчивши допит, спецгрупа разом з Федорою пішла в глибину лісу, щоб там зустрітись з керівником СБ окружного проводу ОУН, який нібито повинен вирішити подальшу долю Федори. Пройшовши невелику віддаль, спецгрупа «зіткнулася» з оперативною групою УМДБ, яка інсценувала бій, нібито «ліквідувала» частину бойовиків, а Федору і двох агентів з протоколом допиту захопила. Зважаючи на ці матеріали (протоколи), Федора на наступних допитах підтвердив свої зізнання, які він зробив провокаційній спецгрупі МДБ. На основі цих підтверджень ще додатково заарештували 12 членів ОУН.⁹²

Потрапивши у складні ситуації, в яких важко було зорієнтуватись, куди, до кого вони попали, жертви емдебістів вели себе по-різному. Не всякий умів розгадати ворожу диявольську підступність, огидну хитрість, майстерно скомбіновані провокації. І все ж, незважаючи на страшні катування, такі терплячі і стійкі патріоти були. Про це нижче.

5 січня 1946 р. в с. Буряківка, що на Заліщищині, тодішнього Товстенського району, озброєна група енкаведистів під керівництвом представника райкому КП(б)У проводила збори селян на предмет вступу в колгосп. Добре попоївши після зборів, повертаючись додому, партгрупа потрапила в засаду, яку організувала місцева бандерівська боївка. В результаті бою всю групу, крім їздового, що заховався під побитими кіньми, знищили. У тому, що сталося, райком КП(б)У звинуватив жителів села, розправа над якими почалась на Різдво вранці 7 січня 1946 р. Село оточили війська НКВС, окрема група блокувала церкву. Коли люди після закінчення богослужіння почали виходити з храму, емдебісти і енкаведисти стали їх вибірково арештовувати, садовити на вантажівку і відвозити до Товстого в райвідділ НКВС на слідство.

В число арештованих потрапив 20-річний житель села Михайло Блащук, якого допитували в Товстенському районному відділі НКВС. Про свої пережиття під час проведення слідства Михайло Блащук розповідає:

«Помістили нас в одній камері, чоловіків і жінок, разом. На допити визивали тільки вночі, починаючи з 2-ї години, чоловіки повинні

⁹² // За вільну Україну. — 2001. — 23 черв.

були роздягнутись догола, жінок вели в сорочках. Мене допитував слідчий райвідділу НКДБ Нечаєв з двома посіпаками-зрадниками, що перейшли на службу до НКДБ — Слободяном Павлом з Рожанівки, Мельничином з Кошиловець, деколи їм допомагав Маціборко з Летичева.

Слідчий сидить за столом, навпроти на табуретку, прибиту до підлоги, посадили мене. Прихвосні біля мене по боках.

Слідчий:

– Блащук Михайло, хто стріляв?

Відповідаю:

– Не знаю.

Слідчий:

– Пригадайте йому, хто стріляв.

І в хід пішли нагайки. Били до тих пір, поки не втратив свідомості і не впав з табуретки. Облили водою, привели до тями, посадили знову на табуретку. Знов повторилось те саме, слідчий запитує, я відповідаю: «Не знаю».

Прислужники здійснюють наді мною ту саму екзекуцію. Відливши мене водою, відводять у камеру. Лець відкривши двері, з розмаху кидають мене в камеру, в якій, щоб я, падаючи, не поламав руки, підхоплюють мене мої співкамерники.

На наступний допит прислужники слідчого на лопаті принесли розжарені вуглики і посадили мене на них голим задом. Від нестерпного болю я втратив свідомість. Далі я взагалі не міг ні стояти нормально, ні сидіти. На одному з допитів слідчий наказав через те, що я не можу сидіти, клякнути на табуретку. Після цього, як я клякнув, спитав:

– Кінець кінцем, Блащук, ти скажеш, хто стріляв?

Відповів, що сказав би, якби знав.

Відповідь не задовольняла слідчого Нечаєва. Розізлився, що нічого не може від мене добитись, наказав відрубати мені обидві п'яти на ногах. Один з прислужників чимось вдарив мене сильно по ногах. Біль був настільки страшний, що я вмить втратив свідомість. Коли очуняв, глянув на підлогу, чи немає крові. Тоді рукою потягнувся до ніг — зрадив, що цілі. На одному із допитів прислужники тиснули мені дверима пальці, та так, що аж пучки потріскали. Іншим разом запи-

Михайло Блащук

хали під нігті розпечені голки. Витримав все. Через три тижні мене відправили в Чортківську тюрму, де також били, але таких жорстоких тортур, як у Товстому, не робили. Скільки мене слідчі не запитували, я відповідав те саме: «Не знаю!»

Два тижні пробув я в Чортківській тюрмі. Не добившись від мене іншої відповіді, крім «Не знаю», — відпустили додому. Коли я повертався, мене ніхто не бачив, однак на наступний вечір у хату зайшли три бандерівці, так вони себе називали. Наказали збиратись і йти з ними. Доходячи до села Слобідки, один із супроводжуючих зав'язав мені чорною пов'язкою очі. Через деякий час я опинився в якомусь льосі, де мені розв'язали очі. Опинився начебто серед своїх, які спочатку мене жаліли, коли я розповідав, як мене допитували у Товстому, далі стали звинувачувати в тому, що мене відпустили додому, тому що я дав згоду працювати на НКВД. Я заперечував, бо й справді не знав, хто стріляв. Новим слідчим, нібито своїм, відповідав так само, що «Не знаю!» Тоді почали мене бити такою ж нагайкою, як і в Товстому. Я догадувався, куди попав, тому більше нічого не говорив. Через день мене привели додому, а ще через 2 дні знову прийшли за мною. Попрощався я з мамою, бо не знав, що тепер зі мною вчинять. Завели аж до с. Попівець. Зав'язали очі, вели на цвинтар, бо відчув, що йшли серед могил. У криївці (чи в гробівці) сиділи якісь вищі чини, один із них був років під 45. Розмовляв з акцентом людей із східної України. Старший серед них запитав мене:

— Ну, то що, пан Блащук, розкажи, як дав ти згоду працювати на НКВС?

По мові я зрозумів, що мене допитують ті самі емдебісти.

— Ніякої згоди я нікому не давав, — відповідав я. Весь час говорив те саме, що в Товстому і в Чортківській тюрмі: «Хто стріляв, не знаю». Тоді старший запитав, чи наші хлопці били мене. Я нічого не відповів, відповіли за мене ті, що стояли збоку, сказали, що били. На всі інші питання відповідав: не був, не бачив, не чув, як і на те, що ніякої підписки нікому не давав. Бог допоміг витерпіти все і вистояти. Не добившись від мене нічого, знову зав'язали очі і повели, думав, на розстріл, але за селом розв'язали очі і пустили додому.

І так я врятувався від подальших викликів, катувань і поневірянь. Побитий, знівечений, але сильний духом, я живий повернувся додому. Дожив до Української Незалежності, і якось довелось мені зустрітись із одним, хто зрадив і катував мене — Слободяном. Тепер він вже не

герой. Принишк, зіщулювся, ледь в ноги не падав, просив, щоб я про-
стив йому за все зло, що причинив він мені під час слідства. Казав, що
Бог забрав тоді йому розум, і він пішов на службу до енкаведистів,
говорив, що соромно тепер ходити між людьми. Зі мною розмовляв
злякано, думав, що буду йому мстити. Не мщу, хоч і прощати — не
прощаю, бо хіба можна забути ті страшні тортури, що прийшлося
мені тоді пережити.

Витримав, нікого не зрадив, нікого не продав, радію сьогодні
вільною Україною, славлю всіх, що подібно до мене зазнали від ворогів
тортур, славлю всіх, що впали в нерівній боротьбі з ворогом.

*І тих, що у глухій тайзі
За неї мучились, страждали,
І там безслідно десь пропали,
І тих, що в муках не скорились,
Що Україні присвятили — усе,
Що лиш могли самі
Їй віддати в боротьбі!*

*Кажу: ганьба зрадникам і всім негідникам, що за юдин гріш при-
слюговували ворогам. Слава Героям! Слава Україні».*

Щось подібне відбулось із Романом Ничкою з м. Копичинці. Тортури
під час довгого слідства він витримав з честю. Не добившись від нього
потрібних зізнань, його відпустили під розписку додому. Далі все відбулося,
як з попередніми Федорою і Блащуком. Через кілька днів до нього прийш-
ли «свої» (із спецвідділу МДБ), назвавшись, що вони із окружної служби
безпеки ОУН. Забрали з дому і повели на цвинтар, де хотіли розстріля-
ти, потім роздумали, завели в ліс, де вчинили допит, звинувачуючи його у
співпраці з енкаведистами. За зраду вирішили його повісити. Перекинули
на гілляку шнурок з петлею, одягнули петлю йому на шию і стали тягнути
вверх. Бачачи, що жертва задихається, опустили. Відійшовши від одержа-
ного шоку, рятуючи себе, Роман признався у своїх стосунках з підпіллям
ОУН. Додому повернувся після восьми років ув'язнення.

У грудні 1945 р. спецгрупою НКВС Тернопільської області, яка скла-
далася з колишніх бандерівців, що діяли під керівництвом оперативного
працівника НКДБ під виглядом боївки СБ, за агентурними даними був за-
триманий розвідник ОУН Лупиніс і допитаний у лісі як «зрадник» і «агент
НКДБ». На доказ відданості ОУН Лупиніс розповів слідчому «СБ» про
свою антирадянську діяльність, існування в м. Бережанах молодіжної ор-

ганізації, її керівника і склад, а також про оунівську організацію в Коропецькому районі. На підставі цих даних була проведена операція, в результаті якої 15 оунівців арештовано і 5 вбито при вчиненні спротиву. Серед вбитих — кушовий комендант «Тур».⁹³ В донесенні працівники МДБ не описують тих чорних справ, які творили спецгрупи, тих способів, якими вибивались потрібні для МДБ дані. Зовні виглядало все це навіть романтично, як у казці: «арештували, допитали, добровільно зізнався, обманули, далі судили і справі кінець». Насправді не все так було гладко і гарно, бо свідчення вибивались під страшними тортурами, по-садистськи, за всяку ціну, будь-як. Катів не турбувало, чи жертва з їх рук буде до кінця життя калікою, чи залишиться лежати мертвою, не піддавшись на провокацію. Справу робили так чисто, що важко було повірити, що потрапив не до своїх. Довірливість закінчувалась багатьма роками ув'язнення. Вірили. А чому б ні? Розпізнати в тих умовах, хто є хто, було майже неможливо. Щоб цього уникнути, потрібно було заплатити муками, кров'ю, навіть зневірою у боротьбу за святую ідею.

Досвід тернопільських емдебістів із проведення оперативно-агентурних операцій, як вони їх називали, був схвально оцінений начальством НКВС і НКДБ СРСР, рекомендувався навіть для застосування в тодішніх прибалтійських республіках. Спецгрупи діяли, як бойові одиниці, в потрібний момент вони могли вчинити опір бойовикам оунівського підпілля. За даними архівів, їх до кінця 1945 р. нараховувалось понад 150, загальною чисельністю близько 1800 учасників. Проіснували псевдобоївки майже до середини 1950 р.⁹⁴

В архівах збереглися дані і щодо результатів діяльності цих первертнів. Зокрема, за станом на 1 липня 1945 р., вони ліквідували 1980 учасників оунівського підпілля, захопили живими 1142, вилучили більше 1000 одиниць зброї.⁹⁵

Якщо говорити про шкоду, яку псевдобоївкарі заподіяли національно-визвольному рухові, то вона надзвичайно велика як у фізичному, так і в моральному плані. Їх діяльність спричинилась до численних жертв серед українського люду, в багатьох випадках страждали і такі, які ніяких стосунків з націоналістичним підпіллям не мали.

Так спецгрупа НКВС у с. Верхній Лукавець Вижницького району на Буковині 22 грудня 1944 р. напала вночі під виглядом бандерівців на обійстя

⁹³// Час. — 1996. — 22 січ. — С. 4.

⁹⁴ Сергійчук В. Тавруючи визвольний прапор. — Київ, 2006. — С. 11.

⁹⁵ Там само. — С. 11-12.

Василя Чорнея. Спочатку запалили стайню, в якій згоріло 14 голів худоби, потім стали палити хату. Коли дочка Чорнея кинулася боронити хату від вогню, старший групи Домнічев випустив у її груди цілий диск автоматних куль.⁹⁶ Подібних прикладів не злічити.

Ще одним доречним підтвердженням ганебної, страшної діяльності таких перевертнів є сьогочасне передсмертне покаяння одного із учасників спецгрупи, що діяла на Тернопілля, опубліковане в газеті «Час» за 3 березня 2006 р. під рубрикою «Сповідь».

«Я — колишній солдат спецгрупи НКВД, яка під маркою бандерівців у 1944–1945 рр. організовувала масові вбивства невинних людей на Тернопільщині. Наша група позбавила життя не один десяток людей, нібито за симпатії до советської влади. І нині, на схилі літ, стоячи над могилою, хочу висповідатись, розповісти, хто ж насправді організовував ці криваві акції. Мені і досі привиджуються нещасні люди, що просили у нас пощади, та пощади їм не було...

Часто чую в снах крик 4-річного хлопчика: «Не бий мого татка!» Він вирвався з рук нашого старшини, при тім укусив його за палець. Старшина вхопив хлопчика за ніжки і з усього маху вдарив об стінку головою... Я за той час розстріляв двох сестричок 10-12 років. Вони заціпеніли з жаху і навіть не розуміли, що відбувається. Батько й мати на

колінах благали нас пощадити хоча б дітей і теж не розуміли, за що їм така кара. Просили: «Хлопці, схаменіться, ми ж ні в чому не винні» (вони думали, що ми бандерівці). А ми звинувачували їх у тому, що два їхні старші сини пішли на фронт, хоча добре знали, що людей призовного віку забирали силоміць.

Таких випадків було багато, але мені особливо запам'ятався голос того хлопчика: «Не бий мого татка!». Зойки нещасних сестричок і їхніх батьків переслідують мене останнім часом вдень і вночі. Пішов я до церкви й висповідався. Старенький священник прошепотів: «Сину, великі твої гріхи, та оскільки ти каєшся, можу дати тобі розрешення і дам лише тоді, коли ти напишеш у ті села, в яких ви проливали невинну кров».

Я знаю, люди не простять мені, надія лише на Бога. Адже

⁹⁶ Сергійчук В. Тавруючи визвольний прапор. — Київ, 2006. — С. 11–12.

йшов я вбивати не сам від себе, командири-чекісти змушували. Коли ми, солдати, відмовлялися когось убивати, вони погрожува-ли: «Хатіте бить чістенькімі? Саміх расстреляєм, как собак!»

Ми боялися один одного і ніколи не обговорювали поміж собою свої вчинки, навіть за чаркою. Та коли якимось наш старшина з необережності вистрілив у себе із автомата й помер у муках, ми лише переглянулись».

Ця сповідь за підписом Дмитра Карп'яка у вигляді листа надійшла із Східної України на ім'я одного із сільських голів Заліщицького р-ну на Тернопілля з проською розказати всім людям про його каяття, нехай знають, хто нищив їхніх сусідів. У газеті під рубрикою P.S. було написано, що, за дивним збігом обставин, головою сільської ради виявився якраз син одного з братів, які пішли на фронт у 1944 р. Кажуть, що він теж пішов до церкви й покався за свій гріх, конкретно за те, що багато років він і його родина проклинали невинних повстанців, які полягли за волю України.

Подібна сповідь була надрукована в газеті «Свобода», органі Тернопільської обласної ради, за № 76 (2078) за 2006 р. Статтю надрукували під заголовком «У лікарні сповідався колишній офіцер КДБ».

Він умирав довго і важко. Спочатку стогнав, а згодом почав кричати, та так, що було чути по всій лікарні. Як колишній офіцер КДБ, він лежав в окремії палаті, мав привілеї. Але життя його покидало. Наркотики вже не діяли. Виснажене тіло благало смерті. Тоді він попросив священика, але того довго не було, і хтось йому порадив висповідатись перед людьми. Прийшли всі хворі, які могли ходити. Він ледь чутно оповідав:

«Я закінчив Ленінградське спеціальне училище військ МВС для боротьби з бандитизмом і був направлений у Тернопільську обл. Брав участь у кількох боях з бандерівцями. Ми виселяли сім'ї бандерівців і «бандпособників» до Сибіру. Усе, що можна було пограбувати, ми забирали, а людей відправляли на залізничні станції голих і босих, без шматка хліба.

Сталін віддав частину Західної України полякам, але місцеві поляки не хотіли виїжджати до Польщі. Тому ми отримали наказ організувати спеціальні «бандерівські боївки». Завдання було таке: нападати на польські села і під виглядом бандерівців виганяти поляків до Польщі. Це, здається, було у с. Ігровиці Великоглибочецького району (тепер Тернопільсько-

го). Святкували тоді польський Святий Вечір. В хатах світились каганці, люди їли кутю, колядували. Ми ж у формі бандерівців обступили село, зчинили стрілянину. Загавкали собаки, люди вибігали з хат, а ми тим часом забирали все, що під руки попало, а хати підпалювали. До однієї з хат нас ускочило четверо. Перед образами стояли на колінах мати і дочка. Вони молилися. До чого ж красива була молоденька полька. Я, не вагаючись, потягнув її у ліжку, потім передав своїм «ребятам». Стара мовчала і ще голосніше молилась. Коли всі досхоchu побавилися, я схопив молоду польку за коси... і вдарив ножем у саме серце.

— Бандери! Бандити, — закричала стара.

Ми виволокли стару на двір, а хату підпалили. Вона ще довго проклинала бандерівців. Акція тривала майже до півночі. Вранці наш гарнізон прийшов у село вже у формі воїнів радянської армії. Усі поляки вітали нас і розповідали про страшні злочини, що над ними вчинили бандерівці. Після цих «подвигів» наш гарнізон перекинули у Станіславівську (нині Івано-Франківську) область. Ось що було біля Калуша: сексот доніс, що в одному селі секретар ком-

сомольської організації має зв'язки з бандерівцями. Ми під виглядом бандерівців прибули в село, знайшли потрібну хату, забрали коня і дівчину, повели край села до порожньої стодоли і почали допитувати:

— Ти чого, сучко, продалася більшовикам?

Вона зізналась, що діє за завданням якогось «В'юна», і після цього її доля була вирішена. Спочатку ми всі по-черзі її згвалтували, а потім зачепили шнурком за шию, прив'язали до коня і погнали його в село. Через кілька днів я зайшов у місті в їдальню і почув:

— Тримайте його, люди, він вбив мою доньку.

Кілька чоловік накинулись на мене з кулаками. Я ледве втік.

— Ви завжди вбивали інших? А чи не думали, що доведеться вмерти самому? — запитав один хворий.

— Одного разу мене ледве не вбили. Допоміг випадок. Нас кинули на допомогу чекістам у Шумський район (Тернопільська область). Кілька днів ми вешталися лісами, і я захворів. Гарнізон очолив мій заступник. Вони дійшли до якогось хутора і побачили, що навпроти йде інший гарнізон. Привіталися:

— Куда, ребята? — звернувся майор до наших.

— Йдемо прочісувати ліс.
— Ми також, — сказав майор. — Може, підемо разом?

І пішли.

Усі сіли відпочивати, але сталося так, що навпроти кожного з наших сіли їхні, і, коли наші почали крутити цигарки з махорки, майор дав знак рукою, і... перебили весь гарнізон. Врятувався тільки один, який

на той час затримався в куцах. Він і розповів про це. Бандерівці забрали тільки зброю і документи, а ми на другий день поховали чекістів у братській могилі. Тоді ж мене смерть обминула, а зараз я вже кілька тижнів прошу її у Бога, а вона все не приходить.

Він обернувся до стіни і через деякий час заснув навіки».

Дмитро Чернихівський,
газета «Свобода»,
23 вересня 2006 р.

З тих пір минуло понад 60 років. Зарубцювались нанесені війною рани на тілі патріотів, що волею своєї совісті, честі і життя кинулись у вир нерівної боротьби, щоб здобути Україні волю. День за днем назустріч вічності відходять і ті, кому Бог продовжив віку, не дав загинути у страшні буремні роки і поміг дожити до воскресіння України.

Слава їм! Вічна слава і честь!

Зганьбленими і проклятими на вічні часи залишаться ті, хто через свою слабодухість зрадив святій справі визвольної боротьби і перейшов на бік ворога. Прочитавши написане вище, читач має можливість з вершини сьогоdnішнього дня дати об'єктивну оцінку подіям, пов'язаним з боротьбою ОУН-УПА за визволення українського народу з-під іноземного гніту, ознайомитись з методами, які використовували комуно-більшовицькі канібали для знищення і розправи з українськими патріотами. Створені емдебістами спецзагони для боротьби з підпільниками були нічим іншим, як п'ятою колоною, яка іржею в'їдалась у наше життя, допомагаючи ворогові нищити все, що стояло йому на заваді.

У цих спецзагонах є і частина нашої власноукраїнської вини, бо окремі із їх учасників мали, хоч і соромно про це говорити і писати, наше українське походження. Боляче читати і усвідомлювати страшні наслідки діяльності спецгруп — братовбивча війна, прислужництво та зрада, що були свідченням упадку нашої національної честі й гідності. З радістю сприймали це наші вороги, дивлячись, як ми перетворюємось в деградоване безнаціональне сміття, об яке кожен завойовник може витерти ноги

і викинути, коли захоче, як непотріб. Зрадників ніхто ніколи не поважав, в тому числі й вороги. Видно, мав рацію Борис Грінченко, говорячи: «Однією із ознак нашої ментальності є те, що ми раніше самі себе знищимо, ніж це зроблять з нами наші вороги».

Прикро не тільки читати, а навіть і признаватись до того, що поруч з гідними, достойними української нації людьми, воістину героями, було (на жаль, і досі є) так багато всякої нечисті, каїнових дітей, сексотів, яничарів, манкуртів і зрадників, здатних за нікчемне вороже подаяння плюнути в душу великій і слаavnій нації.

У наш час написано не є винятком, ні вичерпними доказами ганебної діяльності есесерівських спецслужб проти українського народу. У зв'язку з розсекреченням СБ України архівних матеріалів про національно-визвольну боротьбу ОУН, УПА, подібних документів появляється все більше і більше як у працях істориків-дослідників, так і в окремих публікаціях на шпальтах газетно-журнальної преси. З ними варт ознайомитись кожному свідомому українцеві, щоб знати правду про події не такого далекого минулого та мати відкриті очі на вчинки п'ятої колони, що замаскованою, з допомогою «старшого брата» діяла та діє в Україні і сьогодні з метою її знищення як суверенної вільної держави.

Говорячи про сьогоднішній день України, треба сказати, що продовжуємо наступати на ті самі граблі, знищуючи самі себе в постійній гризні між собою за вищий щабель урядової посади. У цій боротьбі до уваги не береться ніщо, лиш би хоч на хвилинку втриматись у високому урядовому кріслі. Спецгрупи і спецзагони антиукраїнської п'ятої колони бачимо сьогодні скрізь по Україні у вигляді різних українофобських проросійських партій, блоків, товариств, як: Прогресивно-соціалістична партія на чолі зі своїм лідером Наталією Вітренко, КПУ — з П. Симоненком, Союз православних громадян України, Кримське молодіжне об'єднання «Прорив», «Русская община Крыма», Партія підтримки Путіна, «Братство» Корчинського і ряд інших, які щодень безкарно діють на шкоду Україні.

Їхніх представників найбільше в урядових структурах і в самій законодавчій Верховній Раді, депутати якої, об'єднавшись з антиукраїнськими силами поза парламентом, роздирають Україну на шматки, грабують, зневажають українців, упосліджують, катують, стріляють, вбивають нас, лише роблять це значно хитріше, нишком, боячись, щоб не викликати незадоволення всієї української нації, терпець якої може кінець-кінцем увірватися. Окремі з них, користуючись правом депутатської недоторканності, як комуністи Симоненка, регіонали Януковича та інші, їм подібні,

пішли у відкритий наступ з метою підпорядкування України імперським інтересам Росії.

Сьогоднішня ворожеча, що розгорілася на верховному олімпі, — свідчення того, що п'ята колона, під прикриттям «матушки-Росії», в Україні діє, кидаючи відкритий виклик українцям щодо завоювання командних вершин в державі. Все це ставить перед патріотами України завдання вжиття негайних контрзаходів до припинення в Україні всяких дій як власне українських ренегатів, так і зовнішніх ворогів, що прагнуть знищити Україну як самостійну державу. Настав час рішуче покласти край всяким чварам, що мають місце всередині керівної верстви, консолідувати свої сили, щоб у потрібний момент ми змогли захистити свою незалежність і Україну як Самостійну Соборну Державу.

*Доволі вже руїни і незгоди!
Не сміє брат на брата йти у бій,
Під синьо-жовтим прапором свободи
З'єднаєм весь великий нарід свій!*

Із гімну ОУН

СПИСАЛИ НА БАНДЕРІВЦІВ

Анну Синовіцьку з с. Долини на Чортківщині хоронили на саме Різдво 1945 року. Ще два дні тому вона, як і всі її подібні середнього віку жінки, самотньо поралась з двома неповнолітніми синами на своєму невеличкому господарстві, намагаючись хоч трішки навести перед святами лад, щоб не соромно було перед сусідами. Та й хатньої передсвяткової роботи було досить. Мусила встигати, щоб хоч скромно приготуватись до свят і було в неї не гірше, ніж в інших людей. Дим, що майже цілий день голубою стрічкою вився угору з хатнього комина, свідчив, що, як і всі в селі, тут готуються до свята народження Христа.

Давала собі раду, як могла, сама. Чоловіка ще з весни 1944 року не було вдома. Спочатку в Прибалтиці, потім в Німеччині воював за ненависну їй і чоловікові «Родіну» і за Сталіна. Так мусило бути, куди мав подітись! Ще як на Стрипі проходив фронт, забрали її Андрія, і по сьогодні, хоч вже війна доходила кінця, він не повертався додому. Зрідка приходив з фронту солдатський трикутничок. Раділа, що живе, чекала і не могла з дітьми дочекатись, коли та клята війна закінчиться і її Андрій прийде додому. Чекала... Був час, що від чоловіка не надходило ніякої звістки, обсідали всякі недобрі думи. Та, дякувати Богу, її Андрій дав вісточку, що живий, що лежить у шпиталі важко поранений в ноги. Поїхати до Росії, відвідати не мала змоги, бо діти, господарка, клопоти. Треба було жити, годувати, виховувати дітей, здавати контингенти, яйця, м'ясо, навіть шерсть з кози. Домучувала позика державі, яку обов'язково треба було заплатити, незважаючи на те, що без чоловіка жила бідно, не завжди могла забезпечити, щоб на столі був кусень хліба. Жила, пхала біду вперед, а біда її.

По селу майже щодень вешталися наїзники з району і свої посіпаки, нагадували, що не здала молока, м'яса, податку. Найгірше давалися взнаки польські стрибки з Ягольниці, що круками налітали в людські оселі і вимагали горілки та закуски. Безпричинно, під виглядом, що шукають «бандьор», могли перевернути все в stodолі, в хліві, на стриху, побити господарів і навіть вбити. Щоб відкупитись, люди задовольняли їх примхи — напували, годували, лиш би пішли.

В ту ніч перед святим вечором Анна таки не хотіла їх пустити вночі до хати, бо боялася, що п'яні перелякають дітей, та й не хотіла, щоб скористались її скромними передсвятковими приготуваннями.

Коли нічні грабіжники почали вимагати відкрити двері та впустити їх

у хату, Анна, притаївшись з дітьми і старенькою мамою, мовчали. Коли нападники почали бити у сінешні двері і ламати їх, вирішила з дітьми через заднє маленьке віконце втікати з хати. Спершу допомогла вилізти старшому (12-літньому) синові Мирославові, потім хотіла вилізти сама і витягнути за собою меншого сина.

Мирослав без затримки проліз у вікно і причаївся недалеко від хати, під кущами порічок, які зима закутала грубою пеленою снігу. Анна ніяк не могла просунутись у вузьке віконце. Половина тулуба з головою вже була на вулиці, коли зненацька з-за хати пролунав постріл. Далі просунутись вже не змогла. До неї підскочили стрибки і витягнули на сніг. Напівмертве тіло, що непорушно лежало перед нападниками і видавало ледь чутне хрипіння, стали копати і бити прикладами по голові. Переконавшись, що жінка мертва, виламали в хаті двері, ввійшли у приміщення, із скрині забрали кращі речі, дещо приготовленого на свята і, пригрозивши старій бабці, що і її вб'ють, як не буде мовчати, покинули хату. В хліві застрілили свиню, викинули на сани і поїхали.

Лежачи в снігу під кущами порічок, малий Мирослав, тремтячи і від страху, і від холоду, не міг допомогти матері. Боявся не те що крикнути, а й поворухнутись. Зимова ніч не була темною, недалеко віддаль від вікна, через яке намагалася вилізти мама, давала йому можливість бачити все, що кати чинили з ньєюкою, декого навіть пізнавав. Коли почув постріли у хліві, якась внутрішня сила підняла його на ноги. Боячись, що і його вб'ють, побіг босий через город, потічок і зупинився аж на другій вулиці перед садбою недалеких родичів, які впустили його в хату, обігріли, заспокоїли. Через день маму похоронили, а ще через кілька місяців до осиротілих дітей повернувся з війни на двох милицях батько.

Дізнавшись від сина правду, як учасник війни, почав добиватись в різних районних інстанціях покарання винуватців його трагедії. Але ні зароблені на війні медалі, ні милиці не допомогли йому добитись правди. Справа ще з перших днів була закрита під рубрикою — «вбили бандерівці», хоч справжні вбивці сиділи навпроти нього в службових кабінетах і, позичивши в Сірка очі, нібито співчуваючи, старались переконати колишнього захисника «Советской Родіни» у своїй безневинності.

«КРАЩЕ БУЛО ЗМОВЧАТИ, НІЖ ПОТІМ СТРАЖДАТИ»

Щоб розгромити оунівське підпілля, в селі Нова Ягільниця на Чортківщині, як і скрізь по селах Західної України, розмістили гарнізон внутрішніх військ. Нібито бажаючи виявити бандерівців, солдати гарнізону постійно тероризували навколишнє населення. Безпричинно проводили арешти запідозрених у зв'язках з підпільниками, схоплені терпіли страшні катування під час слідства, вбивства. Вседозволеність п'яних гарнізонників не мала меж. В будь-яку пору дня чи ночі могли з'явитися з обшуком, під час якого мали право зробити все, що хотіли: розсипати по землі муку, зерно, зірвати підлогу, змервити в stodолі снопи, розшити стріху, розібрати піч та чинити інші неподобства. Щоб не робити бешкету у дворі, вимагали багатої, з випивкою гостини. П'яні солдати безкарно розгулювали по селу, стріляючи людських качок, гусей, курей. Для харчування могли прийти до господаря, вбити і забрати без дозволу навіть свиню. Окремі візити перетворювались на грабунок, під час якого могли забрати собі домашні речі: одягу, взуття, коштовності. Знаючи про те, що часто ті, що приходили з війни додому, віддавали підпільникам свої шинелі, кітелі чи кожухи, ходили по селу і забирали їх собі.

В одну із ночей, щоб забрати кожуха в колишнього фронтовика, сина Андрія Дудки Якова, навідались до його хати. На вимогу відкрити хату Андрій відповів відмовою. Тоді почали ламати двері. Будучи не з лякливих, Андрій Дудка сказав жінці подати сокиру і голосно, так щоб почули надворі нападники, пригрозив, що зарубає кожного, хто посміє вдертись у хату. Грабіжники, щоб доказати свою силу, через двері прошили господаря чергою із автомата. Тоді вибили двері. З хати забрали кращі речі, зароблений на війні кожух, із стайні вивели свиню, вбили, викинули на сани і поїхали, жбурнувши через вікно у хату гранату.

Граната чомусь не вибухнула. Видно, Господь Бог не хотів більше жертв і врятував сім'ю від смерті. Пораненого господаря ранком відвезли в лікарню, а забрати гранату запросили начальника гарнізону, який, сміючись, за солідний могорич виконав просьбу потерпілих господарів. Жалітись на грабіж і розбій ніхто нікуди не йшов, бо знали: щоб не опинитись у тюрмі чи в Сибіру, треба мовчати. Що і зробили, керуючись принципом: «Краще змовчати, ніж потім страждати».

ЗАГУБЛЕНА ДОЛЯ

*Щастя було зовсім близько —
Вмить його кати забрали...*

Уродженка Дніпропетровщини Олександра Куцир після закінчення учительського інституту, згідно з міністерською рознарядкою, була направлена вчителькою української мови і літератури в Копичинецьку середню школу на Тернопільщині. На місце роботи прибула на початку 1945–46 навчального року. Тоді вона мала не більше двадцяти літ.

У восьмий клас, в якому навчався автор цих рядків, молода вчителька ввійшла якимось незвично. Сказавши перші слова знайомства, вона миттєво заволоділа увагою учнів. І не стільки розмовою, скільки своїм зовнішнім виглядом, який разом із сказаними чистою українською мовою словами справив на учнів велике враження. У ній справді все було прекрасне. На гарному молодому обличчі все було витончене, пропорційно розміщене: привітні голубі очі і маленький носик, і уста, і дві опущені з голови на груди довгі товсті коси, і особливо по-дівочому щира, ласкава і привітна усмішка, від якої всім учням у класі ставало приємно і затишно, та так, що хотілось її слухати і слухати, не виходячи на перерву. Спілкування з нею створювало якусь тільки їй притаманну ауру, в котрій усі почували себе задоволеними, веселими, навіть щасливими. Красива дівоча статура, скромна, в талію підігнана сукенка, із всім вищесказаним надавали їй, як ні одній вчительці, особливої привабливості. На уроках всі уважно слухали її, вчилися. Хотіли робити їй приємне своїми знаннями навіть ті, хто пасивно ставився до науки. Її предмет вчили, бо якимось соромно було сказати: «Я не знаю» чи «Я не вивчив».

На жаль, ми недовго нею тішились. Упала вона в очі одному молодому вчителю — і на другий навчальний рік у школі її вже не було. Вийшовши заміж, поїхала разом з чоловіком в одне із сіл, куди він був направлений як директор школи. Село називалось Тудорів, було віддалене від райцентру і славилось з давніх-давен своїм українським патріотизмом та ще тим, що в ньому постійно любили затримуватись великі повстанські з'єднання та місцеві боївки ОУН.

Після від'їзду нашої вчительки (Олександри Михайлівної) в село на деякий час ниточка відомостей про неї перервалася, поки десь через півроку автор цих рядків не побачив її в рідному місті в жалобній одежі, заплаканою, пониклою, прибитою горем.

Ні розпитати, ні підійти до неї і розрадити — можливості не було.

Вікові бар'єри не дозволяли це зробити, чи не було відваги, хоч у душі хотілось чимось її розважити: сказати щире слово співчуття, допомогти. Що сталось у житті цієї доброї і щирої людини, дізнався через кілька днів, а всю правду про її трагічну долю — лише через півстоліття. Чоловіка її, як писала районна газета, вбили «українські буржуазні націоналісти» — бандерівці, так говорено було і серед людей.

Поховавши чоловіка на цвинтарі села, з якого він був родом, молода вагітна вдова виїхала до себе на батьківщину. Виїхала, забравши з собою і страшне горе, і жаль, і великий душевний біль, і глибоку образу на всіх «западенців» (так тоді називали галичан українці східних областей), що забрали в неї її найдорожче — молодого чоловіка, батька їхньої майбутньої дитини. Таке не забувається.

Як з'ясувалося через роки, вдруге заміж не вийшла, сина виростила сама, зберігала до старості вірність своєму чоловікові — першому такому милому ілюбому коханню. І можна було б на цьому, як кажуть, поставити крапку на знівеченому злими і недобрими людьми щастям, сплюндрованій молодості, молодечим надіям і радостям життя, що даються кожному лише в молодості і лише по-справжньому один раз. Така у декого доля ...

Правду про те, що сталось тоді, пізньої осені 1949 року, дізналися аж через 42 роки, коли Україна стала вільною незалежною державою. Якою була вона, та гірка для Олександрі Куцир-Кісь правда, прочитайте далі.

Чоловік Олександрі, молодий учитель Іван Кісь, призначення на посаду директора семирічної школи одержав у село Тудорів, що на сьогоднішній Гусятинщині. Серед тодішніх керівників районного держпарт-апарату радянської комуністичної влади воно славилось як найбільш «націоналістическое бандеровское» село, в яке будь-якому представнику влади ввійти чи заїхати можна було лише при надійній збройній охороні з боку КДБ.

Кандидатура молодого директора була погоджена із всіма районними начальниками, і хоч не була за всіма тодішніми партійними параметрами (вимогами) достатньо підходящою, все ж подавала надію: місцевий, майже п'ять років відслужив у радянській армії, молодий комуніст, і навіть якщо його поведінка на селі не впишеться у рамки дозволеного, непокірного можна буде легко, без відчутної втрати, позбутися.

Для молодого подружжя знайшлася вільна кімната, в якій вони і замешкали, пристосовуючись до важких умов тодішнього сільського життя: постійними облавами кадебістів на бандерівців, здирливими «добровільни-

ми», але обов'язковими державними позиками, примусовими здачами зерна, так званими контингентами, податками та іншими поборами, в яких учителі повинні були брати участь. Крім того, своїх шкільних турбот для директора і вчителів також вистачало.

При всьому цьому село жило своїм життям: вдень, коли приїжджали комуністичні опричники, короткочасно діяла радянська влада, як смеркало і районні гості забирались із села, встановлювалася своя, українська, бандерівська влада, при якій у селі господарювали хлопці із місцевої оунівської боївки самооборони та вояки УПА, що квартирували у Турдорові. Село продовжувало бути базою постачання для повстанців їжі, одягу, притулку для поранених та хворих.

Тогочасна школа перебувала під подвійною опікою і контролем: з одного боку — офіційної радянської влади, що платила вчителям заробітну плату і заявляла про себе в час коротких наїздів владних чиновників з озброєною охороною, з другого — неофіційної влади, що здійснювалась оунівським підпіллям сільської самооборони. Остання була більш ваговою, бо постійно і кровно пов'язувалася з віковими традиціями села.

До таких умов шкільного життя змушене було пристосовуватись і молоде подружжя. Знайомство з повстанцями відбулось надто швидко. Переважно це були вечірні відвідини. Заходячи в хату, повстанці чемно вітались, вибачались за не зовсім бажані відвідини. Всміхаючись, запитували господиню про життя там, на сході України. Всідаючись на довгій шкільній лаві, що стояла під стіною, починали вести з чоловіком більш серйозні різнополітичні бесіди. В розмовах були небагатослівні, стримані та ввічливі. Більше слухали, ніж говорили. Часто на недовгих таких посиденьках молода господиня пригощала їх вечерею, була співрозмовницею. Вона уважно прислухалася до говореного повстанцями, їхні слова відгукувались правдою у викривленій комуністичною пропагандою і радянською діяльністю її свідомості. Сказана незнайомими їй людьми, що називали себе борцями за волю України, правда спонукала вчительку думати, аналізувати і сумніватись у багатьох твердженнях, що так настирливо втовкмачувалися в інституті у молоді, необізнані з історичною реальністю голови студентів.

Ставши свідком незаконних пограбувань селян, вивозу в Сибір бандерівських родин, Олександра все більше і більше переконувалася в правдивості слів нічних гостей, несправедливості, що виявлялася у ставленні до західноукраїнського населення.

Йшли дні, тижні й місяці. Молода господиня, будучи невибагливою до умов життя, в яких опинилась, швидко до них пристосувалась і стала у селі своєю. Серед шкільних і житейських турбот непомітно до хати завітала біда. Кликаний до району чоловік повертався без настрою і бажання розповідати про те, чому викликали. Мусив бувати не тільки у райвідділі освіти, а й у відділі МДБ. Таємницю розмов і допитів у цій установі, щоб не переживала, не хотів передавати дружині. Від сексота, що доносив із села потрібні КДБ відомості, чекісти знали про поведінку директора в селі і з ким він зустрічається. Спроба залучити його в секретні інформатори МДБ не мала успіху. Тоді високе кадебістське начальство вирішило покарати неслухняного, щоб це відчули і багато до нього подібних. Не зупинились і перед його вбивством, яке провокативно, під виглядом бандерівців повинна була здійснити кадебістська спецгрупа або окремі, заслані в бандерівську боївку, агенти.

До виконання взяли останній варіант. Якогось вечора у хату директора увійшло кілька озброєних «повстанців». За словами сусідського хлопчика, що в цей час завітав до вчителів, було навіть двоє суто сільських хлопців. Рекомендували себе бандерівською службою безпеки. Директору звеліли одягнутись і піти з ними у приміщення сільської ради. Поведінка їхня молодій дружині видалась якоюсь підозрілою, навіть запах їхньої одежі, незважаючи на те, що були у вишитих сорочках і з тризубами на кашкетах, був інший. Пообіцявши, що чоловік незабаром повернеться, вийшли з хати і щезли в нічній темноті.

Як не намагалася молода дружина розгледіти через вікно, куди вони всі пішли, старання були марними. Година за годиною минав час, десь оддалік в селі чулося гавкання собак, автоматна черга, а чоловік не приходив. Не спала до світанку, чекала, а чоловіка не було. Ходила по хаті і не знаходила собі місця. І як тільки розвиднілось, вибігла із хати і кинулася до сільської ради. Вибігши за ріг школи, глянула на вулицю і побачила когось повішеного на телефонному стовпі. Роздивившись добре, упізнала свого Івана. Остовпіла... Кинулась до нього бігти і не добігла. Впала серед вулиці, знепритомнівши. Все, що було далі, сприймала, мов через глуху стіну. Як так? За що? І не давала собі відповіді.

Похороном чоловіка зайнялась тодішня комуністична радянська районна влада. Гарнізонний військовий духовий оркестр жалібно грав похоронний марш, з прощальними словами виступали промовці, проголошуючи прокляття бандерівським бандитам. В гурті партійних керівників стояв

і начальник районного УМДБ, за розпорядженням якого той, кого хоронили, був убитий. Тільки цього ніхто не знав, не картав його, не прибирав до ганебного стовпа за вчинене вбивство. Все списали на «проклятих бандитів», укорінюючи в людях, що були на похоронах, і в нещасній вдові на все життя злобу і ненависть за вчинене лихо, якого нічим поправити навіть за довгі роки не вдасться...

Молода вдова через кілька днів звільнилася з роботи і виїхала на свою Кіровоградщину, забравши з собою грудочку землі з могили чоловіка і страшний біль та жаль за принесене їй горе.

Минув час, у молодій вдові народився син, якому добра самотня матуся разом з турботою про нього і любов'ю передала частину свого болю і правди про загибель його батька, якого ні за що вбили злі бандерівці. Такою була офіційна партійна правда. Справжньої одинока мати не знала. Вона, ця правда, сплила на поверхню значно пізніше, коли це спровоковане вбивство розплутала бандерівська Служба безпеки.

Знаючи негативне ставлення жителів села до вбивства директора школи, розслідувати справу взявся надрайоновий провідник Служби безпеки Іван Пінязь («Око») та районний провідник Служби безпеки, який і розповів про цю заплутану історію, Василь Дочак («Левко»). Володіючи даними, які боївки діяли у Тудорові та навколишніх селах, вони встановили, що в цей час у селі перебувала тільки боївка «Дуба», котрий пояснив, що з його хлопців ніхто не брав участі у скоєному вбивстві, що всі вони були з ним, крім двох, які попросились піти на кілька днів відвідати родичів. Через деякий час есбісти зустрілись з обома. Підозра впала на «Видру», що заплутався у поясненнях з приводу своєї відсутності у боївці того фатального дня. Те, що його не було і вдома, підтвердили родичі. У процесі проведення слідства «Видра» (так звали зрадника) признався в тому, хто і як здійснив убивство директора. Завдання із ліквідації неслухняного директора школи, що мав зв'язки з бандерівцями і не хотів співпрацювати із всесильними чекістами, не виконував покладених на нього компартією обов'язків, повинна була виконати спеціально створена МДБ група, що складалася з емдебістів та залучених до неї колишніх упістів, які прийшли з повинною і були завербовані для агентурної роботи серед населення.

У процесі слідства «Видра» признався, що до співпраці з МДБ він був завербований ще восени 1944 року, що на його совісті багато чорних справ, наслідком яких було вбивство повстанців, окремих патріотів та провокація з боєм 5 березня 1945 року, в якому загинуло 36 повстанців сотні «Пол-

тави» на полях біля Тудорова. Признався і в тому, що директора школи з хати брав він, «Видра», разом з колишніми упістами «Шумом» і «Гнітом». Всі інші переодягнені чекісти у формі бандерівців зі слідчим МДБ Софронимом стояли у дворі хати.

Директора школи потягли до приміщення сільської ради, де «Шум» і «Гніт» в присутності перевдягнутих кадебістів вчинили йому допит від імені бандерівської Служби безпеки. Приймаючи допитувачів за справжню бандерівську Службу безпеки, учитель відкинув звинувачення, що він сексот і агент МДБ, підтвердив, що зустрічався з повстанцями, про що може повідомити провідник боївки «Дуб», передавав їм газети та журнали. Про дане зізнання розписався у складеному протоколі.

Далі допит вели вже російською мовою слідчі районного відділу МДБ, вимагаючи додаткових підтверджень зв'язків з бандерівцями. Зрозумівши, що це провокація, директор став вимагати відвезти його в район і дати можливість зустрітись з вищим начальством. Допит закінчився катуванням з вимогою «чесного» зізнання у своїх зв'язках з оунівським підпіллям. А тому, що чогось іншого, крім сказаного, він не доповідав, бо і не знав, продовжував говорити те саме. Не добившись нічого від допитуваного, сильно побитого вивели на вулицю і повісили на стовпі біля школи. Вішали директора школи «Шум», «Гніт» і він, «Видра». Таке зізнання зробив справжнім слідчим бандерівської Служби безпеки Іванові Пінязю та Василю Дочаку закинутий у бандерівську боївку агент МДБ, зрадник «Видра».

Відкритий повстанський суд відбувся на лісовій галявині в присутності кількох жителів села. Перед цим «Видру» якийсь час тримали в одній з тільки їм відомих криївок у надії, що на суд вдасться якимось чином привести дружину директора. Однак в тих умовах це нелегко було зробити. Судили самі. Суд був короткий. Вирок виконали тут же, повісивши «Видру» на нагнутій великій гілляці. Згодом есбісти на одній з міських вулиць розстріляли «Шума». «Гніт» сховався десь у східних областях СРСР.

Про те, що сталося, дружині Івана Кіся повідомили листом. Чи вручили його адресату, ні «Око», ні «Левко» не знали. А «доблесні» чекісти ловили слідчих Служби безпеки ще кілька років. Першим пішов з життя Василь Дочак («Левко»). 6 лютого 1951 року, щоб не датися в руки емдебістським катам, він застрівся разом із своєю дружиною в лісі Білецька Зелена на Чортківщині. Надрайоновий референт Служби безпеки Копичинецького проводу ОУН Іван Пінязь («Око») в листопаді 1952 року, внаслідок зради колишнього упіста Володимира Труся («Олеся»), був схоплений емдебістами в селі Яблунів на Копичинеччині і засуджений на 25 років каторги.

Чи повірила Олександра Кісь (Куцир) у все, що повідомили їй у записці бандерівські есбісти «Око» і «Левко», — невідомо, як невідомо, чи взагалі таку записку їй передали. Більш ймовірно, що додому на Кіровоградщину вона виїхала з «правдою», яку розповсюджувала тогочасна офіційна радянська влада і її брехлива пропаганда, що бандерівці — вбивці чесних невинних людей, закляті буржуазні націоналісти і вороги українського народу.

В інтересах захисту колишніх комуністичних ортодоксів, кровожерних емдебістських вампірів і катів, що нищили цвіт української нації, ці твердження і сьогодні продовжують домінувати серед частини депутатів української Верховної Ради та частини людей, задурманених та отруєних старою комуністичною пропагандою.

І хоч на вісімнадцятому році української незалежності дзвінкоголосе лине скрізь душевна і велична мелодія українського гімну «Ще не вмерла Україна», символічно майорять над головами людей синьо-жовті з золотим тризубом прапори, Роману Шухевичу — командирі УПА — присвоєно високе звання Героя України, колишні губителі нашого українського народу продовжують свою чорну справу нищення всього українського, тягнуть Україну у смертоносні обійми «великої і неделімої» Росії, паскудять Україну та всіх, хто боровся і бореться за її вільний розквіт у співдружності європейських держав.

Вони чекають теж на суд, який таки відбудеться і засудить їх на вічну зневагу і прокляття.

Таке ще станеться. Другий Нюрнберг ще відбудеться, де засудять всіх катів українського народу і його зрадників, живих і мертвих, разом з ненависною і злочинною комуністичною системою.

ЦІНОЮ ЗРАДИ

Його каральна рука комуністичного радянського «правосуддя» не розстріляла, як Василя Охримовича — очільника розвідувальної служби закордонного представництва УГВР (Українська Головна Визвольна Рада), йому не відрубали прилюдно голову, як колись Кочубею, він помер своєю смертю, але як зрадник великої і святої справи, зневажений і проклятий навіки всім чесним українським людом, як і подобає здихати зрадникам України.

Він — це Мирон Матвієйко, що як і В. Охримович, був головним керівником Служби безпеки розвідувальної служби, тільки не ЗП УГВР,

а закордонних частин ОУН. Щоб читачеві стало більш зрозумілим питання конкурентів слід повернутись до подій, що відбулись у післявоєнний період в середовищі ОУН за кордоном, а саме до виникнення в 1946 р. опозиції Степану Бандері в особі його соратників Лева Ребета та Миколи Лебедя, котрі звинуватили С. Бандеру у вождизмі, порушенні демократичних принципів внутріпартійного життя. Фактично відбувся розкол, що поділив ОУН на дві конкуруючі групи, одна з яких підтримувала закордонні частини ОУН на чолі з С. Бандерою (ЗЧ ОУН), а друга — закордонне представництво Української Головної Визвольної Ради (ЗП УГВР).

Протистояння привело до того, що кожна з груп утворила свої керівні центри, які стали критикувати один одного і прагнути мати вплив на Центральний провід ОУН, що діяв в умовах національно-визвольної боротьби на терені окупованої комуністами України. Референтуру розвідки та зв'язку ЗЧ ОУН, яка відповідала б за збирання розвідувальної інформації на західноукраїнських землях (ЗУЗ) та за кордоном очолював довший час Б. Підгайний, а з 1947 р. — Мирон Матвієйко. Свої спецпідрозділи формує і опозиція — Закордонне Представництво УГВР, яке з початком 1946 р. створює політичну інформаційну службу, завдання котрої тотожні із ЗЧ ОУН. Її очолив довголітній член ОУН Василь Охрімович.

Мирон Матвієйко, очільник СБ ЗЧ ОУН, народився 24 січня 1914 р. у селі Беримівці Зборівського району на Тернопіллі в родині греко-католицького священика. Освіта — медична, незакінчена, член ОУН з 1930 р. Псевдонім — «Жар», «Рамзес», «Усміх». З 1944 р. працював у Мюнхені в референтурі Служби безпеки ЗЧ ОУН, з 1947 р. — її керівник. Прихильник жорстких методів роботи СБ. Належав до близького оточення С. Бандери.

З метою встановити зв'язок з командувачем УПА, головою Центрального проводу на Україні Василем Куком («Лемішем») і мати контроль над підпіллям, у ніч з 14 на 15 травня 1951 р. з п'ятьма розвідниками-емігрантами Матвієйко був десантований з англійського літака на Україні біля села Бишки у Тернопільській області.

На посланців з-за кордону чекала вже радянська служба держбезпеки, яка була проінформована через радянського розвідника Кіма Філбі, що працював в англійській контррозвідці СІС і регулярно інформував розвідку СРСР про підготовлені до закидання на територію Радянської України групи емісарів ОУН (книга Філбі «Моя німа війна»).

М. Матвієйка («Усміха») захопили люди з легендарного МДБ місцевого проводу ОУН за участю 19 кваліфікованих агентів-бойовиків, що

мали в цьому певний досвід. Агенти пригостили емісарів вином, медом та водичкою зі спецапаратом «Нептун», від якого Матвієйко незабаром був уже в наручниках. Незадовго «без шуму» взяли і всіх його людей.

З «Усміхом» — Матвієйком, що опинився в руках емдебістів, поводитися чемно. Вже на перших допитах (в Києві) він дав свідчення про закордонні центри ОУН та організацію співпраці з іноземними розвідками. В ході слідства він погодився на співпрацю з МДБ, ставши спецагентом під назвою «Четвертий». Розповів і про те, з яким завданням післав його на Україну Степан Бандера, що він повинен був активізувати підпілля на ЗУЗ, налагодити канали зв'язку із Заходом, збирати інформацію про обороноздатність СРСР, переконати «Леміша» визнати верховенство ЗЧ ОУН, а в разі відмови — усунути останнього і самому очолити рух опору.

В червні 1951 р. за участю Матвієйка розпочинається радіогра з англійською контррозвідкою та ЗЧ ОУН. У її завдання входило підпорядкувати Матвієйкові підпілля в регіоні, дезінформувати відомі закордонні структури ОУН, вивести на територію УРСР лідерів та емісарів зарубіжних центрів ОУН, запровадити власну агентуру в англійську контррозвідку та ЗЧ ОУН, скомпрометувати перед іноземними розвідниками і ЗЧ ватажків націоналістичного підпілля на ЗУЗ. Слід сказати, що з поставленим перед ним МДБ завданням він справився стовідсотково. Лише з липня 1951 р. по 18 травня 1952 р. в рамках радіогри від лондонського розвідцентру надійшло 29 радіограм, натомість радіоцентр у Кельні прийняв 32 дезінформаційні передачі від «Усміха». І що характерно: обумовленого слова «борщ» (працюю під контролем МГБ) у текстах не було. Для колег-есбістів «Четвертий»-«Усміх» надсилав дані про вже знайомі підпілля форми і методи радянських органів і «контрзаходи СБ» та про гостру потребу перекидання на ЗУЗ досвідчених працівників СБ.

Для запродавця створили гарні побутові умови, жив у окремому особняку, водили його на різні екскурсії, в кіно, театр. З 1960 р. Матвієйка, як перевихованого колишнього зятятого націоналіста, долучають до активних пропагандистських заходів. Він виступає на пресконференціях, у навчальних закладах, трудових колективах, пише статті та публікує їх у газетах. Світ побачила його брошура «Чорні справи ЗЧ ОУН», де колишній шеф СБ таврує діяння цієї структури (тобто сам себе і своїх соратників).

Як наслідок його співпраці з органами МДБ, тільки з 1951 р. по 1954 р. співробітники держбезпеки захопили чотири кур'єрні групи (вісім осіб),

ліквідували 33 агенти СІС і ЦРУ (10 з них вбили), здобули трофеї — 10 радіостанцій, зброю, цінні оперативні документи. П'ять емісарів використали в оперативних іграх.

Зі схопленням Кука («Леміша») — Головного Командувача УПА, очільника ОУН на Україні, підпілля припинило фактично своє існування. Стало не вигідно МДБ імітувати перед закордоном наявність руху Опору ОУН, якого де-факто на Україні не існувало. Гру Матвієйка і все, пов'язане з його діяльністю, як агента МДБ, припинили. Це відбулось у 1960 році.

За це все його 19 червня 1958 р. спеціальним Указом Президії Верховної Ради СРСР було помилувано і звільнено від кримінальної відповідальності. У Києві йому надали однокімнатну квартиру. Здох він своєю смертю в 1984 р., Україною не покараний.

Як писав Шевченко —

*«Не нам на прю з тобою встати,
Не нам діла твої судить,
Нам тільки плакати, плакати, плакати...»*

Що можна говорити і як зневажати звичайних зв'язкових, рядових підпільників-бойовиків «Думку», «Степана», «Чумака», що зрадили Василя Галасу та Василя Кука? Коли зраду чинили високі чини! Все це діяли нашого роду люди. Слова І. Мазепи, що «самі себе звоювали», не втратили своєї вагомості і у наш час.

Напевне, краще було б про це і не писати. Що від цього зміниться у нашій сьогоднішній українській свідомості, коли за гріш, за домовленість жити в розкоші, продається все: і наша гордість, і наша честь, і наша гідність! Пишу для теперішнього і майбутніх поколінь, щоб знали, що зрада не прощається і не виправдовується нічим, ніким і ніколи. Вона століттями буде свердлити нашу пам'ять і пам'ять потомків, викликаючи навіть миттєвою думкою огиду і осуд тих, хто чинив зло зради, продавав своїх близьких, друзів, народ і Україну. Можна простити, коли під тортурами хтось не витримав, зломився. Простити тим, що зраджували, щоб на чужому горі, сльозах, муках, житті будувати своє благополуччя, — не можна. Прокляття і ганьба зрадникам!

Славмо героїв, що ні під якими тортурами не зламались, вистояли, з честю пройшли свій життєвий шлях.

І ЙОГО НЕ ОМИНУЛА ДОЛЯ ЗРАДНИКА

Лиха доля зрадника і нікчеми-пігмея не обминула і повстанського командира — курінного Ярослава Белінського («Бистрого»). Будучи пораненим у ногу, він не покінчив з життям, як це зробив його секретар Степан Постивий («Левко»), що впав поруч також підстреленим.

Знаючи, як умирали бойові побратими і стрільці його куреня, коли опинялися в подібному становищі, «Бистрий» не застрілювався, а здався ворогам свідомо. Важко сказати, що керувало ним при цьому — страх перед смертю чи думка, що ціною зради йому збережуть життя. Все з'ясувалося пізніше, коли він, будучи під слідством, видав усі таємниці і секрети повстанського життя: людей, що помагали воякам його куреня, склади, місця розташування повстанських загонів і їх командирів. Зрадив своїх побратимів і самого себе.

Ось що пише він у своєму «Зверненні до Радянської влади»:

«Я, Белінський Ярослав Михайлович, по кличці «Бистрий», перебував в УПА від березня 1943 року по 6 січня 1945 року, де боровся за «Самостійну Україну».

З початку в УПА був я рядовим, відтак віддали мене у підстаршинську школу, після котрої я займав пост чотового в сотні «Гордієнка».

По відкликанню «Гордієнка» вищим командуванням УПА з сотні мене курінний «Кропива» призначив сотенним на місце «Гордієнка».

Від «Кропиви» я одержав наказ відправитись в рейд в околиці Проскурова та Старокостянтинова Кам'янець-Подільської області. Після рейду, приблизно 5 грудня 1943 року, мене командир південної групи УПА «Еней» призначив курінним, передав мені ще одну сотню («Боруна») та дав наказ відправитись у рейд у Вінницьку область.

У Вінницькій області я зустрівся з групами червоних партизанів Слюсаренка та Іваницького, з котрими я жив у дружніх відносинах, встановивши між собою спільну кличку: «Вінниця — вино», і другу — «Косар — косить».

В січні 1944 року з сотнею «Боруна» я повернувся в Західну Україну, де думав переходити радянсько-німецький фронт. За те, що я відказався переходити фронт в Вінницькій області, вінницький обласний провідник ОУН «Батько» забрав у мене сотню «Боруна», а мене оставив без війська, передавши цю справу командуванню УПА.

Після приходу Радянських військ в Західну Україну в березні 1944 року я боявсь покарання Радянської влади за службу українсько-німецьким націоналістам, тому я знову зорганізував собі курінь в Сатанівських

лісах Тернопільської області, котрим оперував уже проти Радянської влади до 6 січня 1945 року.

Курінь за Радянської влади складався з п'яти загонів, а саме:

1. Загін «Спартака».
2. Загін «Запорожця».
3. Загін «Могили».
4. Загін «Голуба».
5. Загін «Грома».

Загони оперували в Тернопільській та Кам'янець-Подільській областях. Я повірив брехливій пропаганді українсько-німецьких націоналістів, котрі застрашили мене і все населення західних областей Радянською владою та, що вони виграють справу — впевнювали нас.

Усвідомивши собі, що я зробив великий злочин, оперуючи проти Радянської влади, я за час свого перебування в полоні старався хоч частково оправдатись перед Радянською владою, тому я зробив і такі добрі поступки для Радянської влади:

1. Видав всіх знаних мені головарів підпілля ОУН та УПА, сказав про склади та магазини свого куреня.

2. Написав звернення до своєї групи під заголовком «Командирам, політвиховникам та стрільцям групи «Бистрого», яке було поміщене в Тернопільській газеті «Вільне життя» за 3 квітня 1945 року. В нім я викрив знані мені таємниці та дав заклик до групи переходити на бік Радянської влади.

3. Будучи звільненим з-під арешту, я провів бесіди з населенням по слідуючих районах: Копичинецький, Гусятинський, Пробіжнянський, Скала-Подільський, Борщівський. Виступаючи перед народом по селах вищезгаданих районів та райцентрах, я викривав всі протинародні вчинки ОУН і УПА, закликав населення, щоб воно вплинуло на своїх рідних та знайомих, котрі перебувають в підпіллі, що боротьба, котру накинули нам націоналісти, є безцільна та протинародна.

4. Викляв чортове УПА та всіх тих, котрі запаморочили мені голову ним, котре в результаті своїх дій нанесло тільки більше лиха та спустошення людям.

Зараз звертаюсь з проханням до Радянської влади, враховуючи мені мої добрі вище вичислені поступки на користь Радянської влади, зм'якшити мені кару покарання.

Прошу не відмовити мені в моєму проханні, а я в дальшому своєму житті клянусь не підносити руки проти Радянської влади, а чесним трудом повністю оправдати себе перед нею!»⁹⁷

Белінський Ярослав

⁹⁷ Літопис УПА. Т. 9. — Київ-Торонто, 2007. — С. 235–236.

Після такого «чесного визнання своїх провин» десятки людей були арештовані та опинилися згодом на довгі роки в сталінських концтаборах, з яких окремі і не повернулись. На людських стражданнях, муках, крові і смерті Белінський хотів, щоб ворог зберіг йому життя та помилував, як писав він у своїй заяві. Зрада самого себе, своїх підлеглих вояків куреня, своїх побратимів по боротьбі, «Енея» й інших, котрі загинули внаслідок наведення на їхні бази військ НКВС, не врятувала відступника. Ворог із зиском для себе використав його і, як слід було чекати, по-чорному віддячив.

Військовий трибунал військ НКВС визнав його винним, і 24 квітня 1946 року «Бистрий» був розстріляний.

Така доля всіх зрадників — смерть від своїх чи від ворогів.

Доречно тут згадати поведінку перед розстрілом стоячих над викопаною для них ямою героїв базарської трагедії. На пропозицію червоного комбрига Котовського перейти на службу до більшовиків, 359 приречених на смерть словами вістового Шостака відповіли: «Ворогові служить не будемо, Україну не зрадімо». Усі впали на полі слави. «Бистрий»- Белінський вибрав зраду і неславу.

Витяг

з протоколу допиту Я. Белінського («Бистрого»):

Запитання слідчого:

— Хто вам відомий із станичних і зв'язкових ОУН?

Відповідь «Бистрого»:

— «Сурма» — Антонович, дочка священника с. Увисла Копичинецького району. Я давав їй завдання заготовляти продукти і одягу для УПА. У селі Мала Лука Гримайлівського району працює бухгалтером на спиртзаводі, член ОУН, має сина 1928 р. н., обидва вони зв'язкові. У грудні 1944 р., проїжджаючи з групою, я зупинявся у нього ночувати. Цей бухгалтер добре ознайомлений з оунівським підпіллям не тільки району, повіту, а й, по всій вірогідності, здійснює зв'язок з обласним проводом. В с. Коцюбинчики Пробіжнянського району мене і моїх соратників весь час інформує про стан у районі священник Коцюбинчинецької церкви. З ним довший час стосунки підтримував мій оперативний старшина «Костенко».

Питання слідчого:

— Назвіть відомі вам склади УПА.

Відповідь «Бистрого»:

У селі Нижбірок Новий, на південній окраїні села, в одного жителя, якому біля 50 років, має дружину і двох дочок віком 17-18 років. У нього

в дворі в листопаді 1944 року за моїм дорученням замагазинували 30 тисяч руських гвинтівочних патронів. У дівчини (під псевдонімом «Рибка») — підрайонової ОУН по жіночій сітці замагазиновано 100 кг масла (вершкового). Проживає вона в с. Нижбірок Новий під лісом, на східній окраїні села. Її прикмети: високого росту, товста, біля 20 років, блондинка, має батька 45 років, перебуває на нелегальному становищі. Дім їх під червоною черепицею. В селі Сорока Копичинецького району є кілька складів, якими опікується станична «Веселка» (це та, якій я дав замагазинувати 100 кг паперу), проживає вона в селі Сорока біля кооперації, кличуть її Настя, їй біля 18 років, середнього зросту, брюнетка. На складах, якими вона опікується, знаходиться 100 кг паперу, переносна радіостанція, ящик з 25 кг вершкового масла, 14 електробатарей, інше. У с. Новий Нижбірок у дівчини за псевдонімом «Козачка» замагазиновано 4 телефонних апарати, 2 котушки телефонного дроту. У селі Мала Лука Гримайлівського району у одного чоловіка замагазиновано 5 телефонних апаратів і 50 кг цукру. Його вік 30 років, низького зросту, працює сільським мельником. У селі Юлинці Лановецького району в кінці листопада 1944 р. я здав станичному ОУН цього села, по псевдоніму «Мак», станковий кулемет «Максим». Кулемет відбитий нами під час бою в селі Сорока. У селі Кривеньке Пробіжнянського району проживає Крілик Віра (псевдонім «Оксана»), вона є особою зв'язковою «Богдана» (окружного провідника ОУН). Її сестра Крілик Зіна (псевдо «Леся») є зв'язковою обласного оргреферента Кам'янець-Подільської області «Романа». У селі Великі Чорнокінці Пробіжнянського району у Ситко Ольги — вчительки сільської школи — завжди збираються зв'язкові...⁹⁸

ВОРОГОВІ ВІРОЮ І ПРАВДОЮ ...

Уродженець села Кривеньке, що на сьогоднішній Чортківщині, Іван Гурнік був сексотом не одного, а всіх трьох рангів. Що добровільно став зрадником, це правда, бо ніхто його до цього не силував. Кар'єристом був безперечно, бо на зраді хотів піднятися на найвищий щабель ієрархічної драбини, звідки міг би заставити всіх підпорядковуватись його наказам, горнути під себе по своїй примсі і ради свого збагачення чуже добро. Що був професіоналом-зрадником — незаперечно, бо служив сексотом у польській контррозвідці «Офензива». З приходом у 1939 р. червоних визволителів по залишених списках польської агентури був перевербований на службу до

⁹⁸ Літопис УПА. Т. 9. — Київ-Торонто, 2007. — С. 235–236.

чортківських чекістів. Чомусь не чіпало його в період німецької окупації «Кріпо» — німецька кримінальна поліція, що складалась з поляків. З березня 1944 р., вмюючи діяти конспіративно, очолює боївку самооборони, в якій налічувалося близько 50 вояків, і продовжує тайно співпрацювати з органами НКВС і МДБ, вписувати ганебну сторінку в історію повстанського руху тодішнього Копичинецького проводу ОУН.

Як пише автор книжечки «Село Кривеньке» Володимир Червоняк, Іван Гурнік ще за польських часів вів сумнівний спосіб життя. Патріотичною активністю не відзначався, ні в одній громадській організації не був, вів вільний спосіб життя, придбавши мисливську рушницю (польська поліція не всім дозволяла) та мисливського собаку, більшість часу проводив на полюванні, господарською діяльністю займався неохоче, під кінець польської окупації відкрив крамницю, де торгував мішаними товарами: гасом, сірниками, цвяхами, цукерками.

Після бою під Бродами боївку поповнили вояки дивізії «Галичина» — Остапчук Степан, Остапчук Зеновій, Марак Михайло, Гапій Михайло, Пилипа Данило, Семчишин Дмитро, Панчук Володимир та багато молодих хлопців 16, 17, 18 років. У кінці 1944 р. на початку 1945 р. боївка нараховувала близько 40 чоловік, — самозваним її провідником до липня 1945 р. був Іван Гурнік, псевдонім «Стріла». Як розповідав один із учасників боївки Євгеній Олексюк, підпільники провели велику кількість боїв з польськими стрибками, чекістами Пробижнянського НКВС, брали участь у нападі разом з вояками куреня «Бистрого» на райцентр Пробижня і звільненні в'язнів тюрми.

Майже зі всіх боїв боївка виходила без втрат, приписуючи все умілим діям командира, за винятком деяких ситуацій, що стосувались окремих бойовиків, які діяли нібито самотійно, без командира. Все це було уміло награно до часу, поки настала для МДБ пора остаточно покінчити з повстанським рухом.

Із слів Євгена Олексюка, останній бій відбувся 12 квітня 1945 р. в коцюбинчинецькому ліску. «Нас всіх було більше 20 хлопців, коли зав'язався бій з червоними облавниками, лежали ми добре замаскованими в дві лінії, маючи чотири кулемети. При наступі рубаків (так називали війська НКВС) ми скосили майже всю першу їх лінію. Ми їх підпустили дуже близько, стріляли всі влучно. Хоч москалів було багато, вони не витримали нашого вогню і стали відступати. Кулемети стояли в першій лінії, ми мали досить набоїв і могли бій закінчити переможно. Раптом до нас у другу лінію з'явився сам провідник Гурнік і наказав відступати. Сам сказав, що зніме першу лінію і нас дожене.

Покидаючи вигідні позиції, ми незабаром почули кілька автоматних черг. «Стріла» невдовзі дігнав нас, але з хлопців, що були в першій лінії, ніхто не повернувся. Після того, як через кілька днів він розпустив боївку, а сам здався органам НКДБ, я зрозумів, що Володимира Пушкаренка («Полтавця»), німця («Підкову»), що був у бою у першій лінії разом з кулетниками, тими почутими пострілами, повбивав сам «Стріла».

Автор книжечки «Село Кривеньке» Володимир Червоняк приписує «Стрілі» ще кілька зрадницьких дій. В одній із криївок знаходилося разом з Гурніком чотири хлопці. У певний час криївку оточують чекісти, з неї вискакує «Стріла», втікає чистим полем, по ньому стріляють, не попадають, і він рятується, всі інші троє загинули.

За характером Гурнік був самолюбною, жорстокою людиною, кожного, кого підозрював, що може розкрити його зрадницьку роль, знищував. Він на угоду емдебістам убив ні в чому не винних громадяни села — голову сільської ради Павла Бардецького, Мушія Богдана, Бойчука Миколу, Бойчука Андрія та інших. Перед своєю задачею органам МДБ в селі Шидлівці завів у криївку сім повстанців, сам пішов нібито за продуктами в село. У цей же час чекісти оточують криївку і вимагають, щоб хлопці здались. Ніхто не здався, всі пострілялись, а Гурнік через кілька днів появився в селі у формі лейтенанта КДБ; видає людей, ходить по селах і разом з іншими чекістами вишукує криївки, п'є, здирає позику, контингент та інші побори. Окремим, хто знав його, погрожує розправою. Колишній зв'язковий Євгені Троян, яку спіймав на вулиці, заявив, що до цих пір він убив сто, якщо не буде мовчати і говоритиме правду, то вб'є її сто першою і ніхто йому нічого не зробить. Через певний час Гурнік очолює спецбоївку і під виглядом бандерівців здійснює різні провокаційні дії. У криївці, що містилася в лісі біля села Прошови, під виглядом бандерівської служби СБ допитує пов'язаних з підпільною діяльністю людей. Внаслідок організованих спецбоївкою провокацій багатьом людям довелося відбутися великі терміни ув'язнення. За надмірно жорстокі вчинки котрийсь зрадник із спецбоївки, що ще остаточно не загубив людської совісті, під час однієї з операцій переслідування бандерівців випустив у нього чергу куль і вбив.

Смерть зрадника списали на бандерівців, поховали з почесними, як «известного Советской Родіне сотрудніка».

Катюзі по заслугі, — говорить народне прислів'я. Зрадника нема вже давно. Залишився зарослий бур'янами двір, в якому ніхто не живе, навіть бродячі собаки не затримуються в ньому, побиті вікна в хаті і крики сови вечорами свідчать про пустку, якої добрі люди бояться, як нечистої сили,

яка ніби поселилась у дворі після того, як покинув його господар — зрадник.

Якби-то тоді спрацювала інтуїція наших есбістів, цікаво було б побачити зрадника на колінах, прохаючого пощади. Не було досвіду виявити вчасно негідника і вберегти багатьох від катувань, сибірських гулагів та від смерті. На жаль, цього не сталося.

Чи спам'ятаємось кінець-кінцем і всім негідникам віддамо належне? Мабуть, що ні! Бо і у Вільній Україні зрадники продовжують творити свої чорні справи. Терпимо і не караємо їх.

ПІД МАРКОЮ БАНДЕРІВЦІВ

Сашка Сапруна в селі Торське мало хто знав, бо не належав він до корінних жителів. Він був приблудою, як часто називали тих, хто звідкись прийшов до села і залишався в ньому, одружувався чи пристав до якоїсь родини в наймити чи підзаробити. Сашко прийшов до села з запасною фронтовою піхотною червоноармійською частиною ще тоді, коли фронт стояв під Коломиєю. Коли фронт подався далі, лейтенант Сашко Сапрун не пішов з частиною, а залишився в селі в однієї дівчини, в яку, казав, що дуже закохався. Явдошка відповіла взаємністю, повірила — і навіть повінчалися. На люди не дуже хотів виходити, щоб не потрапитись у руки контррозвідки, як дезертир. У селі радянська влада була тільки на папері, тому скоро запізнався із підпільниками з місцевої боївки. А щоб не наражати себе на арешт, пішов у підпілля і, під псевдонімом «Степ», став воюючим місцевої боївки ОУН.

Друга половина 1944 року була досить невизначеною. По селах активно діяли бандерівські боївки, часто проходили відділи УПА, то там, то тут спалахували бої з каральними загонами НКВС, стрибками та відділами польської АК (Армії Крайової). Влившись у боївку, «Степ», в залежності від обставин, старався показати себе активним воюючим. Ввійшовши у довіру, став діяти самостійно, як належало закинутому в підпілля агенту військової радянської контррозвідки «Смерш».

Невдовзі по селах стали зникати усілякі люди. Серед них були зв'язкові повітового проводу, симпатичні ОУН і зовсім нейтральні особи. Повітова служба безпеки списувала вбитих на поляків та відділи ковпаківців, що часто нищили по селах району. У населення складалася думка, що вбивства людей здійснюють бандерівці.

Вийти на слід убивць довго не вдавалось, поки в одну із ночей в с. Торське не була вбита вся сім'я Земледухів: дочки Ганна, Стефа, Оля і їхня мама

Осипа. Всі були поколоті багнетом. Маму, яка подавала ознаки життя, врятували сусіди.

Мати знала, що її дочок поколов бандерівець «Степ» зі ще одним, її невідомим. Видужавши, боялась довго говорити правду, мовчала, переховувалась, не ночувала вдома, щоб її таки не добили. Дівчата і вона сама були поза підозрами підпільників, хлопці з боївки часто використовували їх для виконання потрібних завдань. Недобрий поголос, що бандерівці вбивають невинних своїх людей, поставив перед службою безпеки завдання вияснити, хто здійснює убивства.

Їх зустріч з мамою дочок Осипою, хоч як вона цього не бажала, таки відбулася. Довго не хотіла нічого говорити, думаючи, що і її уб'ють. Невдовзі рішилась і розказала все. Біль і туга за вбитими дочками змусили її виказати весь той гнів і ненависть до вбивць, все те недобре, що останнім часом носила у серці. Жінка назвала вбивцю і прокляла всіх причетних до загибелі дочок, а разом і тих, що вели з нею розмову. Переконувати її, що вбивство здійснили не бандерівці, не було сенсу, бо ж знали, що «Степ» — вояк боївки.

Знав і «Степ», що Осипа видужала, почав остерігатися зустрічі з есбістами. Полювання за ним затягнулося на кілька тижнів, поки есбісти не знайшли у житі в полі його криївку. Кинувши гранати, «Степ» хотів вийти з оточення, однак куля одного з есбістів наздогнала його. Не добігши кілька кроків до лісу, він упав мертвим. Зловили і його напарника. При обшуку одержі «Степа» знайшли зашите під підкладкою посвідчення на ім'я лейтенанта контррозвідки «Смерш» Олександра Сапруна. В районній газеті стаття про бандерівські звірства ще довго муляла очі намаганням переконати наївного читача в правді написаного, що дочок старої Земледушихи вбили таки бандерівці.

В один із днів стара Осипа дізналась про загибель «Степа» і про те, хто його вбив. Звістка про смерть кривдника не потішила і не розвеселила зболене материнське серце, що продовжувало оплакувати своїх найдорожчих дочок та страждати від неймовірної втрати.

У ті страшні часи вона не одна така була. Ворог, щоб викликати у населення ненависть до повстанців, не гидував нічим — навіть вбивством зразу трьох невинних молоденьких дівчат. Не зупинився він і перед вбивством, такої ж не винної, як і дівчата, їхньої матері. Так Бог дав, що стара Земледушиха вижила і згодом розповіла людям правду, хто вбив її дочок. Для неї вбивця був бандерівцем, хоч, насправді, він був засланим у бандерівську боївку ворогом.

Односельчани знали, хто такий був «Степ», та розгадати його справжнє обличчя їм було, як і Земледушисі, не під силу. Жорстокість вчиненого зла шокувала людей. До смерті стара Земледушиха не могла зрозуміти: за що і чому спіткало її таке горе, чому саме від неї він — злий дух — забрав усіх трьох дочок, її найдорожче багатство, її радість, її надію і найбільше в житті щастя?

Так було. Такою була справжня правда, яку так настирливо сьогодні не хочуть визнати комуністичні ортодокси типу Петра Симоненка, Грача, їх послідовників і вся сьогоднішня п'ята колона в Україні. Їх, захисників старого комуністичного тоталітарного режиму, ще немало серед нас. Їх голос чути навіть у Верховній Раді, ми можемо їх побачити у дні комуністичних свят з червоними прапорами біля пам'ятників Леніну, яких ще і досі багато на площах східноукраїнських міст. Подзенькуючи медалями «за заслуги» перед «родіною», вони ще ходять поміж нами, злими круками налітають на всіх, хто розмовляє українською мовою, захищає українську незалежність.

Вдивляючись у їхні тупі, безсоромні та нахабні обличчя, пізнаємо серед них багатьох із тих, що вбивали, катували, мучили нас тоді, 60 років тому, і новітніх воріженьків, що розпинають і нищать Україну та українців сьогодні. Ворог не спить. Нехтуючи нашою порядністю і доброзичливістю, він усе більше і більше нахабніє, заганяючи нас в глухий кут бездіяльності й забуття. І це на нашій рідній землі. Не спім. Докажімо, що ми потомки безстрашних і хоробрих лицарів, що козацька кров б'є у наших жилах, що вміємо стати в обороні своєї волі, гідності, честі і щастя!

З КАМЕНЕМ ЗА ПАЗУХОЮ

«Макс»-Муся Блюм у с. Сухостав, що на Тернопіллі, де до війни з 480 дворів було 80 жидівських, з'явився перед II Світовою війною, десь у середині 1938 р. Як і всі жида, він дуже швидко ввійшов у контакт із своїми кровними, обжився, став незабаром зятем одного заможного сухоставського комерсанта Нухіма. Якогось визначеного заняття не мав, однак гроші у нього завжди були, на які в шинку свого тестя він не одному гоєві (так жида називали нас, українців) задарма ставив гальбу пива, при якій любив поговорити про різні справи із вже захмелілими відвідувачами шинку. Про се, про те, і про політику, і про життя райське людей по той бік Збруча, про страждання людей під Польщею, малоземелля та інше. Часто досить обережно натякав на війну, на можливу поразку в ній Польщі і прихід в

Галичину більшовиків. Бувало, що по кілька тижнів не бував удома, тесть пояснював, що відлучався зять у справах комерції. Справді ж — нелегально пробирався за р. Збруч, в Радянську Україну, далеко не в комерційних справах. В яких — стало відомо пізніше. Про його шпигунську діяльність ніхто з жителів села не здогадувався. Та все ж таки хтось із сільських поляків доніс у копичинецький польський постерунок поліції, що він займається антипольською агітацією. Мусю арештували, трохи налякали, на пам'ять всипали по задньому місці 50 буків і випустили, одержавши від тестя солідну суму гонорару. Далі діяв більш обережно, перед самою війною, боячись нового арешту, знову кудись пропав. Появився у Сухоставі, коли вже йшла польсько-німецька війна і мурованкою (гостинцем), з Тернополя на Заліщики, у Румунію, втікала на автах, фіакрах, селянських возах польська урядова еліта та інша шляхта заводова.

Коли посипались перші бомби на залізничну колію між Хоростковом і Копичинцями, Муся зовсім осмілів, став відкрито говорити, що Польщі капут і що скоро сюди прийдуть совети, заберуть у графині землю і поділять між бідними селянами. Хто слухав його, хто прислухався, а хто готовий був вже йти і ділити панську землю, дехто навіть бігав у панську конюшню, придивлявся і примірявся до коней, возів, відкидав для себе кращі борони і плуг, щоб забрати додому, коли будуть їх ділити. І ось настало 17 вересня 1939 р.; Муся не помагав полякам кричати «помуц ідзе!», а разом з кількома жидиками вийшов на вулицю з червоним прапором і вітав більшовицьких кіннотників: «Здрасте, таваріщі асвабадітелі!»

На другий день червоний прапор причепив на сільській гміні, сам подався до Копичинців, звідки через кілька днів повернувся з червоною пов'язкою на рукаві та із копичинецьким жидком Шнайдером. З ними ще прибув високий москаль, який говорив трохи по-нашому, трохи по-москальськи і чомусь, на диво, був тільки в одній зеленій сорочці, з пістолетом на поясі, в синіх райтках і пошитих з зеленої матерії полотняних чоботах. Обидва провели багатолюдний мітинг і довго говорили людям про «свободу» есесер, про права бідних і про те, що «хто був нічим, той стане всім».

Через кілька днів приїхав ділити панську землю. Тепер вже був в кашкеті з червоною «звездою» і з пістолетом за поясом. І пішло-поїхало. Люди юрбою з коликami ходили по панському полю, ділили землю, тягнули у свої двори графських коней, ледь не бились, ділячи сільськогосподарський інвентар, бо на всіх борон та плугів не вистачало, деякі їхали до Копичинців (райцентру) на якісь мітинги, бідніші жидики та сільські злодійчуки всту-

пали в комсомол, ходили по сільських вулицях і кричали «ура!» батькові Сталіну та ще якомусь жидові з борідкою — Леніну, били у панському палаці та інших будинках вікна, тягли з двору що попало під руку і відкрито несли все те до свого власного дому. Хто ніс картини, хто крісла, хідники, хто ціле ліжко, жінки — баняки та інше начиння. Настала «справжня свобода», така, як говорив «Макс»: бери — все твоє, все тобі можна. Коли не стало що брати у панському дворі, розгромили польське торгове кулко (крамницю), рубали, де хто хотів, ліс і везли його додому, хто скільки міг.

Так було кілька днів, поки не встановилась у районі влада, а незабаром, за неповний рік все нагробоване довелось віддати до колгоспу, і не тільки панське, а ще й своє, власне. До колгоспу тягнули не всіх, а тільки тих, хто був бідніший і написав заяву. Радянська влада у селі пробула недовго. Творити соціалістичне перетворення в селі «Максу» не дала війна, яка виникла між СРСР і Німеччиною. «Макс» зник із села, люди поговорювали, що працює в якомусь «ганкаведе» (НКВС) у Копичинцях. Перед самою війною появився в селі і разом з іншими енкаведистами ловив учасників «Просвіти», «Лугу», заможних господарів та інших сільських активістів і відвозив їх до тюрми у Копичинцях. Згодом люди, що приносили передачу своїм арештованим родичам у Чортківську тюрму, бачили його там, коли він разом з іншими енкаведистами припроваджував до в'язниці нових бранців. Коли арештованих з Чорткова гнали до Умані, «Макса» бачили в числі конвоїрів, що супроводжували колону в'язнів. Чи брав «Макс»-Блюм участь у розстрілі в'язнів у Чортківській і Уманській тюрмах — невідомо. Відомо лиш те, що в числі погоничів, які гнали в'язнів до Умані, він був, про це навіть писала чортківська повітова газета, що виходила у Чорткові в перші дні німецької окупації.

З приходом німців «Макс» ніде не появлявся. Знову «виринув» в Копичинцях і Сухоставі в квітні 1944 р. після приходу нових «визволителів». Тепер він вже був у військовій формі, працював у міліції чи МДБ, незабаром організував у Сухоставі із жителів польської національності групу стрибків (винищувальний загін МДБ) та почав уважно приглядатись до всього, що відбувалось у селі. Для нього не було секретом і те, хто пішов у підпілля чи в УПА. Поки фронт стояв на р. Стрипа, село і ліс наповнили прифронтові військові частини. Запрацювала активно військова контррозвідка «Смерш», вишукуючи ворогів радянської влади, колишніх поліцаїв, активістів ОУН, бандерівців та їхні криівки. Знаючи багато сільських людей, «Макс» надав неоціниму послугу «Смершу». Хитрістю і шантажем вербує для себе і на

допомогу контррозвідникам слабодухих та продажних людців, які за те, щоб не піти на фронт, готові були не тільки продати когось з односельців, а й рідну маму.

З допомогою завербованого Івана Шасткова, що був членом ОУН, видає на розправу контррозвідникам «Смершу» багатьох членів сільської станиці ОУН. За старання «Макса» та Івана Шасткова підступно арештовують станичного ОУН Михайла Дереворіза та його маму — п'ятдесятилітню жінку, що була зв'язуючою ланкою у повітовому проводі, утримувала в своєму дворі криївку, де переховувала разом з сином зброю та підпільників.

З відходом фронтових частин «Макс» разом із своїми підопічними стрибками перебирає на себе функції вибулого із села «Смершу». Володіючи з допомогою завербованих агентів-сексотів цілковитою поінформованістю майже про кожного жителя села, він довгий час тримає в страху все доросле населення. Виклик у приміщення стрибків був рівнозначним виклику до найстрашніших копичинецьких емдебістів Данилова чи Брюхачова. У ньому можна було не тільки бути катованим, а й безслідно зникнути чи відправитись у далеку дорогу до Сибіру. Зв'язкову оунівського підпілля Катерину Матіяш катували до тих пір, поки вона не втратила пам'ять. Напівживу викинули серед ночі під пліт, де вона померла від нанесених їй побиттів.

Стрибки «Макса» брали участь в масових облавах військ НКВС, вишукуючи учасників УПА та оунівського підпілля, вони виконували функцію охорони, коли в село заїжджав районний партійний актив збирати примусові податки, «добровільні» позики на відбудову післявоєнного народного господарства та інші примусові побори. Він та його вояки займалися ловлею молоді для відправки на роботу у шахти Донбасу, постійно пиячили, грабували людей, брали участь в депортації жителів села в Сибір та при арештах.

«Добрих» вчинків за «Максом» і зграєю його головорізів, котра переважно складалась із польського населення села, накопичилось стільки, що повітовий провід ОУН вирішив за будь-яку ціну спіймати московського прихвосня і судити. Незважаючи на сильну охорону його і приміщення, де розміщалося Блюмове «військо», підпільники «Гайворон» і «Забіяка» вислідили нечестивця, зненацька напали на його охорону, роззброїли, вивели «Макса» в безпечне місце, допитали, судили повстанським судом і повісили.

Розуміючи, який може бути для нього кінець, «Макс», сповідаючись перед есбістами у своїх гріхах, рятуючись, зумів наговорити дечого такого, чого не було, що потребувало довгого розслідування і з'ясування. Рятівною соломинкою для себе вважав виказати усіх секретних інформаторів (агентів), що працювали з ним і районними емдебістами. В їх числі були названі не тільки справжні сексоти, а й зовсім непричетні до цієї ганебної справи люди. В умовах жорстокої і страшної дійсності, коли скрізь домінував принцип «людина людині — вовк», в умовах повсюдної недовіри, наклепів, доносів і зрад, есбістам здавалось, що мовлене ворогом перед смертю є цілковита правда, а не брехня і наклеп. Не маючи змоги усе достовірно з'ясувати, покарали всіх: винних і невинних, в тому числі і двох молодих дівчат, яких «Максові» ніяк не вдавалось залучити до співпраці. Відбулось невинне і нічим зло, за яке сьогодні пізно сповідатись і покутувати.

Як бачимо, ворог нічим не нехтував. Навіть йдучи із життя, прагнув мстити нам, вбивати нас якнайбільше: якщо не його, то нашими власними руками. За століття нашої волі і неволі ми своєю щирістю і доброзичливістю пригріли і виплекали біля свого серця на шкоду собі не одного мерзотника і негідника, подібного «Максові». «Макс», про якого мовлено вище, не виняток. «Максів» на нашому віці було вдосталь. Видно, що небезпричинно Іван Франко у своїй поемі «По-людськи» мовою одного із представників «Максового» племені говорить:

*«Плем'я наше в сему краю,
Ссуци з нього кров святу,
Сотні літ живучи в ньому,
Сотні літ чуже йому.
Ми, мов п'явка, що не має
Свої крові — з других ссе».*⁹⁹

З тих пір мало що змінилося у нашій ментальності. Ми й досі продовжуємо гріти, ростити, облагороджувати тих, хто ніколи не бажав і не робив добра нашому народу. Присмоктавшись до тіла України, вони, ставши п'ятою колоною, продовжують свою чорну справу — «правлять свій бал» у нашому рідному домі, витісняючи нас, українців, із сфери політики, економіки, засобів масової інформації у нашій рідній державі. Одягнувши на себе мантию захисників демократії, мовою сусідньої держави повчають нас, як позбутись нам, українцям, права бути господарями на своїй землі.

⁹⁹ Франко І. По-людськи. — К., 1956. — Т. 10. — С. 238.

За прикладом далеко ходити не треба. Жидів у нас на Україні близько 94 тис., це 0,19 відсотка від загальної чисельності населення України, зате їм належить 60 відсотків промислових підприємств, в їх руках майже всі телевізійні канали, що працюють в більшості проти нас. У Верховній Раді 5-го скликання з 450-ти депутатів було 203 жиди. Із всіх 450-ти депутатів лише 36 відсотків назвали себе українцями. Який склад сьогоднішньої Верховної Ради 6-го скликання, бажано також вивчити. Хіба такий склад вищого державного органу України може дбати про добро корінної української нації, розквіт її Держави? Із 450 депутатів Верховної Ради України — 350 мільйонерів. Можна сміливо зробити висновок, що наразі ми пасинки на своїй землі з правами національної меншини.

Сьогодні в світі кожна нація захищає свої національні інтереси. Кожна національна держава — інтереси своєї корінної нації, не ущемляючи права національних меншин, що її населяють. Настала пора, щоб кожна національна меншина і в нашому вищому державному органі мала своє представництво в процентному відношенні до загальної кількості населення. Перевага повинна бути за корінними жителями держави, назву яких вона носить. Так є у всьому світі, в тому числі і в ізраїльському кнесеті. Української мови не чуємо і в російській Державній думі, хоч українців в Росії близько шести мільйонів. То чому ж наша Верховна Рада у своїй більшості російськомовна? Виходить, що не ми господарі у своєму власному домі. Тож повинна настати не колись, а вже тепер пора національного прозріння, інакше — щезнемо, «ако обри» колись, на нашій землі.

ЯКИЙ БАТЬКО, ТАКИЙ СИН

Якихось конкретно даних про сім'ю Дишньовських із с.Торського мало хто знав. Навіть ті, що дещо знали, чогось доброго ні про сина Богдана, ні про його батька сказати не могли, чи не хотіли. Один із колишніх вояків УГА розповідав, що в період Чортківської офензиви батько Богдана Дишньовського навіть командував сотнею стрільців УГА. У час відступу з-під Львова УГА в одному із боїв чи то за домовленістю, чи то за збігом обставин здав сотню полякам. У полоні був окремо від стрільців, чомусь дуже скоро його випустили, а ще так же ж раптово після війни розбагатів, купив лан поля, оженився на польці, сина хрестив у церкві, двох дочок — у костелі. Так і жили — наполовину по-польськи, наполовину по-українськи. Люди пам'ятають, що був він навіть членом «Просвіти», на людях старався видавати себе за патріота, практично у житті, крім власних інтересів, нічого

більше не хотів знати. З урядовою польською довоєнною владою мав добрі стосунки, поліція його, як інших українських патріотів, не переслідувала і не затримувала.

Син Богдан з приходом червоних «визволителів» став працювати фін-агентом і, як більшість сільських хлопців, підтримував зв'язок з оунівським підпіллям. Забравши у людей за податок гроші, пішов у підпілля, вступивши у сільську боївку самооборони ОУН. Будучи у боївці, більше всього дбав про власний престиж та інтереси, уникаючи непотрібних сутичок з каральними загонами НКВС. Мав замашки при реквізиції державного майна скористатися ним у своїх інтересах. Сестри чомусь покинули село, перебралися до Заліщиків, зв'язок із ними підтримував, передаючи їм через неписьменну Ганну Гладій записки. Що було у цих записках — довший час ніхто не знав, поки одна із них не попала до станичного ОУН Костянтина Склярчука. Служба безпеки досить довго перевіряла зміст записки, що межував зі зрадою.

Однак поки з'ясували причетність Богдана до зради та його агентурної роботи на користь районного КДБ, він, дізнавшись про те, що записка потрапила не за призначенням, арештовує вночі Ганну Гладій і станичного Склярчука. Обох виводить у ліс, де без суду і слідства вішає. Аналогічна розправа чекала і дочку Склярчука, яка підтримувала зв'язки з підпіллям. Однак здійснити задумане не зміг із причини арешту його самого повітовою Службою безпеки ОУН.

Розбори із Богданом Дишньовським відбувались у Чорному лісі. У час з'ясування обставин його зради на ліс наскочила облава червонопогонників. Зав'язалась перестрілка, під час якої Дишньовський втік до облавників. У кінці літа 1946 р. Ганну Склярчук заарештовують і поміщають в КПЗ Заліщицького МДБ. Про своє перебування в руках емдебістських слідчих Ганна Склярчук розповідала: «... Головне звинувачення, яке мені пред'явили на слідстві, це те, що я разом з районовими есбістами повісила свого рідного батька. Катували, як хотіли: пальці в дверях припирали, голки під нігті запихали, били по п'ятах, підключали під електричний струм, кидали горілиць, сідали на груди і нахилиючи голову донизу, лили в ніс воду. Це була страшна мука, було таке відчуття, що топишся. Знущались так, що після слідства у камеру мене затиювали. Познущавшись, через кілька неділь мене випустили в надії, що нібито за мою зраду під час слідства мене вб'ють свої. План їхній провалився. Провокація не спрацювала. Мої побратими по підпіллю брехні не повірили. Тоді мене арештовують у 1947 р.

вдруге. Цим разом катують вже у Чортківській тюрмі. Судила трійка. Вирок — десять років позбавлення волі і п'ять років позбавлення прав».

Зраднику Дишньовському тодішня комуністична влада дала можливість виїхати з району і замести свої сліди.

Постскриптум.

Цей цінний для МДБ «фрукт», кажуть, дожив до сьогоднішнього дня. На початку 90-х рр. ХХ ст., коли український народ прокинувся від летаргічного сну і знову взявся виборювати Україні волю, а собі кращу долю, Дишньовський «виринув» у одному із районів з синьо-жовтим прапором, як борець за Україну, як патріот, як колишній упіст. Серед чужих людей його ніхто не знав і справжнього обличчя ніхто не бачив. Детектора брехні тоді ще не сконструювали.

З тих далеких часів буйний вітер, незважаючи на наші бажання, вже не раз самочинно перегортав сторінки річного календаря, кидаючи у забуття і події, і людей, і добрі, і лихі діяння нас грішних. З-під притиснутих давниною брил забуття людська пам'ять поволі воскрешає імена патріотів, які, не жаліючи своєї крові і життя, боролись за волю України до загибелі. Тремтять від встиду і ганьби колишні ще живі зрадники, ті, що зрадили українську святу справу колись, і ті, що вбивають Україну сьогодні. 17 років хочемо прозріти. Чи зможемо? Запитаймо самі себе! Чи сьогодні «Сини твої тебе уб'ють?» (Т. Шевченко).

ТАК ЙШЛИ ІЗ ЖИТТЯ ЗРАДНИКИ

*З протоколу допиту Служби безпеки ОУН
Петра Пунди, уродженого 01.08.1927 р.
в с. Пізнанка Гнила Скалатського району
Тернопільської області, члена Юнацтва ОУН
з липня 1943 року (псевдонім «Крук»).
Завербований до агентурної роботи органами
РВ НКВС у травні 1944 року під псевдонімом
«Альоша», «Лебедь», «Чорняк», «Матрос», «Льотчик»*

До юнацької сітки ОУН села я вступив восени 1942 року. Будучи членом Юнацтва, вивчав історію України та іншу націоналістичну літературу, а також пройшов малий військовий вишкіл, який проводив станичний. З наближенням фронту помагав копати і обладнувати криївки, в яких разом з іншими чоловіками ховався в час переходу фронту.

Десь у травні 1944 року в селі з поляків (в основному) був створений «істребітельний батальон». До нього увійшли також колишні полонені, які ще за німців працювали в окремих заможних господарствах, та дехто з сільських українців. Із своїх найбільш активним був Михайло Галай — уродженець с. Глібів Гримайлівського району, одружений у нашому селі. Знаючи стан справ у селі, ставши стрибком, почав він доповідати новій владі про контрреволюційну діяльність декого в селі. В середині травня Галай Михайло із деякими стрибками мене арештували і привезли на військову комісію, з якої звільнили як молодого і не підлягаючого призову в армію.

Через декілька днів мене і ще кількох жителів села направили на роботу в Донбас. Працював на шахті в Макіївці, звідки, підбравши момент, втік. По дорозі був зловлений і повернутий на шахту. Через три тижні я зі своїми колегами знову втекли, вдало добрались додому і стали ховатися. Незадовго, коли почався призов 1927 року, я пішов на воєнкомат, і мене забрали в армію. По дорозі я втік і деякий час переховувався, а потім рішив піти до стрибків, так і зробив. У грудні 1944 року повстанці напали на станцію стрибків, роззброїли і вбили дільничного. Боячись арешту, ми попросились у боївку. Мене і ще одного прийняли. Так я став повстанцем під псевдонімом «Крук». 31 січня 1945 року моя група була розбита, і я втік додому. З дому, за порадою голови сільської ради, знову вирішив з'явитись у воєнкомат, де заявив, що хочу прийти з повинною. Завели мене до начальника РВ НКВС Семенка, де я погодився на співпрацю і підписав заяву про згоду вести агентурну роботу під псевдонімом «Крук». Одержавши інструкцію, як діяти, я пішов додому. З тих пір я став агентом НКВС. Розвідувальну роботу в селі я виконував згідно з вказівками. Вдалося вступити в боївку знову. За моїми доносами були арештовані жителі села Ковтунь Ольга, Велеток Максим. 31 січня 1945 року доніс, де квартирує боївка. Під час бою впали «Явір», «Кармелюк», «Гомін», «Ігор». Я сховався в ямі, як було домовлено. Після цього я боявся, щоб мене не арештувало СБ. Пішов і зголосився. Мене з воєнкомату знову запровадили в НКВС, до начальника, який мене почав сварити за те, що я це зробив.

Після 15-ти днів начальник Семенко покликав мене в НКВС. Тут були й інші начальники. Начальник Семенко заявив всім присутнім, що з нас п'ятьох зголошених буде створена боївка, яка має оперувати в цілому районі та робити засідки на бандерівців. На засідки мав нас водити дільничний з Магдалівки Дубнецов. При першій зустрічі з бандерівцями ми по-

винні здатися і просити, щоб знову нас взяли до боївки. Зі мною начальник говорив окремо.

«Відносно свого зголошення, — сказав начальник, — щоб здобути довір'я, ти повинен говорити, що до цього кроку тебе підмовила родина, а тепер зорієнтувався, що більшовики наказують виступати проти своїх братів-повстанців, тому я не можу їм далі служити. Коли вам подарують цю провину і вам знову вдасться вступити у боївку, тоді, щоб вас замаскувати добре, ми заберемо вашу родину до району нібито на висилку».

Дальше повідомив мені, через кого я буду мати зв'язок з НКВС. У боївці вести себе солідно, щоб уникнути всяких підозрінь. Прихильно ставитись до всіх і особливо — до провідника. Дали мені нове псевдо — «Чорняк». Мені назвали зв'язкові пункти, куди повинен доставити донос. Тиждень ми були в Магдалівці на станиці стрибків, поки вона не була розбита боївкою «Богдана». Цього вечора, коли був наскок на станицю, вбити дільничного я не міг, бо тяжко до нього було добратися на поверх, що був сильно обстрілюваний з кулеметів. Я з іншими стрибками сидів у пивниці, поки нас звідтіля не витягли повстанці. «Богдан» хотів нас всіх постріляти, однак дружина переконала його, що цього не слід робити, і він взяв мене знову до боївки.

Сталось так, як було задумано начальником НКВС. Слідуючи з боївкою, я продовжував вести свою агентурну роботу. Писав про все: хто в боївці, де і в кого ми квартирували, інше. У дописах, згідно з домаганнями, я не тільки подавав, яким шляхами входили в село чи хутір, але й якими стежками ходимо по лісі.

В с. Турівці я подав донос, в якому сповістив результати бою в с. Теклівка. Подав, хто був убитий («Карпо», «Бродяга», «Болітрус», «Шар», «Дуб», «Вістун»). Донос передав через Лукова, в ньому сповістив теперішній стан боївки, до кого ходимо за харчами, кудю підходимо до села. Повідомив також, як ми злучилися з повстанцями «Смереки». Згодом я став передавати доноси через Вовну, про те, як зустрілися з відділом Байденка, що нас всіх стало 50 чоловік, куди ходимо, де ночуємо, інше.

Незважаючи на добру конспірацію, мене все-таки розкрили. 22 червня 1947 року бойовики «Славко» і «Буйний» мене роззброїли і заарештували.

Питання слідчого СБ:

Яку нагороду мали ви одержати від МВД за виконання свого доручення?

Відповідь:

За доставлення живих «Славка» чи «Ореста» — по 20 тисяч крб. За інших постріляних — по 10 тисяч крб. за кожного.

Питання слідчого:

Що з вами задумували робити органи МВД після виконання цього доручення, беручи до уваги, що ви були здемасковані після останнього?

Відповідь:

Старший лейтенант Малафеев обіцяв мені, що коли будуть знищені при моїй допомозі «Омелян» і СБ в Скалатському районі, то мене перекинуть на Східну Україну і там після перевишколу буду працювати в органах МВД.

Замітка слідчого:

Об'єкт перед зліквідуванням попросив мене написати листа до його дідуня такого змісту.

Слава Ісусу Христу!

Дорогий дідуню!

Оце я до Вас пишу останні слова. Зрадив я Україну, видавав своїх людей, свій народ. От і тепер народ відплачується мені за це, найгіршому своєму ворогові-зраднику. Я хотів врятувати своє життя чиеюсь кров'ю, думав, що про це ніхто не буде знати, але від народу не скриєшся. Жаль мені молодого віку і жаль, що Ви лишаєтеся самі, але так мусить бути. Україна зрадникам не прощає. З нашої родини ніхто не зрадив, аж я поплямив цілу свою фамілію. Вина в цьому в першій мірі моя, але в другій і Ваша, що Ви знали, що я пішов на неправильний шлях, а не стримали мене. Прощайте.¹⁰⁰

Петро
Дня 12 липня 1947 року

¹⁰⁰ Літопис УПА. Т. 44. — Торонто-Львів, 2006. — С. 902–975.

*Із протоколу допиту Службою безпеки ОУН
агента МДБ УРСР Довгого Михайла Йосифовича,
1926 року народження, уродженця села Дички
Рогатинського району Станіславівської
(Івано-Франківської) області*

*Протокол складений есбістом
«Софроном» 21–24 жовтня 1947 року*

У протоколі зазначено, що М. Довгий в половині літа 1943 року вступив до дивізії «Галичина» і був направлений на військовий вишкіл в м. Торунь. Після закінчення 8-місячного вишколу в складі батальйону дивізійників був направлений на Холмщину для боротьби проти польських та російських партизан. З Холмщини він з іншими дивізійниками повернувся в Австрію (м. Нойгаммер), де 22 травня 1945 року в складі полку дивізійників потрапляє в більшовицький полон.

Знаходячись у полоні, службою МДБ був завербований до її агентури.

З протоколу допиту:

«Вербовку здійснював військовий, середнього зросту чоловік, коло 40 літ, низький, грубий, шатен. Питав, у який спосіб я пішов до СС-ів. Я сказав, що пішов охотником тому, що я бідний, не мав жодної праці та не мав з чого жити. Тоді він спитав, чи я хочу їхати додому. Коли я відповів «так», він сказав: «Якщо ти будеш щирий супроти радянської влади та будеш їй помагати, тоді тебе пустимо». Я відповів, що буду щиро помагати, тільки щоб мене звільнили додому. Він спитав мене, чи я знаю щось про «бандьоровську армію». Я відповів, що нічого не знаю. Тоді він пояснив, що це такі бандити, які дбають тільки про себе, вбивають невинних людей, живуть по лісах і селах. Щоб тобі добре велося в Радянському Союзі, ти мусиш помагати їх знищити. Я спитав, як я маю помагати — йти на фронт проти них, чи як? Він сказав: «Ні, вони ховаються по лісах і селах, і проти них не треба йти на фронт. Вистачить розвідати, де вони знаходяться і донести радянській владі». Коли я спитав, як маю це робити, він сказав: «Ти поїдеш додому і вступиш до їх армії. Вони радо беруть до себе західняків — таких, як ти. Але ти на них не будеш щиро працювати. Приміром, будеш доносити про місце постою і кількість бандитів. Зрештою, там, на місці, будеш мати свого начальника, який навчить тебе, як і що робити». Коли я спитав, де

пов'яжуся з тим начальником, він повідомив: «Пов'яжешся в своєму районі. Я напишу тобі документ і з ним поїдеш до своєї області, і там покажеш цей документ начальнику МДБ. Він тебе детальніше пов'яже. Але щоб тебе не зловили, ти мусиш мати документи з американської зони окупації, де ніби ти був на роботі і тебе визволили не руські, а американці вислали додому». Коли я спитав, як дістати ті документи, він пояснив: «Ти підеш в американську зону окупації. Там знайдеш найближчу станцію і як полонений виїдеш в глиб Німеччини. Там постарася виробити свої цивільні документи, що ти був на роботі в Німеччині. З документами тебе звільнять додому. Будеш там — добре прислухайся до всього. Воно тобі буде потрібно для розповіді бандерівцям, коли тебе будуть питати».

Після цього приніс мені виготовлений формуляр заяви, де було зазначено, що М. Довгий направляється в розпорядження МДБ Станіславівської області. Цей документ я заховав при його очах під полу своєї блузки. В дальшому все було зроблено, як говорилося до того. Поїздом з пересадками дібрався до Станіслава і зайшов у дижурку обласного МДБ. За бюрком сидів начальник МДБ, якому я і подав свій документ. В розмові з ним розповів все, як було. Говорили про бандерівців, які вони погані люди, про те, що я маю робити, і про те, що як справляюся з роботою, то мені буде дуже добре жити, дістану ордени, гарну працю, багато грошей, буду жити або в області, або поїду до Києва, як знищимо бандерівців. Після розмови надали мені гарну кімнату, де я жив три дні. Їсти мені приносили, гарно годували, і я чекав, поки не приїде великий начальник з Києва. На четвертий день він приїхав, і мене викликали до нього. Начальник обласного МДБ представив мене йому, я назвав своє прізвище, а він своє — Сверцов.

Спочатку питав про мою біографію, записав її, дав мені підписати, далі став навчати мене, як мені поступати, коли я дістануся до бандерівців.

«Коли стрінешся з партизанами, будеш їм говорити, що ти служив при СС-ах, воював проти більшовиків під Бродами — може, повірять і приймуть тебе до себе. Коли б не хотіли прийняти, то ти старайся виконувати все, що вони скажуть. Коли б хотіли, щоб ти вбив когось з наших, можеш вбити навіть 50 наших бійців і 10 офіцерів — тоді вони напевно тебе приймуть. Старайся зв'язатись із своїм начальником у районі. Йому будеш доносити. Про дальшу роботу скаже тобі твій начальник».

По обіді Сверцов представив мені незнайомого, який сказав, що він майор МДБ Бугайов. Після обіду він написав заяву, яку я повинен був підписати. Опісля прочитав мені заяву приблизно такого змісту.

«Я, Довгий Михайло Йосифович, уроджений в с. Дички, замешканий в Рогатині, погоджуюся чесно співпрацювати з органами МДБ по боротьбі з бандерівцями. За зраду тайни буду покараний карою смерті або тюрмою».

Заяву підписав ім'ям і прізвищем. Начальник МДБ повинен мені дати кличку (псевдо).

Опісля цього зі Станіслава я хотів поїхати додому, та не мав грошей. 300 карбованців дав мені Бугайов. На другий день в канцелярії МДБ 10000 карбованців дав мені Сверцов, при видачі яких сказав, що якщо я буду добре працювати, то дістану більше.

На базарі я купив собі чоботи, блузку, райтки, білизну і плащ. За це все заплатив 7700 карбованців, за 300 карбованців купив папіросів. Перед відходом дижурний приніс мені на дорогу два хліби, півкілограма масла і 1 кілограм риби. По трьох днях я приїхав додому і пішов в РВ МДБ, де зустрівся з Бугайовим. Він допоміг мені одержати на другий день відповідні документи та познайомив мене з начальником РВ МДБ Аносовим, в якого я підписав таку саму заяву і одержав кличку «Сорока», а також конкретні вказівки, як я маю діяти.

Одночасно я продовжував підтримувати зв'язки з Бугайовим, який, як мені здавалося, був присланий для спеціальної роботи з області або з Києва. Крім агентурної роботи, Аносов давав мені й інші побічні завдання: хто з якого села купляє ліки в аптеці, слідкувати за завідуючим рестораном, де я працював, хто бере звідти продукти тощо.

У листопаді я був в с. Дички і ввечері бачив, як Білас Іван, Мелимук Василь, Бережанський Осип заходили на подвір'я Шамбирко Рузьки. Я дослідив їх в той спосіб: спочатку обсервував хату Мелимука і запримітив, що вони зайшли там вечеряти. Я ждав, доки вони не вийшли з хати. Тому, що вони не виходили, набрав переконання, що там мусить бути криївка. Так обсервував через п'ять ночей. Про це зголосив Аносову. На другий день приїхало з Рогатина вантажне авто до гарнізону в Дичках. Зробили обшук і знайшли вхід до криївки в Шамберко Рузьки, з якої витягнули живими вищеназваних підпільників. На наступній зустрічі з Аносовим в Рогатині я одержав від нього 1700 карбованців.

Невдовзі після того я побачив в Бережанського Гатру Ярослава, Філяка Йосипа і одного чужого. Вони були озброєні. Про це також зголосив Аносову. Коли я третього дня прийшов з Рогатина до Дичок, довідався, що попереднього дня більшовики знайшли криївку в Бережанського, в якій застрілилися вищезгадані партизани. Два тижні пізніше Аносов вручив

мені пакет, загорнений у білий папір, заличкований, у ньому було на моє ім'я 10000 карбованців. Я підписав Аносову квіт на гроші.

На початку лютого 1947 року ввечері я їхав лещатами з Рогатина додому і зауважив чотирьох людей, що йшли полем з боку Заланова. На другий день я побачив, як Левків Михайло і двоє незнайомих вилазили з криївки і пішли до Дичок. Про це зголосив Аносову. За кілька днів привезли до Рогатина три трупи: Левківа Михайла, Сташкова Михайла і Хандія Михайла.

У зв'язку з новими всипами (доносами. — Авт.) в с. Дички люди почали мене підозрювати, і мені тяжко було зреалізувати план, щоб пропхатися в партизанку. Така нагода трапилася лише тоді, коли Дерміць Тарас і провідник Юрій дали мені завдання виконати атентат на Валка (мельдованця), хоча вони не говорили, що по атентаті заберуть мене в підпілля, але я постановив використати цю нагоду — може, таки вдасться зреалізувати давно намічений план. Однак я розмірковував, що Валок є замала фігура, щоб атентатом виробити собі довір'я у підпільників. Тому я постановив вбити когось із більшовицьких достойників, але щоб когось вбити, я мусив мати дозвіл. Такий дозвіл міг мені дати лише начальник обласного МДБ, якому я розповім про зустріч з Тарасом, що вони (бандерівці) мені дали наган і доручили вбити когось із районного начальства. Начальник обласного МДБ сказав, що це можна, але шкода. Після цього повелів мені вийти в іншу кімнату. Довго про щось радились обидва з Бугайовим, тоді покликали мене. Коли Бугайов вийшов із кімнати, **начальник обласного МДБ сказав мені, що не вільно вбити таких начальників: Бугайова, Козюберду (першого секретаря партії), Решитилова (голова райвиконкому), Громового (в той час оперативний працівник МДБ). Всіх інших можна. Коли я спитав, чи можна вбити Аносова, він сказав, що так.**

Я попросився і пішов додому. Постановив собі вбити Аносова і Валка. Валка — тому що доручили партизани, Аносова — тому що в цей спосіб я хотів здобути довір'я в партизанів і пропхатися у той спосіб у підпілля. В один із вечорів, коли я намірявся знищити Валка, зустрів Аносова і застрелив його.

Через два дні в кабінеті Бугайова я зустрівся з начальником обласного МДБ. Він привітався зі мною і спитав, як я виконав атентат. З ним я проговорив від вечора до другої години ночі. Тут він сказав мені: «Мішка, я прикликав тебе того, щоб повчити і сказати, що за смерть начальника РВ МДБ ти маєш стократно помстити. Ти мусиш дістатись у підпілля і вик-

рити організацію в цілому Рогатинському районі. Ти зобов'язаний розкрити зв'язки району з горою, з ким, куди і в який спосіб вони в'яжуться і т.д., а також про мої агентурні зв'язки, де і з ким».

Від Бугайова я одержав 5000 карбованців, через Владка Третьяка я таки зв'язався з Тарасом Дерміцем.

12 квітня 1947 року по мене на Руду прийшли партизани і забрали в ліс. Майже місяць я не міг вийти на зв'язок з МДБ. Через місяць в Руді я зустрівся із зв'язковим від Бугайова, який передав мені записку від нього з проською повідомити, де я є і коло кого.

Зв'язковому я передав нові відомості для Бугайова, де перебуває провідник Шпак і багато іншого. Всіх зустрічей із зв'язковим Бугайова відбулось близько 10. Під час кожної я передавав свіжі дані про стан підпілля».

Багато планів зрадникові Довгому не вдалось виконати, бо він був уміло розсекречений Службою безпеки ОУН і відповідно, як зрадник, покараний.¹⁰¹

КАРАЛИ СВОЇ СВОЇХ

З протоколу засідання Теренового організаційного суду
у справі «Корнія»

Дня 19 січня 1948 року відбулося засідання Теренового організаційного суду, на якому покарано карою смерті через розстріл бойовика СБ «Корнія». Бойовик СБ «Корній» розстріляний за те, що:

а) не підпорядковувався наказам ОУН про заборону пиття алкогольних напоїв.

Будучи п'яним, незважаючи на неодноразові попередження, не поступав згідно з наказами ОУН;

б) нетактовно поведився з населенням. Помимо неодноразових звертань старших чинників і друзів, продовжував вульгарно поводитись з населенням, застосовуючи брутальні лайки та побої, що в корені суперечить засадам ОУН;

в) неодноразово порушував правила конспірації, чим розконспірував пункти зв'язку, місця постойв, квартири поодиноких селян;

¹⁰¹ Літопис УПА. Т. 44. — Торонто-Львів, 2006. — С. 1079–1132.

г) не виконував наказів згідно з інструкціями своїх зверхників та засад ОУН. При ліквідації більшовицьких прислужників ліквідував невинних людей, що виключається та суперечить засадам ОУН і виданим наказам.

Постій 23, січня 1948 р.

Тереновий організаційний суд «Алас», «Прокіп», «Юрко».

Літопис УПА. Т 44. — Торонто-Львів,
2006. — С. 1138.

З протоколу засідання Теренового організаційного суду в справі д. «Карпа»

26 грудня 1948 року

Провідник (головуючий) — д. «Левко». Члени: «Богдан», «Гук».

«Карпо» — Швець Іван Осипович. Народився 1915 р. в с. Лапшин Бережанського району Тернопільської області, українець, освіта 4 класи народної школи, жонатий, рільник, член ОУН з 1936 року.

Друга «Карпа» обвинувачують в таких провинах:

а) крайньо неконспіративна поведінка (ходив вдень по селу, посилав цивільних людей збирати для нього харчі, про місце квартирування криївки знало багато людей);

б) надуживав правами члена ОУН і зброєю відносно цивільного населення (шантажував, тероризував окремих людей в своїх особистих інтересах, грозив їм пістолетом, наставляючи до грудей, бив пістолетом по голові, бив у лице, кидав горшками в голову);

в) привласнював організаційні гроші (300 крб. зі збірки ОУН);

г) порушував правила моральної поведінки;

д) нещиро вів себе, будучи підсудним, закривав свої провини, обманював суддів.

Враховуючи те, що д. «Карпо» не змінив своєї поведінки помимо кількарізкових йому нагадувань і попереджень, ступінь його провин та їх деморалізуючий вплив на кадри ОУН та населення, ТОС засуджує д. «Карпа» на кару смерти.

Постій 26 грудня 1948 року.

Провідник ТОС «Левко».

Члени ТОС (підпис ручний) «Богдан» (підпис ручний) «Гук».

Літопис УПА. Т 44. — Торонто-Львів,
2006. — С. 1140.

Із протоколу ГОС у справі Василя Петровича Бріля
Микулинці, дня 18 грудня 1947 року.

Протокол

Бріль Василь Петрович народився 9 травня 1927 року в с. Петриків Микулинецького району Тернопільської області, українець, освіта 5 класів народної школи, нежонатий, слюсар, військовий, член ОУН від 1945 року, псевдонім «Долішний».

Дня 18 грудня 1947 року Тереновий організаційний суд, скликаний д. Шелестом, в складі представників суду д. «Зот», та членів д. «Титар» та д. «Богдан» розглянув справу Бріля В.П., члена ОУН від 1945 року, псевдонім «Долішний», і засудив його на кару смерті за провини:

а) від початку 1945 року він був бойовиком при рай. провідникові. В березні місяці 1945 року дезертирував і скривався самостійно до листопада 1945 року;

б) коли скривався самостійно, задушив одну жінку з с. Петриків, що проходила лісом;

в) в 1945 році застрілив одного чоловіка, що походив з СУЗ.

Суд кваліфікував ці злочини; як бандитизм.

Підписи: «Зот»

«Титар»

«Богдан».

Літопис УПА. Т. 44. — Торонто-Львів,
2006. — С. 1137.

4 Розділ четвертий

**Слава не поляже,
пам'ять не загине**

«Національна свідомість пролягає не через танці і спів, не через патетику й мітинги, навіть не через форуми, конгреси і референдуми. Вона пролягає через усвідомлення національних трагедій».

Ліна Костенко

ТАК БОРОЛОСЬ ЮНАЦТВО ОУН

«У старшинську школу УПА біля гори Лопата на Долинщині я, — згадує Богдан Михальчук («Мак»), — поступив 1 серпня 1943 р. Сотня, в якій я навчався, мала три чоти. Чота, в яку я був призначений, називалася першою юнацькою чотою. В ній було 36 юнаків, 18 курсантів — з Поділля, 3 — з Тернопілля, 4 — з Бережанщини, 11 — з Чортківщини.

Ми були юнацтвом ОУН, нас вважали найкращою молоддю України, її надією і честю. Складалася наша чота з юнаків, яким було по 18 років, майже всі були народжені в 1925 році, кількох було з 1924 р., а двоє нас — з 1926 р. Всі ми прийшли з Юнацтва ОУН, мали майже завершену середню освіту. Дев'ять серед нас вчилися у гімназіях або в торговельній школі Чорткова, всі ми були знайомі з шкільної лавки, але у старшинській школі звертались один до одного лише по псевдо. У нашій чоті не було юнаків старших 19 років. Тим самим ми не могли мати ані помітного військового вишколу, ані бойового досвіду. На нас дивились старші курсанти з інших чот, як на дітей.

Правда, перед тим, як потрапити в школу, ми пройшли весною 1943 р. короткий старшинський вишкіл у «Школі Крилатих». Чота наша, хоча і не мала великого військового досвіду на початку занять у школі, зате ми принесли з собою щось більше, ніж військовий вишкіл. Це було юнацьке завзяття, неймовірна посвята великій справі боротьби за волю України, незламна віра в нашу ідею. Ми вважали себе дітьми ОУН, оскільки росли на її революційних традиціях. Кожен з нас був від 13-14 років членом Юнацтва при ОУН. Ми свято вірили, що були тими, котрі мали творити нове життя, бо вважали себе тією правдивою молоддю України, яка може робити революцію, бо знали і вірили, що переможемо, що за нами підуть тисячі, мільйони юнацтва. Нам не було страшно вмирати, бо ми ж сини України, що мріяли про незалежну державу, про народ. Ми були свідомі

того, що боротьба буде жорстокою, і нам необхідно до неї добре підготуватися. Три чоти творили першу сотню нашої школи – 110 курсантів. Всього у школі було 4 сотні. У жовтні наша чота зайняла перше місце у навчанні і перебрала прапор школи.

4 лютого командир чоти «Святослав» — колишній лейтенант Червоної армії — покликав мене, як політвиховника чоти, і ройового «Влодка» до себе і сказав, що рій «Влодка» одержав спеціальне доручення, на яке мав негайно вирушити. Через годину ми готові були у дорогу. Нас йшло дев'ять: сім курсантів, командир чоти «Святослав» і один із сітки ОУН. На озброєнні мали один кулемет Дегтярьова, три десятизарядки, два ППШ, три кріси. Кожен одержав чотири гранати К-1. Через годину ми були вже в селі Липа, де на нас чекав зв'язковий і два вояки з СБ. «Святослав» інформував, що ми повинні зустріти людей вищого проводу, які їдуть на закінчення занять у школі.

У дорогу вирушили на трьох санях у бік Чорного лісу. 6 лютого ми обминули Станіславів і опинились у селі Озерце, де повинні були зустріти провід. На схід від села ми на краю лісу «на всякий випадок» підготували оборонні становища, провели апель. Перед нами була рівнина, чисте поле, а через метрів 250 починалося село. Надрайоновий, що був з нами, пішов у село, а ми залишились у лісі. Коли він прийшов, то повідомив, що через годину гості будуть тут. Ми всі вирушили до першої хати край села. Надворі вже сутеніло. На подвір'ї, куди нас завів надрайоновий, чекало чотири пари саней. Через 10 хвилин на подвір'я в'їхало ще двоє саней. Зв'язковий нервово зголосив, що кілька кілометрів звідси їх обстріляли німці, які їх доганяли. На перших санях їхало, крім їздового, ще четверо людей, один з них був поранений. На других санях було шість чоловік, троє поранених, а троє мертві.

Чотовий «Святослав» дав команду: поранених покласти на одні сани і швидко вивезти у ліс. Вслід відправили і другі сани з новоприбулими. На інших всілись ми всі і швидко поїхали до лісу. Не доїхали до нього кілька десятків метрів, по нас почав стріляти німецький кулемет. Коли ми в'їжджали в ліс, від села вже наступало біля сотні німців. Чотовий «Святослав» наказав зайняти оборонні становища, які ми підготували ще ранком. Всім гостям наказали швидко їхати з поля бою. Чотовий, звертаючись до нас, сказав, що мусимо затримати німців хоч би на 10 хвилин, щоб дати змогу провідникам захватись у глибині лісу.

Хоч це був вечір, німці чомусь дуже поспішали. На білому снігу під зоряним небом не важко було бачити кожного німецького вояка. Вони

наступали на наші позиції лавою прямим ходом. Ми підпустили їх зовсім близенько, а тоді відкрили стрільбу із всієї зброї. Німці падали, але продовжували йти вперед. Значить, це були не фронтовики, бо хто так подурному вмирає! Вони йшли, незважаючи на втрати. До наших становищ залишалась вже досить мала віддаль. 40 метрів, 30, наш кулеметник вже скосив їх передню лаву. Нараз німці залягли, було чути німецькі крики, команди. «Друзі, — сказав «Святослав», — ваш іспит старшинського вишколу мусите здати вже сьогодні, не посоромімо юнацької чоти».

Нараз німці зірвались на ноги і з криком кинулись на нас. «Святослав» крикнув: підготувати гранати! За декілька секунд дев'ять гранат заглушили все на світі. Здавалось, що вся земля гуділа і горіла навколо нас. Коли розвіявся дим, дивлюся: за шість кроків переді мною лежить німець, молодий, як я. Він ще жив, але не міг піднятися, біля нього — другий, за кілька метрів — третій, четвертий. Всі неживі. Всім по 18-19 років. Бачу, що ціле поле вкрите трупами німецьких вояків. Перед нами лежало більше 30 юнаків з німецьких СС-ів. Усі мертві. Це діти Гітлера зустріли дітей ОУН. Вони вже ніколи не повернуться з нашої землі, яку їм наказали поневоляти. Дивлюсь вбік і кажу: друже командир, ми витримали першу навалу. Але «Святослав» не відповідає. Він лежить мертвий, у крові, дістав цілу серію куль прямо в груди. Дивлюся вліво і бачу «Євгена» — теж наскрізь прошитого кулями. Був він другом мого дитинства, йому ще не сповнилось і 18 років, одинак у батька. Біля нього кулеметник «Марко» лежить також в калюжі крові, а поруч — убитий надрайоновий. «Петрусь» важко поранений, «Юрко» також поранений. Нас тільки четверо залишилось обороняти окопи.

Через кілька хвилин німці знову почали наступати на наші становища. Вже першої хвилини «Боз» падає поранений, «Влодко» підсувається до «Боза», перебирає кулемет і продовжує стріляти. Німці падали десятками, але продовжували наступати. Нараз «Влодко» зник з кулеметом, оббіг кілька корчів і вже настоячки з лівого крила вистрілює цілий диск у німців, які перед хвилиною зірвались на рівні ноги і побігли на нас. Я бачив, як цілий рій німців впав біля «Влодка». Тут звернувся до мене «Буревій»: «Маку», боронись, я вже не можу — і замкнув назавжди очі. У цій хвилині на нас живих ще посипалось десятки німецьких гранат, одна впала десь зліва біля мене. Швидко перекотився по снігу вправо, щоб віддалитись від гранати. Вибух. Почув, що поранений, але ще продовжував стріляти з десятки. Німці падали перед мною вже за кілька кроків. Тут знову явився «Влодко» біля мене. Він не мав набоїв до кулемета, всі п'ять дисків

він вистріляв і вхопив ППШ від пораненого «Євгена», встав на рівні ноги і, стріляючи, косив німців довкола себе. Я бачив його шинель, цілі груди були червоні від крові, але він і далі стояв і стріляв. Я не міг зрозуміти, як він може ще жити, стоячи у калюжі крові.

За кілька років мого перебування в УПА я зустрів багато героїв, але не бачив рівного «Влодкові». Він залишився у моїй пам'яті одним з найхоробріших лицарів України. Німці вже були у наших окопах. У цю мить я почув кулеметну чергу позад себе. Це була нам допомога, про що я не знав, бо втратив свідомість.

«Юрко», з яким я лежав поранений, після того, як прийшов до свідомості, розказав, що на допомогу нам прийшла боївка «Крилатих». Німці кинулись панічно тікати, але через деякий час знову пішли в наступ. Боївка швидко забрала вбитих і поранених та відступила в глибину лісу. Нас чотирьох поранених повезли до військового шпиталю у тростянецькій ліс.

Прийшовши до свідомості, я згадував, що з середніх шкіл Чорткова пішло 18 юнаків до старшинської школи ОУН в серпні 1943 р., згодом 9 юнаків до школи «Олені», у лютому 1944 р. 16 юнаків до підстаршинської школи, яка теж була при школі «Олені». Старшинська школа «Крилатих» мала багато учнів з Чортківської гімназії. Весною 1944 р. середні школи Чортківської округи дали підставу для створення юнацьких відділів. «Юрко» розказав, що коли боївка «Крилатих» підійшла до «Влодка», той навколішки стріляв поперед себе, але його тіло вже було холодне, він був мертвий. Його воля була сильніша за його смерть. Прізвище його було Криськів.

Прикро згадувати, ще прикріше переживати смерть своїх вірних друзів, але волю можна здобути тільки кров'ю народу».

Таким був спогад 18-річного юнака, курсанта підстаршинської школи Богдана Михальчука («Мака»). Мимоволі задумуєшся, чи здатна сьогоднішня юнь на щось подібне? Думаймо і даймо кожен сам собі відповідь.

* * *

Досить цікаво згадує Богдан Михальчук («Мак») про викрадення ним з Івано-Франківського управління НКВС полковника Дорофеева разом з документами. Про нього ходили чутки, як про дуже здібного ворога, який вміло вербував сексотів і керував їх роботою.

«Ми, — говорить «Мак», — разом з поручиком «Василем», виконуючи наказ полковника «Шелеста», розробили план захоплення полковни-

ка. План був досить ризикованим. Незважаючи на це, ми його виконали і доставили полковника Дорофеева у свій табір цілим, неушкодженим, без будь-яких втрат для нас самих. Доставили його разом з важливими документами, після перегляду яких та допиту самого Дорофеева ми отримали багато цінної інформації, котра допомогла «Шелесту» запобігти здійсненню багатьох запланованих НКВС провокацій, встановити справжнє обличчя деяких сексотів, відвести провокаційні наговори на багатьох національно свідомих наших патріотів. Найнебезпечніших запродавців було знешкоджено».

У своїх спогадах Богдан Михальчук («Мак») розповідає і про те, що він спілкувався з жінкою полковника Леоніда Брежнева Вікторією. І за певні солідні винагороди діставав від неї потрібну інформацію. В той час полковник Леонід Брежнев служив у Станіславові.

«Мак» розповідає також, що цінну інформацію для полковника «Шелеста», головнокомандувача УПА-Захід, він одержував також і від жінки партизанського командира Сабурова. Все це він робив через одного кравця, який шив їй одяг. Звичайно, що це було теж за солідну винагороду. Обидві жінки були жидівками. Вони легко йшли на співпрацю з повстанцями не з прихильності до нашого народу, а за гарну винагороду. Вихід на цих жінок «Мак» здійснював у формі капітана НКВС.

Богдан Михальчук («Мак») у своїх спогадах згадує і про те, як у грудні 1947 р. він у складі групи з чотирьох повстанців їздив до Києва, маючи дуже відповідальне завдання.

За виконання цих небезпечних, але дуже важливих завдань УПА його відзначили бойовими нагородами: за участь у бою в лютому 1944 р. нагороджений Золотим Хрестом бойової заслуги першої класи, за операцію захоплення та знешкодження полковника НКВС Дорофеева — нагороджений Срібним Хрестом бойової заслуги, за успішне виконання у 1947 р. завдання штабу УПА в Києві — номінований на ступень сотника і представлений до відзначення Хрестом бойової заслуги.

Дещо з життєпису «Мака»

Богдан Михальчук («Мак») народився 1926 р. у с. Полівці Чортківського району на Тернопільщині у небагатій національно свідомій селянській родині. До підпільної діяльності у юнацькій ОУН залучився дуже рано. Вже у 1938 р., коли він переїхав на навчання у м. Чортків, йому починають доручати окремі відповідальні зав-

дання організації. Виконує обов'язки зв'язкового між керівниками оунівського підпілля. Співпрацює з тодішніми наставниками і активістами Чортківської організації ОУН Зубиком, Гаврисичишим, Ковальчуком, Царуком, Крохмалюком, які влітку 1941 р. були розстріляні енкаведистами у Чортківській та Уманській тюрмах. З 1941 по 1943 р. він працює з відомим діячем оунівського підпілля Дяковим. У 1941 р. як зв'язковий Середньої похідної групи ОУН виїжджає на Схід. У 1942 р. був заступником окружного провідника, а в 1943 р. — окружним провідником Юнацтва ОУН Чортківщини. З 1 серпня 1943 р. по 12 лютого 1944 р. навчається у старшинській школі УПА, яку закінчив у званні хорунжого. У 1944 р. пораненим потрапляє у санбат радянської армії. Йому вдається скористатись документами померлого червоноармійця, під прізвиськом якого продовжує своє подальше життя. Після лікування його відправляють у офіцерське артилерійське училище радянської армії, яке закінчує із званням молодшого лейтенанта. Бере участь у боях за Кенігсберг. Літом 1945 р. вдається йому знову повернутися в ряди УПА. Працював вишкільником при команді УПА-Захід. Призначався командиром почту полковника «Шелеста». З 1946-го по січень 1948 р. був членом штабу УПА-Захід. З причини хвороби у лютому 1948 р. відправлений до Польщі на лікування. Восени 1948 р. за наказом проводу ОУН перевозить документи в Західну Європу. Тут його залишають для виконання нових завдань. Після закінчення II Світової війни замешкує у Німеччині. Згодом переїжджає в Америку, де, навчаючись, захищає дипломи магістра інженерії та магістра бізнесової адміністрації. Працює викладачем Маямського університету. Його запрошують на працю в Департамент оборони провідним спеціалістом з ракетної зброї. Призначався віце-президентом продукції і головним інженером «Валіет Метал Компані — Куртіс Врайт Компані», а згодом — директором інженерного відділу у медичному університеті в Нью-Джерсі. З 1982 по 1989 рр. — декан Нью-Йоркського університету. Крім цього, з 1986 по 1994 рр. виконував обов'язки індустріального консультанта.

Авторитет і популярність колишнього повстанця підкріплюється виданням багатьох технічних праць, що сприяло його обранню членом Головної управи Товариства українських інженерів. Крім фахової діяльності, Богдан Михальчук бере активну участь у роботі багатьох громадських і політичних організацій українців в Америці, обирається членом Головної управи колишніх вояків УПА, головою Окружного комітету УНС. Після проголошення України Незалежною Державою сприяє випуску п'яти підручників з народознавства з правдивим національним змістом. У 1994 р. очолює комітет Флориди із святкування третіх роковин Самостійності Української держави. Пише статті в україномовній та англійській періодиці, присвячені історії та культурі України.

Таким був шлях життя і боротьби відданого Україні полум'яного патріота і борця за її незалежність Богдана Михальчука («Мака»).

Не кожному з нас на життєвій ниві судилось пережити щось подібне: жити, боротись, горіти і не згоряти, творити добро для свого знедоленого люду. Його життя — це подвиг в ім'я України, подвиг, гідний подиву.

ЇМ БУЛО ТІЛЬКИ ПО СІМНАДЦЯТЬ

Йшов вересень 1944 року. І хоч фронтові частини покинули село, воно продовжувало перебувати в не меншій напрузі та невизначеності.

Щоденні побори та грабунки скромних селянських пожитків тепер набули добровільно-обов'язкового характеру. Брали і натурою, і грошми. Ватаги урядових озброєних парт-апаратників щоденно нищпорили по селах під гаслом «Все для фронту, все для перемоги»; добровільно, але примусово забирали не тільки збіжжя, худобу, а й живу робочу силу, що через свою молодість не могла стати гарматним м'ясом для фронту.

Згідно з районними владними директивами, кожне село, як у період німецької окупації, повинно було відправити на роботу в Донбас та інші промислові області Східної України

певну кількість молодшої робочої сили. Йосипу Дзюрбану, Йосипу Лебідю, Степану Стельмаху, Михайлу Руті та Ярославу Матіяшу з с. Городниця, що на Гусятинщині, йшов 16-й рік, коли їх силою, без їхньої згоди забрали із рідних домівок, привезли в райцентр, повантажили в залізничні товарні вагони і повезли на Схід.

Будучи добре обізнаними з обставинами, що склалися в даний час у рідному селі і в навколишніх селах, розгортанням національно-визвольної боротьби, хлопці вирішили втікати. Що і зробили. Втекли, вистрибнувши на ходу з поїзда. Днів через десять добрались додому і стали напівлегально переховуватись у своїх родинях. Через кілька днів на село налетіла велика облава червонопогонників, і всіх хлопців, що не захотіли їхати за велінням «руководящей і направляющей КПСС» на Схід, переловили і під конвоєм, як злочинців, направили до райцентру Гусятин, закрили в кімнаті попереднього затримання, де вони в холоді і голоді пробули кілька днів, очікуючи вирішення своєї подальшої долі. Нарешті затриманих викликали до начальника міліції, який поставив їм дві умови: або в тюрму, або дати згоду стати «бойцями істребительного батальона». Ні туди, ні туди хлопці йти не хотіли. Дали ще подумати. Побувши ще кілька днів на напівголодному пайку і в холоді, вони, порадившись, дали згоду йти в «стрибки».

Після відповідного інструктажу хлопцям видали німецькі карабіни, по двадцять п'ять набоїв до них і під команду якогось плюгавенького міліціонера-москалика відправили в село Крогульці в розпорядження оперативного уповноваженого районного відділу НКВС лейтенанта Раскіна.

У загоні, куди вони потрапили, більшість стрибків були поляки з навколишніх сіл, які хворобливо ненавиділи українське населення. Виходячи на лови «бандерівців», тероризували жителів села, грабували, знущались і навіть вбивали. Їх начальник лейтенант Раскін, замість спинити такі незаконні дії, робив навпаки — заохочував і підтримував це. Хлопці вирішили покарати негідників. Вичікували зручного моменту.

Такий момент настав 17 червня 1945 року. Згідно з розробленим планом, вночі роззброїли весь загін і, забравши дванадцять карабінів і п'ять автоматів, вирішили йти в підпілля. Перед тим, як покинути приміщення, стрибків-поляків легенько спам'ятали, всипавши кожному по голому задку по двадцять буків. Лейтенанту Раскіну зачитали присуд і на очах у всіх розстріляли. Виконавши задумане, обрізали телефонний зв'язок і закрили надійно зовні двері з покараними, повантажили на воза всю зброю і відправились у ліс до повстанців.

Підпілля зустріло молодих месників незвичними важкими випробуван-

нями. Постійна небезпека — ворожі облави, засідки, сутички з колишніми ковпаківцями, що часто шастали по селах, життя в криївках, голод і холод, переходи з села в село, ночівлі в лісі — гартувала в них силу волі, уміння пристосовуватись до такого надто жорстокого і ризикованого життя, діяти, виконувати поставлені перед ними завдання.

Кожен з хлопців розумів, на що йшов, що щоденно чигає на нього смерть. За короткий період звикли до такого життя, стали добрими підпільниками, сміливості яких заздрили навіть досвідчені учасники визвольної боротьби.

Сміливість і ризикованість окремих їхніх дій була причиною смерті Йосипа Дзюрбана. Натрапивши на ворожу засідку, хлопці не кинулись відступати, а зав'язали бій, внаслідок якого стрибки кинулись врозтіч. У бою важко поранили Йосипа Дзюрбана. В умовах підпілля його неможливо було врятувати, хоч побратими зробили для цього все можливе. Йосип помер через кілька годин у криївці. Поховали на ріднім цвинтарі, біля матері, яку місяць перед тим вбили серед сільської вулиці стрибки.

Доля не милувала наших героїв і не була до них доброзичливою. В неповних 18 років невблаганна смерть забрала усіх. Незабаром після загибелі Йосипа Дзюрбана місцевий сексот вислідив місце перебування його друзів. Облавники оточили будинок. Після кількогодінного бою, щоб не потрапити в руки червоних канібалів живими, Йосип Лебідь, Михайло Рута та Михайло Мацик пострілялись. Аналогічно вчинив і Степан Стельмах, коли, будучи оточений ворогами в трибуховецькому лісі, став перед вибором — життя чи смерть. Вибрав смерть, вистрілив собі в підборіддя. Ярослав Матіяш на вберігся, потрапив у полон. Гусятинські та чортківські кати страшними тортурами відібрали у нього здоров'я, відтак «справедливий» трійочний суд засудив його до 25-річного терміну ув'язнення. Кати вкоротили йому віку: не витримавши жорстоких умов, помер у концтаборі на Колимі.

От і все: життя не стало.

Так воно минуло швидко,

Наче тільки що світало,

А вже сонечка не видно, — співалось у тогочасній повстанській пісні.

Незбагненна для сьогоdnішнього молодого покоління жертвовність цих юнаків. Незрозумілим є їхнє рішення добровільно йти з життя в неповних 18 років, коли воно, життя, тільки починається, коли дуже і дуже хочеться жити, кохати, любити, творити, радіти і веселитись, насолоджуватись всіма пахощами навколишньої природи і самого життя.

І враз у це молоде життя вривається злий ворог і змушує покинути всі ці надії, назавжди розпрощатись з ними і за велінням власної честі та совісті піти у вічність.

Чим вони не крутянці? Хіба не так само в розквіті сил пішли з життя, виборюючи Україні волю і кращу долю своєму народові? Хіба не так само зі словами «Ще не вмерла Україна» гинули, залишаючи наступним поколінням приклад, як треба служити своєму народові, Україні? Їм, юнакам і юнкам 1930–1931 років народження, в 1946–47 роках також було по 16–17 літ.

Вони, як і герої Крут, знали, що їх чекає, однак Україна для них була найдорожча, тому за неї віддали своє життя, не вагаючись. Вони знали, що на зміну героям Крут прийде нове покоління, народжене пізніше, що продовжить боротьбу в 40-х—початку 50-х років, йдучи на бій з тим самим ворогом, стократ сильнішим, стократ численнішим, але таким же жорстоким, підступним і страшним, як тоді, 30 років тому. Його і назва та сама — московський комуно-більшовицький тиран.

Народжене Крутами молоде покоління патріотів продовжило славу борців за Українську незалежну державу, своєю відданістю Батьківщині та сміливістю здивувало слабодуких покручів, різних скраюхатченків, яничарів і манкуртів, доказало, що народились нові герої, вірні сини України, які не змирились із своїм рабським становищем, що козацька кров пульсує в їхніх жилах, що Шевченкове «борітеся — поборете!» і Франкове «лиш борися — не корися, краще впадь, але не зрадь» ще із шкільної лави глибоко запали в їх душі, стали девізом всього їхнього життя, гартували їхню волю до боротьби. Тож коли настав час — влилися в ряди борців, «щоб не було запізно». Вони добровільно і свідомо стали до цієї боротьби не ради слави, а ради обов'язку перед своєю Батьківщиною.

Слава тобі, покоління борців вічнопам'ятних 40-х років! Сьогоднішні патріоти України пам'ятають і шанують вашу жертовність, ваші звитяги, завдяки яким ми маємо сьогодні вільну незалежну Українську державу.

Минув час. Українці відсвяткували 17-річчя своєї волі, та не вгамовуються наші воріженьки, ні внутрішні, ні зовнішні. Як і колись в «єдиному і неделімом государстве ССРСР», з уст комуністичних ортодоксів типу Симоненка, Вітренко та інших бузиненків ллється брехня і паплюжаться борці за волю України. Бажання бачити нас біля «єдиного русского» корита, де ми денационалізуємось і перетворимось в нікому не потрібну аморфну масу, «дурних хохлов», що сумирно будуть тягнути російського імперського воза, досі не покидає багатьох депутатів Верховної Ради України.

Не за таку Україну склали свої буйні голови крутянці і тисячі їх послідовників, серед яких і 17-літні юнаки із села Городниця, що на Гусятинщині.

Хай славиться у віках юнь, що загинула за Україну! Пам'ятаймо про них повсякчас!

НЕ ВІЗЬМЕШ, КАТЕ, НАС ЖИВИМИ

Пісне!

Велична, рідна пісне!

У тобі все:

І древня наша слава ...

І весь наш біль,

Всі наші сподівання.

Ти дзеркало душі, країни і народу! — писав колишній січовий стрілець, поет Роман Купчинський в «Оді до пісні».

Повстанські пісні 40-х років минулого століття підтверджують ці правдиві крилаті слова, бо, по суті, ввібрали в себе не тільки опис часу збройної боротьби ОУН і УПА проти німецьких та сталінсько-московських поневолювачів, а й виражають ставлення до неї народу, пережиття і митарства, які довелося перенести учасникам цієї боротьби.

Розповідаючи в журливій, мінорній тональності про героїчну смерть певних людей, вони не тільки викликали сум і жаль до них, а разом з тим вселяли у народу впевненість, що принесені жертви не даремні, що вони окупляться кращою долею і волею України.

Однією з таких пісень є пісня «Устань, кобзарю».

Устань, кобзарю, сину музи,

Зайди у Балку на Поділлі,

Вознеси Славу п'ятки друзів,

Що впали на шляху підпілля.

Ця пісня, як і багато їй подібних повстанських творінь, оспівує бій, що відбувся в неділю 17 грудня 1944 року у с. Коцюбинцях, криптонім «Балка», між п'ятьма повстанцями та зграєю кровожерних московських упирів, котрі хижими шуліками налетіли на село, щоб знищити повітовий провід ОУН.

П'ять юних друзів,

А між ними — провідник галичан «Артем»,

*І, мов орли, «Арсен» і «Пісня»,
І «Сніг», і «Кос» — мов два брати.*

Пісня конкретно називає учасників цього бою — повітових провідників «Артема», «Арсена», «Пісню» та бойовиків «Коса» і «Сніга».

*Мирослав Кузик
(«Арсен»)*

*Григорій Грабець
(«Артем»)*

*Дмитро Мостовий
(«Пісня»)*

Сьогодні нам відомо, хто був під кожним псевдонімом: «Артем» — повітовий провідник ОУН Гриць Грабець із села Малі Чернокінці, «Арсен» — повітовий організаційний референт Мирослав Кузик з міста Копичинці, «Пісня» — повітовий провідник із пропаганди Мостовий Дмитро зі села Сухостав, «Сніг» — Дмитрів Грицько, «Кос» — Дмитрів Іван — двоюрідні брати зі села Коцюбинці, охорона проводу. Найстаршому з них було 24 роки.

*В неділю рано — сумний грудень:
Червоні хату облягли.
Три сотні проти п'ятьох друзів,
Що не здались — всі полягли.
Півдня хоробро боронились,
Живими взяти не давались,
Щоб не вмирати на «допросах»,
Самі у хаті пострілялись.
Не візьмеш, кате, нас живими,
Не посмієшся з наших мук,
Борців Вкраїни не здолаєш —
Прийняли смерть із власних рук.*

*В братній могилі спочивають
Героїв н'ятка — не раби.
Нас всіх до помсти зазивають
За рідний край, до боротьби.*

Святий Боже, не карай, прости їх, що самі наклали на себе руки, бо не кожен здатний для України на подібний вчинок. Оточені ворогами молоді герої мали два вибори: перший — здатись на милість ворога і збезчестити себе. Другий — загинути героями. Вони вибрали останній. Кожен пустив собі сам у скроню кулю.

*Спіть, юні друзі, спіть, герої,
Прийде час помсти: кров за кров.
Вас не забуде Україна,
Вам шле уклін свій і любов.*

Шановний друже! Не спіши перегорнути ці трагічні сторінки нашої української історії. Вдумайся у кожне слово пісні та осмисли жертвовність оспіваних героїв. Не для помсти. Ні! Для пам'яті, бо можна забути за подіяне зло, але не пам'ятати про нього — це дати можливість перерости йому у майбутнє.

Не забуваймо про це!

Зробімо все можливе, щоб на нашій рідній Україні нас більше ніхто не упосліджував, не морив голодом, не катував у тюрмах, не вішав, не стріляв у нас, не спонукав закінчувати життя самострілом.

Відвикаймо плакати. За своє щастя на рідній землі боримось і творимо його самі. До цього нас кличе пам'ять про тих героїв, які впали за нашу волю і щастя.

Пам'ятаймо!

В цьому наша честь!

* * *

Проїшли роки. Україна стала незалежною державою. Замайоріли по всьому краю синьо-жовті прапори, урочисто і святково полилась з уст вільних людей мелодія і слова державного гімну «Ще не вмерла Україна» — символу, за утвердження якого століттями боролись, мучились, карались, страждали і гинули мільйони її кращих синів і дочок. І хоч не стала Україна повністю українською, по всьому краю залунала слава про борців, які принесли їй свободу і незалежність ціною власного життя і сплять вічним сном у знаних і незнаних могилах. Не забули патріоти і про могилу у с. Тудорів, що на Гусятинщині.

21 жовтня 2001 року тут урочисто, при великій кількості людей з навколишніх сіл Гусятинщини і Чортківщини посвятили пам'ятник на могилі вояків УПА та оунівського підпілля, що загинули на терені колишнього Копичинецького надрайону, Чортківського окружного проводу ОУН. У могилі захоронений повітовий провідник ОУН «Артем» — Григорій Грабець та повітовий організаційний референт ОУН «Арсен» — Мирослав Кузик, що пострілялись 17 грудня 1944 року в селі Коцюбинці, будучи оточеними військами енкаведистського гарнізону. Поряд спочивають більше 50 інших відомих і невідомих побратимів, що загинули в боях із сатрапами комуністичної тоталітарної системи.

Пам'ятником є велична споруда — надгробок на колишній могилі розміром 9 x 5 м, викладений зі світло-коричневого граніту, на якому на його передньому боці здіймається у п'ятиметрову висоту викуваний із бронзи козацький хрест із золотим тризубом. Перед хрестом триметрової висоти — фігура Матері Божої з омофором у руках. Попереду неї гранітні сходи, по боках яких розміщені меморіальні тумби з написами про полеглих.

Архітектурну композицію пам'ятника створили тернопільські митці: архітектор Руслан Білик, скульптори Дмитро Пилип'як та Богдан Гриненко і майстер-виконавець монтажних робіт, учасник національно-визвольної боротьби, вояк УПА Петро Мусійчук. Організаційну роботу на спорудження пам'ятника виконав оргкомітет, в якому активно працювали громадсько-політичні діячі Богдан Зарембський, Андрій Базалінський, голова сільської ради села Дмитро Паскевич та директор школи Степан Чорний.

Найбільші жертви на спорудження пам'ятника внесли: громадянка США Юлія Сусь, брат якої захоронений у могилі, обласна та районна держадміністрації, а також підприємці Копичинець, Чорткова, Гусятини та жителі сіл Гусятинщини і села Білої, що на Чортківщині.

В урочистій церемонії з нагоди освячення пам'ятника брали участь греко-католицька та православна громади села із своїми священниками, голова обласної ради Василь

*Пам'ятник на могилі вояків
УПА в с. Тудорів*

Олійник, голова Гусятинської райдержадміністрації Микола Пилипів. У реквіємі слави були задіяні вояки братства УПА міст Чортків, Збараж, «Соколи» м. Копичинців та учні Тудорівської загальноосвітньої школи. З повстанськими піснями виступив ансамбль стрілецької пісні з м. Копичинців та вояки братств.

Зберегти у своїх серцях і серцях наступних поколінь пам'ять про героїв боротьби за волю України — обов'язок кожного із нас і честь!

Будьмо гідні слави загиблих за Україну!

НАПИС КРОВ'Ю НА СТІНІ КАМЕРИ № 23 ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ТЮРМИ

*Моя матусе, я в тюрмі.
Минають сумно дні за днями,
Немов тумани, що взимі
Пливуть над рідними полями.*

*Як сумно тут, із-поза ґрат
Не бачу сонячного сходу.
О Боже, скільки мук і втрат
Ми понесли в тюрмі народу!*

*Коли оці страшні слова
Тебе засмутять на хвилину,
Згадай, як вчила ти дітей
Над все любити Україну.*

*Сестрі сказати не забудь,
Хай сіє квіти огородні,
Щоб мала чим встеляти путь,
Як вернуться борці народні.*

Подав колишній в'язень
Мар'ян Слота

МОЛИТВА З ЛЬВІВСЬКОЇ ПЕРЕСИЛЬНОЇ ТЮРМИ

*Господи Боже, в трійці й одинокий!
Змилосердися наді мною, грішником!
Допоможи мені, щоб я міг тебе щоразу
Більше і більше любити,
Щоб був тобі вірний до самої смерті.
Візьми мене під свою пресвяту, Божу опіку,
Зроби, як по твоїй волі буде якнайкраще.
Якщо потрібно, дай терпіння,
Відверни від мене ганьбу зрадника.*

1946 рік.

Михайло Грицько.

м. Винники Львівської обл.

ПО СЛІДАХ «КРИЛАТОГО»

Був початок березня 1950 року. Зима ще не здала свої позиції, а весна ще не запанувала. Настала пора, яка найбільше сковувала дії оунівського підпілля. І все ж, незважаючи на шестирічні атаки великих енкаведистських сил, воно продовжувало жити, хоча було загнане в глухе підпілля і значно послабилися його сили. Всі терміни остаточної ліквідації «українського буржуазно-націоналістичного підпілля», котрі щорічно призначалися з командних висот ЦК КПРС, ніяк не виконувалися. Підпілля ОУН жило і продовжувало боротись з існуючою комуністичною владою.

Згідно з архівними даними Тернопільського обкому КПРС (довідка № 557/с), станом на 22.04.1948 р. на Тернопіллі продовжували діяти: Крайовий провід ОУН «Поділля», п'ять окружних проводів, дев'ятнадцять районних, сорок сім підрайонних проводів, кущових — п'ятдесят три і двадцять сім озброєних боївків.

Серед названих на території теперішньої Гусятинщини діяли Гусятинський та Гримайлівський районні, Копичинецький надрайонний проводи. Провідником Гримайлівського проводу був Кокольський Богдан, уродженець села Товсте сьгоднішнього Гусятинського району, псевдонім «Крилатий».

Зиму 1949—1950 рр. «Крилатий» разом із своїми друзями Калавуром Йосипом (псевдонім «Богун») та Дицем Іваном (псевдонім «Вир») пере-

*Богдан Кокольський
(«Крилатий»)*

*Йосип Калавур
(«Богун»)*

був у селі Саджівки у невеличкій криївці (розмір 2,5х2,5), яку вони викопали разом з господарем Миколою Вонсом між його хатою і сусідом Чорним П. Вхід у криївку був з хати Вонса.

Поки надворі була більш-менш зимова температура і не танув сніг, криївка відповідала своєму призначенню — суха, тепла, з нормальним повітрям. Але як тільки трохи

пригріло весняне сонце і почав танути сніг, весняні снігові води стали просочуватись крізь стелю криївки і капати на голови її жителям. За кілька днів весняної відлиги жити в криївці стало неможливо. Хлопці змушені були її покинути і перебратись на горище хати, де також ховатись було небезпечно. В одну із ночей хлопці перейшли в ліс. На наступний день на село нагрнула облава.

Село взяли в кругову облогу. Ретельному обшуку піддали кожную садибу. Особливо прискіпливо шукали в дворі Миколи Вонса і його сусіда,

Микола Вонс із сім'єю

видно, все-таки хтось підглянув і доповів енкаведистам про криївку. Обшук пройшов без успіху, криївку не знайшли, не знайшли і підпільників, хоч шукали цілий день скрізь: по горищах, столах, в необмолочених снопах, льохах — нишпорили, проштрикали ледь не кожен метр землі. Під вечір, залишивши контрольні пости, облавники покинули село. Вночі пішов дощ, і підпільники

змушені були повернутись у село на старе місце постою. Не знаючи нічого про облаву і контрольні ворожі пости, хлопці непомітно над ранком вже були в хаті сусіда Чорного. Не встигли поїсти і обсушитись, як почули гавкіт сільських собак, почалась нова облава.

З хати хлопці перейшли на горище і приготувались до бою. Через певний період часу облавники появились у дворі Миколи Вонса, сусіда Чорного. Шукали скрізь. За минулий день відлига зробила свою справу, сніг над криївкою розтанув, і в одному місці, недалеко від сусідського фундаменту, закряялась земля. Щуп, яким прокололи місце, пройшов крізь землю в порожній простір. Криївка була знайдена.

Биттям і катуванням змусили Миколу Вонса та його дружину показати вхід у криївку, залізти туди і сказати, щоб присутні в ній підпільники здавались. Знаючи, що в криївці нікого немає, господар поліз і, вилізши назад, сказав, що вона порожня. Полізли і самі, пхаючи вперед господаря, щоб переконатися в сказаному.

Задовольнившись знайденою криївкою, облавники, чи то з переконання, що вчора вже детально все обшукали, чи так Бог розпорядився, обшукувати горища ні в Миколи Вонса, ні в його сусіда Чорного не стали, пошуки припинили. Забравши з собою господаря дому з дружиною та старого діда Чорного із сусідньої хати, забрались із двору. Спостерігаючи через щілину в стрісі, що твориться на подвір'ї, повстанці подякували Богові за щасливо пережиті години надлюдської напруги, розрядили зброю і спустились з горища до хати, де, ще не відійшовши від страху, господиня з онукою продовжували щиро молитись, що Бог заопікувався ними і відвернув страшне нещастя.

Миколу Вонса з дружиною заарештували. Згодом «найсправедливіший» радянський суд присудив йому з дружиною по 25 років каторжних робіт і 5 років позбавлення прав. Старого діда Чорного відпустили, зате арештували його 17-річну внуку Стефанію Субтельну, яку за зв'язки з бандерівцями по статтях 54-1 А, 54-11 судили двічі. Перших 10 років, видно, для «вельмишановних» суддів було замало. Судили вдруге — тепер судді були більш «щедрими». Неповнолітній Стефанії «подарували» також 25 років каторжних робіт з 5 роками позбавлення прав і конфіскацією майна, якого в неї не було. Шість років до реабілітації в кемеровських таборах ГУЛАГу різала ліс.

Підпільникам Господь Бог дарував тоді ще кілька місяців життя, поки не впали на полі слави в боротьбі з московськими деспотами та власними манкуртами. Доля до них була нещадною. Районовий провідник «Крила-

тий» — Богдан Сокольський загинув 4 червня 1951 року на хуторі Стінка біля Личковець на Гусятинщині. Його пострілом у спину вбив зрадник-сексот — мірошник Якимів. 11 червня 1951 року у селі Раштівці в бою з емдебістами загинули побратими «Крилатого» Калавур Йосип («Богун»), Диць Іван («Вир»), Сержант Роман («Буйний»).

Незважаючи на загибель трьох побратимів — «Крилатого», «Богуна», «Вира», — діяльність підпілля ОУН на Гримайлівщині продовжувалась. На їх місце стали нові герої-месники, що ступили на шлях боротьби в 1949 — на початку 50-х років.

Згідно з архівними даними Міністерства внутрішніх справ Союзу РСР за 1953 р. (довідка 12 ОГ 00592 від 23 вересня 1953 р.), поряд з іншими районами Тернопілля, в 1953 році на території сьогоднішнього Гусятинського району (конкретно — в колишньому Гримайлівському районі) діяла підпільна оунівська група на чолі зі Степаном Костівим (псевдонім «Ігор»).

Степан Костів («Ігор») народився 4 червня 1929 року в селі Товсте Гусятинського району в бідній селянській родині. В 1948 році закінчив Гримайлівську середню школу. Навчаючись у школі, бере участь в національно-визвольній боротьбі, розповсюджує листівки, заборонену літературу, ходить по зв'язку, супроводжує повстанців при переходах, постійно надає їм потрібну інформацію. Пильне око зрадника змушує його піти у 1949 році в підпілля і стати бойовиком у районного провідника. Загинув в бою з емдебістами 14 лютого 1952 року.

Магеровський Теофіл («Луговий») народився 1930 році в селі Мала Лука теперішнього Гусятинського району. В 1948 р. закінчив Малолучанську середню школу. Загинув у 1952 році.

12 лютого 1951 року загинув Яцишин Роман («Роман»), народився в 1929 р. у с. Глібів.

7 квітня 1951 р. загинув Слободян Роман («Ромко»), народився в 1934 р. в с. Глібів.

Їх, юних, вчорашніх школярів радянської школи, недосвідчених і не готових до боротьби в підпіллі, ніхто не зупиняв і не силував це робити. Вони це зробили самі, добровільно, всупереч волі своїх батьків і потреб боротьби, яка майже завершувалася. Наслідуючи своїх попередників, взяли до рук зброю, вважаючи за честь загинути за волю України. Такими були їхні переконання. Оцінім їх належно сьогодні.

КУЛЯ ЗА ПІДСНІЖНИКИ

Цю історію розповів житель села Іванівки Лисецького (колишнього) району на Івано-Франківщині Іван Павликівський.

Весна 1946 р. на Прикарпатті почалась, як завжди. Вже на початку березня зійшов сніг, і тільки де-не-де в ярах і на північних схилах гір та пагорбів ще виднілися вже не зовсім білі снігові латки, нагадуючи людям, що вже не зима, але ще й не весна.

І все ж весняне сонце, незважаючи на людей, піднімалося все вище і робило своє, наповнюючи весь терен, хоч і не дуже відчутним, теплом, але достатнім для того, щоб пробудити зі сну землю, наповнити її шумом та співом перших пташок, що повернулися з далекого вирію. У повітрі, хоч і рідко, закружляли у блискітках сонячного проміння маленькі мушки і

пробуджені зі сну білі, червоні та фіолетово-чорні метелики. В час пориву південного вітру звідтіля, з недалекого лісу, ледь чутно тягло запахом нової весни і якоюсь бажаною свіжістю, що притаманна тільки лісові.

Все йшло, як завжди до цього часу, своїм звичаєм. Зарухались, відчуваючи весну, дорослі газди і господині, а з ними і малі діти, вирушивши вагами в ліс по підсніжники, що латками появились на лісових галявинах.

Ліс по-своєму не тільки манив і зустрічав своїх малих відвідувачів, він їх чарував, забавляв, веселив і наділяв першим своїм найприємнішим, ніжним, пахучим дарунком — передвісниками весни, милими і любими всім — підсніжниками. Вони, діти, йшли до лісу з радістю, ранесенько, як тільки перші проблиски промінчиків сонця падали через віконце у їхні домівки. Знайти і принести своїм матусям пучечок ніжних біленьких квіточок було їх найбільшим задоволенням. До лісу по підсніжники йшли, бігли і дівчатка, і хлопчики, а по неділях і святах — цілі родини.

25 березня 1946 року з цими добрими намірами пішла і група вже трохи старших хлопчаків, які теж хотіли похизуватись своєю спритністю і знанням місць, де їх, підсніжників, можна назбирати більше від усіх. Нагулявшись доволі по лісу і нарвавши підсніжників та гіллячок верби з розпущеними котиками, весела юрба хлопчаків на радощах поверталась додому, не підозрюючи небезпеки, що чекала на них недалеко від їхніх домівок. Маючи по 12-13 років, ні один з них і гадки не допускав, що може стати

живою мішенню для ворогів — енкаведистів, які нищпорили великою силою по всьому терену, полюючи на їхніх братів та сестер, що перебували в УПА.

Про що не думали, те сталось. Вже на підході до своїх хат вони зустрілись з групою п'яних, озвірілих від невдачі після недавнього бою енкаведистів. Як з'ясувалось пізніше, лютувати було їм від чого: у сусідньому селі, замість бандерівців, не розпізнавши один одного і не порозумівшись, дві групи енкаведистів перестріляли одна одну. Як результат цього непорозуміння — були вбиті і поранені. Побились між собою богородчанська і лісовецька групи червоних облавників.

Офіцер, що їхав у передній машині із зав'язаною бандажем головою, побачивши на дорозі веселих хлопчаків, що на якийсь час стали завадою рухові енкаведистів, чи то від злості за невдалий бій, чи від патологічної ненависті до місцевих жителів, наказав водієві зупинитись. Вилізши із кабіни машини, скомандував: «Ей ви, гадьониші бандеровськіє, ко мнє!» Хлопчаки, почувши голос незнайомого військового, повернулись і несміло підійшли, зупинившись за кілька кроків від нього.

— Откуда йдьоте? — запитав.

— З лісу, — відповіли, — ходили по підсніжники, ось бачите.

— С леса? Бандьор віделі?

Налякані злим голосом офіцера, хлопчаки мовчали.

— Молчіте. Значіт, віделі. В гарнізонє разберьомся. Цвети положте в кабіну. Самі лезте в кузов!

Не зрозумівши, що від них хочуть, хлопчаки продовжували стояти.

— Ну, скорей!

Старший з хлопчиків, піднісши букет до носа, понюхав і простягнув руку з квітами офіцерові. Менший заплакав і, сказавши: «Не дам, то для моєї мами», — кинувся втікати. Офіцер, озвірівши, промовив:

— Ми кров проліваєм, а он, гадьониш бандеровській, жалєет какіх-то цветов!

Не довго думаючи, витягнув із кобури пістолет і двома пострілами поклав хлопчину на землю. Падаючи, той випустив із руки білі підсніжники, і вони розсипались біля його голови, з якої витікала кров і забарвлювала їх у червоний колір, наче хотіла цим підтвердити, що юне життя закінчилось і настала смерть, що замість дитячої веселості, радості настали смуток, жаль і горе батькам, кінець дитячим забавам.

Старший хлопчик, бачачи, що сталось з його напарником, кинувши офіцерові під ноги квіти, почав тікати у зворотному напрямку. Його теж дігнула автоматна черга, пущена якимось солдатом, що сидів у кузові.

Хлопчаки, що йшли попереду, почувши стрілянину, почали втікати хто куди. Випущені із багатьох автоматів кулі наздоганяли їх усюди: кого під плотом власного дому, кого посеред дороги, кого в придорожній канаві. На звуки пострілів із двору вийшов старенький дідусь Іван Павликівський. Піднявши вгору руки, він благально почав закликати солдатів спинитись у своїй п'яній оргії. Йому в нагороду за людяність і захист дітлахів також дісталось у груди і голову по кілька куль з автоматів. Упав мертвим недалеко від власних воріт. Те саме чекало старшу жінку, Анну Гергот, що теж вибігла на дорогу рятувати дітей. Зі словами: «Зупиніться, Бог вас скарає, що робите!» — впала, скошена кулями на дорозі.

За кілька хвилин кривава розправа була закінчена. Офіцер підібрав букет підсніжників, що повинен був належати йому, дав команду їхати далі. Відкинувши у рови лежачих на дорозі мертвих хлопчаків, сталінські соколи, підібравши з землі кілька кинутих в страхі букетів підсніжників, поїхали далі творити свою чорну справу по інших безборонних наших селах.

На вулиці лежали мертвими два брати Князюки, Іван Амброзюк, Микола Вінтоняк, Іван Павликівський з сином Юрком та Ганна Гергот. Один хлопчина таки втік, однак від пережитого страху помер вдома.

Як тільки автомобілі з московськими «переможцями» покинули село, на вулицю вийшли всі односельчани. Бачачи страшне видовище, люди проклинали вбивць, винуватців їхнього горя і благали Бога про помсту за невинно пролиту дитячу кров, за смерть дітей, за лихо, що нежданно спіткало окремі сім'ї і все їхнє село.

Наступного дня в село приїхав начальник гарнізону. Сказав захоронити вбитих і «не шуметь, а то будет плохо».

Хоронили вбитих усім селом. Хоронили тихо, щоб не накликати на людей нову біду. Тихо, як було наказано. Хоронили всіх у спільній могилі. Тихо плакали матері. Тихо засипали могилу і так само тихо розійшлись. Щоб не перестріляли всіх, мовчали. Жалілись на зухвальство стражів радянських порядків у нікого не

було сміливості. Мовчали, наче так і повинно бути. Скаржитись також не було кому, бо всі були заодно: і вбивці, і влада.

Жалітись можна було хіба що Господові Богові, щоб вислухав і оберіг всіх від подібного зла, якому в ті часи противитись було несила і незмога.

ОСТАННІЙ ДЕНЬ СОФІЇ КОВТУЦЬКОЇ

21 лютого 1951 року в селі Трибухівці, що на Гусятинщині, внаслідок доносу сексота в хаті Парані Халанич після кількогоднинного бою загину-

ли учасники оунівського підпілля: Софія Ковтуцька, Андрій Деркач і третій — невідомий. В підпіллі Софія перебувала разом із своїм чоловіком Петром Ковтуцьким з весни 1944 року. 1949 р. у бою з об-

лавниками — солдатами військ НКВС — загинув чоловік, Софія, мати маленької п'ятирічної донечки, продовжувала боротьбу.

День 21 лютого 1951 р. був для неї і її побратимів останнім. Хата, в якій зупинились на постій підпільники, була мурована з цегли. Тому, коли почався бій, емдебісти нічого зробити не могли. Ставши у вікнах всі троє, повели прицільний вогонь по кожному, хто намагався підійти до хати і закидати підпільників гранатами.

*Софія Ковтуцька
(«Наталка»)*

Спроби вмовити захисників дому, щоб здалися, були безуспішними. Тоді вороги пішли на хитрість. Зігнали у двір сільських людей і наказали їм йти під вікна дому. Самі, ховаючись за живою стіною, приготувались закидати підпільників гранатами. Стоячи недалеко хати, в дворі, люди, яких Софія знала, просили підпільників не стріляти в них. Йти не хотіли, стояли. Тоді ззаду, поверх людських голів, посипались черги з автоматів. Супостати наказували людям йти вперед, інакше будуть стріляти в них. Крок за кроком люди почали наблизитися до хати, чекаючи, що їх розстріляють як не спереду, то ззаду.

Не маючи наміру стріляти по своїх людях, за якими ззаду рухались чекісти, і здаватись живими в руки ворогам, побратими Софії дострілялись. Софія з гранатою в руках вийшла на поріг хати і, тримаючи гранату з витягнутим кільцем у руці, попросила людей відійти від хати на вулицю. Зрозумівши намір Софії, люди кинулись врозтіч від готової зірвати гранату повстанки. Разом з людьми з подвір'я втекли і вороги. Ті із них, що причаїлись на вулиці, не розуміючи, що Софія надумала робити далі, хвилиною розгубились.

«Не візьмете мене живою, кати!

Україна помститься за нас!

Слава Україні!»

Останні слова заглушив звук розірваної гранати, на яку лягла Софія.

Так героїчно загинула довголітня підпільниця ОУН Софія Ковтуцька, жінка, мати, безстрашна і вірна своєму обов'язку перед Україною її дочка. Задумаймося над її вчинком та оцінім його, бо небагато знайдеться на сьогоднішній день жінок, здатних для України зробити щось подібне!

Збережим у пам'яті її ім'я і тисяч її подібних, що пожертвували найдорожчим — своїм життям, відрікшись від принад світу заради України, добра і щастя свого народу. Знайдім у своїй пам'яті, серцях і думках місце для імен нескорених українок. Через роки пронесімо їх подвиги і їх славу. Розкажімо про них сьогодні суцям і всім, хто житиме в Україні після нас.

ПРИЙДЕ ТОЙ ЧАС І ТА ГОДИНА

*Прийде той час і та година,
Коли воскресла Україна
На сторінках своєї волі
Оцінить і назве героїв,
Що в довгій і страшній борні
Зложили голови свої
За щастя рідного народу,
За кращу долю і свободу...*

Він таки прийде той час, той день і та година, коли воскресла Україна підніме із забуття і возвеличить на скрижалях своєї історії імена справжніх героїв, що таки за неї, а не за її ката, проливали свою кров, клали свої буйні голови, страждали і мучились по ворожих катівнях, московських, німецьких та польських концтаборах.

Прийде той час — і вдячна Україна відшукає всі забуті не по її волі імена та на величній всеукраїнській «Стелі Слави» викарбує їх золотими літерами на славу майбутнім поколінням во віки вічні.

Серед відомих особистостей на стелі знайдеться місце для мільйонів селянських синів і дочок, що в силу суб'єктивних і об'єктивних факторів не зуміли здійснити чогось особливого в сфері державотворчих процесів, але з праці та боротьби, всього недовгого їхнього життя закладався той фундамент, на якому відродилась Вільна Соборна Українська Держава. На цій пам'ятній стелі побачимо і прізвище Степана Бабія — патріота України з села Увисла, що на Гусятинщині, бо в його біографії ніби узагальнилося життя тисяч таких, як він, що віддали все, що могли, справі боротьби за визволення України з-під гніту чужоземних поневолювачів.

Степан Бабій

Народився Степан у 1921 році. Це був час, коли Україна, всупереч заслуженим і справедливим намаганням бути незалежною, з волі європейських амбасадорів — французів, англійців та американців — і надалі продовжувала перебувати в становищі підневільної, залишалася колоніальним придатком для своїх ненажерливих сусідів.

Виростаючи в умовах невеликих недостатків, що злиднями обсідали кожную селянську сім'ю, Степан з раннього дитинства пройнявся синівською щирою любов'ю до України, до свого народу, що страждав під гнітом польської окупаційної влади. З дитячих років він носив Україну в серці, нею жив, упивався славою козаків, Січових стрільців, героїв Крут і Базару, виростав, усвідомлюючи необхідність пов'язати свою долю з боротьбою за її звільнення від чужоземної залежності. З роками ця любов росла, зміцнювалась, перетворювалась у тверді переконання, що лиш у боротьбі, а не в рабській покорі, можна здобути Україні кращу долю і волю. Франкові слова:

Лиш борися, не мирися,

Гордо стій і не корися,

Хоч пропадь, але не зрадь! — стали його життєвим кредо, якому він залишився вірним на все життя.

У 14 років він — член доросту «Просвіти», в 16 — її член і член молодіжної, більше патріотичної, ніж спортивної, організації «Луг». «Просвіта» і «Луг» остаточно сформуvalи його націоналістичні погляди, допомогли стати умілим та ідейно переконаним вожаком сільської молоді, що активно взялася за працю на ниві національного відродження.

Українські січові стрільці, герої Крут і Базару стали для нього символами, тими історичними постатями, з якими він зв'язав свої кроки, вступаючи в повноцінне життя українського революціонера. В 17 років — він симпатик, член молодіжної ОУН, 22 квітня 1939 року, в день свого 18-річчя, склав присягу націоналіста і був прийнятий в члени ОУН.

У вересні 1939 р. прийшли червоні «визволителі». Незабаром почалися арешти членів ОУН. З увислянського осередку заарештували провідника Гуцала Григорія, його членів: Ковальчука Івана, Ковальчука Павла та Мельника Михайла. Їх розстріляли в Умані.

З початком війни між гітлерівською Німеччиною і Радянським Союзом організація відновила свою роботу. В Увислі відкрито стала працювати патріотична молодіжна організація «Січ». Завдяки активності членів ОУН, «Січ» в с. Увисла стала однією із найбільш масових організацій у тодішньому Копичинецькому повіті. В період відступу радянських військових частин січовики і члени сільської

Увислянська «Січ». Серпень 1941 р.

ОУН зібрали у відступаючих червоноармійців велику кількість стрілецької зброї, яку до потрібного моменту замагазинували. З їх участю був роззброєний навіть бронепоезд, що зупинився на перегоні Хоростків — Копичинці.

У 1942 р. Степана Бабія призначили станичним. Завдяки роз'яснювально-патріотичній роботі членів ОУН до організації вдалось залучити близько ста симпатиків, з яких було створено чотири ланки. Дві ланки юнаків і дві — дівчат. У селі організували для членів ОУН та їх симпатиків підпільний вишкіл, котрий проводив член Крайового проводу підполковник Бондаренко. На озброєнні організації було: кулемет Дегтярьова, станковий кулемет «Максим», три десятизарядки і 15 крісів різної марки, вісім автоматів, 15 гранат, три міномети, п'ять пістолетів «Вальтер» і шість наганів, чотири польові міни, багато толових шашок.

Члени організації збирали не тільки покинуту зброю, а й ліки, полотно на бандажі, вату, сушили продукти і все це магазинували. Після проходження вишколу в селі частину хлопців копичинецький організаційний референт «Арсен» (Мирослав Кузик) направив через с. Чорнокінці на вишкіл у Карпати. В 1943 р. на вишкіл у Карпати разом з двадцятьма іншими хлопцями із сусідніх сіл — Нижбірка, Перемилова, Глібова, Сухостава, Клювінець — пішов і Степан Бабій.

Вишкіл відбував 3,5 місяці у вишкільному таборі «Олені». Після закінчення одержав чин підхорунжого і був направлений на пропагандистську роботу на Хмельниччину і Житомирщину, де зустрівся з рейдуючим курунем «Крука».

З Житомирщини С. Бабій повернувся наприкінці 1943 року. Як підхорунжий УПА, брав участь у складі місцевих боїв у різних боях з німцями по лісах Тудорова, Яблунова, Папірні. На початку березня 1944 року, перебуваючи в УПА, сильно захворів на невідому хворобу і друзями напівживим був доставлений додому. Від смерті врятували фронтові медсестри радянської армії, що після відступу німців заквартирували із похідним шпиталем у селі.

В червні 1944 р. потрапляє під облогу енкаведистів, котрі вишукували всіх, хто не був мобілізований на фронт. Після процедур з'ясування особи, хоч ще не повністю видужав, був направлений в Молотовську область на лісопвал в поселення Кокуштан без права протягом 5 років повертатися в рідні краї. У січні 1944 р. втікає з лісопвалу і через кілька тижнів добирається додому. При зустрічі з надрайонним провідником «Мирним»

*8-й Норильський концтабір.
Степан Бабій
— перший справа
у нижньому ряді*

(Олійником Миколою) вирішено було залишатись йому на легальному становищі звітним та інформатором. Більше двох років працював продавцем кооперативи села. Використовуючи становище продавця, доставав для підпільників потрібні товари, головне — форму залізничників, яку з конспіративною метою використовували підпільники.

12 березня 1948 р. опергрупою Копичинецького МДБ, очоленою капітаном Софроновим, був заарештований і доставлений в слідчий ізолятор Копичинецького районного НКВС. Слідство вів лейтенант Мерзлікін, який ще з двома садистами, котрих завжди брав на допомогу, щоденно в страшний спосіб тортували його.

Зрадила станична А. Б..., яка не витримала катувань і дещо їй відоме про нього розповіла. Незважаючи на щоденні допити, що супроводжувались різними способами мук, С. Бабій залишився вірним даній ним клятві оунівця, «що ні просьби, ні грозьби, ні сама смерть не змусять його признатись до відомих йому підпільних секретів». Він розумів: признатись — це значило потягнути за собою в тюрму багатьох друзів із підпілля ОУН свого і сусідніх сіл.

Цього він не міг зробити. Вирішив, як пише у своїх спогадах: «Краще смерть, ніж ганебна зрада». Кати в Чортківській тюрмі також нічого не добилися від нього. Судили самого, ніхто через нього не постраждав. Вирок — (ст. 54-1-А-11, п.20), замість розстрілу, 15 років каторги і 5 років позбавлення прав. Покарання відбував у Норильському концтаборі каторжан. В 1954 році був учасником Норильського повстання. В 1956 році — амністований, повернувся в рідне село. Хата конфіскована, ніде жити, ні в що одягнутись, нічого їсти. Виручили добрі старі знайомі, допомогли влаштуватись на роботу при будівництві Хоростківського цукрового заводу. Бог допоміг вижити, одружився. Виховав гарних двох синів і дочку, що разом із своїм батьком з перших днів українського відродження стали в ряди нових молодих борців за вільну Українську державу, за справу, за яку їх батько, член ОУН Степан Бабій, віддав всю свою молодість.

Степан Бабій з дочкою і синами

ВІДПЛАТА БОГДАНА ДІДУНИКА

Богдану Дідунику в 1947 році виповнилося ледь 18 років, коли його за участь у молодіжній ОУН та співпрацю з оунівським підпіллям, внаслідок доносу сексота, заарештували та доставили у слідчий ізолятор, що містився при відділі МДБ в с. Вишнівчик тодішнього Заложцівського району на Тернопіллі. За кілька днів перебування під слідством Богдан встиг відчутти на собі всі методи «благодійних обдарувань», які емдебісти застосовували до нього, щоб добитись чесного зізнання. Як не катували його, він стійко тримався і в нічому не зізнавався. Коли зусилля слідчих і катів не мали успіху, за справу вирішив взятися сам начальник відділу МДБ капітан Фуркало.

Одного ранку наказав привести до себе арештанта. Що і було зроблено. Відправивши конвоїра за двері, сказав бранцю сісти на край табурета і відповідати на його запитання. Заглибившись у читання особової справи арештанта, він не встиг зреагувати, коли допитуваний стрімко зіскочив із табурета, схопив автомат начальника, що стояв опертим до стіни біля вікна, і сипонув чергою куль по емдебістові, який встиг зірватись з місця. Автоматна черга пройшлась нижче пояса по верхній частині ніг. Не звернувши уваги, чи вбив його, чи ні, Богдан швидко вискочив через відкрите вікно у двір і кинувся втікати. Не помітив, як під час стрибка круглий автоматний диск відлетів від автомата і покотився далеко вбік.

Погоня за ним не забарилась. Добігши до старих, ще фронтових, напівзасипаних окопів, сміливець вирішив використати їх, оскільки, підвернувши ногу під час стрибка, далі втікати не міг. Глянув на автомат і зрозумів, що оборонятись не було чим. В автоматі був лише один набій у стволі, який він не встиг вистрілити в начальника МДБ.

Автоматні черги переслідувачів все ближче і ближче били по місцю його схову. Коли він захотів перебігти далі, відчув гострий біль у правому боці тіла. Далі ні перебігти, ні переповзти він не міг. Зрозумівши своє безвихідне становище, лежачи, приставив під бороду автомат і тією останньою кулею обірвав своє життя. Коли переслідувачі добігли до нього, він ще жив. Напівмертвого потягли у подвір'я МДБ. Дотягнули вже мертвого.

Про все, що сталось, ні батькові, ні матері Богдана ніхто нічого не говорив. На наступний день батька викликали в сільську раду, сказали піти з сусідом на цвинтар і викопати могилу. Зробили, як було сказано. Викопавши яму, сіли, закурили, заговорили, сусід спитав: «А знаєш, Іване, для кого викопали могилу? На твого сина». Зрозумів. Витер сльозу і побіг до

будинку МДБ. Сина не дали, як не благав. Загребли самі. А ще через день до хати завітали непрошені гості та наказали батькові, матері і двом меншим сестричкам збиратись в «дальніє сибірськіє края». Тут, на сибірському руднику Кадала, батько помер.

Мати з дочками ще довго рубали, щоб якось вижити, сибірську тайгу, поки їм дозволили повернутись у рідний край, тільки не до рідної хати.

У вільній Україні на початку 90-х років Богдана та інших борців, що впали за волю України, перезахоронили із всіма християнськими почес-тями у спільній могилі, поставили пам'ятник, що нагадуватиме потомкам про страшні часи комуністичної неволі та сваволі, щоб знали, пам'ятали і зробили все можливе, аби ворог більше не глумився над нашою долею, над нашою волею, над Україною.

(Записано від Стефанії Лазути, уродженки с. Вишнівчик).

«ПРАВДА З ПІВСТОЛІТНЬОЇ ДАВНОСТІ»

В ту злопам'ятну березневу ніч 1946 року в будинку на вул. Пекарській у Львові неждана і страшна смерть спіткала двох жінок: 21-літню студентку Наталку Елиїв та її стареньку маму. Обидві були уродженки і жителі м. Копичинці, що на Тернопіллі. У Львові вони опинились за збігом обставин, що склались у багатьох в час закінчення Другої світової війни.

Що то за події розігрались уночі в маленькому помешканні на другому поверсі будинку, ні сусіди, що жили на першому поверсі, ні на другому, поруч, не могли ні знати, ні здогадуватись.

Тихі і привітні, вони нікого і ніколи нічим не турбували, при зустрічах ввічливо вітались, так само ввічливо відповідали на звертання до них, ніколи нічого в сусідів не просили, щиро допомагали, якщо комусь було потрібно, але до себе нікого не запрошували чи то з убогості свого помешкання, чи з інших, тільки їм зрозумілих причин.

Смерть їх обох була загадковою для сусідів, бо ні поведінкою своєю, ні багатством не могли накликати на себе ні злодіїв, ні заздрісників, ні кривдників. Коли вранці вийшли у двір і побачили в крові під вікном свого помешкання стару жінку, від здивування не могли прийти до тями. Висуваючи різні версії, зійшлись на одній, найбільш вірогідній, — викинулась із вікна, однак і ця була заперечена одним із сусідів, бо глянувши угору на вікна її помешкання, він встановив, що вони зачинені. Щоб не робити поспішних висновків, вирішили повідомити дочці про смерть матері. На

стук у двері ніхто не відповів. Кімната була закритою, в замкову щілину побачили у кімнаті під вікном щось лежаче. На сильніший стук і гуркіт у двері з помешкання ніхто не відгукувався. Вирішили викликати міліцію, з приходом якої виламали двері і ввійшли у кімнату. Те що побачили, злякало їх всіх: дочка теж лежала мертвою в кімнаті в калюжі крові з розсіченою на шматки головою. На грудях у вбитої записка: «Так буде всім зрадникам, бандерівці». Старший міліціонер констатував: «Ето бандьоровская работа».

Убитих забрали через якийсь час в міську трупарню, згодом поховали, квартиру по ордеру віддали іншим. І все через деякий час забулось, як це буває у великому місті серед міських жителів. Правда справжня виплила аж через 46 років, коли Україна скинула ярмо комуністичних верховодів і можливість встановити істину, розповісти про страшні часи розгулу енкаведистських сатрапів стала доступною для багатьох учасників оунівського підпілля та в'язнів сталінських таборів смерті.

* * *

Шлях до слави і безсмертя у Наталки Елиїв був подібним до багатьох її ровесниць: Дарки Гусяк, Галини Дидик, Марії Пальчик та інших неназваних героїнь націоналістичної бандерівської когорти, що з юного віку зв'язали свою долю з боротьбою проти іноземних поневолювачів і показали зразки нечуваної тоді жіночої відваги, стійкості та жертвності.

Народилась Наталка в 1925 році в містечку Копичинці на Тернопіллі, квітучому і запашному куточку українського Поділля, багатого щедрістю землі та духом непокори її жителів. Дитинство пройшло серед розмаю чудової природи: краси лісів, лугів і левад, щедрості селянських полів, босої і не завжди нагородованої численної сільської дітвори. Як і брати та старша сестра, ще юнкою прилучилась до патріотичної роботи. «Рідна школа» була для неї справді рідною. В її стінах вона не тільки набиралась знань. Тут і вчителі, і все, що оточувало її, стояло, лежало, рухалось, було надто рідним, формувало її характер, навчало по-справжньому любити свій народ, для нього жити — віддати свої знання, працю і, як потрібно буде, то і життя.

Блукаючи серед рідної природи, людей, маючи хист до малювання, почала робити свої перші кроки в мистецтві малювання, творячи на папері, згодом на полотні, чудові пейзажі, натюрморти, портрети.

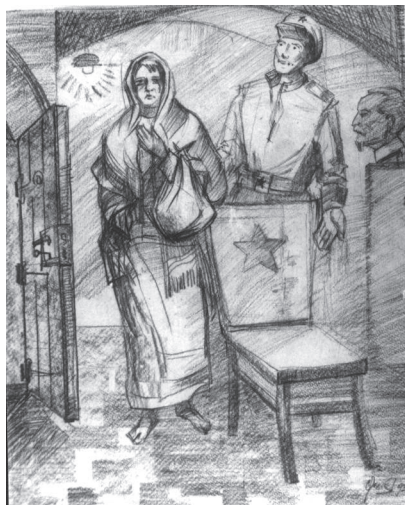
Навчаючись у Тернопільській гімназії, вступає в Юнацтво ОУН, а в роки першої більшовицької окупації — в її члени. Виконує різні доручення

Крайового проводу. «Софійкою» кликали її в колі своїх друзів. Десь всередині 1942 року опиняється у Львові, навчається в Інституті прикладного мистецтва, живучи в помешканні брата-священника, бездоганно продовжує виконувати доручення організації. Після від'їзду брата за кордон залишається жити в його помешканні. Мати, що приїхала до неї на відвідини, у зв'язку з фронтовими подіями, теж залишається в неї. Нову більшовицьку окупацію Львова зустріли разом.

З часом продовжує навчатись в Інституті прикладного мистецтва, одночасно не залишає своєї участі в роботі підпілля ОУН. Будучи обдарованою талантом митця, доброзичливим характером у спілкуванні зі студентами та викладачами, користується авторитетом, що давало їй можливість бути поза підозрінням «всевидящого ока» МДБ. Коли б не зрада одного із провідних діячів Копичинецького повітового проводу ОУН «Ревая», залишалась би і надалі на становищі лояльних до нової більшовицької влади громадян.

В один із днів, коли вийшла із свого помешкання, до неї підійшли два невідомі чоловіки в цивільному одязі та запропонували без спротиву йти з ними. Невдовзі вона опинилася в одній із камер слідчого ізолятора МДБ. На першому допиті поруч із слідчим присутніми були зрадник «Ревай» і його компаньйон, зрадник із Крайового проводу ОУН «Мамчур», з яким «Софійка»-Наталка деколи підтримувала зв'язок. Присутність їх обох навела Наталку на думку, що опір буде для неї небажаним. Без довгого вступу слідчим було запропоновано, щоб вона пішла на співпрацю з МДБ і, замість тюрми, буде мати розкішне і сите життя на волі, можливість закінчити навчання. Від неї вимагалось небагато: продовжувати виконувати свої підпільні функції, про дещо інформувати, згідно з правилами конспірації, закріпленого за нею резидента від МДБ. Тобто Наталка повинна була підписати документ, що з цього моменту вона стає зрадником. Наталка відмовилась. Як розгорталась подія далі, розповіла «Оля» — Оксана Тишук, її подруга по підпільній роботі, з якою Наталка спілкувалася, таємно зустрічаючись до трагічного свого кінця.

Після відмови погодитись на співробітництво з МДБ за наказом слідчого викликаний конвоїр відвів Наталку в темну підвальну кімнатку, де єдиним віконцем, через яке пробивався крихітний промінчик світла, була маленька кругла дірочка — вічко у дверях, через яке навіть сторож не міг побачити, що робиться в камері. Не встигла призвичаїтись до суцільної темряви, як господарі-шури стали лазити по її ногах, підскакували до колін, старались гризти її панчохи. Тупаючи ногами, Наталка намагалася

*Садітесь!**Раздевайтесь!**Прізнавайтесь!*

*Картини із
сцени допитів
у МДБ.
Триптих
художника
Я. Омеляна.*

скинути їх, розігнати, якимось оборонитись. На якусь мить їй це вдавалось, але як тільки вона заспокоювалася, щури повторяли ще більш агресивну атаку на її ноги. Боже-волюючи від подальшої невідомості свого становища, топчучи ногами ненажерливих звірів, стала бити руками в двері, кричати, проситись випустити її із закинутого мішка. На мить блиснуло світло, заскреготав замок, двері відчинили, сторож дозволив їй вийти в коридор і, відкривши іншу камеру, сказав зайти всередину. Через певний час її знову вивели в коридор і наказали йти «вперьод». Пройшовши кроків двадцять, Наталка опинилася в кімнаті, де на довгому тапчані за

випивкою і закускою сиділо два здоровані. Побачивши новоприбулу, один із них з насмішкливою «ввічливістю» попросив її почекати на свою чергу. Діставши з полиці пляшку горілки, наповнили нею склянки, випили. Один з них, звернувшись до Наталки, сказав (видно, що дії були наперед домовлені): «Ти пока, пані, обожді, ми поработаем с другой, а там і тебе уделім вніманіє». З кімнати навпроти по команді «давай!» вивели зморену тюрмою і попередніми допитами та катуваннями блідолицю юнку. Присутні вовкулаки миттєво кинули її на один із тапчанів, заломивши назад руки.

Один із них всівся на лежачу жертву, другий спритно стягнув із ніг старенькі туфельки і подібною на праник дошкою вдарив жертву по підшвах ніг. Зробивши паузу, запитав: «Ну как, скажеш?» Крім несамовитого крику, нічого не почув. Після кількох ударів жертва уже не кричала. Стягнули з тапчана, облили водою, силувались поставити на ноги, та жертва не стала, падала. Тоді, взявши за руки, поволокли в кімнату, звідки перед тим вивели, сказавши конвоїру «разобратса с ней». Тоді один з катів звернувся до Наталки: «Что, красавица, сама ляжеш ілі тебе помочь?» Нічого не сказавши, Наталка до тапчана пішла сама, сіла. Подивившись на її ноги, один катюга «ввічливо» промовив: «Біть тебя не будем, на твої красівіе ножкі наденем новенькіе сапожкі, красеннькіе, понравятся». Включивши газову плиту, поставив на неї бляшаний таз з водою. Знущаючись, другий запитав: «Тебе на голую ножку мерять ілі по носку?» Заставили Наталку зняти туфлі і приготувати свої «ножкі» для «прімеркі». Закурили, поки закипить вода, гріли поруч якісь спиці, ходили в сусідню кімнату і з кимось про щось говорили. Ввійшовши в кімнату, зняли з плити таз з кип'ятком і поставили перед Наталкою, скувавши кайданами руки, шнуром накинута на шию прив'язали до вертикальної стійки, що прибита була до тапчана, опущені на землю ноги зв'язали в колінах і, піднявши їх, раптово опустили в тільки що нагріту до кипіння воду.

Від опіку Наталка закричала, однак допомогти собі нічим не могла. Опустивши ноги, кати тут же їх витягли з таза. Один з них запитав: «Пані любіт совсем красеннькіе сапожкі ілі серіе?» Відповіді не було, бо в цей час різко відчинились двері і з окриком «прекратіте іздеватса над девочкой» в кімнату в формі майора МДБ ввійшов невідомий їй офіцер. Наталку розкули, відв'язали від стояка, сказали взутись і йти з конвоїром. У кімнаті, куди завели її, сидів той самий майор, що врятував її від розпочатих катами знущань. Вибачившись за недозволені дії своїх підопічних, українською мовою взявся до розмови з нею. Малюючи світле майбутнє радянської дійсності, суд та втрачену молодість «ворога народу», як і його попередник, запропонував підписати документ про співпрацю. Незважаючи на продемонстрований їй і над нею метод вибивання потрібних свідчень та старання таким способом спонукати жертву до співпраці, Наталка і на цей раз відмовилась від підписання документа про співпрацю. Слідчий, проявивши вдавану інтелігентність, запропонував їй добре подумати, на що дав термін три доби. З кабінету слідчого Наталку відвели в загальну камеру, де, перебуваючи серед різних їй подібних бранок МДБ, мала можливість чути і бачити муки тих, хто повертався чи притягували його в ка-

меру після нічних допитів у слідчих кабінетах. Три дні, дані на роздуми, проминули швидко. На четверту ніч Наталку викликали знову до слідчого. Цим разом Наталка дала згоду. Вислухавши інструкцію подальшої поведінки, паролі при зустрічі із закріпленими резидентами, вона одержала дозвіл повернутися додому.

Більше місяця лікувала Наталка разом з мамою ошпарені кип'ятком ноги. Стримуючи біль, розказала матері, як і де приміряли їй ці болючі «чобітки». Нікуди не виходила і ніхто до неї не приходив. Увесь цей час у вікні кімнати постійно стояв вазон з червоними квітами мушкетелі, як застереження, що заходить до неї підпільникам, з якими співпрацювала, не можна. На зустріч з емдебістським резидентом, як було домовлено, також не виходила. І навіть тоді, коли запискою їй наказали з'явитись на зустріч. Тим же посильним відповіла, що нікуди не може ходити, бо лікує ноги. Щоб попередити тих, з ким перебувала на зв'язку, мамою передала записку, що «всипана», на певний час змушена припинити будь-які стосунки з підпіллям.

Не знаючи нічого про те, що в останні дні сталось із Наталкою, в один із вечорів до неї завітали двоє колишніх добре знайомих повстанців. Хлопці повечеряли, помились, коли зібрались вже відходити, у двері знову хтось постукав.

Не знаючи, хто за дверима, облава це чи пастка, хлопці миттєво приготувалися до оборони, однак за кивком голови Наталки зрозуміли, що треба зайти на кухню.

На запитання «Хто там?» за дверима відповіли відомим для неї з МДБ паролем. Відповіла, що зараз відкриє, лиш одягнеться.

Нічого не підозрюючи, нові відвідувачі ввійшли у хату. Попросивши сісти, Наталка стала недалеко від них, очікуючи, що вони скажуть. З розмови про здоров'я перейшли до більш конкретного — до завдання, на яке вона завтра повинна піти разом з одним із них, колишнім упістом.

Не очікуючи ніяких несподіванок, гості були шоковані, коли з-за плечей із кухні вискочили бойовики і, націливши зброю на них, заставили встати і підняти руки вгору. Тримаючи нічних візитерів під прицілом, Наталку попросили обшукати їх і зв'язати назад руки. Стоячого справа обшукала і зв'язала назад руки без спротиву з його боку. Коли наблизилась до другого, він моментом повернув її лицем до стоячого навпроти бойовика, сам притьмом кинувся до дверей. Перед самими дверима його наздогнала куля повстанця. В ньому був опізнаний зрадник, колишній повстанець «Мамчур».

Все, що відбулось, налякало живого емдебіста. Боячись, що і його вб'ють, став просити зберегти йому життя взамін за цінні секретні дані, які він може повідомити. Хлопці вирішили не пропустити нагоди скористатись із можливості роздобути дещо з невідомого для них. Відправивши Наталку на кухню, вони без труднощів допитали затриманого. З конспіративних причин вирішили, не затримуючись, замотати в коц і винести мертвого «Мамчура» в автомобіль, опісля вивели живого візитера і разом з ним щезли в нічному Львові.

Куди поїхали і що сталось з емдебістом, для Наталки було невідомо. Прибравши з підлоги сліди крові, в роздумах про все, що сталось і дальше життя, полягали спати. Досить довго до Наталки ніхто не навідувався, сама також нікуди не ходила, обпарені ноги поволі переставали пашіти, щодень вона почувала себе здоровішою.

В один із вечорів до хати знову завітала колишня подруга «Оля» із часів німецької окупації. В надії, що «Оля» зможе їй чимось допомогти, розповіла все, що довелось їй пережити за останній час. Від «Олі» дізналась, що на днях в Крайовому проводі вдалось викрити і спіймати кількох значних провокаторів. Дівчата не підозрювали, що ниточка до них потягнулась із Наталчиної хати, коли вбили «Мамчура». Розказуючи про все, що трапилось з нею, Наталка не могла передбачити, що розповідь її стане маленьким ключиком до розкриття її особистої трагедії через піввіковий пласт забуття.

Після десятирічного перебування на сибірських «курортах» «Оля» повернулась в рідні краї. В середині 90-х років, побувавши на одному із зібрань політв'язнів, дізналася про трагічний кінець своєї подруги Наталки.

Хто вбив Наталку і її маму, можна було лише здогадуватись. За версією старих підпільників, це могло статись лиш за прямою участю емдебіста, що, рятуючи своє життя, видав повстанцям закинутих у підпілля провокаторів. Правда про те, що сталося у Львові, стала відомою з одного із рапортів колишнього емдебістського собачника, чи то Бакрушева, чи то Бакреева, своєму начальникові, де він детально доповідає про події, що відбулись у Наталчиній хаті, і її смерть. Рапорт з папкою поточної кореспонденції колишнього МДБ в середині 90-х років потрапив у руки дослідників, і із знятою копією тих документів мав можливість ознайомитись автор цих рядків.

...Будучи на зв'язку з Наталкою, автор рапорта будь-що старався позбутись свідка, що міг, рятуючи себе, закласти його за вчинену ним зраду — видачу емдебістських таємниць. В один із вечорів він з колегою по ро-

боті з'явився в Наталчиній хаті. Будучи добре під градусом, мали намір забрати її з хати і по дорозі знищити. Був уже пізній вечір, і Наталка навідріз відмовилася виконувати їх волю. У розмову втрутилася мама і категорично заявила, що нікуди дочку не пустить. Бачучи намагання непростених гостей, сказала, що покличе сусідів на допомогу, і нібито справді хотіла виконати свою погрозу, підійшла до вікна, відкрила його, але не встигнувши крикнути, одним із нічних візитерів була схоплена за ноги і перекинута через підвіконник на двір. Глянувши вниз, кривдник матері почав зачиняти вікно. В стресі, чи то з розпачу, чи із жалю, Наталка, побачивши це, миттю схопила зі стола металевий молоток, яким товкла м'ясо, зробила кілька кроків і сильно вдарила ним по голові кадебіста, що зачиняв вікно. Ним був візитер першого разу. Не чекаючи нападу, він повалився на землю, з розбитої молотком голови по лиці і по підлозі потекла тоненьким струмочком кров. Незважаючи на те, чи негідник живий, чи мертвий, Наталка продовжувала гамселити його молотком далі.

На допомогу своєму спільникові кинувся другий нічний візитер. Схопивши кухонний сікач, яким тільки що Наталка сікла м'ясо, одним махом руки наніс їй удар по голові. Кров і мозок, що бризнули із розсіченої голови йому на лице і одяг, ще більше розлютили жорстокого вампіра, який, озвірівши, продовжував бити сікачем по голові до тих пір, поки зовсім не розсік її.

Задовольнившись розправою «с озверелой бандеровкой», водою привів до тьми лежачого колегу, допоміг спинити кров, обмити лице; написавши записку, що «так буде всім зрадникам ОУН», покинули кімнату, замкнувши за собою на ключ двері.

Вийшли на вулицю. Побитому Наталкою нічному візитеру враз стало погано. Викликана швидка допомога підбрала постраждалого, але до лікарні живим не довезла. Він сконав від крововиливу в мозок.

Про все, що сталось, його друг по нічній оргії доніс своєму начальнику рапортом, який знайшли в архівах КДБ і прочитали через 45 років ті, у кого були подібні до Наталчиної долі.

Справа була зроблена. Фарс про кривавий злочин, який вчинили «українські буржуазні націоналісти» був мистецьки розіграний, без ніякого сумніву для сусідів, що ще довго не могли отямитись від всього, що сталось. Такою була правда давно забутої трагічної події, що відбулась у березневі дні 1946 р. у Львові. Подібних провокацій службовцями МДБ тоді було здійснено немало. Дошукатись правди звичайним людям у той час було неможливо.

*«Не одна жертва
За Вкраїну впала.
Слава Україні!*

І героям слава!», — співалось у тодішній пісні.

Славлячи героїв у Вільній Українській Державі, не забудьмо і про Наталку Елиїв, що також впала на полі слави за волю України.

ПОДВИГ, ГІДНИЙ ПОДИВУ

«В далековиди чекістам добре було видно, як по зарослих кущами і ялинами скалистих пагорбах миготять дві фігури. Згодом одну з них вдалося їм поранити. Деякий час було видно маленьку постать, що намагалася тягнути за собою раненого товариша. Через певний час фігурка вже сама рухалася серед рідких ялин, не часто, але в'їдливо відповідаючи на вогонь чекістів. Переслідуючи, чекісти знайшли добитого пострілом у голову недавно ще живого пораненого супутника втікача.

Опергрупа продовжувала переслідування, ведучи вогонь по можливих місцях руху оунівця. Він також був поранений, про це свідчили сліди крові на траві і залишки індивідуального пакета.

Кінець-кінцем чекісти побачили лежачого чоловіка, що незрозуміло чому розмахував руками. Кільце навколо кущів стискалось. Враз стало чути приглушений віддаллю звук спрацьованого гранатного запальника, вслід прогримів вибух, що розкидав кущі, траву і шматки білого паперу. На одного чекіста впав згусток людської крові. Граната зірвалася в руках людини, що приклала її до голови. Лице, частина голови і кисть лівої руки лежачого були відсутні. Сильний вибух спотворив його до невпізнання і розкидав навколо.

Коли чекісти, намагаючись не забруднитися кров'ю, обережно розстібнули гудзики комбінезона, щоб відкрити верхню частину тіла, руки їх відчули ще теплі жіночі груди. Це їх шокувало. Дивлячись на відкриті молоді перса, вони оторопіли: ніяковість і розгубленість опанували ними, що вони, кілька десятків сильних чоловіків, так довго не могли здогнати цю невеликого зросту, тендітну молоду жінку з такими гарними грудьми, створеними для любові і продовження людського роду».

Так описує героїчну смерть невідомої жінки кадебіст Г. Санников, що був свідком цієї неординарної події.

Як виявилось пізніше, цією невідомою жінкою, що так героїчно загинула, була Людмила Фоя (псевдоніми: «Апрельська», «Оксана») — підпільни-

ця Волинського Крайового проводу, колишній агент НКДБ, переверований агент Служби безпеки ОУН.

Дружина Василя Галаси («Орлана») Марія Савчин («Марічка») у своїй книжці «Тисяча доріг» про Фою пише, що вона, Людмила Фоя («Оксана»), народилась у 1922 році в містечку Ставище Київської області. До війни закінчила середню школу, була комсомолкою. Згідно зі статтею Джері Бурдс «Жінки — агенти й націоналістичне підпілля на Західній Україні в 1944–1948 рр.», Людмила Фоя народилась 3 вересня 1923 року у с. Топори Руданського району Житомирської області. Батько її був шкільним учителем, брав участь у боротьбі за українську незалежність в 1918 році. Під час німецької окупації почала навчатись у Київському медичному інституті. Перебуваючи у вузі, маючи від роду 19 років, вступає в ОУН. Її наставником і першим провідником була Наталка Винників, учасниця львівського «процесу 58» в 1940 р., що дивом врятувалась від розстрілу. В Києві вона опинилась у складі похідних груп ОУН, що прибули сюди з початком війни для роз'яснювальної роботи на створення Української Незалежної Держави, арештована гестапо і розстріляна в Бабиному Яру.

Після закриття медінституту вступає в сільськогосподарський інститут, де серед студентів поширює самостійницькі ідеї. З приходом до Києва радянської влади у квітні 1944 р. Людмилу Фою заарештували. Обіцяючи волю, її змусили погодитись співпрацювати з органами НКДБ, про що в архівах КДБ збереглися дані. Фоя співпрацює з провокатором Михайлом Захаржевським, що зумів пробратись у ряди ОУН і діяти на східно-українських землях як знатний націоналіст. У січні 1944 р. Захаржевський від полковника НКДБ Данилова (в Києві) отримує нове завдання, суть якого полягала в тому, щоб відновити стару (що діяла в час німецької окупації) організаційну мережу ОУН, що дало б можливість виявити всіх старих членів ОУН, яких не викрили органи радянської влади, та її агентуру, а також і новий націоналістичний елемент, котрий буде втягнутий в організацію. У потрібний момент їх всіх передбачалося знищити. Щоб реалізувати цей стратегічний план, НКДБ намірився створити на сході України організаційний центр, що мав би зв'язок з периферійними ланками ОУН. Другим пунктом діяльності цього центру передбачалося за будь-яку ціну вийти на зв'язок із Центральним проводом ОУН, просунути туди своїх людей, які мали інформувати про стан справ у ньому і за вказівками НКДБ проводити в ньому деструктивну роботу. Щоб реалізувати другий пункт плану, Захаржевському в допомогу надають агентів — Катерину Мінківську, Петра Титаренка, згодом — Людмилу Фою.

Основна мета «організаційної мережі», інспірованої НКДБ на східно-українських землях, полягала у втягуванні якнайбільшої кількості людей в «організацію», виявляючи таким чином патріотів України. Про кожного «вступника» до її лав повідомлялось в органи НКДБ. Отже, така організація за своєю суттю не створювала ніякої загрози для безпеки держави й могла існувати так довго, як це потрібно було для НКДБ. Стратегічна мета такого «організаційного центру ОУН» полягала в ліквідації керівного активу підпілля ОУН, проникнення в Центральний провід і знищення його провідників та членів.

Основні зусилля НКДБ УРСР і його інспірованої організації були спрямовані на налагодження зв'язку з Центральним проводом ОУН, щоб він «визнав і затвердив тимчасовий провід на СУЗ» (тобто інспіровану НКДБ організацію).

На Волинь, до Луцька, для налагодження зв'язку 6-го травня 1944 року направили Людмилу Фою, яка з допомогою іншого агента МДБ, Ніни Калуженко, повинна була зустрітись з потрібними людьми і підготувати ґрунт для виконання поставленого емдебістами завдання. Прибувши до Луцька, обидві потрапили під контроль Служби безпеки (СБ) Крайового проводу ОУН і особисто крайового провідника на ПЗУЗ (Північно-західних українських землях) «Смока» Миколи Козака, що з часу прибуття на Волинь (1944 р.) після загибелі Кліма Савура фактично став контролювати і дії крайової референтури СБ. «Смок» був довголітнім досвідченим підпільником, який в короткому часі зумів радикальними заходами виявити ворожу енкадебістську агентуру, що діяла в рядах УПА, і знищити її.

«Смок» зрозумів, що собою являли прибулі на Волинь післанці. Будучи надзвичайно сильною особистістю, зумів так вміло психологічно й ідеологічно вплинути на Калуженко і Фою, що вони зізнались у зв'язках з

*Людмила Фоя
(«Оксана»)*

*Микола Козак («Смок»)
— крайовий провідник
ОУН на ПЗУЗ*

органами НКДБ і розповіли про завдання, яке повинні були від імені МДБ виконати.

Згадуваний Джері Бурдс говорить, що з Фоею мав розмову навіть і сам головнокомандувач УПА Роман Шухевич. Фоя сподобалась йому своєю красою, прямою і чистосердечністю зізнань, чим заслужила повагу у Шухевича, тому він і вирішив використати її для культурної роботи підпілля.

«Тепер вже, — пише Марія Савчин у своїх спогадах, — «Смок» дав Фої своє завдання.

22 червня 1945 року Фоя, як агент СБ ОУН, повертається з Луцька до Києва, зустрічається з працівниками НКДБ УРСР, зокрема із заступником наркома генерал-лейтенантом Дроздецьким, і як було їй наказано, зустрічається з Захаржевським, якому передає нібито від Центрального проводу ОУН листа і літературу. Про це Захаржевський інформує головного організатора задуманої провокації і з його дозволу разом з Фоею на обумовлений час, 15 серпня 1945 р., прибуває до Луцька.

28 серпня 1945 року Захаржевського допитували працівники Служби безпеки ОУН. Він зізнався в тому, що з 1924 р. був агентом органів ОДПУ–НКВС–НКДБ, розповів і про те, як з метою проникнення в Центральний провід ОУН на сході України НКДБ УРСР створило провокативний провід ОУН, розказав і про завдання, які поставили перед ним для встановлення зв'язку з Центральним проводом ОУН. Він, як і Фоя, був переверований СБ ОУН і за його підписом контррозвідники українського націоналістичного підпілля відправили в Київ, в НКДБ, листа, в котрому писалося: «З радістю повідомляю про щасливе завершення моєї подорожі. 20 серпня мав дружні зустрічі із керівництвом ОУН, обговорили всі нагальні питання організаційної і пропагандистської роботи. Визнаю, що моя безпосередня участь у цій справі необхідна, а тому залишаюсь тут на тривалий час».

Так було виявлено і знешкоджено одного із керівників агентури НКДБ, провалена спроба широкомасштабної провокаційної операції проти українського національно-визвольного руху, пошито в дурні вишколених емдебітських розвідників.

Що сталось із Захаржевським — невідомо, Людмила Фоя залишилась працювати в оунівському підпіллі, виконуючи різні функції розвідника, секретаря технічної ланки. В роботі, як згадує Марія Савчин («Марічка»), була надзвичайно працьовитою і продуктивною. Мала письменницьке обдарування, написала в 1950 році збірку оповідань під назвою «Його спадкоємці», яку присвятила пам'яті «Смока», що загинув у лютому 1949 р. у

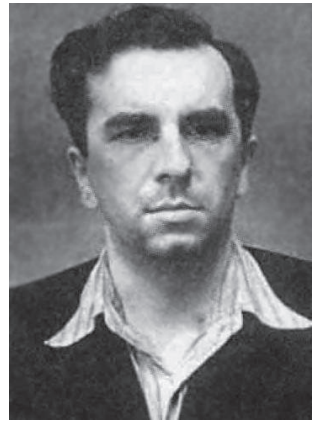
бою із спецгрупою МДБ. Друкувалась вона у підпільних виданнях, співпрацювала з «Орланом» у випуску журналу для дітей «Юні друзі». Написала нарис «Повстанська торба». Найобширніша її праця — оповідання «Над Дніпром».

Була вона надзвичайно гарною, чорноокою дівчиною. Коли ходила по лісовому таборі, до всіх привітно усміхалась. Все в ній було красивим: і лице з ледь задертим, досконалої форми носом, і рот, і губи, і темно-русява коса, і струнка фігура. Хлопці задивлялись на неї, як на природне диво, що було найкращим у світі.

Такою була підпільниця Людмила Фоя, дочка України, що так героїчно загинула восени 1950 року, воліючи вмерти, а не здатись ворогові.

СМЕРТЮ МЕНЕ НЕ ЗЛЯКАЄТЕ

Василь Охрімович — керівник розвідки закордонного представництва УГВР, псевдоніми «Пилип», «Грузин». Народився в 1914 році в с. Дичків Великобірківського (колишнього) району на Тернопільщині в родині греко-католицького священика. У 1940 р. закінчив юридичний факультет Берлінського університету. До руху ОУН долучився ще будучи гімназистом. У 1935 р. за співучасть у вбивстві польського міністра закордонних справ Б. Перацького був засуджений на 10 р. ув'язнення. З 1939 р. працював у Головному військовому штабі ОУН. В 1941 р. очолював Тернопільський провід ОУН, був призначений німцями воєводою Тернопільщини. З квітня 1943 року — голова КРП (крайовий провід) «Галичина», член Центрального проводу ОУН. З другої половини 1944 р. керував мережею ОУН у Польщі. З 1944 р. в еміграції. У серпні 1945 р. його обрали головою регіонального проводу в Аугсбурзі та членом Баварського КРП. З початку 1946 р. очолює інформаційну службу закордонного представництва УГВР, що відповідала за розвідку на західно-українських землях. До моменту десантування (травень 1951 р.) на терени України співпрацював з англійською та американською контррозвідками. Після десантування Охрімовичу вдалось зустрітися з Головнокомандувачем УПА Василем Куком і приєднатися до збройної боротьби. Зиму 1951–1952 рр. провели разом в одній криївці.

Василь Охрімович
(«Пилип»)

6-го жовтня 1952 р., внаслідок зради радистів, з якими був десантований на терени України, схоплений МДБ і, згідно з указом Президії Верховної Ради УРСР, розстріляний 19 травня 1954 року в Києві.

Після оголошення йому вироку військовим трибуналом в очі своїм мучителям заявив: «Я ненавиджу вас. Жалію тільки, що я мало вбивав вас. Ви не люди. Смертю мене не залякаєте».

«Навіть свою смерть він використав для возвеличення ОУН, щоб нею нанести удар по радянській владі», — писав про нього у своїй книжці кадебістський полковник Г. Санников, що брав участь в його захопленні і був присутнім на суді.

Так величною смертю героя загинув невтомний борець за Українську Незалежну Державу, передостанній член Центрального проводу ОУН на теренах України — Василь Охрімович — очільник СБ ЗП УГВР.

ВИННИМ СЕБЕ НЕ ВИЗНАЮ

Йосипа Демчука, псевдонім «Луговий», 1922 р. народження, уродженця с. Литвинів Бережанського району Тернопільської області, довголітнього члена оунівського збройного підпілля, окружного провідника Вінничини емдебісти схопили в центрі Вінниці 8 лютого 1951 року. При арешті в нього вилучили два пістолети марки «ТТ» і 50 патронів до них, про що був складений відповідний акт затримання.

*Йосип Демчук
(«Луговий»)*

Перший допит відбувся 9 лютого о 15 год. 30 хв. Допитував Йосипа начальник слідчої частини МДБ УРСР майор Козлов. На пропозицію признатись, хто він такий і назвати своє прізвище, у відповідь почув, що затриманий про себе не збирається нічого говорити. Аналогічна відповідь була і на друге запитання.

Перший допит тривав чотири з половиною години. В протоколі залишилося лиш два запитання і дві короткі відповіді. Далі зазначено, що допит перервано і затриманий від підпису протоколу відмовився. Не добившись нічого, його відвели чи віднесли до камери.

З дня затримання — 8 лютого 1951 р. до 15 червня 1952 р. Йосип Демчук («Луговий») пережив близько 100 допитів. Це тільки тих, про які склали протоколи. Скільки відбулося допитів без протоколів — невідомо.

Відомо лиш те, що на кожному допиті його страшно катували. Коли йому переламали основу черепа, обидві щелепи, коли переламали підколінники, вибили три верхніх зуби, спотворили обличчя — невідомо. Але це з ним сталось під час перебування в тюрмі. Що було з його нутрощами: печінкою, шлунком, нирками, легеньми — також невідомо, бо обстеження їх стану ніхто не проводив, хоч і про це є відомості в тюремних актах та виписці із історії хвороби, де сказано, що всі ці органи (звичайно, що після нелюдських катувань) були у нього хворі.

**Виписка із історії хвороби
ув'язненого Демчука Йосипа Васильовича,
1923 року народження:**

«Ув'язнений Демчук Йосип Васильович поступив у тюрму №1 УМВС м. Вінниця у важкому стані 31.07.1952 р. з переломом основи черепа, переломом обох щелеп, переломом підколінників. Зі слів супроводжуючих його, ув'язнений Демчук зістрибнув з 3-го поверху будинку і одержав вище названі ушкодження. При чому ув'язнений Демчук мав різко знижене харчування, на обличчі чорніли крововиливи навколо обох очей, вибиті три верхні зуби, мав рану біля лівого ока і брови, перелом верхньої та нижньої щелепи, перелом обох підколінників, з правого вуха і носа витікала кров. Хворий після того, як прийшов до свідомості, пояснив, що також хворіє шлунком та кишечником.

*Начальник санчастини к-н м/с лікар Грачова,
лікар тюрми Зінюк».*

Важко читати, а ще страшніше уявити так безжалісно покаліченого побоями в час допитів патріота. Про який стрибок з 3-го поверху, про який будинок може йти мова, коли він весь час перебував під охороною у всіх в'язницях, де його допитували. «Сам вигляд покаліченого, — згадував його побратим по в'язниці Володимир Паюк, з яким він зустрічався у т'юрмі, — викликав жах. Так спотворений він був ще далеко до своєї смерті, яка наступила 22 жовтня 1952 року, задовго до того, коли мав бути розстріляний, згідно з рішенням військового трибуналу від 22 вересня 1952 року».

Після першого допиту, на якому «Луговий» у нічому не признався, наступний відбувся аж через 10 днів. Зрозуміло, чому такою довгою була перерва між першим і другим допитами: Йосип Демчук на першому дізнанні був настільки побитий і знівечений, що протягом 10 наступних днів перебував у дуже важкому стані, і взяти його на новий допит було неможливо.

Лише на другому допиті він, зазнавши фізичних тортур, назвав своє прізвище, де народився і що є учасником оунівського підпілля. Більше він нічого не сказав, хоча знав, що собою представляють методи і прийоми, які застосовували енкаведисти на допитах. Щоб цього не терпіти, патріоти намагалися покінчити з життям власноруч. Йосипу Демчуку в цьому «не пощастило»: він змушений був перейти всі муки, як Ісус Христос, і вмерти після них.

На першій сторінці протоколу допиту написано:

«Питання: Прі задержанії у вас із'ято два пістолета і граната. Для чого ви билі так вооружени?»

Відповідь: Я учасник Організації Українських Націоналістів, підпільник, вів активну боротьбу проти советської влади за Українську Самостійну Соборну Державу і тому мав на озброєнні два пістолети і гранату.

Питання: С якого времені ви являєтесь учасником бандеровского подполья?

Відповідь: Про свою організаційну діяльність я ніяких свідчень не даватиму.

Питання: Почему?

Відповідь: Це організаційна таємниця.

Питання: Но ви задержани как оуновскій бандіт. Вам нет смисла скривать свою вражескую деятельность. Рассказывайте о ней.

Відповідь: Жалію, що мене затримали несподівано і я не зміг покінчити з собою. За своїми ідейними переконаннями я націоналіст і говорити будь-що про свою організаційну діяльність відмовляюсь.

Питання: О какой ідеології ви говоріте? ОУН являється бандою убійц і грабітелі і, находясь на службе американско-англійскіх імперіалістов, ведьот боротьбу протів советского народа. Не лучше лі вам дать правдівіе показанія?

Відповідь: Ні, я борець за Самостійну Українську Державу, за український народ.

Питання: Не стройте із себя борца за народ. Ви бандіт і грабітель, убівалі і грабілі советскій народ. Говоріте об етом.

Відповідь: Я це відкидаю». ¹⁰²

Останній допит Йосипа Демчука 19 червня 1952 року, 3 год. 15 хв. Допит вів майор Декаль, заступник начальника слідчого відділу УМДБ Вінницької області.

«Питання: Вам пред'явлено звинувачення по ст.ст 54-1а, 54-8 і 53-11

¹⁰² Мизак Н. За тебе, свята Україно. — 2006. — Кн. 5. — С. 301–302.

КК УРСР з наведенням конкретних пунктів вашої злочинної діяльності. Визнаєте себе винним у пред'явленому звинуваченні?

Відповідь: Про вищеперераховані факти моєї діяльності у підпіллі ОУН, а також діяльності моїх підлеглих бандерівців я вже давав відповідь. Винним себе у цій антирадянській діяльності я не визнаю. Будучи вороже настроєним до советської влади, я зі зброєю в руках боровся проти неї за створення Самостійної України і на цих позиціях залишаюся і зараз. Тому всю свою діяльність проти советської влади я вважаю правильною і винним себе в ній не визнаю».¹⁰³

В акті про смерть ув'язненого, складеному 1952 р. жовтня місяця, 22 дня, в м. Вінниця, констатується, що: «Ув'язнений Демчук Йосип Васильович прибув у тюрму №1 м. Вінниця 31 липня 1952 р. у важкому стані з переломом основи черепа. 2 вересня стан ув'язненого Демчука був трохи кращим, і він був виданий суду військового трибуналу, який «пріговорил его к висшей мере уголовного наказания — расстрелу». Після суду стан Демчука різко погіршився і 22 жовтня він помер внаслідок декомпенсації серцевої діяльності.

Нач. санчастини тюрми №1 УМВС Вінницької області
к-н м/с Грачова, черговий помічник начальника тюрми
к-н м/с Гаврилук. Вірно: в.о. начальника тюрми №1
лейтенант в/с Середа».¹⁰⁴

Так від нелюдських тортур помер відважний підпільник, учасник національно-визвольної боротьби, безстрашний патріот України, уродженець Тернопілля Йосип Демчук.

ХОМА МАРТЮК

Хома Мартюк (псевдоніми: «Охрім», «Алکید») — дунаєвецький надрайонний провідник, народився 1923 р. в Скалі-Подільській Борщівського повіту на Тернопільщині. Батьків у 1950 р. радянська влада депортувала в Сибір. Брати, Левко та Степан, — вояки дивізії «Галичина» — львівські студенти, загинули в боях.

Хома також у 1943 році зголосився до дивізії «Галичина», брав участь у битві під Бродами, а після розгрому дивізії повертається у Надзбруччя. У серпні 1944 року вступив до лав загонів УПА, що діяли на терені

¹⁰³ Мизак Н. За тебе свята Україно. — 2006. — Кн. 5. — С. 301–302.

¹⁰⁴ Там само.

*Хома Мартюк
(«Алкід»)*

Чортківщини. З вересня 1944 до весни 1947 рр. — у підпорядкуванні Чортківського надрайонного проводу під псевдонімом «Охрім» займається пропагандистською роботою серед населення. З червня 1949 р. — надрайонний провідник Дунаєвцького проводу. На цій посаді він постійно наглядає за вишколом підпільників, складає його програму, тексти листівок, пише вірші, оповідання на повстанські теми. В різних виданнях побачили світ його оповідання «Юні бандерівці», «Вірні сини», «Облога», «Помстив», «Замість вінка на могилу». З рук в руки передавались його вірші: «Не здамося», «Зірка», «На шляху до волі».

30 вересня 1951 р. Хому Мартюка («Алкіда») схопили емдебісти. 9 серпня 1952 р. військовий трибунал у Тернополі засудив його до розстрілу. Вирок виконано у м. Проскуріві 14 листопада 1952 року.

«МИ ЦЕЙ ЕТАП БОРОТЬБИ НЕ ПРОГРАЛИ»

Михайло Ярчук («Клим») народився 1921 р. в с. Іванків Скала-Подільського району Тернопільської області. Навчався в Станіславській гімназії, в підпіллі з 1943 р., з 1948 р. по 1950 р. — надрайонний провідник СБ, з 1950 р. — окружний провідник Чортківщини. Родичі «Клима» були депортовані в Сибір. Про діяльність «Клима» в підпіллі розповідає В. Сергійчук у книзі «Десять буремних літ» та Нестор Мизак у книзі «За тебе, свята Україно» (Кам'янець-Подільщина). «Клим» був відданим борцем за волю України, незламним бойовиком, завжди тверезий розумом і гарячий серцем, справжній герой революційної доби.

«Клим» двічі побував у руках емдебістів. Про все це говорить у своїх спогадах студент Кам'янець-Подільського педагогічного інституту, мешканець того ж села, що і «Клим», Михайло Буртняк, який у зв'язку з арештом мав можливість у тюрмі зустрітись з Михайлом Ярчуком.

Перший раз у руки емдебістів «Клим» потрапив разом з Мирославом Гуком («Косачем»), референтом із пропаганди, 28 квітня 1951 р. внаслідок зради колишніх упівців «Думки», «Олеся» та «Міші».

Впійманому «Климові» запропонували співпрацю, з метою знищення останніх підпільників ОУН. За те йому обіцяли зберегти сите, гарне, в роз-

кошах життя. «Клим», як досвідчений есбіст, пішов на хитрість, погодився на співпрацю і в супроводі двох емдебістів був відправлений назад у підпілля. У підпіллі йому вдалось позбутись супроводжуючих його емдебістів і таким чином провалити чекістську операцію. Підпілля продовжувало діяти, знаючи, що в його рядах були агенти-зрадники. Ще цілий рік із своєю групою підпільників «Клим» був невловимий.

Другий раз «Клима» схопили в ніч з 25 на 26 квітня 1952 р. внаслідок зради «Скоба» — кам'янець-подільського окружного провідника, який завів «Клима» на конспіративну квартиру, де на нього чекали емдебісти; схопили, як тільки переступив поріг хати.

«Був «Клим», — згадує Михайло Буртняк, — середнього зросту, красивий, молодий хлопець. На ногах — хромові чоботи, одягнений у галіфе, зелену військову сорочку, під нею — сорочка з вузьким вишиттям. На голові — зелений кашкет. В перерві між допитами ходив по камері і наспівував пісню:

*«Останній привіт тобі, мила,
З-за ґрат, з-за решітки я шлю...»*

А також:

*«Ти воскресни, моя Україно,
На вістрях гайдамацьких ножів».*

Проспівавши, то знімав, то одягав свою вишиту сорочку, казав, що її йому вишила його Марічка, до якої писав листи, коли був на волі, аж на Колиму, де вона поневірялась у концтаборі. Був час — ми багато в камері розмовляли. Яюсь в розмові він просив мене запам'ятати прізвище та адресу його зрадника «Скоба», жалів, «що не зміг сам собі пустити кулю в скроню, а тепер дістане її від своїх ворогів у потилицю». А ще говорив про те, що при ніяких обставинах він нікого не видасть. «Вийдеш, скажи народу, що був зі мною. Передай їм привіт від «Клима», а мене люди знають. Ми цей етап боротьби не програли. Прийде час — і знову піднімуться борці за волю України, і так буде, аж поки Україна не стане самостійною».

Одного разу «Клим» підійшов до вікна, що було високо від підлоги, дивився на ґрати і промовив: «Тут нічого не вдієш». Узяв простирадло, скрутив і приміряв до залізної поперечки нар. На це наглядач постукав у двері, дав попередження. «Із цього нічого не вийде», — сказав «Клим». Камера

Михайло Ярчук
(«Клим»)

була під постійним наглядом. Минали дні. 15 травня 1952 р., в середині дня, наглядач відчинив двері і скомандував:

— Ярчук, з речами на вихід.

«Клим» схопився, зробив крок уперед, вернувся, стиснув у руці вишивану сорочку і швидко пішов до виходу. Обернувся у відхилених дверях, повернув до мене голову, махнув рукою, в якій тримав сорочку, і нас на завжди роз'єднали двері».

Михайла Ярчука («Клима») і Володимира Гнибиду («Неплюя») стратили 2 грудня 1952 року.

З повстанської поезії:

*Іще не пізно здатися на ласку,
Та краще серце вирвати з грудей.
Життя вернути зрадою не важко,
Та як же потім жити між людей!*

*І вже без нас зустрінуть сонце квіти.
Біжать останні миті, як вода.
Ти мусиш, Україно, зрозуміти:
Загибель наша — це ще не біда.*

*Свободи дух нових борців породить
І з ними краю волю принесе.
Та ми вже не побачим, бо надходить
І нам пора, бо це, нарешті, — все.*

«Клим» загинув, не побачивши вільної України. Він не один. Сотні, тисячі, мільйони патріотів склали за неї свої буйні голови. На рідній і чужій землі, «от Москви до самих до окраїн», по безмежних просторах Сибіру, Казахстану, Далекого Сходу лежать їхні кості — без могил, без хрестів, забуті пам'яттю і загублені часом. Однак все, за що боролись і гинули, не пропало даремно. Їхня боротьба і смерть наблизила час, коли Україна стала вільною, ні від кого не залежною державою.

Вони не вмерли. Вони безсмертні, як наші символи — тризуб, синьожовтий прапор і гімн «Ще не вмерла Україна», бо саме за них вони боролись і гинули. Вони вічно живі, як Україна, як світ.

ЧЕКАЮЧИ СМЕРТІ

«На нараду провідників боївок повітового проводу, що мала відбутись у селі Тудорів Копичинецького району 6 березня 1945 року, — розповідав повітовий провідник із пропаганди Зеновій Сагайдак («Залізник», «Хміль»), уродженець села Котівка, що на Гусятинщині, — я прийшов пізно вночі з 5-го на 6-те березня із села Увисла з двома охоронцями.

Прийшли ми помучені, голодні та промоклі, як кажуть, до костей, бо весь час падав дощ. Над ранком вдарив мороз. Не встигли ми належно обсушитись, трохи поїсти, як почало сіріти. В селі в ці дні знаходилось коло сотні молодих, недавно прийнятих в ряди УПА повстанців, які проходили вишкіл.

Десь коло 9-ї години ранку стійкові сповістили, що до села підїжджає кілька машин з облавниками.

Щоб не наражати жителів села на небезпеку бою, спалення села, що, як завжди, відбувалось у час бою, поступила команда залишити село і відійти до лісу. Коли повстанці вийшли на поле, що відділяло ліс від села вузькою смугою, вдарили ворожі кулемети і снайпери. Майже всі, хто поривався до лісу, були скошені вогнем кулеметів. До лісу добігли лише окремі. Під самим лісом ворожа снайперська куля скосила і мене, і моїх охоронців. Без свідомості я пролежав майже до вечора, поранений розривною кулею снайпера в пахву лівої ноги. Коли повернулась до мене свідомість, зрозумів, що поранений і не можу встати. Недалеко від мене лежав мій охоронець і розпачливо стогнав, просячи, щоб його добив.

Подумав і сам про те, щоб покінчити з собою, однак дотягнутись до автомата заокостенілими руками я ніяк не міг, не рухалось і все тіло. Коли я все-таки силувався дотягнутись до автомата, наді мною появились два озброєних енкаведисти. Оглянувши мене і лежачого далі побратима, офіцер промовив: «Етого добіть, а етого — взять живим». Автоматна черга вмить прошила безборонне тіло. Мене, лежачого в калюжі крові, залишили живим. Під вечір солдати підігнали воза, поскидали забрану від вбитих зброю, одяг, взуття, викинули мене на нього і повезли до Папірні, де в одній із хат, запиваючи перемогу, пиячили до опівночі. Я лежав на землі у stodолі і замерзав, чекаючи свого кінця. Про якусь перев'язку мені не було й мови. Лише з насмішкою запитували: «Как там, бандіт, ти ещо не сдох?»

*Зеновій Сагайдак
(«Залізник»)*

Над ранок привезли мене до Теробовлі. В одній із кімнат тимчасової в'язниці, куди мене скинули, один з дядьків, що був тут, подер на бинти свою сорочку, перев'язав мою поранену ногу, заліпивши перед цим розжованою з хліба паляницею. Після попереднього слідства перевезли до Чортківської в'язниці. Всі, хто допитував мене, старалися бити так, щоб якнайбільше причинити мені болю. Після всього пережитого навіть смертний вирок вислухав без хвилювання, сприйняв його, як порятунок від страждань і мук, які більше терпіти не міг. У камері смертників, щохвилино очікуючи розстрілу, пробув місяць. Кожний день когось виводили, кожен день хтось прощався і не приходив більше. Я безнадійно чекав своєї черги. На кінець вона прийшла, назвали прізвище, скомандували — «Вихаді!» І повели... Йшов.

Напруживши свідомість, довго чекав пострілу ззаду. Йшов, щиро шепчучи слова молитви, прощався з усіма, хто збігав на останні проблиски пам'яті. Не стріляли. В кімнаті, куди завели, прочитали заміну смертної кари на 25 років каторги. З 6-го березня до 10-го серпня ніхто не зробив мені ні однієї перев'язки. Вижив. З черв'яками, що купую гніздилися у рані, привезли мене у Норильський табір будівників «світлого комуністичного завтра».

Біль великої втрати в день 6-го березня 1945 року оплакало 18 тудорівських родин, всіх інших ще довго чекали у рідних домівках. У спільній могилі захоронили: Пшоняна Степана, Гончарика Дмитра, Крамарчука Миколу, Вольного Івана, Чайку Миколу, Крамарчука Михайла, Міщанчука Михайла, Чайку Степана, Міщанчука Дмитра. Інші донині лежать невідомі.

Не раз відвідую могилу — свідка нашої слави і неслави, героїства, зрад і поразок. Стою над нею і думаю: «Чому так густо падали наші борці? Виникає тисяча «чому?» Не кривдячи ні живих, ні мертвих, — мовчу. Перебираю в пам'яті причини наших поразок. Ніяк не можу виправдати бездарність, головоотяпство багатьох провідників, що взяли керувати людьми, забуваючи при тому, що вони, щоб боротись, повинні жити. Ніщо, навіть смерть, не може захистити від осуду командира, що губить за безцінь своїх людей. Але... Через роки — забудьмо це, бо воювали, як вміли. Не таймо зла, бо всі впали за Україну. Поклянімось не повторити їх помилок».

А ще поклянімось пам'ятати про всіх, хто впав на полі бою із супостатом, чи, будучи оточеним ворогами, стріляв собі у скроню, щоб не потрапити живим у його руки. Поклянімось і тим, які були постріляні в час повстань в'язнів у Норильську, Кінгірі, на Колимі, Магадані та інших місцях,

де розташовувались концтабори ув'язнених, що повстали проти незносно-го сталінського тюремного і концтабірного утримання в'язнів.

Пам'ятаймо про всіх, хто не дожив до наших днів у Вільній Українській Державі, бо ж за неї страждали і зложили свої голови мільйони українських патріотів.

ЙОГО СТІЙКОСТІ І СИЛІ ВОЛІ ЗАЗДРИЛИ ПОБРАТИМИ

Михайло Дереворіз народився 1924 року в селі Сухостав, сьогоднішнього Гусятинського району, на Тернопіллі. В ОУН вступив у час німецької окупації в 1942 році. Одержав псевдонім «Орлик».

Був це тривожний час. Фашисти, хоч і зазнали поразки під Сталінградом, ще були досить сильні. Гестапо за найменші провини без суду розстрілювало і вішало будь-кого, хто потрапляв у їх руки. Вступаючи в ОУН, кожен знав, що йому доведеться боротись з жорстоким фашистським окупантом. Знав про це і молодий 18-річний юнак — Михайло Дереворіз, син Гаврила. Знав, бо присягав перед своїми друзями Декалогом Українського Націоналіста, дев'ята заповідь якого говорила, що «ні просьби, ні грозьби, ні тортури, ані смерть не приневолять тебе виявити тайни».

Він з честю виконав всі пункти Декалога, не думав тоді, що 9 пункт для нього буде найстрашнішим, що тортури, які йому доведеться перетерпіти, будуть межею між його життям і смертю. Ставши станичним села, Михайло створив одну із найбільших серед сіл повіту боївку, організував її вишкіл, озброїв. Боївка мала на озброєнні, крім крісів та автоматів, два кулемети, серед яких був і кулемет «Максим». Боївка володіла і резервною зброєю. Молоді хлопці готові були воювати з будь-яким окупантом. І коли 23 березня 1944 р. в село вступили підрозділи 4-ї танкової радянської армії, майже всі члени ОУН станиці пішли в підпілля.

Вслід за бойовими частинами в селі розмістився підрозділ армійської контррозвідки «Смерш», який зразу почав пошуки націоналістичного підпілля. Значну допомогу «Смершу» надали поляки, котрі проживали в селі, та, власне, українські сексоти, що мріяли вислужитись перед новим, червоним, окупантом. З їх допомогою в руки «Смершу» потрапив член

*Михайло Дереворіз
(«Орлик»)*

ОУН Шастків Іван Михайлович, який вже на першому допиті зламався і розкрив всі карти організації. Видав він і станичного «Орлика», котрий був вояком УПА куреня «Бистрого» і кілька днів перед тим повернувся додому, після того, як курінь був розбитий у Луб'янецьких лісах на Збаражчині. Станичного «Орлика» вояки «Смершу» схопили вночі 22 червня 1944 р., коли він хотів навідатись до своєї хати. Взяли без зброї, але на допитах, які розпочались на наступний день ввечері, виявилось, що вони були через зрадника добре обізнані, хто перед ними стоїть.

Що таке допит в руках армійської контррозвідки «Смерш», знають лише ті, хто мав можливість переконатися в їхніх «істинно людських отношениях». Мабуть, що в пеклі не страшніше. Ті, що допитували, були не люди, а виродки в людській подобі. Це були людожери, що п'яніли від людської крові, яка бризкала із розсічених биттям ран на їхні лиця, катівську одягу. Чим більше катований кричав, чим більше бризкала кров, тим страшнішими і жорстокішими вони ставали. Це були натреновані садисти, для яких різні методи катування вже були звичним, вправним ремеслом. У них не було людського серця, ні співчуття, ні совісті, ні елементарної гідності. Людина в їхніх руках не була людиною, а необмолоченим снопом пашні, який, щоб обсіпалось зерно, потрібно було із всіх сторін молотити. Полковник, котрий вів слідство «Орлика», був таким же садистом-кровопивцею, як і його підопічні, що вчилися і переймали катівське ремесло, мабуть, у самого диявола.

Вже на першому допиті для «Орлика», який ні в чому не зізнавався, «первіє профілактичні вливання», як говорили кати, закінчились тим, що він від страшного довготривалого биття по спині, сідниці і ногах знепритомнів. Відлили водою і дали на перший раз спокій. На другий і третій день били по розпухлому тілі, по голові, копали ногами лежачого. Били куди попало, переламали перенісся, від ударів по голові тріс череп. Кати не звертали уваги на кров, що текла з розбитої голови, носа, вух, били і тоді, коли лежав без пам'яті. Наступні дні катований «Орлик» вже не відчував болю. Все тіло розпухло, з ран потекла сукровиця, на сідниці між кісткою і м'ясом почались нариви, від яких піднялась висока температура. Страждання катованого полегшив військовий фельдшер, який ножом порозрівав нариви і спустив гній. Перев'язати рану йому було заборонено. Навіть клаптик платинки, щоб обтерти від крові лице, ніхто не дав. Коли вже не було по чому бити, бо все тіло перетворилось в чорне потріскане місиво, підвішували за ноги і били по п'ятах. Після двох, трьох ударів катований втрачав пам'ять, однак бити не переставали. На одному із «сеансів»

викрутили в коліні ногу, припирали дверима пальці, поки не роздушили зовсім пучки. І це не зламало станичного «Орлика»: приготувавшись загинути, але не зрадити, мовчав. В один із днів напівживого викинули на купу хмизу. Вечірня роса, що впала на лице, вернула його знову до пам'яті, лежав, не можучи перевернутись, молився і дякував Богу, що допоміг йому витерпіти ці страшні муки і нікого не зрадити, не видати друзів на розправу ворогам.

Матері, що переховувалась, хтось передав, щоб забрала мертвого сина і поховала. Однак, як виявилось, це була пастка, щоб спіймати її. Як тільки вона появилась біля сина, з хати вискочили конвоїри та заарештували і її. На наступний день езекуція повторилась, тільки з тією різницею, що били вже не сина, а на його очах катували маму. Приперши до стіни, били кулаками по голові, грудях, а коли впала, продовжили бити, копаючи і топчучись по її тілу ногами. Скривавлену, відлили водою і продовжували питати: «Где крийовка? Где оружје?» Як і син, мовчала, виплюнувши з кров'ю вибиті зуби, з жалем дивилась на лежачу під стіною рідну дитину.

З якоюсь особливою люттю і задоволенням робили кати свою страшну роботу, без найменшого співчуття до своїх жертв. Їх не спиняло ніщо: ні сльози, ні нелюдський крик, ні кров, що не текла, а бухкала з розсічених на шкірі ран. «Був час, — розповідав катований станичний «Орлик», — що хотілось лише одного — щоб скоріше прийшла смерть». За весь час тортур не давали напитись навіть води. Кілька разів за десять днів мордувань дозволили господині хати погодувати його ріденькою кашкою, бо густого не міг пережувати із зламаною щелепою і вибитими передніми зубами. Витерпів. Зброю відкопали. Де вона була закопана, показав зрадник Іван Шастків. Він знав місце її схову. Криївки не знайшли. Фронт вже був під Львовом. Кати спішили, щоб позбавитись від усіх, кого заарештували, і не обтяжувати себе, попереду були нові, свіжі жертви. Судили 8 липня 1944 р. в Черняхівцях біля Зборова. Дорогу на суд від Сухоставу до Черняховець, а це близько 90 км, витримав на колінах і на руках в кузові вантажівки, бо ні сісти, ні лягти не міг. Все тіло було в ранах, навіть руки розпухли, кожен дотик до твердої поверхні болючими імпульсами відбивався в розбитій голові і серці. Судив військовий трибунал. Незважаючи на те, що ні в чому не признався, дали 15 років каторги, мамі — 5, плюс поламані ребра і відбиті печінка і нирки.

Після суду — етап: Чортківська тюрма, харківська «Холодна гора», де на відкритому повітрі пробув півтора місяця в огороженому, так званому «вагоні». Спали без ніяких підстилок, на землі, накриття не було ніякого,

ні даху, ні намету, щоб захистив від пекучого сонця і дощів. Рани ятрились, від них на кілька метрів чути було неприємний запах, ніякої перев'язки ніхто не робив. За півтора місяця раз помили в лазні і продезінфікували одяг від вошей, які доїдали в'язнів.

З Харкова до бухти Находка везли 45 днів, далі — № 877 і колимські концтабори: кобальтові шахти, золоті копальні. Поволі рани погоїлись. Вижив. Із присуджених 15 років відбув тринадцять, одержуючи за щоденну виснажливу працю 850 гр хліба (коли виконаєш норму) і миску баланди.

Додому повернувся в липні 1957 року. Не приписували, заставили покинути село за 24 години. Поїхав на Аптагі, там не питали, звідки прибув. Через півтора року спробував знову повернутись у рідне село. Рік пропрацював на Хоростківському цукрозаводі. Всевидяще око КДБ пильно стежило за кожним кроком, і знов «врага народа» засудили на три роки, тепер нібито за спекуляцію: поїхав до Москви і купив собі на костюм матеріалу, звинуватили, що віз на перепродаж. Відбув в ув'язненні ще 2 роки і 1 місяць. Стежили за «ворогами народу», будь-що старались доконати, донищити їх. Не доконали.

Як тільки на початку 90-х років блиснув синьо-жовтий промінь волі, станичний Михайло Дереворіз («Орлик») знову в рядах борців за волю України. Ніщо не зламало мужнього патріота: ні страшні катування, ні важка праця з нестерпними умовами життя по тюрмах і сталінських концтаборах смерті. Він з честю через все своє життя проніс ім'я члена Організації Українських Націоналістів. Він і сьогодні, 84-річний дідусь, в рядах борців. Для нього неначе не було концтаборів і глибокої сьогоднішньої старості. В честь 50-річчя створення УПА «Орлик» зі своїми сивочолими ветеранами визвольних змагань з піснею крокує по Хрещатику, він активно виступає перед учнями шкіл, студентами, громадськістю. Палкими словами закликає всіх до боротьби за українську Україну, якій присвятив всі роки свого життя. Нехай його відданість справі боротьби за волю України стане дороговказом для кожного з нас, хто живе Україною, прагне добра і щастя для свого народу.

Україні слава! Героям України слава!

ПЕТРО КОЛІСНИК

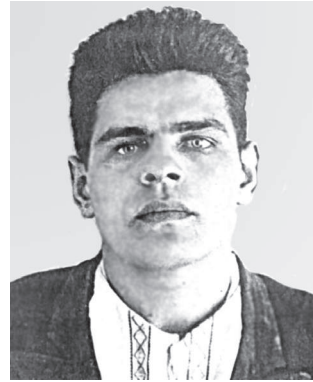
Петро Колісник (псевдоніми: «Ігор», «Черник») народився 1927 р. у с. Великі Чорнокінці, колишнього Копичинецького повіту, на Тернопільщині. В УПА — з осені 1943 р., коли «Бистрий», Петро Хамчук, став формувати сотню під назвою «Сірі Вовки», яка через короткий час переросла в курінь.

Спочатку був ординантом (ад'ютантом) «Бистрого», згодом — розвідником куреня. Брав участь майже у всіх боях, які проводив курінь з німцями, мадярами та військами НКВС. З осені 1945 р. до літа 1948 р. — в особистій охороні «Бистрого» і «Яра». Деякий час Петро Колісник («Ігор») очолює кінну «Залізну чоту» куреня, яка 21 березня 1945 р. у засідці біля села Гуштин, що на шосейній дорозі Чортків–Скала-Подільська, розгромила вщент батальйон військ НКВС, так звану «Червону мітлу», що поверталась з чергової облави на бандерівців.

Після розформування куреня Крайовим проводом ОУН «Поділля» в серпні 1948 р. направлений для підпільної праці на Кам'янець-Подільщину, де з літа до лютого 1951 р. діє в складі керівника групи ОУН Дунаєвецького надрайонного проводу. З лютого 1951 р. до 29 квітня 1952 р. Петро Колісник (під псевдонімом «Черник») — провідник надрайонового проводу ОУН Вінницької та Київської областей. 24 квітня 1952 р. із зброєю в руках був затриманий органами державної безпеки МДБ УРСР у с. Майдан-Вербицький, суджений і за вироком військового трибуналу Київського військового округу 16 січня 1952 р. розстріляний у м. Києві.

Разом з П. Колісником розстріляли його друга В. Юркевича («Змагуна»), 1924 р. н., уродженця с. Носова Підгаєцького району, члена ОУН з 1942 р., в УПА — з літа 1943 р. З осені 1949 р. діяв у групі Колісника в районах Вінницької і Київської областей.

У відповіді управління Служби безпеки України в Тернопільській області брату Семену на запит, що сталося з його братом, говориться:

*Петро Колісник
(«Черник»)*

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

УПРАВЛІННЯ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

282002, м. Тернопіль, вул. С. Бандери, 21, тел. 22-45-42

№ К-42/31720

22 червня 1998 р.

м. Донецьк-48
вул. Челюскінців 208 кв. 73
Коліснику Семену
Михайловичу

Шановний Семене Михайловичу!

На Вашу заяву повідомляємо, що Ваш брат Колесник Петро Михайлович 1927р.н., уродженець с.Великі Чорнокіни Чортківського району Тернопільської області 29 квітня 1952 року зі зброєю в руках був затриманий органами державної безпеки в селі Майдан-Вербецький Кам'янець-Подільської /зараз Хмельницької/ області.

Згідно матеріалів анкети арештованого Колесник П.М. на час арешту не мав постійного місця проживання і місця роботи, перебував на нелегальному становищі.

Вироком військового трибуналу Київського військового округу від 15 листопада 1952 року на підставі ст.ст. 54-1а, 54-1б, 54-8, 54-11 КК УРСР засуджений до вищої міри покарання - розстрілу з конфіскацією майна.

16 січня 1952р. вирок було виконано у м.Києві.

Згідно матеріалів перевірок по об'їздах МВС України і Росії місце поховання встановити не має можливості.

Згідно вироку Колесник П.М. визнаний винним в тому, що з серпня 1944р. перебував у боївці ОУН, неодноразово приймав участь в боях із загонами МДБ і нападах на військові гарнізони, міста і села, під час яких скоювались терористичні акти, в тому числі і вбивства, підпалювання житлових будинків і приміщення державних установ, а також пограбування громадян, магазинів і колгоспів.

Виходячи з аналізу матеріалів справи, в діях Колесника П.М. мають місце ознаки, передбачені статтею 2 Закону України від 17 квітня 1991 року "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні", тому він реабілітації не підлягає.

В 1996 році архівна кримінальна справа № 31720 відносно Колесника П.М. переглядалась Тернопільською обласною прокуратурою на предмет реабілітації Вашого брата. В результаті перегляду був зроблений висновок, затверджений 8.08.96р., що у відповідності з п.13 Постанови Верховної Ради України від 24 грудня 1993 року "Про тлумачення Закону України "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні" - вважати Колесника П.М. засудженим обґрунтовано і в реабілітації відмовити.

Згідно п.15 цієї ж Постанови знайомитися з матеріалами кримінальних справ мають право тільки реабілітовані або за їх згодою чи в разі їх смерті близькі родичі.

Начальник підрозділу УСЕУ

В.П.Бойко

008171

ВОНА І МЕРТВОЮ ЛЯКАЛА ВОРОГІВ

«Ввечері в мою хату, — розповідала жителька села Великі Чорнокінці Ганна Ластівка, — зайшло шість повстанців, між якими було дві дівчини. Помились, повечеряли, лягли відпочити. Над ранком на село налетіла облава «рубач» — червонопогонних солдатів військ НКВС. Вирішено було покинути хату і сховатись у недалекому лісі.

Прикриття нашого відступу взяла на себе одна з дівчат. Четверо хлопців з дівчиною і я швидко через бокові двері вискочили з хати. Щоб відвернути від нас увагу нападників, та дівчина, що залишилась у хаті, відкрила вогонь по них із кулемета. Перебігаючи із одного вікна до іншого, вона протягом двох годин не давала ворогам піднятись, щоб переслідувати групу, що все більше і більше віддалялась від місця бою. Чулись вибухи гранат, якими

закидали хату вороги, однак кулемет через певні проміжки часу продовжував стріляти. На кінець стало тихо. Ніхто не строчив, не рвалися гранати.

Як стало відомо пізніше, героїнею бою і нашою рятівницею була підпільниця, медсестра УПА колишнього куреня «Бистрого» — «Сулима», Катерина Лупійчук із села Увисла, сьогоdnішнього Гусятинського району, на Тернопіллі. Вистрілявши всі набої із кулемета, «Сулима» застрілилась із пістолета, що завжди носила із собою».

Закостенілий труп «Сулими» вороги забрали в районний центр Пробіжну і виставили з кулеметом на шиї під стіною будинку міліції.

*Катерина Лупійчук
(«Сулима»)*

Офіцери-кадебісти приводили дивитись на безстрашну бандерівку своїх жінок, промовляючи: «Вот с каво вам надо брать пример героїства і смелості».

ТОДІ НІХТО НЕ ПЛАКАВ

Красені-парубки, сини Марії Сорокопуд, Петро і Михайло, лежали під стіною будинку сільської ради у с. Чорнокінцях, що на Чортківщині, мов живі, і лише засохла на скронях і лицях кров свідчила про їх смерть.

Відкриті голубі очі, дивлячись кудись вдалину, були такими ж милими, привітними і ласкавими, як колись, коли герої були ще живими і ходили стрункими парубками серед тих односельчан, яких сьогодні для опізнання вбитих бандерівців зганяли зі всього села. Нині різниця була лише та, що

вони до нікого не говорили, не усміхались, не стояли, не ходили, а спокійно лежали, чекаючи, що хтось до них таки признається. Зганяли людей емдебісти примусово: групами, одиночно, скільки зловили.

Мовчки йшли старі й молоді. Йшли чоловіки і жінки. Дівчата. Бабусі й дідусі, підлітки.

Йшли. Дивлячись на роздягнутих догола, постріляних, закривавлених героїв, вдавали, що не знають, хоч багато з них пізнавали, хто лежить.

Розчервонілі від випитої горілки і радості, сталінські опричники-емдебісти підвели до вбитих і їхню стареньку матір.

«Ну, что, бандеровская сука, узнайош своїх бандітов?» — мовив один з них. Хтось перед тим повідомив, що побиті — її сини.

Підійшла ближче, стала над ними, дивилась, мовби справді хотіла пізнати, чи це її сини.

Глянула і зблідла. Лежали вони, її синочки Петрусь і Михась. Миттю підкосились ноги, здавалось — впаде, та щоб не радів ворог з її мук, зібравшись з останніми силами, опанувала себе, встояла. Зціпивши зуби, не закричала, не впала, не заплакала. Наче прощаючись, дивлячись на вбитих, ледь переступаючи обтяженими ногами, відійшла, не проронивши ні словечка.

І хоч хотілось від болю і жалю кричати, ридати, голосити, кинутись до них, обняти, гладити і цілувати їхні закривавлені лица, пригорнутись до їхніх голівок, оплакати їхню смерть і своє страшне материнське горе, сльо-

зами змити засохлу кров — втрималась. Не впала на них, мовчки пішла, не пустивши ні сльозинки.

Ні сльозинки!

Тоді ... Ніхто не плакав. Ніхто!

Слава Вам, мужні й сильні духом бандерівські матері, сьогоднішні бабусі та прабабусі.

Ми пам'ятаємо Вас.

«ВЛОДКО»

*Засурмуй, трембіто,
Та по всьому світу,
Що зів'яло галичанам
Сорок тисяч цвіту.*

Так співали галичани минулого століття після наших поразок у визвольних змаганнях 1918—1920 рр.

Ох, не одних сорок тисяч зів'яло нам, українцям Галичини! Зів'яло, не ожило в боротьбі з ворогами за свою незалежність. І не сто сорок! А скільки? — Не злічити. Вона, ця незалежність, за століття неволі коштувала мільйони життів українських патріотів.

Затруби, трембіто, і своїм тужливим голосом надай жалю і смутку всім, хто сьогодні забув про наші жертви. Може, здригнеться черстве серце у всіх, хто, загубивши національну честь і гідність, розкрадає народне багатство, плюндрує Україну. Зупини їх, нехай не чинять зло!

Затруби довго-довго, може, хоч дехто засоромиться свого невільницького стану і скине з себе маску безпам'ятства, усвідомить своє покликання перед рідною землею, спитає себе, чи має право забути і знехтувати тими великими жертвами, що приніс український народ на олтар нашої незалежності.

Затруби, трембіто, сумно, жалібно і нагадай всім, що з міста Копичинців у боротьбі за волю України в лавах УПА, підпіллі ОУН, тюрмах, в сталінських концтаборах загинуло 65 молодих патріотів, з с. Васильківці — 74, з с. Глібів — 74, Постолівки — 44, обох Нижбірків — 86, з Яблунова — 31, Тудорова — 28 відданих Україні синів і дочок. І так з кожного нашого села.

Затруби голосно-голосно і склич всіх українців докупки, скажи, щоб гуртувалися і єдналися, щоб були готові у будь-який час стати на захист неньки України. Як один з тих, про кого мова нижче. Тож слухайте.

Чорнобривці, посаджені на місці його загибелі, до пізньої осені не переставали квітувати. Навіть після перших приморозків вони відходили і

*Степан Юзик
(«Влодко»)*

продовжували дивувати людей якоюсь неповторною красою, наче хотіли підтвердити, що вони такі ж гарні та сильні, як той хлопець, який загинув на цьому місці. Жаль тільки, що не можуть розповісти, хто він і звідки. Яка мати народила й виховала такого дужого і сильного орла, що так героїчно загинув, лишивши людям лиш спомин про свою мужню смерть і псевдо «Влодко». Згодом на тому місці хтось посадив кущ калини, який за 50 років розрісся і не раз поміняв свої старі пагони на нові. З року в рік росте, цвіте і плодоносить калина, приваблюючи до себе червоними китицями людські погляди. І хоч перші морози роздягають її, червоні,

мов кров, ягоди і серед зими манять до себе і кличуть поглянути, які вони гарні, сильні і не боязливі, як той юнак, що впав тут, підірвавшись на гранаті.

У той день, аби залишитись живим, йому треба було зробити не більше сотні кроків до лісу, який вже не раз ховав його від небезпеки і врятував би й зараз. Однак цього не трапилось. Доля розпорядилася по-іншому — відміряла йому жити лише до цього місця. А сталося все ось як: не здогадуючись про зраду господаря, в якого заночували, почувши від нього про облаву, котра почалась на краю села, «Влодко» з другом «Вієм», щоб уникнути бою, за порадою господаря, вирішили покинути дім і непомітно садами пробратись до лісу. Так і зробили. Однак вже недалеко від місця нічного постою зрозуміли, що потрапили в заздалегідь підготовлену кадебістами пастку. Коли перебігали через дорогу, ворожа кулеметна черга скосила «Вію». «Влодко», незважаючи на поранену руку, продовжував бігти. Тих

сто кроків, що залишалось добігти до лісу, він не здолав. З-за ближньої хати вискочили облавники, наче знали, що він саме туди буде бігти. Прозвучала команда: «Взять живим!» Черга вперед, черга вбік — і автомат у «Влодка» замовк. «Здавайся!» — прокричали вороги. Юнак зупинився, відкинув убік непотрібну вже зброю, віддихався. Зорієнтувавшись у своєму безвиході, спокійно мовив: «Ідіть, беріть! Попробуйте, може, візьмете».

Не йшли. Боялись. Повиходили з-за хати і, готові стріляти, стояли, думали, що робити. Запанувала тиша. Йти і брати бандерівця живим охочих не було. Дивилися і чекали, що він сам підніме руки і здасться. Але той не йшов. «Руки вверх!» — закричали ще раз, і, ніби прислухаючись до цієї команди, одна із рук юнака поповзла по тілу вгору і спинилась біля шиї, друга, з якої стікала кров, звисала вздовж тіла і не піднімалась. Якусь мить стояли так: він, один, без зброї, без надії, а навпроти — згряя до зубів озброєних кровожерних вовків.

Він стояв, мов заворожений і від куль, і від смерті. Ні обличчя, ні мужній напружений вигляд не видавали його переживань. Пронизуючим спокійним поглядом очей юнак слідкував за ворогами і разом з тим надивлявся востаннє на красу рідної землі, на небо, на сонце — на Україну. Легенький вітерець, що лагідно подув на нього, розчесав кучерявий буйний чуб і, задувши пасмо волосся на відкрите чоло, залишив його так, наче хотів надати постаті юнака якогось надзвичайно виразного вигляду.

І здавалось, що серед весняної зелені городів стояла не людина, а видобана з каменю статуя, яку поставили тут як символ, котрим невідомі люди хотіли увіковічнити безсмертя борців за волю України. Тиша, що хвилиною тривала, порушилась вмить, як тільки ворухнулась ворожа стіна і стала крок за кроком наближатися до юнака.

«Здавайся!» — несамовито заревли вороги в надії, що візьмуть юнака живим.

«Бандерівці не здаються! Слава Укра...ї...ні!» — вирвалось з грудей приреченого на смерть бандерівця. Рука його, що тримав біля шиї, миттю витягла кільце гранати, котра була прив'язана до грудей. Вибух заглушив останні слова, а блиск і дим заслонили на хвилину падаюче тіло молодого повстанця. Десь за хатами відлуння повторило слово «С...ла...ва!» І все затихло. Так з життя пішов ще один герой, слава і честь повсталій Україні.

ДОЛЯ

У Явдохи Ухач, жительки Копичинців, матері сімох дітей, вона, ця доля, була особливою. Їй, за недовгий вік, Господь Бог післав особливі випробування, яких було стільки, що й при наполегливому старанні ні згадати, ні полічити.

Явдоха Ухач

рості років. Все їхнє багатство з чоловіком була убога сільська хатина під солом'яною стріхою, кілька моргів поля, кінь, корова. Хіба що діти...

На її життєвім шляху чомусь більше було важких переживань, зла, бід, ніж добра і радості. А якщо говорити про щастя, то його було стільки, як повітря в жмені. Не зазнала вона його ні замолоду, ні на ста-

Родинна хата

Семеро їх народила, виростила здоровими і красивими. Семеро: п'ять синів і дві дочки. Вони і були їхнім найбільшим багатством і щастям, їхньою радістю та надією.

Надією... Та добрим мріям не довелось здійснитись. Настали страшні часи війни. В край прийшли злі і кровожерні московські «брати». Захищати рідну землю і вибороти своєму народові кращу долю пішли всі п'ятеро її синів. Всі п'ять. Пішли в УПА — і загинули. Всі п'ять... Доля не лишила ні одного живим. Першими впали Остап і Йосип, незабаром, щоб не потрапити живим у руки енкаведистів, застрілювався Іван, Михайла ворожа куля влучила на свому городі, Романа вбили вороги, ще не мав і 18 років.

Всі п'ятеро. І не стало дітей, її надії, потіхи. За ними пішов із світу і батько. Захворівши, помер на соломі у чужій stodolі. Щоб не бачило зле око і не донесло в канцелярію всесильного МДБ, поховали без священика

Михайло Ухач

Остан Ухач

Іван Ухач

Йосип Ухач

Роман Ухач

на чужому цвинтарі, без дітей, без людей і без труни. Вороги його таки не спіймали, її Сибір не оминув. Після смерті чоловіка вона вже не ховалась. До Сибіру запроторили її разом з внуками. Вижила, повернулась до рідних місць, тільки не в свою хату. Матері п'ятьох бандерівців було наказано владою до неї

повернутись. До смерті проживала в дочки. Тяжке життя і страждання знищили її здоров'я, вкоротили віку і скоро привели до могили.

Померла, забравши з собою у вічність і частину бід, що, мов мурашки, обсідали її все життя, а з ними і великий жаль за змарнованим ворогами життям, розпуку, біль та страшну у серці тугу за загиблими синами, котрі хотіли її і Україну бачити щасливими. Хотіли... І не вийшло.

Полягли. І сини і батько. До проголошення України незалежною державою не дожила. Нехай Бог прийме у своє царство її мученицьку і світлу, люблячу Україну, душу, для якої пожертвувала п'ятьох своїх синів, чоловіка і себе саму.

Пом'янім її. І хоч думкою запалім на її могилі і на могилах тисяч подібних страдниць свічку пам'яті.

Вклонімся її жертвності та спробуймо вникнути в її горе, зрозуміти душевний біль, торкнутись до нього хоч легенько своїм серцем і оцінити його.

Не спішім перевернути в забуття наповнені жалем, трагізмом, болем сторінки нашої української історії.

Спробуймо скинути з себе важкий камінь байдужості до не чужої нам, змарнованої ворогами долі тисяч українських матерів і спитати себе, чи є у світі такі терези, які могли б зважити весь тягар їх болю та її, Явдохи Ухач, зокрема. Зважити і біль, і жаль, і материнський розпач не за одним, а за п'ятьма вбитими ворогами молодими синами.

Чи є у світі таке мірило, яким би можна було зміряти величину душевної рани матері від такої страшної втрати? Нема! Ні терез таких, ні мірила, ні способу, який би міг притамувати і погасити біль зраненого материнського серця. Нема. Нема і тої сили, щоб могла знищити вічну материнську любов до дорогих їй серцю дітей.

Є тільки незборима сила духу українських матерів, незгасаюча сила безмежної вічної любові до рідної землі, до України, яку протягом століть не могла здолати ніяка ворожа сила.

Ця сила духу допомагала українській жінці вистояти і не скоритись ворогові, а як потрібно було, то і гордо вмерти в ім'я добра, волі та щастя свого народу. Сьогодні у вільній, хоч і не повністю, українській державі вклонілось до землі українським матерям, котрі, як Пречиста Діва, стали страдницями, віддали Україні найдорожче, що мали, — своїх дорогих дітей.

Вклонілось низько і пам'яті тисячам молодих дівчат, що на жертovníк української волі поклали своє життя, стрілялись, рвались гранатами, вмирили від страшних мук у енкаведистських катівнях і сталінських концтаборах.

Уважмо і вклонімся живим, віддаймо всім українським жінкам, котрі боролись і страждали за Україну, всю щирість свого серця, пошану, повагу і любов.

Не забуваймо про це повсякчас!

Це справа нашої честі та обов'язку перед майбутніми поколіннями українців.

ЙОГО ВИХОВАЛО ЮНАЦТВО ОУН

У Івана Маланчина, уродженця с. Городниця, що на сьогоднішній Гусятинщині, шлях до слави борця за волю України був подібний до шляху і долі тих багатьох тисяч відомих і безіменних українських патріотів, що з юнацького віку присвятили себе величній справі боротьби за визволення України з-під гніту іноземних поневолювачів, за вільну, незалежну ні від кого Українську державу.

Жителі села, в якому народився Іван, ще з довоєнних часів в період панування на наших галицьких теренах польської шовіністичної влади, відзначались своїм патріотизмом, постійною працею у сфері національного відродження. У селі активно діяла «Просвіта». Молодіжна організація «Луг» вміло гуртувала навколо себе всю національно-свідому молодь, виховуючи її в душі любові до свого народу, до України, готовності до боротьби за її волю.

Вже у 1939 р. тут була створена організація ОУН, члени якої своєю діяльністю вміло направляли всю патріотичну роботу серед жителів у потрібне русло, усвідомлення кожним патріотом свого обов'язку перед Україною — готовності, «як настане слухний час», із зброєю в руках вибороти Україні кращу долю, волю і незалежність.

У той бурхливий час надій і сподівань до неї у селі входили: Антонів Петро, Любий Олекса, Коцюра Ганна, Коцюра Петро, Будзь Іван, Озимок Іван, Юркевич Євген, Мельничук Микола. Всі вони були молодими людьми, найстаршому — не більше 25-ти років.

Червоні радянські «визволителі» з початком радянсько-німецької війни всі їх заарештували і розстріляли у Чортківській та Уманській тюрмах. Однак праця розстріляних націоналістів не пропала даремно. З приходом на наші землі нового — німецько-фашистського — окупанта в середині 1941 р. для продовження боротьби стає нова генерація месників ОУН. До неї ввійшли: Кремець Петро, Кремець Михайло, Вуйків Йосип, Вуйків Василь, Липка Михайло, Матіяш Ярослав.

Боротьба продовжилась, незважаючи на те, що гестапо та польська поліція «кріпо» докладала немало зусиль, аби виловити і знищити українських патріотів. Все те бачив і відповідно на нього реагував юнак Іван Маланчин, котрий став учнем Чортківської гімназії, де почала діяти організація Юнацтва ОУН, яка мала досить велику кількість членів та доб-

Іван Маланчин

рих відважних провідників, які, незважаючи на те, що у місті господарювало гестапо з великою кількістю таємних агентів, готові були у будь-який момент кинутись виконувати всі десять заповідей Декалогу Українського Націоналіста.

На початку 1942 р. до Юнацтва ОУН вступає й Іван Маланчин. Як і кожен її член, він активно включається в її діяльність. Приїжджаючи з Чорткова додому, юний оунівець привозить підпільну літературу (листівки, книжки, різні відозви), головне — патріотичний дух, яким впливав на своїх сільських однолітків, повчав, виховував, помагав старшим побратимам здійснювати багато відповідальних завдань.

За успішне виконання обов'язків члена Юнацтва ОУН Івана Маланчина в кінці 1942 р. приймають в члени ОУН. Разом з ним в організацію прийшло і нове молоде поповнення: Демків Михайло, Бембен Євдокія, Юркевич Василина, Зарівна Марія, Кременець Катерина. Недалеко від села, на хуторі Заболото, організація мала свою навчальну базу, склади, в яких зберігала зброю: кріси, кулемети, гранати, набої. Тут з допомогою досвідчених військовиків члени організації вчилися володіти зброєю, вмінню вести себе в бою.

У час відступу німецьких фронтових частин молоді підпільники нападають на невеликі групи німецьких солдатів, роззброюють їх, зброю магазинують. Молодий Іван Маланчин — у числі активно діючих. У час рейдів волинських куренів УПА на терени Надзбруччя члени організації забезпечують їх провіантом, потрібним одягом, взуттям, розміщають на нічліги і більш тривалі постой.

З приходом на Гусятинщину Червоної армії майже всі члени організації йдуть у підпілля. Сільська боївка ОУН, в якій перебував Іван Маланчин, неодноразово бере участь у різних бойових сутичках з партизанами-ковпаківцями та групами енкадебістів із так званого «совпартактива». В період формування в городницькому та сатанівському лісах куреня «Бистрого» (Белінського) Іван Маланчин разом із своїми побратимами допомагає старшині куреня в поповненні особового складу, забезпеченні вояків зброєю, одежею, продуктами та транспортом.

У час, коли військами НКВС були блоковані всі села та лісові масиви, Іван Маланчин, з метою забезпечення боївки продуктами, неодноразово таємно пробирається до села, проходячи крізь ворожі застави, засідки. Незважаючи на складність ситуації, Городницьке підпілля ОУН продовжує жити і активно боротись. В одному із боїв, що відбувся влітку 1944 р. на хуторі Заболото з групою енкадебістів, підсиленою партійними працівни-

ками і стрибками, боївка разом з роєм вояків УПА «Бистрого» вщент розбиває нападників. Ворог залишив на полі під селом більше десятка вбитими і пораненими. Кілька чоловік взяли у полон.

В одній із спроб пройти в село за продуктами Івана Маланчина захопили енкаведисти. Після катувань у Гусятинському слідчому ізоляторі та Чортківській тюрмі рішенням трибуналу Прикарпатського військового округу у кінці травня 1944 р. був засуджений на 15 років виправно-трудових таборів. Тоді йому ще не сповнилось і 17 років.

«Майже все літо і осінь аж до січня 1946 р., — розповідає І. Маланчин, — пробув на повір'ї у Харківській пересильній тюрмі, де в квадратах, поділених на майбутні вагони, перебувало на відкритому місці і вдень, і вночі, і в холод, і в дощ, і в спеку, будучи погано одягненими, тисячі в'язнів. В пеклі і то, мабуть, було краще.

У січні 1946 р. етапом відправили до Воркути, — продовжує розповідь. — Їхали 31 день у товарних вагонах, в які набивали в'язнів по 100 і більше чоловік у кожен вагон. Їжею в час етапу були — маленький шматочок хліба-сурогату і оселедець. Прибули на шахту № 18. Мій номер був Є-916. На шахті на кожну букву було по тисячу чоловік. Від голоду, від холоду (мороз більше 50-ти градусів), нелюдських умов життя вмирили, як мухи. За два роки мій номер став К-243. Всі інші мої товариші, від 243-го номера до 1000-го, померли. Табір був строгого режиму. Працювали по 12 годин на добу без вихідних.

Після смерті Сталіна і арешту Берії всі табори застрайкували. Комісія, що приїхала з Москви, дещо полегшила наші страждання: зняли з одержі номери, замки з дверей бараків, пообіцяли, що будуть платити за роботу, дозволили частіше листуватись з рідними. Після цього вийшли на роботу. Шахта № 129 цього не зробила, за це поплатилася великими жертвами: 170 в'язнів було розстріляно і більше 400 поранено.

У жовтні 1954 р. мене, як неповнолітнього засудженого, звільнили. Поїхав до батьків, які ще в 1946 р. були виселені в Комі АРСР. У рідне село повернувся в кінці 1955 р. Як і кожен, хто повертався з місць позбавлення волі, пережив ряд принижень з боку тодішньої радянської влади, зазнав переслідувань, різних цькувань та знущань, які вбивали мою гідність. Все пережив, все витримав, нікого не затягнув у тюрму. Маю чисту совість і незаплямовану честь. До сьогоднішнього дня зберіг тверді переконання, що тільки у вільній, справді українській Україні, ми, українці, можемо досягти того, за що боролися, страждали і вмирили. Вірність ідеям українського націоналізму пронесу до могили!» — закінчив свою розповідь 80-літній Іван Маланчин.

Коли на початку 90-х років блиснув новий промінь волі, змагань за незалежну від Москви вільну Українську державу, Іван Маланчин знову активно включився у боротьбу, як член Народного руху України та Спілки політ'язнів і репресованих. Незважаючи на вік, погане здоров'я, бере участь у багатьох патріотичних акціях, спрямованих на відродження вільної Української держави у селі, районі та області.

Честь і слава нескореним борцям за волю України!

БУЛО У БАТЬКА ДВА СИНИ

Старий Анджійовський свого вбитого сина Петра, вояка місцевої боївки ОУН, похоронив на цвинтарі в селі Торське. Убив його рідний брат Євген — кушовий провідник, за псевдонімом «Шапкар». Розстріляв за рішенням суду, за порушення присяги повстанця.

Через деякий час Євген Анджійовський загинув сам. Він застрілився разом із своїми друзями: Ігорем Українцем («Орликом»), Василюком Ми-

хайлом і Василюком Миколою. Облавники, що оточили криївку, після загибелі повстанців забрали їх мертві тіла із поля під с. Торським і завезли до райцентру Заліщики.

Після фотографування і опізнання вбитих їх трупи скинули в глибокий рів біля залізничного переїзду. Дізнавшись про це, батько Євгена пішов уночі шукати сина, щоб поховати на цвинтарі в селі. Пізно уночі прийшов на місце, де лежав його син разом із своїми побратимами. Знайшов сина і спробував витягнути з глибокого яру на поле сам. Однак гора була висока і цього, як не старався, ніяк зробити не міг. Незважаючи на те, що була темна ніч, пішов в сусіднє село

Дзвиняч, попросив у знайомих людей коня і шнур. З допомогою коня витягнув сина з яру, висадив мертве здерев'яніле тіло на коня і, підтримуючи, бо весь час труп зсувався, довів до цвинтаря в своєму селі. Відвів назад до с. Дзвиняч коня, повернувся на цвинтар, викопав могилу, загорнув тіло у чисту домоткану верету і похоронив сина поруч з братом, якого не так

давно він застрілив. Змовив молитву, постояв і гірко заплакав. Витер рукавом сльози, посидів ще трохи і, зібравшись з силами, поволі поплентався із цвинтаря додому, залишивши на ньому до кінця життя свої радість і надію на допомогу в старості.

Через кілька днів до хати влетіли червонопогонні круки і наказали збиратись до тюрми «на відпочинок». Не опираючись, виконав їх волю, щоб продовжити свій страдницький шлях.

НЕСКОРЕНИЙ

17 квітня 1963 р. м. Хоростків і навколишні села облетіла вражаюча і сумна звістка. Загинув учитель школи Григорій Куделя. Дивним у цій трагедії було те, що вбив себе сам. Чому? Навіщо наклав на себе руки цей молодий, ввічливий, розумний, інтелігентний чоловік — ніхто не міг правдиво пояснити.

Говорили різне: з місцевих комуністичних урядових кіл просочилась інформація, що він «ворог народу», американський шпигун, агент радіостанції «Свобода», розповсюджувач антирадянських листівок та всяких інших наклепницьких на радянський суспільний лад і Комуністичну партію вигадок та брехливих інсинуацій. А позаяк він був приїжджою із східних областей людиною і ніхто конкретно його не знав, то всяких поговорів було стільки, що відшукати між ними правду було неможливо. Єдине було правдою те, що він своїми ідейними переконаннями не був подібний на своїх колег-вчителів тогочасного радянського покрою.

Григорій Куделя

Народився Григорій Куделя 1930 р. в с. Калита Броварського району на Київщині в селянській сім'ї, що своїми поглядами не вписувалась у рамки радянського комуністичного світогляду. Батьки, що пережили голодний 1933 рік, досить добре усвідомлювали існуючі порядки, але старались мовчати, щоб не накликаючи на себе і дітей якоїсь біди, що забрала у невідомість вже не одного чоловіка з їхнього села. Обоє, як на той час, були начитаними людьми. Матір Господь Бог нагородив природним даром писати художні твори, про що свідчили рецензії на її рукописи, підписані самим Євгеном Сверстюком, що працював тоді у відділі прози журналу «Вітчизна».

Вірогідно, що потяг до освіти, до знань, до літератури, до поезії передався Григорію від матері, бо вже в юнацькому віці він робить свої перші кроки на літературній ниві, захопившись поезією і віршуванням. Девізом його життя вже з молодих років стало «жити і боротись за щастя свого українського народу». «Щастя — це почуття власної гідності, коли ти і не лакей, і не прислужник», — з любов'ю повторював він часто цей афоризм, стараючись у всьому свято оберігати власну честь і власну гідність.

Він не хотів бути ні тим, ні другим, хоча радянська дійсність, ідеологічний комуністичний прес постійно давив зверху на людську свідомість, заставляючи її не тільки йти, а й думати в рамках накреслених комуністичною партією постулатів. Хто цього не робив, зачислявся до «ворогів народу». В його розуміння власної гідності та волі громадянина ці встановлені критерії поведінки не вписувались. Він хотів бути борцем шевченківського стилю, борцем за щастя українського народу, розквіт його культури, мови — сином своєї нації, що на етапі тодішньої радянської дійсності повинна була перетворитись у брежнівський «єдиний саветській народ», тобто повільно рухатись до самознищення. Цього він не хотів, це суперечило його національній гідності й честі.

Навчаючись у Київському університеті ім.Т.Шевченка, юний Григорій на собі відчув дію насильницької русифікації, що повзучою змією насувалась у всі ділянки університетського навчання і життя студентів. Свій протест виражає у віршах, які зачитує серед наближених до нього студентів. Хтось із «преданних делу Леніна і Камуністической партії» доніс всевидящому окові — КДБ. Григорія заарештовують, а з ним і кількох студентів. Це сталось у січні 1953 р. За два місяці слідства у застінках КДБ до «інакомислящих» розповсюджувачів «ворожої буржуазної націоналістичної ідеології» з метою «чесного признання» застосовують весь арсенал кадебістських методів і засобів: биття, запихання під нігті гарячих голок, товчення головою до стіни, надівання «смерітельной рубашки» та інші. Все це надовго закарбувалось у свідомості і пам'яті Григорія.

В березні 1953 р. помер Сталін. Радянська країна відчула деяке полегшення. Григорія з товаришами звільняють з-під слідства, а в вересні 1953 р. поновлюють на філологічному факультеті університету. Під пильним оком КДБ Григорій в 1955 р. закінчує університет і дістає направлення на роботу в Дрогобицьку виховну дитячу колонію вихователем, звідки був звільнений за «неблагонадійність» (заарештовувався за антирадянську діяльність).

Шукаючи хоч якогось притулку, переїжджає до Копичинців на Тернопільщині, де проживала сестра дружини. Влаштується на роботу в недалеке від Копичинців село Коцюбинці вчителем у середню школу. Пильне кадебістське око і тут не дає йому спокою: викликають на співбесіди, повчають, застерігають, попереджають, обшукують помешкання, слідкують, випитують про нього учнів та вчителів. Бунтарська натура Григорія ніяк не може з цим погодитись. Свою незгоду із всім, що закрутилось навколо нього, свій протест виливає у віршах. Деколи зачитує їх учням, товаришам по роботі, в яких хоче бачити своїх однодумців, приятелів і співчуваючих. Як вияв свого протесту пише листа тодішньому голові КДБ Семичастному, в якому виступає проти політики русифікації українців.

«Мені боляче і образливо, — пише він, — що в Київському університеті я чув лише майже російську мову. Уявіть собі на хвилину, що у Московському університеті предмети стали викладати українською чи іншою мовою народів СРСР і те, що одна з цих мов стала витіснити російську в Росії. Думаю, що ви би не допустили до цього і стали на захист рідної мови. Чому ж тоді переслідують мене за те, що я розмовляю українською мовою, відстоюю її, що я виступаю з протестом проти поглинання нашої мови російською. До 1956 р. я вів щоденник і писав вірші, у яких різко критикував Сталіна і його політику. І тут нічого дивного. Сталіна осуджують багато людей, не тільки я».

У листі були й інші критичні вислови, які, звичайно, не могли бути залишені без уваги кадебістів на місцях, куди лист був відісланий для відповідного реагування. При обшуку в Григорія забирають зошит з віршами. Знову виклики в КДБ і нові погрози. Григорій в знак протесту залишає вчительську роботу, іде працювати простим робітником у дорожній районний відділ: в добротній одежі з університетським значком на лацкані піджака він вручну б'є камінь на дорозі, босий возить з піском тачку, виконує інші важкі роботи при будівництві моста через річку. Хтось з райкомівського начальства не витримав демонстративної поведінки Григорія, дав команду надати йому роботу в школі. Деякий час працює вчителем вечірньої школи в м. Хоросткові.

Григорій залишається вірний собі, продовжує писати вірші, в яких критикує існуючі порядки, закликає до зміни існуючого ладу, окремі вірші вириваються на волю, розповсюджуються серед учнів і населення міста. Наївний і чесний Куделя ніяк не хотів зрозуміти, що механізм системи переслідування запущений, що він не зупиниться, поки його кінцево не зажене в глухий кут, не знищить. Але й він, з високим почуттям своєї влас-

ної гідності, не збирався поступитись, стати на коліна перед своїми узурпаторами.

Всьому цьому повинен був прийти якийсь кінець. Або ... Або ... І він прийшов. 27 квітня 1963 р. зранку, близько 9 години, подзвонили у двері помешкання. Дружина відчинила двері. Перед нею стояло троє незнаних їй людей. Незнайомці пред'явили постанову на обшук. Поки шукали в одній кімнаті, дружина зайшла в іншу, де вечорами працював чоловік, похапцем взяла і запхнула за пазуху два зошити і мерщій кинулась до маленької донечки, притиснувши їй і зошити до своїх грудей. Перевернувши все у хаті, забрали із шафи ще якісь зошити і запропонували Григорію вдягнутись та піти з ними. Одягаючись, він непомітно вийшов у сусідню кімнату, а з неї — у двір. Якась невідома сила ніби підняла дружину. Вона кинулась на вулицю і побачила Григорія, що не йшов, а біг до школи, що була неподалеку. У короткому проміжку часу він був уже на її порозі.

Перший поверх... Другий... Третій. І ось віконце. Відкрив, виглянув, побачив дружину з донькою. Востаннє. Зупинився, наче хотів відмовитись від того, що надумав зробити. Міг ще вернутися, міг, але вже не хотів. Якась невідома сила потягнула його. Це вікно було для нього, як запасний варіант. Ще можна було його закрити. Не закрив. Мить... Прощай, доню, прощай, Оксано! І все закінчилось. Він мертвий лежав на сходах школи. Цілісінький. Чисте, не побите, не заюшене кров'ю тіло. Наче в цю останню мить зла доля змилося над ним, врятувала від фізичного болю і мук.

Усе дійство миттєво відбулось на очах дружини. Простягнула руки, щоб схопити і... Не змогла, не добігла. Тіло навіть не тріпнулось. До лежачого підійшли ті, що недавно пропонували йому піти з ними. Глянули і, навіть не переконавшись, що він мертвий, повернулись і пішли, забравши собою його смерть.

*Ночами сняться кадебісти
З рогами в лобі, без душі,
Хотіли горло перегризи
За мій щоденник і вірші.
Не міг я більше вже мовчати,
Не вмів ховать свої думки
І не хотів ніяк лизати
Брудні та чорні каблуки, —*

писав Григорій Куделя незадовго до своєї смерті.

Похорон відбувся через два дні. Районна комуністична влада заборонила людям, що працювали в організаціях і установах, брати участь в траурних заходах. Незважаючи на це, людей на похорон прибуло багато. Ніхто не знав, з якої причини викинувся з вікна такий молодий і гарний вчитель. Не знали, але всі відчували, що це було не самогубство, а вбивство. Що то не був протест проти життя, а заклик до нього, всі розуміли, що це був протест проти влади. Спрацювало і те, що, якщо влада забороняє перебувати на похороні, значить, чоловік вартий того, аби його пошанувати і по-людськи провести в останню дорогу. Більшість прибулих на похорон несла власноруч сплетені із соснових гілок вінки і квіти. Усе містечко вийшло попрощатись з цим шанованим громадою, смілим чоловіком, що з якихось причин не захотів бути заарештований кадебістами. Значить, він наш, його треба гарно поховати, щоб знали ті, що не любили його, що ми з ним. Похорон перетворився у своєрідну маніфестацію противників існуючої влади. Труна переходила із рук в руки. Її несли учні і ті, хто знав Григорія Куделя тільки за розповідями. Несли всі. Не несли тільки вчителі, його колеги по роботі. Їм владою було заборонено прийти на похорон. Не прийшли. Побоялись. Спрацювала ментальність покірного раба.

«Не той раб, хто раб, а той, що не усвідомлює, що він раб».

Григорій Куделя ним не був. Мірилом його поведінки була людська гідність, честь і святість, за яку варто заплатити життям. Відбулось самогубство не в ім'я смерті. Страшно... І це у віці Христа. Не кожен знав, в ім'я чого загинув Григорій Куделя. Часових шлагбаумів для честі й порядності не існує. Він не один протестував проти ненависного існуючого тоталітарного режиму.

5 листопада 1968 р., напередодні жовтневої дати, коли Київ заливали червоні барви більшовицьких прапорів, транспарантів і гасел, на Хрещатику із словами «Хай живе вільна Україна!», «Геть окупантів!» вчинив акт самоспалення Василь Макух, колишній вояк УПА, довголітній в'язень сталінських концтаборів смерті.

22 січня 1978 р., в 60-ту річницю проголошення самостійності України Центральною Радою акт самоспалення в Каневі на Тарасовій горі вчинив калушанин Олекса Гірняк. Перед тим він розкидав близько тисячі націоналістичного змісту листівок.

«Мій протест, то сама правда, а не московська брехня від початку до кінця. Мій протест — то пережиття, тортури української нації, мій протест — то прометеїзм, то бунт проти насилля і поневолення. Мій протест — то слова Шевченка, а я його тільки учень і виконавець», — писав Олек-

са Гірняк своїй дружині напередодні акта самоспалення. Протест Григорія Куделі був таким же. В 1992 р. газета «За вільну Україну» напише: «Василь Макух пішов у свій останній бій, використавши зброю, якої найбільше боялися супротивники, став факелом свободи. Він заслуговує стояти поруч з іншими героями України. Він не мав права на щастя, але мав велике право на пам'ять нащадків».

По-різному виражали свій протест проти комуністичного тоталітарного режиму патріоти України. Чех Ян Палах за акт самоспалення, який він здійснив на знак протесту проти советської окупації, став одним із символів Чехії. Такими ж символами України повинні стати і Василь Макух, і Олекса Гірняк, і Григорій Куделя, бо ж смерть їхня була у 60–70 роках ХХ ст. не тільки протестом проти існуючого суспільно-політичного радянського ладу, а й першими іскорками того вогню, що спалахнув на початку 90-х років великою силою української волі.

НЕ ПЕРШІ І НЕ ОСТАННІ

Шельмуючи історію, наші вороги і воріженьки ніяк не могли погодитись з тим, що бандерівців в їх боротьбі проти коричнево-німецького і червоно-московського ворогів підтримував весь український народ, що ця революційно-визвольна боротьба була всенародною, що в 40–50-х рр. ХХ ст. у Галичині й на Волині рідко можна було знайти хату, а в ній родину, яка була б хоч чимось не причетна до цієї боротьби: одні брали безпосередньо в ній участь, ставши вояками УПА чи підпільниками ОУН, інші тим, що ділились з повстанцями всім, чим могли, — помагали продуктами, годували, одягали, лікували, переховували в криївках, терпіли за них, коли ворог підступно ловив їх на цьому.

Не була у цьому винятком і хата Палагії Мусат з Шульганівки, що на сьогоднішній Чортківщині, і сама Палагія, що проживала в ній. Жила вона як більшість вдів, що втратили на війні своїх чоловіків. Прийшли, забрали червоні «визволителі» її щастя, її долю, погнали на фронт і... вбили. Лишилась сама-самісінька у старій, похиленій набік хатці. Наперекос вікна, двері, скошені вперед стіни, обдерта вітром і дощами солом'яна стріха. Все це надавало хаті не досить веселого вигляду, і тільки побілені стіни говорили про те, що в ній ще хтось живе. Палагія, як могла, так і підтримувала її, щоб не завалилася. Щовесни білила стіни вапном, розведеною глиною мастила призьбу, синькою — вузький пасок вище призьби, зеленою барвою фарбувала віконні рами, білила всередині. Сама жила бідно, але

гідно. Щоб люди не судили, з сусідами не сварилась, нікому не заздрила і їй ніхто. Як і всі люди у селі, помагала повстанцям: годувала, як приходили, прала білизну, лікувала хворих і навіть ходила до міста і в інші села на розвідку. Від інших, кращих хат у селі її хата мала перевагу в тому, що містилась подалі від інших, з неї можна було здалека бачити всіх, хто йшов до села і з його виходив. А ще хатина мала перевагу в тому, що її господиня, не жаліючись на нестатки, в будь-який час пускала до оселі повстанців, давала їм притулок на стільки днів, скільки було потрібно. Всяке начальство і сільські стрибки, знаючи, що в бідній садибі не можна було нічим пожитись, обминали її, що було на руку Палагії, коли в неї гостювали повстанці. Минали, бо що можна було взяти у бідної вдови, хіба що душу. Для повстанців її хата завжди була і багатою, і щирою.

Так і жила Палагія без людської заздрости і допомоги, давала собі раду, як могла, аж поки липневого ранку 1948 р. не налетіла на її хату облава злих московських яструбів — червонопогонних душоубів. В хаті у цей час перебували два повстанці: Пиняк Петро («Зрив») і його побратим «Клим». Спостережлива господиня облавників запримітила ще здалека. Попередила повстанців, сама нашвидкуруч одягнула свитку, вийшла з хати. Закривши її на колодку, подалась до недалеких сусідів. Облавники, видно, знали, що в хаті є повстанці, бо підходили до неї із сторони, де не було вікон. Побачивши на дверях колодку, вирішили повернути господиню, щоб вона сама відкрила хату. Коли привели її

*Петро Пиняк
(«Зрив»)*

від сусідів, Пелагея категорично відмовилась це зробити, мотивуючи свій учинок тим, що це не її хата. Вороги, не довго церемонячись, заштовхали жінку до сараю, а щоб не втекла — закрили на защіпку зовні, самі залігши в придорожній канаві перед хатою та сховавшись за стовбурами ясенів, що росли на межі між хатами, приготувались до бою. Через деякий час пролунала команда: «Бандьори, здавайтесь! Ви оточені». Із хати ніхто не обзивався. Через кілька хвилин заговорили ворожі кулемети та автомати. Задзвеніли розбиті у вікнах шибки, кілька гранат здалеку полетіли під хату і своїми вибухами оглушили місцевість навколо. З оселі ніхто не відстрілювався, поки не появились відкриті ворожі постаті. Кілька автоматних черг — і постаті залишились лежати нерухомо. В короткому часі перестрілка набрала ознак бою. Миттю спалахнула суха солом'яна стріха

і запалала, охоплюючи вогнем усю хату і ззовні, і всередині. Рятуючись від вогню, через вікно вискакує, стріляючи у ворогів «Зрив». Пробігши кілька кроків, падає, прошитий ворожими кулями. Його побратим, щоб не горіти живим, стріляється в хаті. Втікаючу Палагію, що якось вибралась із палаючого хліва, ворожа куля здоганяє під стіною сусідньої стодоли. До неї, притуленої до стіни, підбігає сільський стрибок, піднімає її, садовить під стіною і, зарядивши карабін, кричить, що вб'є її. «Не стріляй», — просить його благально поранена Палагія. Не зупинився, стріляє в груди, а щоб не ожила, стріляє вдруге у голову. Виконавши цю страшну і ганебну справу над безборонною жінкою загиблого фронтовика радянської армії, він спокійно закидає за плечі карабін і задоволено біжить до старшого енкаведиста доповідати, що вбив бандерівку.

В короткому часі хатина Палагії догоріла. Зсередини витягнули обгорілий кістяк повстанця «Клима», викинули його на воза, поруч побратима «Зрива», туди ж зверху докинули вбиту Палагію і повезли до району, щоб сфотографувати і дописати до свого чорного списку ще трьох українських патріотів, ще три жертви. Ще три, не перших і не останніх, із славної когорти борців за волю України. Скільки їх?

Порахуй, Вільна Україно, і запиши і їхні імена в сторінки своєї історії. Запиши! Щоб не забули потомки — викарбуй і їхні імена на величному п'єдесталі твоєї слави.

МОГИЛИ НЕВІДОМІ, ПОДВИГ І ПАМ'ЯТЬ – БЕЗСМЕРТНІ

По сьогоднішній день колишні «доблестние і честние» стражі могучого і непереможного СРСР, канібали із страшного КДБ люблять хвалитись, як вони «героїчно» вбивали наших хлопців-бандерівців. Кабедіст Санников у своїй книжці «Большая охота» описує про один із таких епізодів, коли загинули надрайоновий провідник «Ігор» і його охоронець «Роман». Вісімнадцятирічний юнак, що у підпілля пішов у 1951 р.

«Це відбулось, — пише з тільки їм, чекістам, притаманною насмішкою і зухвалістю ворога-переможця Санников, — восени 1954 р. в одному із сіл колишньої Дрогобицької області, куди бандерівців провокативно заманули, щоб передати грипс до окружного провідника «Шувара».

Як тільки підпільники появились у дворі біля хати, в небо злетіли освітлювальні ракети, а вслід кадебістська команда: «Сдавайтесь! Бросай оружие!» У відповідь обидва бандерівці миттю відповіли вогнем із своїх автоматів. Вони стояли спиною один до одного, приймаючи свій останній бій.

Чекісти вдарили по них із 8 стволів і звалили героїв на землю. Для вірності дали ще по кілька черг по лежачих, бо хто їх знає, рване перед смертю гранату? Аж після цього чекісти підійшли до посічених кулями тіл. Вони лежали один на одному, широко розкинувши руки і ноги. Так без якогось сенсу з життя пішло ще два молодих українських хлопці. Могили їхні, як і подвиг, залишаться невідомими і забутими».

Так описав смерть двох героїв ворог. Помилився він, бо хоч і сплять мужні сини України у невідомих могилах, по-християнськи не поховані, подвиг їхній і пам'ять про них ніколи не забудуться у народі, вони безсмертні. О, Україно! Ти ніколи не згинеш, коли родиш таких синів!

КОЖНОМУ ЮНАКОВІ ПО 25 РОКІВ КАТОРГИ

Юнацька націоналістична організація під назвою «Українська таємна визвольна рада» виникла літом 1947 р. Її членами були студенти Чортківської педшколи, землевпорядного технікуму та учні Чортківської СШ № 1. Її первинний осередок становили: Петро Мищук, Петро Юрків, Омелян Бабій.

Колишній член організації Омелян Бабій, тоді 19-річний юнак, уродженець с. Долина, що на Чортківщині, розповідав, що її організатором був Петро Мищук, студент педшколи, станичний Юнацтва ОУН с. Стара Ягільниця. Був він розумним, сміливим, з добрими організаторськими здібностями юнаком. Навчаючись у педшколі, продовжував підтримувати зв'язок з оунівським підпіллям, звідки одержував заборонену націоналістичну літературу, різні листівки, які вміло розповсюджував серед студентської молоді.

Організація за три роки розрослася і нараховувала до моменту її розкриття емдебістами 20 чоловік. Її члени були пов'язані між собою взаємною довірою та присягою, яку давали Декалогом Українського Націоналіста. На сходинах збирались по п'ятірках. На них читали заборонену підпільну літературу, листівки, обговорювали питання по-

Омелян Бабій

Петро Мищук

точної політики тодішньої влади і свої завдання із розповсюдження націоналістичних ідей серед студентства. До комуністичних свят розклеювали антирадянські листівки, збирали всяку негативну інформацію про дії тодішніх владних чиновників.

«Кожний з нас, — розповідав Омелян Бабій, — гордився тим, що він член забороненої владою організації і тим, що готовий для України пожертвувати всім, навіть своїм життям. Після закінчення сходин керівник виголошував гасло: «Україна в неволі!» Присутні відповідали: «Визволимо її!» Не задумуючись над наслідками свого існування і діяльності, в якій було більше романтичного, ніж практичного, організація продовжувала жити до літа 1950 р., поки один із її членів не «заломився» під час допитів. Мене, — згадує далі Омелян Бабій, — заарештували влітку 1950 р. під час служби в Радянській армії. У кайданах привезли мене в Чортківську тюрму, закрили одного в окрему камеру. Якими способами добивались від нас зізнання, сьогодні страшно згадати. Щодень просив Бога, щоб дав сили витримати і якимось вирватись з цього страшного більшовицького пекла. Деякі жінки не витримували і кричали так, що, здавалось, збожеволіли. Витримав. З побратимами зустрівся на судовому процесі. Було нас всіх 20. Судовий процес тягнувся більше 20 днів. Судив нас трибунал Прикарпатського військового округу. В час процесу Петро Мишук, перебуваючи на прогулянці у тюремному дворі, втік на волю і на суді його більше не було. Вирок нам всім читали без нього 23 листопада 1950 р.

До розстрілу засудили: Петра Мищука (заочно), Михайла Білоуса, Павла Грицишина, Івана Павлініва. Всі вони родом із с. Ст. Ягільниця.

До 25 років трудових таборів і 5 років позбавлення прав з конфіскацією майна засудили Михайла Амбіцького, ур. Закерзоння, студента педучилища; Романа Бачинського, ур.с. Горішня Вигнанка, учня Чортківської СШ № 1; Богдана Бойчука, ур. с. Скородинці, учня Чортківської СШ № 1; Миколу Березовського, ур. с. Палашівка, учня Чортківської СШ № 1; Омеляна Бабія, ур. с. Долина, студента землевпорядного технікуму; Петра Вітіва, ур. с. Долина, студента педучилища; Любомира Дорожинського, ур. м. Чортків, учня Чортківської СШ № 1; Василя Демчука, ур. с. Білозірка Лановецького району, студента землевпорядного технікуму; Павла Заліпу, ур. с.Черкавщина, студента педучилища; Михайла Латинського, ур. с. Ст. Ягільниця; Михайла Костіва, із Закарпаття, студента педучилища; Максима Короля, ур. с. Ст. Ягільниця, учня Чортківської СШ № 1; Івана Кавердюка, ур. с. Білозірка Лановецького району, студента землевпорядного технікуму; Михайла Михальчишина, ур. с. Орішківці Гу-

Петро Юрків

Роман Бачинський

Михайло Катинський

сятинського району, студента педучилища; Йосипа Павлиніва, ур. с. Черкавщина; Миколу Штогрину, ур. с. Звиняч, студента педучилища; Петра Юрківа, ур. с. Ст. Ягільниця, учня Чортківської СШ № 1.

На суді всі ми вели себе гідно, ніхто милосердя у «найсправедливіших» сталінських суддів-деспотів не просив. Із словами «Слава Україні!» троє із нас пішли на смерть, а нас — сімнадцятеро — на довголітню каторгу у сталінські концтабори. «Гуманний» радянський суд навіть неповнолітньому Павлу Заліпі присудив так само 25 років позбавлення волі, як і нам всім.

Петро Мишук не довго побув на волі. Через деякий час його спіймали сільські стрибки. Після вчиненої над ним страшної екзекуції, зв'язаного кинули на сани, самі всілись на нього і повезли до Чорткова у райвідділ НКВС, щоб здати його і, відповідно, отримати винагороду. Над зв'язаним Петром знущались і по дорозі, завдаючи страшно-го болю матері, яку везли також із собою, мама, плачучи, благала не знущатись над її сином, та все було даремно. У Чорткові Петра Мищука зняли із саней мертвим. Так що виконувати смертний вирок можна було хіба що над трупом. Матір забрали до в'язниці, через деякий час її депортували у Сибір, де вона померла.

Максим Король

Михайло
Михальчишин

*Михайло Амбіцький**Богдан Бойчук**Омелян Бабій
з дружиною Євстахією*

Мене, — продовжував Омелян Бабій, — після суду етапом відправили до концтабору в Казахстані. Під час повстання у Кінгирському концтаборі наш табір також застрайкував і не вийшов на роботу. На ніякі заклики адміністрації концтабору скоритись і вийти на роботу ми не реагували. На роботу не йшли, хоч нас попереджали, що застосують зброю і танки. Танки в зону таки ввели, почали валити бараки, нас, в'язнів, вигнали на відкритий майданчик, оточили озброєними солдатами і почали відбирати: кого на розстріл, кого на Воркуту чи Колиму, інших, у число яких попав і я, у Свердловську тюрму, де розмістили нас у карцерних приміщеннях. У 1956 р. мене амністували. Приїхав додому, приписати не хотіли, за два дні до мого весілля з такою ж амністованою каторжанкою ультимативно зобов'язали покинути село і виїхати за межі області. На наступний день після весілля ми обоє з дружиною покинули село і виїхали в Комі АРСР м. Інту, де прожили аж до 1979 р. До виходу на пенсію працював шахтарем. Доля моїх побратимів була подібною. Так сумно для нас закінчилась наша юнацька романтика. Не вибороти ми Україні волі у тих далеких нині 50-х роках, але у підвалинах сьогоднішньої вільної Української держави є її частина нашої праці, наших страждань, загубленої в сталінських катівнях молодості. Ми залишились такими, як і були тоді. Коли на початку 90-х років Україна кинула клич «Всі вставай, бо година для нової праці настала!», ми пішли на майдани, на площі, на вулиці, під Верховну Раду відстоювати ту волю, яку не змогли здобути тоді, у 50-х.

Нас і смерть не змінить. Ми і на той світ підемо такими, як були незборимими борцями за українську волю», — закінчив свою розповідь 80-літній дідусь Омелян Бабій.

«БУРЖУЇ»

Їх усіх радянська комуністична пропаганда називала націоналістами. І не якими небудь, а буржуазними, тобто багатіями, яким від розкошів розпирало боки, що було явною брехнею, бо 90 з лишнім відсотків учасників національно-визвольної революції 40–50-х рр. були вихідцями із галицьких і волинських сільських родин, серед яких, як всім відомо, багатіїв і буржуїв не було. Таким українським «буржуазним» націоналістом був житель села Гадинківці, що на сьогоднішній Гусятинщині, Василь Дочак. Народився він 1918 р. у багатодітній селянській сім'ї, де було четверо дітей — три брати і сестра. Такими до війни були в більшості всі селянські родини. Землі своєї, крім невеличкої присадибної ділянки, у Дочаків не було. Вся сім'я жила з рук батька, який працював у панському маєтку-фільварку. Мати доглядала дітей та невелику господарку. Коли Василеві було 7 років, помер батько. Сім'я залишилась без засобів на прожиття: виростав у безпросвітних злиднях і нестатках, відчуваючи брак нормальної їжі, одягу, взуття та іншого, вкрай необхідного для молоді людини. Незважаючи на це все, не втратив потягу до кращого життя, до самоосвіти, якою ретельно тоді займалась тогочасна молодь. Виростав допитливим, ініціативним хлопчиною, самотужки, за допомоги сільських товариств «Просвіти» та «Лугу» розширив та збагатив свій кругозір, сформувався людиною, відданою великій справі боротьби за українську незалежність.

Спілкуючись з освіченими людьми, гімназистами, студентами, знайомиться з програмними засадами ОУН і сприймає їх як такі, що відповідали його життєвим переконанням. У 1937 р. вступає в ОУН і до кінця свого життя залишається вірним присязі. У 1940 р. був мобілізований до радянської армії. З початком війни — на фронті. Під Воронежем потрапляє в оточення, далі — німецький полон, з якого втікає і добирається додому. Під час німецької і радянської окупацій діє під псевдонімом «Левко». Знання військової справи використовує для навчання сільської молоді, яку залучає у боївку самооборони. Весною 1944 р. іде в підпілля, де очолює кушову боївку, згодом районну Службу безпеки. Був щирим, добрим, вимогливим до себе і до своїх побратимів командиром. У критичних ситуаціях діяв сміливо і ризиковано. Вміла конспірація дала можливість йому протриматись якнайдовше з числа тих, хто вступив у боротьбу ще в часи німецької окупації. Героїчно жив, героїчно і загинув. Будучи оточеним ендебістами, застрілився. Разом з ним застрілилась і його дружина Марія Гуцал та її дві сестри. Це сталося весною 1952 р.

Таким же, подібним «Левку» «буржуєм» був його односельчанин Корній Стефанюк. Цей «буржуй» і «ворог народу» взагалі нічого не мав. Народився він 1917 р. В ранньому дитинстві втратив батьків. Круглим сиротою заопікувалась родина, яка і вивела його в люди. Освіту одержав у сільській школі, закінчивши 5 класів. Недостаючі знання поповнив самоосвітою. Його світогляд, як і «Левка», сформували товариства «Просвіта» та «Луг», виховали його патріотом-українцем, готовим служити своєму народові, віддати за нього все, навіть життя. Корній був надзвичайно обдарованим, здібним хлопцем: добре вчився, мав хист до малювання, писав вірші, складав на них мелодії, міг пошити гарну одягу, в його здібних руках будь-яка річ набирала краси і витонченості, багато читаючи, набув добрі знання з історії України, літератури та інших суспільних наук. Це дало йому змогу стати вдалим пропагандистом ідей української самостійності серед громадськості села, вожаком сільського активу. Ознайомившись з програмою ОУН, вступає в її ряди, бере активну участь у багатьох організованих заходах, що мали антипольську спрямованість. У 1941 р. дивом unikнув арешту енкаведистів. З болем переживає загибель у Чортківській тюрмі своїх друзів. На їхню честь пише ряд віршів, які з часом стають піснями. Однією з них була пісня «Згадай мене, моя матусю», яку він присвятив 19-річному юнакові — односельчанину Павлу Монастирському, котрого замучили червоні кати у Чортківській тюрмі. Пісня закінчується символічними словами на воскресіння України:

*Ще прийде, прийде тая хвиля
І прийде той щасливий день,
Всміхнеться воля Україні,
І наспіваємо пісень.*

У часи німецької окупації Корній Стефанюк («Грім») керує районним проводом ОУН, формує по селах боївки самооборони, готує і відправляє молодь в діючу УПА на Волинь і у Карпати. З весни 1944 р. — в підпіллі. Разом з ним і його дружина, зв'язкова повітового проводу Ольга Бандура («Буря»). Загинув «Грім» разом з нею в травні 1952 р. Щоб не терпіти знущань в енкаведистських катівнях, оточені червоними облавниками, вони обоє пострілялись.

МУЧЕНИКИ

Василя Мостового («Аса») — повстанця куреня «Бистрого» — полонили чекісти в час, коли він прийшов у село (Увисла на Гусятинщині)

провідати свою одиноку матір. Про те, що він є вдома, невідомий сексот доніс чекістам. Схопили Василя неждано. Катували на очах матері. Він мовчав і нічого не хотів говорити. Тоді озвірілі кати напівживого виволокли на дорогу, за ноги прив'язали до кінського хвоста (один із мучителів сів на коня верхи) і по вкритій грудами сільській дорозі волочили голого до тих пір, поки з тіла не були здерті не тільки шкіра, а й до кісток м'ясо, поки мученик не помер. Матір вивезли у Сибір, де вона незабаром також померла.

Василь Мостовий

* * *

Климків Петро («Зір») народився 1919 р. у с. Увисла на Гусятинщині. До війни закінчив учительську семінарію і працював учителем на Волині. Коли стала у 1942 р. організуватись УПА, вступає у її ряди. З оунівським підпіллям був пов'язаний і брат Іван («Бас») — станичний молодіжної сітки ОУН у селі. Івана сільські сексоти видали чекістам ще восени 1944 р. До крові побитого гнали його через все село, щоб люди зглядались на «бандіта». Коли вели його селом, кілька разів викрикнув: «Не бійтесь, я нікого не зраджу!» У час слідства вистояв, не заломився і нікого не зрадив. Засудили на 20 років каторги, де і загинув під час Норильського повстання в'язнів.

Петро Климків

Петро «Зір» у 1945 р. повернувся на рідні терени й у складі місцевої боївки самооборони продовжив боротьбу з московським окупантом. Під час одного із переходів потрапив на засідку облавників, був поранений і полонений. Кати, добиваючись від нього зізнання, піддали повстанця нелюдським тортурам: пхали у живіт шомпол, кололи багнетом, відрізали вуха, ніс, викололи очі. Петро мовчав і нічого не відповідав на їхні запитання. Останніми його словами були слова «Слава Україні!» Озвірілі мучителі за це вирвали йому з рота язик і замучили. Тіло його вивезли за село і кинули у рові, щоб розтягували бродячі собаки.

Про все, що сталось з сином, добрі люди повідомили батька, який вночі віднайшов понівеченого мертвого сина і, незважаючи на те, що було вкрай небезпечно, привіз його на свій сільський цвинтар, де закривавлене тіло

сина обмили, одягли у нову одягу, устелили дно ями сосновими гілками, поклали на них закатованого, посвятили свяченою водою, застелили домо-тканою веретою і без труни захоронили.

Через три дні біля сина поховали і батька. Не витримав страшного горя, що неждано звалилося на його зболене серце.

САМІ СЕБЕ

У найрізноманітніших ситуаціях по лісах, полях, в хатах, криївках, у відкритих боях, натрапивши на засідки, гинули наші хлопці. Часто, щоб не потрапити живими в руки ворога, відбирали самі собі життя. Причини їх загибелі були різні: невміння по-справжньому воювати, слабка бойова підготовленість, незнання тактики ведення бою, маневру, нестача зброї та набоїв до неї, оборонна, а не наступальна тактика, і найстрашніше, що переслідувало підпільників на кожному кроці, — братовбивча зрада.

8 березня 1945 р. на лісничівці, що біля села Кобиловолоки (сьогоднішня Теробовлянщина), унаслідок доносу секота великим відділом військ МВС було заатаковано 12 повстанців чоти «Орли» разом із сотенним «Коцом». Невеликий дерев'яний будинок лісничівки ще до світанку взяли у кругову облогу. Як тільки стало розвиднятися, із ворожої сторони пролунала команда: «Сдавайтесь, ви оточені!» У відповідь мовчанка. Але як тільки перед будинком появились відкриті ворожі постаті, запрацювала повстанська зброя. Бій затягнувся до післяобідньої пори. З військової частини, що стояла в райцентрі, вороги привезли міномети. Від пущених мін дерев'яний будинок загорівся і став розвалюватись. Повстанці опинились у безвихідному становищі. Хто не загинув від мін, щоб не горіти живим, добивав себе сам. Загинули всі разом із своїм сотником «Коцом», живим не здався ні один.

* * *

Дмитро Саківський із села Кривеньке, що на Чортківщині, лежав у криївці поранений, маючи при собі лише дві гранати. Хтось вислідив, де перебував повстанець і доніс червонопогонникам, які запропонували йому здатись. У відповідь полетіла з криївки граната. Друга, якою хотів покінчити з собою, не розірвалася. Не бажаючи бути взятим у полон, бритвою перерізав собі горло. Стікаючи кров'ю помер, але не здався.

* * *

Іван Пожарнюк з с. Великі Чорнокінці не був ні в УПА, ні в оунівській боївці. Навесні 1944 р. його червоні «визволителі» забрали до армії і погнали на фронт. Додому повернувся з медалями. Як щирий українець, став допомагати повстанцям. Будучи надзвичайно обдарованим майстром, ремонтував їм зброю, виготовляв печатки, підробляв документи, переховував і переводив повстанців у безпечні місця. Зрадник Данило Х-к видав його. Коли емдебісти прийшли його арештовувати, Павло був на городі. Розуміючи для чого прийшли непрохані гості, не бажаючи потрапити живим у руки ворогів, на їхніх очах зарізав себе ножом, що мав у руках.

* * *

Їх дев'ять загинуло в один і той же день і в той же самий час. Це сталося 65 років тому, 8 травня 1944 р. у с.Тудорів на Гусятинщині. Зрадниця Флисник Ганна видала армійським контррозвідникам із «Смершу» місце, де переховувались 9 вояків УПА. Ним були каменоломні, так звані бурти (підземні місця, з яких вибрали камінь), що містились у горі біля села. Відділ «Смершу» блокував каменоломні. На вимогу здатись повстанці відповіли вогнем із своєї зброї, заявляючи, що краще смерть, ніж неволя. Бурт знаходився у горі, мав вигляд природного дзота з добрим сектором обстрілу, куди підійти ні вдень, ні вночі практично було неможливо.

Його облога тривала більше тижня. Всілякі спроби виманити повстанців назовні ні дочого не привели. Тоді ворог застосував газ. Розуміючи свою безвихідь, не бажаючи потрапити живими в руки ворога, повстанці заспівали «Ще не мерла Україна» і, приклавши до підборідь кріси, пострілялись. В цей трагічний для всього села день загинули: Паньків Дмитро, Гончарик Іван, Швак Іван, Пиріжок Микола, Снігур Микола, Пиріжок Павло, Злочівський Дмитро, Крушельницький Микола, Паньків Микола. Сільських людей заставили всіх постріляних витягнути назовні, облили бензином і спалили. Бурт підірвали мінами.

Недалеко містився другий бурт. З нього відстрілювався, скільки міг, повітовий СБ Володимир Куций («Ас»), уродженець с. Великі Чорнокінці, що на Чортківщині. Народився він у 1921 р., вчився у Чортківській гімназії, згодом в педшколі, після закінчення якої вчителював. В ОУН з

*Володимир Куций
(«Ас»)*

довоєнних часів, у підпіллі — з 1943 р. Відзначався природним хистом розвідника, сміливістю, розсудливістю, зваженістю при прийнятті рішень. Умів організовувати людей на виконання дорученої справи. Під облаву потрапив випадково. Відбивався скільки міг. Останню кулю залишив для себе. Вороги, мстячи йому за вбитих і поранених під час бою, підклали під мертвого протитанкову міну і розірвали труп.

* * *

Степан Новіцький («Хор») — надрайоновий провідник із пропаганди — в підпіллі протримався до весни 1950 р. Перебуваючи на постой в селі Увисла, потрапив разом із своїма двома побратимами під облаву червонопогонників. Хлопці змушені були прийняти бій, під час якого два його побратими були вбиті, а він поранений. Стікаючи кров'ю, річкою попід верболозами добрався до сусіднього села. Знайома жінка обсушила його, нагодувала, перев'язала рану, запропонувала залишитись. Знаючи, що облавники продовжують нищпорити по селу, «Хор», хоч був дуже знесилений від втрати крові, вночі покидає свій рятівний притулок і добирається до запасної криївки, що розташовувалась за 10 км від місця, в якому зупинився. Як він туди дійшов — невідомо.

Через тиждень в криївку прийшли його друзі «Ас» і «Харко». «Хор» лежав посеред криївки мертвий. Помер, видно, від завданої рани, втрати крові та відсутності будь-якої медичної і людської допомоги. В криївці не було нікого, хто б міг йому хоч чимось зарадити. Щоб так померти — теж потрібно було мати силу волі й мужність.

Вдумайтесь в його страждання. Оціни, вільна Україно, своїх дітей, що так геройськи за тебе гинули в розквіті свого молодого життя.

* * *

Серед тих підпільників ОУН, хто протримався якнайдовше і котрих ніяк не могли ні вбити, ні зловити емдебісти протягом десяти років, — Григорій Галушка, підпільник із с. Великі Чорнокінці, що на сьогоднішній Чортківщині.

У члени ОУН Григорій вступив під час німецької окупації краю. За десять років своєї підпільної діяльності пройшов незвичайно важкий, але славний шлях українського повстанця-борця, на якого щоденно полювали вороги, якому щоденно доводилось заглядати в очі смерті, прориватись крізь ворожі застави, оточення, заслони, зради і бути при цьому невловимим, стріляним, але не вбитим і не зловленим, хоча за його голову вороги обіцяли велику винагороду.

У підпілля пішов, маючи 34 роки, будучи одруженим і батьком двох дітей. Належав він до керівного ядра Копичинецького надрайонного провуду ОУН. Був сміливим, рішучим, енергійним провідником, добрим конспіратором, що і дало йому можливість протриматись у підпіллі до осені 1952 р. Застрелився у криївці, яку внаслідок зради віднайшли емдебісти у с. Чабарівці. Перед тим, як застрілитись, підпалив підпільний архів і згорів разом із ним.

* * *

Ярослав Плескач у підпілля пішов у 1949 р. Тоді мав неповних 19 років. До цього він встиг закінчити Гусятинську середню школу. Уникаючи арешту, перебував на нелегальному становищі. У травні 1950 р. був поранений, потрапив у руки ворога. У лікарні, куди його помістили під охороною, скориставшись відсутністю медсестри, що залишила біля нього йод, випиває його велику дозу і у страшних конвульсіях поволі згасає. Напівмертвого енкаведисти волочать до Збруча і топлять.

Ярослав Плескач

О, Україно! Скільки-то їх незламних, без найменшого сумніву, своєю молодого гарячою кров'ю осяятило жертвовник волі й слави. Чи оцінимо ми, нащадки, по-справжньому ці великі жертви! Чи безвольний дух рабської меншовартості переможе нас! Переможе і кине у забуття святу і велику справу боротьби за нашу незалежність?

НАРІВНІ З ЧОЛОВІКАМИ

Під вечір 1947 р. в м. Копичинцях (присілок Кутець) внаслідок зради голови сільської ради П...зя, в домі Федора Грицуха енкаведисти оточили чотирьох підпільників: важкопораненого надрайонового провідника «Яра», медсестру Марію Кучмій («Думку») і двох невідомих, що прибули для допомоги медсестрі перевезти пораненого «Яра» до міста Львова, де знайомі лікарі мали зробити йому операцію і врятувати від ампутації ніг. На пропозицію здатись, відповіли мовчанкою. Зав'язався бій, що тривав до пізньої ночі. Розуміючи, що всім вийти з оточення буде неможливо, «Яр» наказує своїм охоронцям і медсестрі покинути його і рятуватись, пробиваючись через вороже оточення. Спроба прорватись вдалася завдяки «Думці», яка

вирішила прикрити своїх побратимів. Вистрілявши всі набої із автомата, «Думка», щоб не здатись ворогові живою, лягає на гранату і підривається. Було їй тоді 22 роки. Вслід загинув і «Яр», вистріливши собі з пістоля у скроню.

Так було. І знову роздум і запитання: чи ми, нащадки цих славних героїв, оцінимо їх жертвність? Сьогодні ми, а завтра і ті, що прийдуть після нас? Чи задушить нас моральна смерть, яка є страшнішою для кожного народу, ніж фізична? Пролита кров, хоч і є трагізмом нації, рівночасно є і її моральною силою, її життям. Біймось апатії і розпуки, зневіри у своїх силах. Поки ще пульсує козацька кров у наших жилах, «Борімося — (і обов'язково) поборемо!»

*Ольга Кристалович
(«Гай»)*

Оля Кристалович («Гай») в підпілля пішла з приходом на наші терени червоних «визволителів». Пораненою потрапляє в полон. Її лікують, виставивши варту, у районній лікарні. Не зовсім одужавши, втікає і знов поринає у підпільну роботу, виконуючи все, що було потрібно: вона медсестра, пропагандист, агітатор, розвідниця і навіть, як потрібно було, із зброєю в руках захищає своїх товаришів. У листопаді 1947 р. в м. Копичинцях знову потрапляє в оточення облавників. Щоб не терпіти знущань, на очах здивованих і перестрашених нападників витягає із кишені пістолет і останньою кулею, яка була в ньому, стріляє собі в серце.

Ганна Стельмащук

У Новонижбірському гарнізоні нас, дівчат, — розповідала зв'язкова Люба Білоус із с. Васильківці, — крім страшного биття в п'яти ніг, по животі і грудях, мучили ще, підвішуючи на шибениці, яка була обладнана для цього в кімнаті-катівні. У ній мучили нас по чергово на очах інших. Міцно зав'язану мотузку, в яку ледве входила голова, одівали на шию і по гаку, що був забитий у сволок, підтягували вверх; тягнули, поки жертва подавала озна-

ки життя. Після втрати пам'яті опускали на землю, виливали відро води і повторювали це саме з іншою жертвою. Подруг Оленку Олексик і Ганю Стельмашук так і повісили, не привівши їх до тями.

* * *

Михайлина Голіната («Мрія»), надрайонова УЧХ (Український червоний хрест) Копичинецького повітового проводу ОУН, у с. П'ятничани на Хмельниччині перебувала у криївці — підпільній друкарні разом із трьома побратимами. Хтось видав криївку, і емдебісти запропонували всім, хто є у ній, здатись. Повстанці стали палити все, що було всередині сховку. Тоді в криївку полетіли гранати. Коли вантажили трупи на машини, «Мрію», що подавала ознаки життя, завезли в оринівську лікарню на Кам'янець-Подільщині, де під вартою стали її лікувати. Опритомнівши і зрозумівши своє становище, вона розриває шви на животі та випускає нутрощі. Під час другої операції вмирає.

*Михайлина Голіната
(«Мрія»)*

* * *

Біографія Катерини Подольської («Стріла») (по чоловікові Матіяш) подібна до тисяч біографій її подруг, учасниць визвольної боротьби. Довоєнні «Просвіта», «Луг», Союз українок сформували її ідейні переконання, необхідність посвятити себе справі боротьби за кращу долю свого народу. У 1941 р. вийшла заміж за такого ж палкого патріота України, як і сама. З 1942 р. вона член ОУН. У підпілля пішла разом з чоловіком в період німецької окупації краю, залишивши дідуся та бабусю двох малолітніх дітей. Іван, підпільний псевдонім «Вир», був надрайонним провідником із пропаганди, загинув 1944 р. у с. Терпилівка Підволочиського району в бою з емдебістами. Катерина у підпіллі протрималась до 1946 р. Була медсестрою, зв'язковою, розвідницею. В один з холодних лютневих днів 1946 р., перебуваючи у с. Яблунові, була схоплена гарнізонниками. Після знущань і катувань змордовану та роздягнуту жінку виволокли на ніч у холодний хлів.

Катерина Матіяш

Відійшовши трохи від побоїв, Катерина пробує втікати. Не встигла відійти кільканадцять кроків від хліва, як автоматна черга її скосила. Важкопоранену підпільницю гарнізонники разом із сільськими стрибками затягли під будинок і залишили, не надавши ніякої медичної допомоги. Тут вона до ранку і померла.

* * *

Життя Марії Оренчук, дружини васильковецького станичного — Миколи Оренчука («Крука») — обірвалось за кілька вечірніх годин. Марія

Марія Оренчук

у підпіллі не була, переховувалась по хатах, бо не хотіла бути вивезеною у Сибір. Під час однієї із облав її зловили і завели у гарнізонне приміщення. Щоб добитись від неї зізнання, де перебуває її чоловік, гусятинські емдебісти Проник і Журавльов піддали її нелюдським катуванням. Коли звичайне биття кулаками, копання чобітьми і волочення за коси не дало для них бажаного результату, безборонну жертву роздягли догола, прив'язали шнурком до лави і через статевий орган запхали жмут колючого дроту і, крутячи, витягнули з нещасної нутрощі. Люди, що були у сусідній кімнаті, щоб не чути несамовитого крику мордованої, затикали вуха. Від страху, що їх чекає така ж участь, неприємні. Життя її закінчилось у руках катів. Мертву, із слідами нечуваного звірства, витягли з хати у придорожній рив. Вранці, замітаючи сліди вчиненого злочину, забрали нещасне тіло і закопали у невідомому місці.

Скаржитись на беззаконня не було кому. «Честь і совість» КПРС, хоч і знала про це, щоб не дискредитувати себе, радянську владу і її виконавців, мовчала. Мовчали і люди. Страх брав гору. Він потрібний був прибулій на західноукраїнські землі московській комуністичній владі, щоб, як вчив «велікій Ленін», «надолга запомнілі».

**ІМЕНЕМ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ
РЕСПУБЛІК – РОЗСТРІЛЯТИ**ДЕЛО № _____
екз. № 1

СОВ. СЕКРЕТНО

ПРИГОВОР № 0036

ІМЕНЕМ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК
1953 года февраля 3-5 дня.ВОЕННЫЙ ТРИБУНАЛ Беломорского Военного Округа в закрытом
судебном заседании в г. Воркуте в составе:Председательствующего полковника юстиции
Роднянского,
народных заседателей:
капитана Терентьева Ф.П.
и ст. лейтенанта Терентьева М.И.
при секретаре: майоре юстиции ИВАНОВЕ**Рассмотрел дело по обвинению:**

1. КАРАТАШ Владимира Михайловича, 1926 года рождения, уроженца села Роздол, Голованевского района, Одесской области, украинца, с образованием в объеме 8 классов, беспартийного, холостого, осужденного в 1945 году Особым Совещанием при МВД СССР по ст.ст. 58-I и 58-II УК РСФСР к 8 годам заключения в ИТЛ, наказание отбывающего, в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 58-1 «а», 58-10 ч. I и 58-II УК РСФСР.

2. ЮРКИВ Владимира Родионовича, 1928 года рождения, уроженца села Дарахов, Струсовского района, Тернопольской области, украинца, с образованием в объеме 9 классов, беспартийного, холостого, осужденного 25 июля 1947 года Военным Трибуналом войск МВД по Тернопольской области по ст. 54-8 УК УССР к 25 годам заключения в ИТЛ, наказание отбывающего, в преступлении, предусмотренном ст. 58-I «а» и 58-II УК РСФСР.

3. КУХТА Никанора Филимоновича, 1924 года рождения, уроженца села Очеретне, Почаевского района, Тернопольской области, украинца, с образованием в объеме 4 классов, беспартийного, холостого, осужденного в 1948 году Особым Совещанием при МГБ СССР по ст.ст. 54-I «а» и 54-11 УК УССР к 10 годам заключения в ИТЛ, наказание отбывающего.

4. ГОЛОВАЙ Николая Иосифовича, 1928 года рождения, уроженца города Богородчаны, Станиславской области, украинца, с незаконченным

высшим образованием, беспартийного, холостого, осужденного в 1947 году Особым Совещанием при МГБ СССР по ст. ст. 54-I “а” и 54-II УК УССР к 10 годам заключения в ИТЛ, наказание отбывающего.

5. ДУБИНЮК Гавриила Ивановича, 1913 года рождения, уроженца села Юриивка, Почаевского района, Тернопольской области, украинца, с образованием в объеме 4 классов, беспартийного, женатого, осужденного Особым Совещанием при МВД СССР к 10 годам заключения в ИТЛ, наказание отбывающего, в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 58-I “а” и 58-II УК РСФСР.

6. ЛЕСЬКИВ Владимира Петровича, 1927 года рождения, уроженца дер.Будынец, Грубишевского района, Люблинской области — Польша, гражданина Польши, украинца, со средним образованием, беспартийного, холостого, осужденного в 1946 году Военным Трибуналом войск НКВД СССР при комбинате “Воркутуголь” по ст.ст. 54-I и 54-II УК УССР к 10 годам заключения в ИТЛ, наказание отбывающего, в преступлении, предусмотренном ст. ст. 58-2, 58-10 ч.1 и 58-II УК РСФСР

Материалами предварительного и судебного следствия Военный Трибунал

УСТАНОВИЛ:

В 1951 году во 2 лагерном отделении Речлага МВД СССР из числа заключенных, враждебно настроенных к существующему в СССР политическому строю, была создана антисоветская повстанческая группа украинских националистов, организатором и руководителем которой являлся КАРАТАШ. На протяжении 1951 года и начала 1952 года КАРАТАШ в эту антисоветскую группу вовлек заключенных Юркив, Кухта, Мельник, Головай, Леськив, Дубинюк.

Указанная группа под руководством Караташ, начиная с осени 1951 года приступила к практической деятельности, — занималась изготовлением и хранением самодельных боевых гранат и капсулей-детонаторов к ним, создавала запасы взрывчатых веществ, проводила вербовку новых членов, направляя всю свою работу на подготовку вооруженного восстания в лагере на случай военных столкновений между СССР и империалистическими государствами.

Так этой группой было изготовлено более 60 штук самодельных боевых ручных гранат, более 40 штук капсулей-детонаторов к ним, произведен запас взрывчатых веществ в количестве около 16 кг, которые хранились в различных тайниках производственной зоны 2 лагерного отделения Речлага МВД.

В апреле 1952 года по решению Караташ и Юркив изготовленные гранаты и запас взрывчатых веществ должны были быть перенесены из производственной в жилую зону лагеря, для хранения в специально подготовленный участником этой группы Мельник — тайник, что ими частично и было выполнено.

Преступная деятельность каждого из подсудимых выражается в следующем:

Караташ, отбывая наказание во 2 лагерном отделении Речлага МВД СССР, на почве своих антисоветских националистических убеждений, летом 1951 года написал воззвание к заключенным украинцам, в котором клеветал на советскую карательную политику и призывал заключенных к организованной борьбе против Советской власти. В этом же году организовал во 2 лагерном отделении антисоветскую повстанческую группу украинских националистов, перед которой поставил задачу подготовить вооруженное восстание в лагере на случай войны между СССР и одной из империалистических государств и руководил этой группой, занимался вербовкой в эту группу новых членов как лично сам, так и поручал другим членам группы, занимался изготовлением оружия. Как руководитель группы Караташ лично сам завербовал в указанную группу ЮРКИВ, КУХТА, МЕЛЬНИК и ЛЕСЬКИВ.

Являясь руководителем указанной выше группы, Караташ лично сам занимался изготовлением самодельных боевых гранат, капсюлей-детонаторов к ним и организовал их хранение. Кроме того, изготавливал эти гранаты совместно с Юркив и Дубинюк, изготовив, таким образом, более 60 гранат и более 40 капсюлей-детонаторов к ним. Давал задание участнику своей группы Кухта переносить изготовленные гранаты и заготовленные взрывчатые вещества из производственной в жилую зону, давал задание участнику группы Леськив собирать спички для изготовления из них капсюлей-детонаторов.

Юркив, будучи враждебно настроен против существующего с Советском Союзе строя, по предложению Караташ вступил в организованную последним антисоветскую повстанческую группу украинских националистов, имеющую цель подготовить вооруженное восстание в лагере на случай войны СССР с одной из империалистических государств, и принимал активное участие в деятельности этой группы, являясь впоследствии одним из ее руководителей.

Как один из ее руководителей Юркив завербовал в указанную группу Дубинюк и Головай, которых использовал как соучастников по изготовле-

нию и хранению заготавливаемого группой оружия — гранат и взрывчатых веществ.

Так, по заданию Юрков, Дубинюк изготовил около 25 штук корпусов для гранат и передал их Юрков, а Головай по заданию того же Юрков занимался хранением изготовленных гранат.

Всего группой под руководством Караташ и Юрков было изготовлено около 60 штук самодельных боевых гранат и более 40 штук капсюлей-детонаторов к ним.

Кухта в 1952 году установил преступную связь с Караташ и был привлечен последним к участию в антисоветской повстанческой группе украинских националистов и принимал активное участие в деятельности этой группы.

Так в апреле месяце 1952 года Кухта по заданию Караташ перенес из производственной в жилую зону 2 лагерного отделения 7 штук самодельных боевых гранат и 2 банки с аммонитом и по указанию Караташ передал их на хранение Мельник. Оказывал помощь Караташ в сборе спичек, предназначенных для изготовления капсюлей-детонаторов.

Головай в 1952 году вступил в преступную связь с Юрков и последним был завербован в антисоветскую повстанческую группу украинских националистов и получил задание от Юрков организовать хранение изготовленных указанной группой гранат и переотправке их из производственной в жилую зону.

В течение апреля-мая месяцев 1952 года Головай принял от Юрков более 60 штук самодельных боевых гранат, которые хранил в тайниках на производственной зоне, а после ареста Мельник и Кухта по заданию того же Юрков уничтожил хранившиеся у него в тайниках гранаты.

Дубинюк, отбывая наказание во 2 лагерном отделении Речлага МВД СССР, в начале 1952 года одним из руководителей антисоветской повстанческой группы украинских националистов Юрков был привлечен к участию в этой группе и получил от него задание по изготовлению самодельных гранат для указанной группы.

Выполняя задание, Дубинюк изготовил 6 штук корпусов гранат и по своей собственной инициативе изготовил около двадцати корпусов, которые передал Юрков.

Леськив, отбывая наказание во 2 лаготделении Речлага МВД СССР за вражескую борьбу с Советской властью в составе так называемой “УПА”, в 1951 году подсудимым Караташ был вовлечен в антисоветскую повстанческую группу украинских националистов и получил задание собирать спички и передавать их Караташ.

Выполняя задание, Леськив собрал и передал лично Караташ и через подсудимого Кухта более 30 коробок спичек, из которых Караташ были изготовлены капсюля-детонаторы к изготовленным гранатам.

Кроме того, Леськив систематически высказывал среди заключенных свои антисоветские националистические взгляды, клеветал на существующий в СССР строй и распространял антисоветскую националистическую литературу.

На основании изложенного Военный Трибунал признал виновными Караташ в совершении преступлений, предусмотренных ст.ст. 58-I«а», 58-II и 58-10 ч.I УК РСФСР, ЮРКИВ в совершении преступлений, предусмотренных ст.ст. 58-I«а» и 58-II УК РСФСР, Мельник в совершении преступлений предусмотренных ст.ст. 58-I«а», 58-II, 58-8 и 58-10 ч.I УК РСФСР, Кухта, Головай и Дубинюк в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 58-I «а» и 58-II УК РСФСР, и Леськив в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 58-2, 58-II и 58-10 ч.I УК РСФСР.

Руководствуясь ст.ст. 319 и 320 УПК РСФСР,

ПРИГОВОРИЛ:

Караташ Владимира Михайловича, на основании ст. 58-I«а» УК РСФСР подвергнуть высшей мере уголовного наказания — расстрелять с конфискацией имущества.

Юркив Владимира Родионовича, на основании ст. 58-I «а» УК РСФСР подвергнуть высшей мере уголовного наказания — расстрелять с конфискацией имущества.

Кухта Никанора Филимоновича, Головай Николая Иосифовича и Дубинюк Гавриила Ивановича на основании ст.58-I «а» УК РСФСР лишить свободы с заключением в исправительно-трудовом лагере сроком на двадцать пять (25) лет каждого, с поражением в правах, предусмотренных п.п.а,б,в, ст. 31 УК РСФСР сроком на пять лет каждого, с конфискацией имущества у каждого.

ЛЕСЬКИВ Владимира Петровича, на основании ст. 58-2 УК РСФСР подвергнуть заключению в исправительно-трудовом лагере сроком на двадцать пять (25) лет, без конфискации имущества.

Срок отбытия наказания с зачетом предварительного заключения по данному делу исчислять: Кухта с 4 мая 1952 года, Головай с 24 июня 1952 года, Дубинюк с 11 июля 1952 года, Леськив с 20 мая 1952 года.

Вещественные доказательства по делу: 7 штук самодельных боевых гранат, деревянный ящик, 4 ножа, сера в палочках — 42 шт., сера в мед-

ных оболочках — 5 шт., сера россыпью 5–10 граммов, сера в поломанных палочках 25–30 граммов и мешочек с обрубками стальной проволоки уничтожить, электродетонаторы в количестве 56 штук и аммонит в банках и пачках около 16 кг сдать на склад ВБ комбината «Воркутуголь».

Приговор в отношении Караташ, Юрків, Кухта, Головай, Дубинюк и Леськів может быть обжалован в кассационном порядке Военной Коллегии Верховного Суда СССР в течении 72 часов с момента вручения копии приговора осужденным через ВТ БелВО.

Подлинный за надлежащими подписями: _____ // _____

ВЕРНО: Председательствующий

/Роднянский/

Р.С. Дещо до вироку стосовно В. Караташа

Вирок винесено. Судді — «Рассії верние сини» — свій «долг» перед кривавою комуно-московською «родіною» виконали. Вони жорстоко покарали непокірних дітей поневоленої ними України.

Двох засудили до розстрілу. Чотирьом дали по 25 і 5, крім тих десяти років, що ми уже відбули в тюрмах і концтаборах ГУЛАГу.

Важке слідство тягнулося більше року. Бували дні, що в кабінеті слідчого проводили допити разом по 3 або 5, іноді 8 полковників і майорів КДБ. Вони докладали усіх сил, знань і умінь, щоб витягнути з нас правдиві зізнання. Але ніхто з арештованих не назвав катам ні одного імені з кількох сот наших побратимів-повстанців, котрі залишилися в зоні концтабору і не видали чекістам тих шістсот бойових гранат, що були заховані в криївках на території 7-ї шахти. Вишколеним кадебістам дістався лише той арсенал зброї (7 гранат і 2 міни), який захопили через свого сексота в котельні — Мельника. Коло підсудних наглухо замкнулося на шістьох хлопцях-вихованцях славної ОУН-УПА. Володимир Юрків, Микола Головай, Володимир Леськів, Гаврило Дубенюк, Никанор Кухта і Володимир Караташ не сплямували честі українця та імені повстанця УПА.

Зразу ж після виголошення вироку клацнули наручники на руках засуджених до розстрілу. Кожного в окремому боксі «чорного ворона» відвезли до Воркутської тюрми КДБ. Нас з Юрківим тримали разом в смертній камері протягом десяти днів. Потім, закованих, етапували з Воркути до Вологди, кожного в окремій клітці «столипінського» завагона.

У Вологодській тюрмі порізно запроторили в окремі смертні камери на третьому поверсі. Там ми провели п'ять місяців без прогулянок, повністю ізольовані від зовнішнього світу. Ми не знали, що 05.03. 1953 року, рівно

через місяць після винесення нам смертного вироку, сконав найжорстокіший тиран історії людства Йосиф Джугашвілі-Сталін.

А нас кожного ранку, один раз на добу, зобов'язували виносити гігієнічну посудину, сполоснути її в приміщенні умивальника і помитися самому. Конвоювали смертника лише офіцери КДБ. Ні одного наглядача, рядового чи сержанта, не було й близько. Іноді опівночі до камери заходили п'ять дебелих катів і подавали команду: «Поднімайсь! Пошли!» Дивишся, що один з ними не справишся, а просити пощади — нічого не дасть, бо вони ж лише виконавці, встаєш, руки назад, голову гордо догори і кажеш: «Я готовий!»

Довго водять по напівтемних коридорах тюрми, впритул обступивши свою жертву, готові кожної миті кинутися на неї. Підходять до однієї з камер. Старший відмикає ковані металеві двері, на крок відступає вбік і наказує: «Захаді!» Підштовхнутий катами, ступаєш в темноту. Зачиняються важкі двері, клацає мідний тюремний замок, високо під стелею вмикається тьмяна матова електролампочка. Озираєшся і бачиш, що опинився в іншій, такій же смертній камері. Долівка, стіни і стеля—бетонні. Обстановка — з двох деталей: металева діжка з товстою дубовою накривкою в кутку і ліжко-легіматор, зварене з товстих металевих прутів, відстань між якими — 10 см. Прути вбетоновані в долівку і стіну. Харчі: сніданок — алюмінієва чашка окропу і 400 гр чорного хліба. Обід — дерев'яна миска баланди з остюками.

Цілодобово, кожних кілька хвилин, через вічко в чорних дверях за смертником спостерігало недремне око пильного наглядача. За п'ять місяців часу вищезгаданих нічних переводів з камери в камеру було вісім. Впевненості в тому, ще тебе опівночі лише переводять з однієї камери в іншу — не було.

Але одного разу вдень двері відмикає черговий офіцер і наказує йти за ним. Приводить до якогось тюремного кабінету, там стоїть майор з папірцем в руці. Він зачитує, що Президія Верховної Ради Союзу РСР, розглянувши справу, постановила: замінити вищу міру покарання на 25 років і 5 — поразки в правах.

Після того перевели на поверх нижче і протримали там ще 2,5 місяці. Потім нас обох з В. Юрківим, в одній клітці «століпінського» вагона, перевезли до Кіровської тюрми, а через декілька днів — до Свердловської. Ще три доби ми побули разом, а потім Володимира повезли на північ, у Воркуту, а мене — на південь, до Казахстану, в Кенгір. Тож співали: «Широка страна моя родная...»

Через п'ять місяців після мого прибуття до Кенгіру спалахнуло велике повстання (12 тис. політв'язнів). Мені пощастило взяти в ньому активну участь. 40 днів і ночей нам довелося утримувати барикади.

Після кривавого придушення героїчного Кенгірського повстання танками мене в групі 305 повстанців замкнули в телячі вагони і за місяць привезли до порту Ваніно, що на березі Тихого океану. А ще через місяць в трюмі корабля «Луначарський», через протоку Лаперуза, запроторили аж на Колиму, «звідки не повертаються», — так нам казали (напевне, так воно в більшості випадків і було).

А ще через два роки Комісія Верховної Ради Союзу РСР, очолювана Леонідом Брежневим, розглянувши мою справу на місці, звільнила мене з ув'язнення «за недоцільністю подальшого утримування» зі зняттям судимості. Це було 26.04.1956 р.

І так я несподівано опинився «на волі». Вважаю, що смерть тирана врятувала нас від розстрілу, а згодом і подальшого утримування в тюрмах і концтаборах смерті. А скільки мільйонів українців навіки залишилося в мерзлій землі Сибіру, Заполяр'я і Крайньої Півночі!!! Бо при його сатанинському правлінні таких, як ми, розстрілювали і закатовували безпощадно. Наприклад: повстанську групу одесита Івана Паламарчука, львів'янина Ярослава Мартинця, латиша-рижанина Артура Звейнікса та одесита Костю Лісового розстріляли у Вологді всього за два місяці до ско-ну кривавого тирана.

А наших побратимів по справі «Гранати» — М. Головая, В. Леськіва, Н. Кухту і Г. Дубенюка після суду розвезли по закритих тюрмах і концтаборах.

ЛЕГЕНДА КІРОВОГРАДЩИНИ

(З життяпису засудженого до розстрілу Володимира Караташа)

Народився Володимир Караташ 1926 р. у с. Розділ Голованівського району Одеської області в сім'ї селянина. За свій вік пройшов великий і славний життєвий шлях. Доля дарувала йому важку тернисту дорогу, що пролягла через сталінські концтабори. Було йому всього 17 років, коли він твердо став на небезпечний шлях боротьби за волю свого народу, за незалежну, самостійну Українську державу. Про пережите з раннього дитинства він розповідає: «Я ж з 1926 року і трохи пам'ятаю НЕП, період перед колективізацією, перед розкуркулюванням трудівників-селян, життя до

голодомору, а потім страшний голодомор 1932–1933 років. То було добре сплановане Москвою фізичне винищення голодом українських селян.

В пам'яті закарбувалися жахливі картини того часу. Шестирічною дитиною я бачив знущення і винищення мого народу. Його безпощадно грабували, насильно відбирали останню картоплину і зернину від голодних, умираючих дітей, котрі жалібно просили у своїх розпухлих, знесилених батьків крихту хліба, а ті не могли їм нічим допомогти. І так поступово вмирили голодною смертю цілі родини наших українських працьовитих селян на найкращих у світі українських чорноземах. В хатах, на подвір'ях і на вулицях попід тинами лежали трупи селян, малих дітей і старих трудівників. Їх час від часу підбирали на віз і відвозили на цвинтар, там скидали у спільну неглибоку яму.

А розкуркулення? У моєму рідному селі Роздол сільські комуно-активісти — колишні ледарі, п'яниці і злодії, яким дали владу і зброю, розкуркулили 51 родину. Усіх викинули на вулицю без будь-яких засобів до існування. А усе їхнє добро за безцінь розпродували на торгах посеред села. А в конфіскованих хатах поселилися комуно-активісти. Багато селянських хат, де вимерли господарі, стояло пустою, з відчиненими дверима, що поскрипували від подуву вітру. Подвір'я тих осель поступово заростали бур'янами, глухою кропивою. А ті, хто залишився живий, ходили почорнілі, згорблені, ледве волочачи худі напівроззуті ноги.

А далі — жорстокі репресії 1937 року. У село часто приїжджав «чорний ворон» з чекістами, що заарештовували чоловіків вдень і вночі, вдома і в полі. І ніхто з них ніколи не повернувся. Залишалися сиротами малі діти і старенькі батьки та бідні вдови. З поля взяли неписьменного пастуха сільської череди Войтенка Пантелея, з власного подвір'я забрали Івана Стаха Лук'янового, котрого били і ламали руки, заштовхуючи у «воронок»; опівночі, увірвавшись до хати, заарештували Ладька Барчука. Так було і з іншими селянами. Розпускали чутки, що усі ті заарештовані були «ворогами народу».

Навчався я в Роздільській семирічній школі. Дуже важкі роки були і після голодомору. Харчування було мізерне. В торбинку з грубого домо-тканого полотна, до книжечок і зошитів з поганого паперу, мама клала печеного буряка дитині на обід. А при колгоспах були утворені інтерна-ти-притулки для дітей, батьки яких повмирили з голоду. Харчування там було погане. То не будеш же їсти сам того буряка чи шматочок темного з картоплею хліба, коли на тебе дивляться сумні, голодні очі сироти-однокласника. Треба було поділитися своїм мізерним обідом. У той же час

учителі розповідали нам у школі про те, що ми — найщасливіші діти на землі, бо живемо в найкращій, найлюдянішій радянській державі. Батько наш рідний, Сталін, дуже любить нас і щоденно піклується про нас. По всіх класах лунали пісні про вождя усіх скривджених і поневолених людей і народів — «Із-за гір та з-за високих сизокрил орел летить...» та інші пісні й вірші, написані нашими поетами-холуями, що вихваляли сталінський узурпаторський лад і самого «батька» Сталіна. В наші дитячі голови втлумачували, що нашими героями є Маркс, Енгельс, Ленін, Сталін, Каганович, Ворошилов та інші вірні ленінці. Мазепа, Петлюра — буржуазні націоналісти, вони є люті вороги нашого народу. Діти слухали усе те і вірили своїм учителям і книжкам. Восьмий клас я закінчив у сусідньому селі Свірневе перед самісіньким початком війни. Коли почалася війна з Німеччиною, я бачив, як швидко і панічно утікала «легендарная, нікем не победімая» Червона армія і як десятками тисяч здавалися німцям червоноармійці. Видно, що вони ще добре пам'ятали голодомори, репресії і сталінський комуністичний «рай».

Через місяць німецькі війська прийшли у наш Голованівський р-н. Почали вводити свій «новий порядок». Мені було 14-15 років. Ми придивлялися до нових «визволителів» і розуміли, що це прийшли чужі люди, щоб поневолити наш народ. Нам потрібно починати з ними боротьбу. З деякими надійними друзями ми обговорювали наше становище. У наших руках з'явилися дві листівки: звернення ОУН до українського народу і друга — до тих українців, що поступили в поліцію, на службу до німців. Прочитавши їх, я зі своїми друзями-однотумцями почав дивитися на світ іншими очима. Побачили, що є часткою українського народу, що нам потрібна своя, ні від кого не залежна Українська держава. А усі ті ненажерливі сусіди-«визволителі» приходять на нашу землю лише для того, щоб загарбувати її багатства, а нашу націю перетворити на німих, послушних рабів. Лише тепер ми зрозуміли, що повинні негайно влитися в лави борців за свою Українську державу. З того часу почали діяти. У нашому селі був створений осередок ОУН з п'яти чоловік. Дуже багато різної літератури поступало до нас із Західних областей України. Були книги, журнали: «Ідея і Чин», «Український перець», газети. Раніше ми ніколи не читали подібної літератури — трилогію Богдана Лепкого «Мазепа», твори Кашенка та багато інших книг. Маса відозв і листівок було до всіх поневолених Москвою народів: грузинів, вірменів, азербайджанців, чеченців, калмиків, черкесів, дагестанців, а також до всіх народів Середньої Азії. Були відозви і листівки навіть до європейських народів. Пригадую, як нам знадобилися прокламації до черкесів і голландців.

Ми багато читали самі. По-новому зрозуміли історію України, побачили історію героїчних змагань нашого народу, усвідомили, хто є дійсно національними героями України, а хто був і є нашими ворогами, братовбивцями і зрадниками-яничарами, московськими і німецькими запродавцями, що допомагають ворогам нищити свій народ.

До нашого Голованівського р-ну влітку 1943 р. прибуло 5 чоловік із Західних областей, щоб утворити бойовий осередок опору. Трапилося так, що вони були зражені старостою присілка Ковалівка, що біля села Клинове, який подзвонив у районну жандармерію і доповів німцям, що в селі появилось п'ятеро підозрілих.

З Голованівська вантажівкою приїхали жандарми, перевірили в хлопців добрі німецькі документи і ввічливо запросили їх сісти в авто та їхати до райцентру для остаточної перевірки. При собі хлопці мали пістолі і гранати, а у валізах була література та автомати «МР» — шмайсери. Німці їх не обшукали. Вечоріло, коли вїхали у Голованівськ. Вантажівка зупинилася між будинками жандармерії та поліції. Привезеним грубо наказали зійти з авта. Наші зрозуміли, що потрапили в халепу. Вихопили пістолі і гранати. Зчинився бій, стрілянина, вибухи гранат в центрі Голованівська, крики, метушня. Двох українців було важко поранено. Провіднику-східняку повністю відірвало нижню щелепу. Західнякові, що був у німецькій офіцерській уніформі, вирвало живота. Вони втрапили до рук німців. Через день після допитів їх розстріляли.

Трьом воякам-підпільникам удалося врятуватися. Вони прибули до нас у Розділ (знали зв'язок) і про все те докладно повідомили. Це були: «Олівець» — галичанин, «Черкес», родом за 5 км від м. Рівне, мав польського пістоля «радон». Псевдо третього підпільника я забув.

Потім у нашому регіоні — Голованівськ, Гайворон, Уманщина — діяла сотня УПА під командуванням «Сталевого», його заступником був «Чорнота». Пізніше утворилася друга сотня. Її очолив «Чорнота». Ці відділи були бойові і пропагандистські. В сотню «Сталевого» перейшла уся Гайсинська поліція зі зброєю. Чоловік 30. В ОУН і УПА поступив і я зі своїми друзями. Нашим завданням було боротися з німцями та інформувати населення, що таке ОУН і УПА, проти кого і за що воюємо. Переконували селян в тому, що потрібно очистити нашу землю від коричневих німецьких і червоних московських поневолювачів та збудувати свою вільну і ні від кого не залежну Українську державу. Наше гасло: «Воля народам, Воля людині!»

Великих лісів чи гір, де б можна було базуватися, у нашій місцевості немає. Після нічних рейдів ми зупинялися на день в якомусь селі, розквар-

тиривувалися по два-три повстанці в кожній хаті, на одній якійсь вулиці, і днювали там. Нашим господарям давали газети, листівки, книжки. Цього добра було багато в наплічниках кожного вояка. Усно розповідали людям про Україну, її історію, наші визвольні змагання, про Київську державу, її великих князів, про запорізьких хоробрих козаків, наших славних гетьманів, про Українську Народну Республіку, її вождів і, звичайно, про наших споконвічних ворогів-сусідів.

А коли наступала ніч, подякувавши гостинним господарям, знову рейдували км 15–30 і під ранок розташовувалися в іншому селі. І так місяцями. Боїв з німцями старалися не зав'язувати, а при нагоді їх обеззброювали, роздягали і роззували. Смішно було дивитися, як вони тікають в одних підштаниках, не оглядаючись. Зате вони нас не щадили. Декілька боїв з ними все-таки було. Оточили німаки одну хату, в якій було наших три повстанці, стріляли, кидали гранати, а потім підпалили солом'яну покрівлю, кричали: «Здавайтесь, бандити!» Але усі хлопці, хоч і обсмалені, з легкими пораненнями, врятувалися живими з того пекла. Це сталося в с. Кам'яна Криниця недалеко Улянівки. Був ще бій в с. Станіславчик, що під лісом Голоче, того ж Улянівського р-ну. Потрапили в оточення наші стрільці «Довбня» і «Вихор». Німців було багато, з кулеметами і мінометами. Хлопці довго відбивалися, а коли закінчилися набої, щоб не попасти живими в руки ворогів, — пострілялися. А під селом Семидуби в бою з німцями ми втратили «Козака», досвідченого вояка, який перейшов зі зброєю в сотню «Сталевого» з одного військового відділу кубанських козаків, що був на службі у німців. «Козак» був добрим, свідомим вояком. Спочив у землі нашої Голованівщини. Важкий бій відбувся і біля села Текуча, що під Уманню. Там ми втратили декількох своїх друзів.

У своїх діяннях я завжди намагався дотримуватися заповідей Декалогу Українського Націоналіста, які на моєму тернистому життєвому шляху додавали сил і укріплювали віру. Я їх запам'ятав на все життя. Ось вони: **«Я — Дух одвічної стихії, що зберіг Тебе від татарського потопу і поставив на грані двох світів творити нове життя.**

1. *Здобудеш Українську Державу або загинеш у боротьбі за Неї.*
2. *Не дозволиш нікому плямити славу і честь твоєї Нації.*
3. *Пам'ятай про великі дні наших Визвольних змагань.*
4. *Будь гордий з того, що Ти є спадкоємець боротьби за славу Володимироваго Тризуба.*
5. *Пімстиш смерть Великих Лицарів.*
6. *Про справу не говори з ким можна, а лише з тим, з ким треба.*

7. Не завагаєшся виконати найнебезпечнішого чину, якщо цього вимагатиме добро справи.

8. Ненавистю й безоглядною боротьбою сприйматимеш ворогів Твоїї Нації.

9. Пі просьби, ні грозьби, ні тортури, ані смерть не приневолять Тебе зрадити тайни.

10. Змагатимеш до поширення сили, багатства й слави Української Держави».

Кожний свідомий українець повинен знати Декалог і дотримуватись його заповідей, бо це дороговказ нашого життя і боротьби за волю України.

В січні 1944 р. гестапо за участь в ОУН-УПА розстріляло мого батька. З приходом у село радянської влади мене покликали в армію. Навчався в танковому училищі, котре уже закінчував і чекав відправки на фронт, як раптом контррозвідка «Смерш» мене заарештовує. Арешт став поштовхом до зламу моєї долі. Почалися допити, в'язниці, етапи і концтабори.

Матеріали для мого арешту прийшли з України, з місця, де я народився і жив. Органам КДБ стало відомо, що у нашій місцевості, під час німецької окупації була організація ОУН-УПА. В регіоні Уманщини діяли дві сотні УПА, «Сталевого» і «Чорноти». Довідалися, що я був активним учасником націоналістичного руху в Україні, вояком сотні «Сталевого» і мав псевдо «Глек». Привезли мене арештованого у штаб нашого полку, в приміщення контррозвідки «Смерш», запроторили до холодного карцера. Це було в грудні 1944 р. Зима була люта. Почалися жорстокі допити. Морили голодом, катували холодом. Від усіх звинувачень я вперто відмовлявся. Так пройшло кілька тижнів. Накінець дали мені прочитати протоколи допитів деяких членів нашої організації, в яких вони в усьому зізналися і розповіли про мене усе, що знали. На цьому слідство закінчилося. Усі документи моєї справи відправили до Москви, у так зване «Особое Совещаніє» при Раді Міністрів СРСР. А мене етапували до Горківської тюрми №1, у якій я провів більше 10 місяців, чекаючи заочного вироку Москви. Нарешті влітку 1945 р. мені зачитали вирок: 8 років виправно-трудових концтаборів і 3 — поразки в правах.

А ще через два місяці почалася моя одіссея-мандрівка по неосяжних просторах ГУЛАГу, етапах, пересилках, тюрмах і концтаборах «найдемократичнішої» в світі Країни Рад. Першим місцем мого довшого мешкання був лісопівальний концтабір «Буреполом». Умови життя і праці там були надзвичайно важкі. Харчування погане, багато в'язнів гинуло від голоду

й холоду, а ще тому, що були дуже ослаблені і не мали сил утікати при падінні зрубаних дерев. За ґратами тюрем і колючими дротами таборів Крайньої Півночі, неосяжного Сибіру і Далекого Сходу невільників-українців було найбільше.

Згідно з даними архіву ГУЛАГу (станом на 10.06.1954 р.) лише у «Степлагу» було: всього в'язнів — 20 698; з них чоловіків — 16 677, жінок — 4 021. З них усіх українців: — 9 596, росіян — 2 661, білорусів — 878, литовців — 2 690, латвійців — 1 074, естонців — 873, молдаванів — 208, узбеків — 204, казахів — 291, поляків — 379, німців — 359, вірмен — 154, інших національностей — близько 500 осіб. З них засуджених на 25 років — 7 784, засуджених від 15 до 20 років — 3 044, засуджених від 10 до 15 років — 9 441 (*Караташ В. На барикадах Кенгіра. — Гал-друк, 2008. — С. 235–236*).

А коли в 1948 р. по Союзу було утворено декілька величезних концтаборів суворого режиму спеціально для політв'язнів: Речлаг, Берлаг, Степлаг, Озерлаг, Мінлаг, Дубравлаг, Горлаг, — то мене етапували в Речлаг на Воркуту добувати вугілля з-під 200-метрового шару вічної мерзлоти.

Безкоштовно, при найгірших харчах, ми будували шахти, рудники, добували кам'яне вугілля, залізну руду, мідну руду, працювали на лісоповалах, в каменоломнях, будували залізниці, заполярні і сибірські міста, греблі для штучних морів, заводи і збагачувальні фабрики, бараки і зони для себе, обносячи їх колючими дротами, будинки для табірної адміністрації, наглядачів і конвоїрів. Десятки і сотні «соціалістичних» міст — побудовано в'язнями-рабами.

Дозволялося писати лише два листи на рік тільки найближчим рідним, але й вони рідко доходили до адресатів. Ми стали повністю закритими, замурованими від світу.

На згадку прийшла пісня, яку ми співали в неволі.

*Соловею, канарею, соловею, канарею,
Чом ти сумний, невеселий? (2р.)
Як я маю весел бути, коли в кліточці закутий. (2р.)*

*Защербечи ти мені, бо я в чужій стороні.
Бо я в чужій стороні, нема роду при мені. (2р.)
Нема роду та й родини
Ще й Вільної України. (2р.)*

За активну участь у підготовці збройного повстання у Заполяр'ї військовий трибунал Біломорського військового округу на Воркуті 05.02.1953 р. засудив мене до вищої міри покарання — розстрілу. Ми не збиралися робити повстання. Зброю, гранати заготовляли для оборони, на випадок, якби комуно-московський режим почав знищувати нас фізично, як ворожу силу — п'яту колону в тилу СРСР на випадок вибуху третьої світової війни.

Мали безліч прикладів кривавих смертельних розправ комуно-більшовицького режиму над невинними підневільними людьми. Розстріляно було ж напередодні війни всіх в'язнів, що знаходились у тюрмах західної України. Це непоодинокий приклад. Можна згадати і розстріляних 359 полонених вояків УНР під Базаром, і розстріляних Муравйовим киян, і 400 кобзарів, і 20 000 польських полонених офіцерів і багато інших, заборонених міжнародною конвенцією, вбивств невинних людей.

Незлічимо багато страшних злочинів скоїла Москва за усю свою загарбницьку криваву історію. Ми розуміли, що сталінсько-беріївські канібали звичайно і нас не пощадять. Так думали ми, українці. І почали, на всяк випадок, виготовляти в шахтних підземеллях свою зброю для захисту. Нами було зроблено і приховано коло 600 гранат. Радіус дії кожної — 50 м. (Такий висновок зробила пізніше технічна експертиза).

Отож, якби ми побачили, що війська КДБ почали фізичну ліквідацію нас, в'язнів, ми стали б до оборони, дали б відсіч. Нехай би й самі загинули, але в бою. Нам нічого було втрачати. Ми уже пройшли бойовими шляхами боротьби з ворогами, у сотні раз сильнішими за нас. ОУН і УПА виховали нашу силу волі і переконаність, що не треба коритися ворогам, а битися до останнього подиху. Ми не мали права падати духом чи втратити гідність гордого українця.

Однак сталося непередбачене. Внаслідок зради відбувся провал задуманого.

В пазурах КДБ опинилося 7 чоловік. Більше року тривало важке слідство, денні та нічні допити. Просьбами, грозьбами і тортурами вимагали назвати співучасників і здати їм решту нашого арсеналу (сім гранат і дві міни слідчі органи уже мали в своїх руках). Але кільце було замкнуте наглухо. Хлопці усе витримали, нікого і нічого не видали (крім одного, що видав нас шістьох).

Справу передали до військового трибуналу. Закритий судовий процес тривав три дні. Юрківа Володимира з Тернопільщини та Караташа Володимира з Кіровоградщини присудили до розстрілу. Головою Миколі з Богород-

Володимир Караташ

Володимир Юрків

Володимир Леськів

Никанор Кухта

чан, Леськіву Володимирові з Закерзоння, Кухті Никанорові з Почаївщини, Дубенюку Гаврилові з Почаєва дали ще по 25 р. ув'язнення і 5 — поразки в правах».

Після смерті Сталіна нова влада Маленкова і Хрущова замінила Володимиру Караташу і його побратиму розстріл на 25 р. тюрем і концтаборів. По цій заміні він був етапований з Вологди до Казахстану в табір суворого режиму «Степлаг» в Кінгірі, де в травні-червні 1954 р. брав активну участь у Кінгірському повстанні 12 000 в'язнів.

Проти повсталих кинули танки, під гусеницями яких та від автоматних і кулеметних куль загинуло 570 в'язнів, у тому числі майже 500 жінок. Після розгрому повстання Володимир Караташ в групі

305 в'язнів-учасників повстання був етапований на Колиму в табір суворого режиму «Берлаг».

У квітні 1955 р. був амністований і звільнений із зняттям судимості. Так він після 12-річного ув'язнення опинився на волі. Працюючи в Якутську, закінчив середню школу, у 1958 р. повернувся в Україну, поступає навчатися до Одеського університету на факультет іноземних мов (стаціонарне англійське відділення), який закінчує в 1963 р. І з дипломом учителя англійської мови направляється у рідний Голованівський район. Близько 25 р. пропрацював учителем англійської мови. Дружина — Караташ Анна, навчаючись у Львівському університеті, була арештована і засуджена на 25 р. неволі, де пробула 8 років, і як Володимир — брала активну участь у Кінгірському повстанні. Подружжя виростило і виховало

2-х дітей — сина Михайла і дочку Оксану, які працюють лікарями в Одесі. І діти, і внуки, живучи в російськомовній Одесі, розмовляють тільки українською мовою, добре знають «Декалог Українського Націоналіста» і «Молитву про Україну». Володимир Караташ — автор книжок «Прометеї Заполяр'я», «На барикадах Кінгіра», багатьох патріотичних статей, що друкувалися в газетах і журналах України.

Анна і Володимир Караташі, 1956 р.

Його пристрасне патріотичне слово продовжує лунати на багатьох мітингах, присвячених боротьбі рідного народу за волю, незалежність та розбудову Української держави.

Звертаючись до всіх українців, Володимир Караташ говорить: «Усі ми повинні думати, жити і працювати для розбудови і зміцнення нашої Української держави. Тож робимо усе для того, щоб у нас був мир, єдність і порозуміння усіх партій і рухів, усіх синів і дочок України. Щоб ми скрізь і всюди розмовляли своєю, українською мовою. Ніколи не принижувалися, не соромилися і не цуралися усього нашого, материнського. Я завжди високо ціную тих, хто принципово користується своєю рідною, нашою Державною мовою.

Тож звертаюся до тих, хто з якихось причин, волею чи неволею, потрапив під навалу русифікації, втратив свою рідну мову, мову Шевченка, Франка, Лесі Українки і перейшов на сусідську, чужу мову наших гнобителів: подумайте добре, розберіться в усьому і повертайтеся до всього нашого, українського, рідного!

Воскресаймо, відроджуймося, закінчуймо уже розпочате будівництво нашої Хати, нашої Незалежної Української Держави — квітучої, багатой і могутньої!!!»

*Пам'ятник жертвам
сталінських репресій в
Магадані*

ОСТАННІЙ БІЙ КОПИЧИНЕЦЬКОЇ БОЇВКИ «ІГОРЯ»

Боївка Копичинецького повітового проводу ОУН створилася влітку 1943 року, коли німецька військова машина була ще досить сильною, але вже поволі почала рухатись у зворотному напрямку — на Захід. Боївку організував повітовий організаційний референт ОУН, уродженець Копичинців, двадцятидволітній патріот України — Мирослав Кузик, на псевдо «Арсен». Подібні боївки створювалися у всіх селах району. Озброєння здобули під час відступу німців, нападаючи на їх окремі малі групи.

У боївку вступили молоді хлопці, колишні члени «Просвіти» та «Лугу» і декілька вже літніх чоловіків. В різний час кількість членів боївки була різною. Напередодні вступу в повіт радянських військ у неї входили: Мирослав Кузик, Петро Легкун, Ярослав Рога, Ярослав Бульчак, Павло Бульчак, Ярослав Демчук, Ярослав Штокал, Володимир Гончарик, Богдан Черниш, Василь Кузик, Лесь Легкун, Микола Трємбовельський, Галина Вовчук, Марія Бульчак, Ярослава Демчук, Ванда Горчинська, Ольга Гоцуляк, Василь Клим, Петро Чалий, Михайло Ухач, Ярослав Вербний, брати Іван, Михайло, Остап, Йосип Ухачі, брати Володимир та Степан Дмитерки, Михайло Хоростківський, Іван та Ярослав Маланюки, Михайло Поліщук, Іван Бульчак, Ілько Опир, Євстахій Войтків, Роман Шпікула, Антін Хоростківський, Петро Доманський.

З початком комуністичної московської окупації в сотню «Сірі Вовки», яку організував у с. Великих Чорнокінцях Петро Хамчук («Бистрий»), пішли Дем'ян Опир, Ярослав Бульчак, Михайло Поліщук, Ярослав Демчук, Павло Бульчак, були заарештовані: Ярослав Штокал, Петро Легкун, Петро Рога, Володимир Гончарик, Богдан Черниш, Ванда Демчук-Горчинська та майже всі дівчата-зв'язкові.

Боївка бере участь у боях з партизанами-ковпаківцями, гарнізонами військ НКВС, в нападі на районний центр Пробіжна. На її рахунок розброєння стрибків в м. Копичинцях, с. Котівці та інших населених пунктах.

17 грудня 1944 року, внаслідок зради, впав увесь повітовий провід ОУН на чолі зі своїм провідником «Артемом» — Григорієм Грабцем та повітовим організаційним референтом «Арсеном» — Мирославом Кузиком. Боївку проводу очолив Іван Ухач, псевдонім «Ігор».

Після закінчення війни збільшується кількість гарнізонів військ НКВС по селах, значно активізуються дії репресивних органів — відділів НКВС та МДБ. Постійні масові облави, засідки значно сковують дії оунівського підпілля. Використовувалися всі методи боротьби, які лиш були в арсеналі МДБ: терор, засилка в підпілля емдебістської агентури, підкуп, шантаж,

депортації прихильників ОУН, арешти, використання таємної місцевої агентури, вбивства, масові блокади цілих сіл.

21 лютого 1946 року, внаслідок зради, в одній із хат в Копичинцях на Баворівщині боївку «Ігоря» блокували батальйоном військ НКВС. Повстанців було п'ять: очільник боївки Іван Ухач («Ігор»), Степан Дмитерко («Мах-

*Василь Кузик
(«Вихор»)*

но»), Ярослав Вербний («Зорян»), Василь Кузик («Вихор»), Василь Любий («Дуб»). Був ще і шостий, який у цей час пішов до станичного по касу та ще за дечим, потрібним боївці для далекої дороги на Захід, на що кілька днів перед тим одержали дозвіл.

Цим шостим був Ярослав Маланюк («Степан»). Він мав повернутись у цю ж ніч, щоб ще до ранку вся

боївка могла покинути Копичинці. В призначений час товариш не прийшов. Вирішено було будь-що чекати на нього. Однак він не прийшов і до ранку. Хлопці вирішили переднювати. Про все, що сталось зі «Степаном» — Ярославом Маланюком, значно пізніше, добряче випивши, розповів один із кадебістів Копичинецького районного відділу КДБ Бражников. Прийшовши до станичного, якому повстанці довіряли, «Степан» розповів, що вони мають намір пробиватись на Захід і де вони всі зараз зупинились, що йому потрібно кілька пар добрих чобіт і каса. Станичний, мабуть, вже був завербований МДБ або пошкодував грошей, що були в касі, тому вирішив діяти по-своєму. Запросивши «Степана» до вечері, в час, коли той сидів за столом, наніс йому праником сильний удар по голові та вбив. Разом з жінкою тіло віднесли до стодоли. Сам швиденько зібрався, загорнув у мішок зброю «Степана» і подався до міста у відділ МДБ. Там здав зброю, невеличку суму грошей та повідомив, що він зробив і де на даний час перебуває вся боївка.

*Іван Ухач
(«Ігор»)*

*Степан Дмитерко
(«Махно»)*

Згідно з розпорядженням начальника районного відділу МДБ Гаврилка по тривозі був піднятий вночі батальйон військ НКВС, і разом із станичним всі виїхали на місце, де перебувала боївка. До настання світанку дім був оточений суцільним кільцем солдатів. Як тільки розвиднілось, почувся крик: «Бандьори, здавайтесь, ви оточені!» З хати ніхто не відзивався.

*Василь Любий
(«Дуб»)*

*Ярослав Вербний
(«Зорян»)*

Але як тільки почувся тупіт солдатів під будинком, з вікон із всіх чотирьох сторін оселі полетіли гранати. Майже всіх ворогів, що були під будинком, повстанці вбили або поранили. Декого, хто намірився втекти з-під хати, настигла повстанська куля. Заторохтіли кулемети, б'ючи по вікнах будинку. У відповідь, як тільки з-за дерев у саду та з-поза сусідніх будинків відкривалася якась постать нападників, лунали черги автоматів оточених у будинку. Дім був побудований з цегли, тому ворожі кулі своєї мети не досягали. Вони проникали усередину через побиті вікна і, відбиваючись від твердих стін, рикошетом розлітались у різні боки по кімнатах, не зачіпаючи повстанців, що стояли біля вікон, обороняючи всі чотири сторони будівлі. Оточені вели вогонь настільки щільно, що підійти до хати і кинути гранати у вікна було неможливо.

На якийсь час стрільба з обох сторін припинилась і з боку ворога почулись окрики, щоб повстанці не стріляли і дали можливість забрати з-під хати поранених і вбитих солдатів. «Забирайте!» — відповіли повстанці. Із-за сараю вийшло два сусідських чоловіки і, просячи, щоб в них не стріляли, почали забирати з-під хати поранених і відносити у безпечне місце. Незабаром бій розгорівся з новою силою. Крім повстанців, у хаті перебував важко хворий господар дому, який, розуміючи ситуацію, просився, щоб його винесли з хати, а далі він якось

поповзе, рятуючись. Тепер повстанці попросили припинити стрілянину, щоб винести з хати хворого. Одержавши згоду, винесли господаря з хати і поклали серед двору, самі швидко повернулись назад усередину. Його, як і поранених солдатів, забрали сусідські чоловіки. Бій не стихав майже до полудня. Начальство, яке командувало операцією, зрозуміло, що повстан-

цям за грубими цегляними стінами, стріляючи із ручної зброї, нічого не зроблять, і якщо бій затягнеться до темноти, підпільники зможуть, хоч і не всі, прорватись із оточеного дому. Час збігав, десь коло третьої години пополудні на відповідній віддалі від будинку появилася гармата, яку привезли разом з артилеристами із військової артилерійської частини. Від першого пострілу в стіні появилася велика пробоїна, в яку одна за одною летіли гарматні стрільна і рвались всередині хати. Розуміючи свою безвихідь, уцілілі від осколків повстанці вирішили спуститись до льоху. Туди забрали і поранених. В підвалі заспівали гімн «Ще не вмерла Україна» і всі пострілялись. Коли з будинку припинилась стрільба, емдебісти зігнали сусідів, наказали розібрати завалені стіни і витягнути з підвалу мертвих повстанців. Один із них ще подавав ознаки життя, однак лікареві заборонили надати йому допомогу. Всіх убитих скинули на підігнані сани і завезли у двір будинку міліції та МДБ.

На наступний день всіх пороззували і виставили під стіною будинку для опізнання та фотографування. Одяг не зняли, бо хлопці перед тим на собі його порізали, знаючи, що їхню добротну військову форму з них стягнуть. А ще через день іздовий, що працював при міліції, з допомогою в'язнів, що сиділи в слідчих камерах, викинув всіх на свого воза і вивіз мертвих героїв за цвинтар у ліс, залишивши незакопаними, щоб розтягали бродячі пси та клювали ворони.

Закопати мертвих нікому не дозволили. Всякий, хто намірився б це зробити, міг заробити кілька років тюрми як «бандпособнік».

Через кілька днів до хлопців з домотканими веретами вночі прийшли сестра Івана Ухача Ольга з дружиною Василя Кузика, перенесли їх на веретах з лісу на цвинтар, викопали неглибоку могилу і, накривши тіла веретами, захоронили.

З приводу загибелі боївки начальники Копичинецьких районних відділів НКВС і МДБ склали акт, у якому зазначено, що:

«20 лютого 1946 р. у Копичинцях (на Баворівщині) ліквідована боївка «Ігоря» в складі Івана Ухача («Ігоря»), Василя Кузика («Вихора»), Степана Дмитерка («Махна»), Ярослава Вербного («Зоряна»), Ярослава Маланюка («Степана») і шостого — невідомого. Взято зброї: гвинтівок СВТ — 2, автоматів — 3, гранат — 25, набоїв — 1500 штук. Вбиті господар і господиня дому».

У довідці записано, що вбито шість повстанців. Насправді сестра Ольга перезахоронила з братом Іваном — лише п'ять. Ярослава Маланюка («Степана») серед вбитих не було. Щоб не дискредитувати зрадника-станичного, його труп під будинок МДБ не привезли.

12 червня 1992 р. Перезахоронення останків боївки Івана Ухача («Ігоря»)

Могила боївки Івана Ухача («Ігоря»)

12 червня 1992 року в м. Копичинцях перезахоронювали останки героїв оунівського підпілля, що загинули у боротьбі з комуно-більшовицьким тираном протягом 1945—1950 рр. У спільну могилу зібрали останки всіх підпільників, котрі до цього часу були в окремих могилках по лісах і полях навколо міста. В могилу переховали і п'ять хлопців боївки «Ігоря».

Слава героям, що впали за Україну!

* * *

«О, Україно! Яка ти чарівна та люба! Яка ти дорога кожному з нас! Поглянь, скільки їх, твоїх вірних синів, лицарів, героїв поклали свої буйні голови в обороні твоєї волі і честі.

Поглянь, скільки безіменних могил — свідків безсмертного героїзму та безумовної любові — тихо з вітром розмовляють про тебе, Україно!

Будь горда, Україно, за них. Ти вічна в їх жертвності, а вони вічні в тобі», — писав повстанський поет Михайло Дяченко («Марко Боєслав»).

СКОРОЧЕННЯ, ПОЯСНЕННЯ

ЗУЗ — західноукраїнські землі

ОСУЗ — осередньо-східні українські землі

ВО — військова округа

ГК — головне командування

ПВХ — політвиховник

ГС — генеральний секретаріат

Смерш — військова контррозвідка

ПЗУЗ — північно-західні українські землі

НКВС — Народний комісаріат внутрішніх справ

НКДБ — Народний комісаріат державної безпеки

МВС — Міністерство внутрішніх справ

МДБ — Міністерство державної безпеки

Гестапо — таємна німецька державна політична поліція

Червонопогонники — внутрішні війська НКВС, МВС

ГУЛАГ — головне управління концентраційних таборів

УЧХ — Український Червоний Хрест під наглядом МДБ в кол. СРСР

КПЗ — камера попереднього затримання

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Анотований покажчик документів з історії ОУН і УПА. Випуск 1. — Київ, 2000.
2. Бабій С. Луни повстанського краю. — Рівне, 2002.
3. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. — Київ: Либідь, 1994. — Т.1.
4. Верига В. Втрати ОУН у II-ій Світовій війні. — Торонто, 1991.
5. Борець Ю. Шляхами лицарів ідеї і чину. — Київ, 2008.
6. Газета «За вільну Україну», 23 червня 2001 р.
7. Газета «Час», 22 січня 1996 р.
8. Заболотна М. Нам дуже треба жити. — Тернопіль: Лілея, 1996.
9. Завиднюк М. На півночі, на Волині створилась армія УПА. — Тернопіль: Лілея, 1996.
10. Заплітний Є. За тебе, краю мій. — Тернопіль: Джура, 2000.
11. Історія українського війська. — Київ: Панорама, 1991.
12. Кук В. УПА в запитаннях та відповідях Головного Командира. — Львів, 2007.
13. Лазорко Й. Ви жертвою впали. — Тернопіль, 2003.
14. Літопис УПА. Т.3. — Київ-Торонто, 2001.
15. Літопис УПА. Т.28. — Торонто-Львів, 1995.
16. Луговий О. Визначне жіноцтво України. — Київ, 1997.
17. Мизак Н. За тебе, свята Україно. Кн.1, 2, 3, 4. — Чернівці, 2000, 2001, 2004, 2006.
18. Михальчук Б. Вільна Україна — сенс нашого життя. — Тернопіль, 2001.
19. Ольжич О. Дух руїни. — Київ: Смолоскип, 2007.
20. Пукач П. Олещук І. За свободу і соборність. — Тернопіль, 2007.
21. Сергійчук В. Десять буремних літ. — Київ: Дніпро, 1998.
22. Сергійчук В. Український здвиг: Поділля 1939–1955. — Київ, 2005.
23. Сергійчук В. Соборна пам'ять України. — Київ, 2006.
24. Сергійчук В. Тавруючи визвольний прапор. — Київ, 2006.
25. Содоль П. Українська Повстанська Армія. — Нью-Йорк, 1995.
26. Слободянюк П. Нескорені. — Тернопіль: Збруч, 2006.

Літературно-публіцистичне видання

Богдан Савка
ОСТАННІ НА ПОЛІ СЛАВИ

Редактор *Петро Ктитор*
Літературний редактор *Ярослава Пелячик*
Комп'ютерний набір *Наталки Марак, Людмили Олексів*
Комп'ютерна верстка *Ольги Капусти*
Обкладинка та окремі ілюстрації художника *Степана Шевчука*
Технічний редактор *Надія Гураль*
Відповідальна за випуск *Уляна Ванчура*

Здано в набір 4.03.2009. Підписано до друку 28.05.2009.
Формат 70x100¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура QuantAntiquaC.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 19,53. Наклад 400 прим.

Друк ТОВ «Джура»
46000, м. Тернопіль, вул. Поліська, 5
тел. 25-88-80, 25-69-40
e-mail: dzhura@tr.ukrpost.ua